La II República al Camp de Tarragona

Josep Sánchez Cervelló i Jordi Piqué Padró (coords.)

[publicacions] urv

Cercle d'Estudis Històrics i Socials
Guillem Oliver del Camp de Tarragona

La Segona República al Camp de Tarragona

Edició a cura de
Josep Sánchez Cervelló i Jordi Piqué Padró

[publicacions] urv

CERCLE D'ESTUDIS HISTÒRICS
I SOCIALS «GUILLEM OLIVER»
DEL CAMP DE TARRAGONA

Tarragona, 2016

Editen:

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili
Av. Catalunya, 35 · 43002 Tarragona
Tel. 977 55 8474 · A/e: publicacions@urv.cat
www.publicacions.urv.cat

Cercle d'Estudis Històrics i Socials
«Guillem Oliver» del Camp de Tarragona
L'Arxiu, M2 Espai Tabacalera
Av. Vidal i Barraquer · 43005 Tarragona
Tel. 977 296 230 · A/e: guillemoliver@guillemoliver.com

Primera edició en paper, juny del 2006
Primera edició digital, febrer del 2016

ISBN: 978-84-8424-415-8
DL: T 97-2016

Assessorament lingüístic
Alba Gatell Panisello

Disseny de la coberta
Pele Viader Rapp

Taula de continguts

Introducció

A Catalunya s'està treballant per establir un memorial democràtic amb l'objectiu de recuperar per a la memòria col·lectiva a tots aquells que defensaren la legalitat, l'autogovern i les llibertats. També, en aquest sentit, el govern de l'Estat ha establert que l'any 2006 sigui el de la memòria històrica. Aquest llibre, doncs, va en la direcció dels anhels d'una demanda social que pretén conèixer el passat. Un passat proper amagat per la dictadura de Franco i que amb el restabliment de la democràcia tampoc es va reclamar per por a obrir velles ferides i que ara, passats 75 anys des de la proclamació de la Segona República, la societat exigeix conèixer, discutir, debatre...

Per això el llibre *La Segona República al Camp de Tarragona* és oportú. Però no es oportunista en el sentit que no pretén fer apologia de res; som historiadors i, per tant, obligats pel nostre codi deontològic a ser veraços i a analitzar amb rigor els fets que estudiem. La raó del per què continua sent tant important la Segona República és perquè després de ser pacíficament establerta va ser ofegada en sang i després de la guerra civil, durant la dictadura franquista, vilipendiada fins a la caricatura, difosos els seus valors i esvaïdes les seves aportacions sociopolítiques, culturals i econòmiques, tot plegat amb una parcialitat descaradament manipuladora. Passats tots aquests anys, sense les passions dels protagonismes, pensem que aquest volum elaborat per veus plurals tant temàticament com ideològicament ens pot aportar, a la nostra ciutat i al Camp, noves pistes i coneixements sobre el període més decisiu del segle XX.

La Segona República al Camp de Tarragona és una nova aportació bibliogràfica, la número tretze, del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem d'Oliver del Camp de Tarragona, entitat que va sorgir l'any 1989 amb l'objectiu de difondre els treballs de recerca històrica en l'àmbit del Camp de Tarragona. D'altra banda, a més de la publicació d'un volum anual destinat a fomentar el coneixement històric i social del Camp i, en general, de la demarcació, l'entitat edita la revista *Kesse*, amb una periodicitat semestral i de la qual ja es compta amb trenta-nou números.

Aquest llibre és també l'aportació del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver a la programació dels actes de commemoració del 75è aniversari de la proclamació de la Segona República, actes que s'han promogut i coordinat des de l'Ajuntament de Tarragona. En aquest sentit, per nosaltres, la millor manera de participar en aquests actes era mitjançant l'edició d'una miscel·lània en la que participen catorze historiadors del Camp, amb set treballs centrats en el marc geogràfic de Tarragona i set que corresponen a cadascuna de les següents poblacions: Reus, Valls, Constantí, la Secuita i la Pobla de Mafumet.

La Segona República al Camp de Tarragona pot dividir-se en cinc grans apartats: institucions, biografies, cròniques urbanes i rurals, documentació i bibliografia, i politologia.

a) Treballs destinats a recuperar la història d'institucions són els de Lluís Balart Boïgues i Josep Estivill, centrats, respectivament, a l'Ajuntament de Tarragona (període

1931–1936) i al de Constantí (1931). Cristina Magriñà i Salvat investiga l'evolució de l'Escola Normal de Tarragona de 1931 a 1936; Coia Escoda i Múrria se centra en el Port de Tarragona durant el mateix període i, finalment, Jaume Massó Carballido analitza la creació del Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus (1932–1936).

b) Les aportacions biogràfiques han estat elaborades per Joan Gisbert i Canes i Josep Martí i Baiget. El primer analitza el pensament del director del *Diari de Tarragona* (1931–1937) Lluís de Salvador, i el segon la del dirigent republicà i primer alcalde de Valls, el 1931, Josep Magriñà.

c) Les cròniques urbanes i rurals tracten de la proclamació i evolució de la República en diversos indrets. Sobre la implantació de la República a la capital escriuen Antoni Floresví Mas, fill de l'únic regidor republicà executat pels franquistes i que el 14 d'abril de 1931 tenia 14 anys, i M. Elena Virgili Bertran que, a més d'explicar la jornada en què es proclamà el nou règim, ressenya cronològicament els principals esdeveniments ocorreguts a Tarragona entre 1931 i 1936. Les investigacions en l'àmbit rural es deuen a Jordi Parral i a Hèctor Mir Lorente. El primer se centra en el municipi de La Secuita i els seus agregats: L'Argilaga, Vistabella i les Gunyoles; i Mir parla de la Pobla de Mafumet.

d) Hi ha dos treballs, un sobre bibliografia i un altre sobre documentació d'arxiu realitzats, respectivament, per Esteve Masalles que ha fet una recopilació de les publicacions relacionades amb la II República a la demarcació i, l'altre, per Jordi Piqué Padró sobre els documents originals de Tarragona i de la comarca del Tarragonès que encara resten a l'Arxiu de la Guerra Civil de Salamanca i sobre els plets al voltant d'aquesta qüestió que tanta importància ha tingut en la mobilització ciutadana dels darrers temps.

e) I, per últim, un estudi politològic de Josep Sánchez Cervelló sobre l'evolució dels partits republicans de la ciutat de Tarragona, fent, però, especial èmfasi en el sorgiment d'ERC.

Els coordinadors volem agrair a tots els col·laboradors la seva recerca desinteressada realitzada amb l'únic afany, com deia l'il·lustre Marcel·lí Domingo, d'ampliar els horitzons del coneixement per tal de fer ciutadans més conscients, més lliures i amb més valors cívics.

JOSEP SÁNCHEZ CERVELLÓ & JORDI PIQUÉ PADRÓ

Panorama del republicanisme tarragoní: el sorgiment d'ERC (1932-1936)

JOSEP SÁNCHEZ CERVELLÓ

A la memòria del meu amic Josep Recasens Jordà

1. Introducció

Les fonts bàsiques per a l'elaboració del present treball han estat diversos documents –d'entre els quals destaca el Llibre d'Actes de la Joventut Federal (JF)– que van ser robats de la seu social d'aquesta entitat –a la Rambla 14 d'abril– el quinze de gener de 1939, després de l'entrada de les tropes franquistes a la ciutat, i enviats a Salamanca, on van passar a formar part del polèmic arxiu de què el franquisme es va servir per represaliar i incriminar els partidaris del govern republicà.

Els llibres d'actes són, en general, molt esquemàtics i poc aclaridors. Sovint refereixen que tal persona protesta i l'altra replica, però sense especificar el motiu del desacord. Poques vegades s'assenyalava el nombre d'assistents a les assemblees i a les votacions. Amb tot, crec que la reproducció dels resums de les diverses reunions té el valor de donar a conèixer la vida interna d'un partit, en aquest cas d'ERC, que no es podria albirar de cap altra manera. També he procurat ampliar, sempre que m'ha estat possible, les informacions de les actes amb documentació bibliogràfica, hemerogràfica i oral. El treball, així mateix, ens permet fer emergir uns tarragonins que, pel silenci i, en la majoria dels casos, per l'oblit, han estat arraconats de la vida d'una ciutat que, amb el seu esforç i compromís, ajudaren a millorar.

2. La fragmentació del republicanisme tarragoní

Els principals centres republicans abans de la Segona República eren el Nacionalista i el Federal. El Centre de la Unió Nacionalista, fundat el vint-i-vuit d'octubre de 1917,[1] s'integrà a Acció Catalana (AC) el 1922. Aquest partit, al gener de 1930 tingué una escissió quan la seva ala més esquerrana constituí Acció Republicana de Catalunya (ARC). A Tarragona, ARC es formà amb la majoria dels antics membres de AC, per tant, el partit mare va desaparèixer i fins quatre mesos més tard no es tornà a reorganitzar.[2] Els principals dirigents d'ARC foren Pere Lloret,[3] que seria alcalde de Tarragona per elecció popular el 1931 i el 1934, i Rovira i Virgili.[4] ARC i AC s'acabaren fusionant el vint-i-dos de març

1. Foren el seu president Manel Galès i el secretari, F. Ros i Abelló. «Estatutos de la Juventud Nacionalista de Tarragona», Tarragona, 28.10.1917. 4 pàgines. Arxiu Històric de Tarragona (AHT).
2. Essent Rafel Battestini Galup el seu primer president i Antoni Company el secretari. Vegeu: «Estatutos del Centre d'Acció Catalana», Tarragona, 27.03.1930. 5 pàgines mecanografiades. AHT.
3. BARRIACH, F.; ESTIVILL, J.; PIQUÉ, J.; VIRGILI, M. E.: *Els alcaldes de Tarragona*, Tarragona: El Mèdol, 2003.
4. Vegeu BLADÉ, A.: *Antoni Rovira i Virgili i el seu temps*, Barcelona: F. S. Vives Casajoana, 1984; FERRÉ, X. (ed.): *Album Antoni Rovira i Virgili*, Reus: Centre de Lectura, 2000; ROIG, J. M. (ed.): *Rovira i Virgili 50 anys després*, Valls: Cossetània, 2000.

de 1931 donant lloc al Partit Catalanista Republicà (PCR),[5] partit del qual Rovira i Virgili se'n sortí a finals de 1932, per afiliar-se a ERC, partit amb què fou escollit diputat per Tarragona al Parlament de Catalunya, el novembre d'aquell any.[6]

Per la seva banda, el Centre Republicà Democràtic Federal (CRDF), creat l'u de març de 1888,[7] procedia de les restes del Partit Federal fundat per Pi i Margall. El CRDF havia estat la formació clau del republicanisme tarragoní durant la Restauració, amb una activa presència al consistori, a les institucions provincials i al Parlament de l'Estat des de 1903.[8] Els principals dirigents del CRDF eren Marcel·lí Domingo[9] i Ramon Nogués Biset.[10] El primer havia estat designat ministre d'Instrucció Pública del Govern Provisional de la República, el quinze d'abril de 1931, i fou el candidat més votat a la demarcació a les eleccions constituents de 1931, seguit del president de la Diputació, Nogués i Biset.

Marcel·lí Domingo, tot i estar exiliat quan se celebrà el Congrés Fundacional d'ERC –del disset al dinou de març de 1931–, havia estat escollit membre de la seva direcció, però aviat es produí una incompatibilitat entre aquest i Francesc Macià, president d'ERC i de la Generalitat, que, amb el temps, s'anà agreujant a mesura que la minoria catalana a les Corts s'anà oposant a les accions del Govern central. L'episodi més significatiu fou la negativa a donar un vot de confiança al Govern de Madrid, després que aquest hagués aixafat –amb ajut de l'Exèrcit– la vaga general convocada per la CNT a Sevilla (del 20 al 29 de juliol de 1931), amb un saldo de 30 morts i 200 ferits. Domingo ho lamentà profundament i féu unes declaracions molt dures contra el Govern català.[11]

Igualment la tramitació de l'Estatut provocà un xoc entre tots dos dirigents catalans. Macià lliurà el text referendat a Catalunya al Parlament de l'Estat abans que aquest s'hagués constituït formalment. Domingo ho considerà un error ja que pensava que el rellotge polític no l'havia de marcar Catalunya, sinó que s'havia de donar un respir a la República per solucionar afers més urgents. En aquest sentit, el vuit d'agost de 1931, ell i Gabriel Alomar[12] trameteren una carta al Govern de la Generalitat i als diputats catalans que s'havien de reunir dos dies després, dient: «A un régimen débil no se le puede agravar con el

5. També se'l conegué com Acció Catalana Republicana. Sobre aquest partit vegeu Baras, M.: *Acció Catalana 1922-1936*, Barcelona: Curial, 1984.
6. A Tarragona, el PCR s'agrupà al Centre Catalanista Republicà.
7. Foren els seus impulsors Francesc Corbella, que en fou el primer president; Josep M. Llanos, el primer secretari, i constaren com a fundadors Pere Morell, Francesc Vila Granada, Joan Solé Prats, Josep Espanyol, Rossend Sorruy, Josep Grases Foqueras, Antoni Rovira i Ramon Rius. «Estatutos del Centro Democrático Federalista de Tarragona, Tarragona, 01.03.1888, 5 pàgines manuscrites. AHT.
8. Muiños, M. J.: «La restauració a Tarragona» a: Piqué, J. (coord.): *El segle* XX *a Tarragona,* Tarragona: Nou Diari, 1995. Pàg. 41-56; Molins, J. M.: *Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona, 1890-1936.* Vol. I. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1985. Pàg. 265-266.
9. Carod Rovira, J. L.: *Marcel·lí Domingo (Tarragona 1884-Tolosa 1939*), Tarragona: El Mèdol, 1989; Pujades, X.: *Marcel·lí Domingo i el marcel·linisme,* Barcelona: Abadia de Montserrat, 1996; Sánchez Cervelló, J. (ed.): *Marcel·lí que torna*, Tarragona: Port de Tarragona-Amics de l'Ebre, 1995.
10. Sánchez Cervelló, J.: *Ramon Nogués i Biset. De la Presidència de la Diputació Republicana a la de les Corts a l'exili*, Tarragona: Arola Ed., 2004.
11. Sánchez Cervelló, J.: «Marcel·lí Domingo, una figura cristal·lina i polièdrica» a: Sánchez Cervelló, J. (ed.): *Marcel·lí que torna*, *op. cit.*; pàg. 36-37.
12. Gabriel Alomar Vilallonga (Palma de Mallorca, 1873 - El Caire, 1941). Escriptor, polític i diplomàtic. Diputat per ERC de Barcelona a les Constituents. Fou ambaixador a Itàlia (1931-1934) i a Egipte (1937-1939).

acicate de un ultimàtum ni con una improrrogable intimidación». I apel·lava a la grandesa d'esperit dels diputats catalans per tenir una mica de paciència.[13] Com era d'esperar, la majoria dels diputats catalans i el Govern de la Generalitat atacaren durament la postura del dirigent tarragoní.

Domingo escenificà la sortida d'ERC, al gener de 1932, mitjançant una lletra que envià simultàniament al president de la Generalitat i als diaris, en la qual deia:

> «Aquesta actitud, presa per mi espiritualment fa ja temps, em veig ara en l'imperatiu moral de portar-la a cap. No vull ni compartir en silenci la responsabilitat d'una tàctica política que jutjo fonamentalment equivocada. Des de les eleccions generals, l'Esquerra segueix un camí –al meu entendre– poc encertat. L'Esquerra segueix pensant que conspira, no pensa que governa. Segueix pensant que està enfront de la monarquia. No pensa suficientment que està dins d'una república, regida per homes fidels als principis que han defensat i als compromisos polítics que van contraure i contrauen. L'Esquerra segueix pensant que la seva missió és criticar, combatre, atacar, i no pensa que en aquesta hora històrica de responsabilitats per a tots l'actuació dels republicans ha d'ésser en sentir-se col·laboradors d'una obra comú i que en aquesta col·laboració sembla més noble l'obra d'edificar». I, referint-se a Macià, afegia: «desitjaria veure'l ja no com a cabdill d'un nucli, sinó com a personificació de tot un poble. No davant una tendència, sinó una concreció i que aquesta se sumi al voltant de vostè, voluntaris i realitats que avui li falten. A vostè no pot ni deu amagar-se-li aquest fet a l'hora en que Catalunya veu apropar-se l'aprovació de l'Estatut i per tant la realització de les seves legítimes aspiracions catalanes.
>
> No esta satisfeta ERC. Per què? Per què vol més?
>
> Apartar-me del Directori de l'Esquerra no vol dir desviar-me de la meva doctrina, que és incommovible, ni desentendre'm d'un sol dels meus compromisos, que són sagrats, ni renunciar a les meves activitats polítiques a Catalunya […] Es pot tenir la seguretat que ahir amb Nicolau i avui amb Carner,[14] i ahir i avui amb mi, Catalunya no sols ha estat representada, sinó que ha estat representada i servida i continuarà essent-ho».[15]

Llavors Domingo encarregà a Nogués i Biset l'organització del Partit Republicà Radical Socialista Català que, a la ciutat, estigué representat per CRDF. D'aquí que simultàniament els seus seguidors fossin denominats com a Radical Socialistes (RS) o Federals. Però al CRDF havien conviscut sense problemes els partidaris de Domingo i Macià, ja que substancialment no hi havia massa diferències entre ambdós dirigents republicans. Però quan es consagrà la ruptura el CRDF també es dividí. La primera constatació del trencament entre els dos sectors del republicanisme tarragoní es produí, l'agost de 1931, quan Emili Galés[16] dimití de director de *Tarragona Federal*,[17] òrgan del CRDF, quan aquests s'aliaren amb els marcel·linistes. El germà d'Emili, Manuel, advocat i professor de Geografia de l'Escola Normal de Tarragona, fou la figura clau del nucli constitutiu d'ERC a la ciutat. Havia estat escollit diputat pel districte de Valls a les eleccions de segon grau, fetes a partir

13. «Sres. Francisco Macià y Diputados de Catalunya…», Madrid, 08.08.1931. 3 pàgines mecanografiadas. PS Madrid 949. AHN-Salamanca.
14. Respectivament: Lluís Nicolau d'Olwer (Barcelona, 1888 - Mèxic, D.F., 1961). Helenista, historiador i polític. Fundador d'ACR i ministre d'Economia d'abril a desembre de 1931. Jaume Carner Romeu (el Vendrell, 1857 - Barcelona 1934). Advocat, polític, diputat d'ERC. Fou ministre d'Hisenda de desembre de 1931 a juny de 1933.
15. «Una lletra a Macià», *Tarragona Federal*, núm. 129, 09.01.1932. Pàg. 1.
16. Seria també el primer director d'*Avançada* (núm. 1 d'01.08.1932). Portaveu intercomarcal d'ERC. Sobre aquesta publicació vegeu Anguera, P.; Gavaldà, A.; Pujades, X.: *La premsa a la província de Tarragona durant la Segona República 1931-1936*, Tarragona: Diputació de Tarragona, 1996. Pàg. 67-76.
17. «Dimissió del director», *Tarragona Federal*, núm. 91, 23.08.1931. Pàg. 1.

dels regidors dels ajuntaments, de les quals havia de sortir la Diputació Provisional encarregada de redactar l'Estatut.

Manel Galés[18] fou l'autor de dos informes, fins ara inèdits, que no duen data ni signatura[19] i que, per la seva importància, transcric íntegrament. En el primer s'analitza la situació política, establint una falsa relació entre el caciquisme i els Federals amb la intenció de separar el Centre de l'ERC. Per això digué que ERC s'havia organitzat a l'Ebre amb Martí Rouret al capdavant,[20] al Baix Camp sota el patronatge del Foment de Reus, i, a la Conca de Barberà, amb la direcció de Josep M. Poblet i Emili Folch. De Tarragona indicava que, tot i que la JF s'havia alineat majoritàriament amb ERC, la lluita entre ambdós sectors encara no estava decidida del tot. El segon document «Report Polític de Tarragona. Solucions» marca la línia que creia que havia de seguir ERC per consolidar la seva influència i desbancar el «dominguisme caciquil».

DOCUMENT 1

Situació política

Hi ha a tota la província una extensa opinió esquerrana que fins ara ha beneficiat al Marcelinisme.

I el Marcelinisme pacta arreu amb els vells cacics. A la capital amb Anselm Guasch.[21] Als pobles amb el qui sigui. Hereta així davant dels elements populars l'adversió a la política negoci i als gangsterns que especulen favors de la justícia o l'administració (Hisenda, Obres Públiques, Govern Civil, Comissaria,[22] etc.)

L'Esquerra Republicana de Catalunya compta cabdalment amb les següents forces organitzades:

1.- La Comarcal de l'Ebre (Móra-Rouret)[23]

2.- La Comarcal del Baix Camp (Foment Reus)

3.- La Comarcal de Montblanc (Poblet-Folch)[24]

18. Manel Galés Martínez (Valls, 1894 - Mèxic D.F., 1962). Fou membre de la Diputació Provisional de la Generalitat per Valls, participant en l'elaboració de l'Estatut de Núria. El 1932 fou elegit diputat per ERC, grup del que fou portaveu des de 1936 fins a l'exili.
19. El primer és de finals de 1931 i el segon, d'inicis de 1932, que no signà, però que li podem atribuir amb certesa perquè un és la continuació de l'altre i el segon porta la següent capçalera: «El diputat de Valls de la Generalitat de Catalunya», que era ell.
20. Les diferències entre marcel·linistes i ERC a l'Ebre es poden veure a: SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.: *Conflicte i violència a l'Ebre. De Napoleó a Franco*, Barcelona: Flor del Vent, 2001; pàg. 299-306.
21. Anselm Guasch Robusté, cap provincial del Partit Liberal que havia estat el darrer president de la Diputació de Tarragona abans de la victòria republicana del 12 d'abril de 1931.
22. Nom de la Diputació Provincial durant el període republicà.
23. Martí Rouret i Callol (L'Escala 1902 - Mèxic, 1968). Mestre i polític. Fou el veritable impulsor d'ERC al districte de Gandesa. A Móra d'Ebre havia impulsat *La Riuada* i més tard, *L'Ideal de l'Ebre*. Dues publicacions catalanistes i republicanes. Vegeu: SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.; MARGALEF FANECA, C.: *La premsa i les publicacions periòdiques a la Ribera d'Ebre*, Tarragona: Hemeroteca Caixa Tarragona, 1992; pàg. 70-78. i SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.; Solé Arnal, J.: *Móra d'Ebre 1875-1936. Economia, societat i política*, Móra d'Ebre: Ajuntament, 1997; pàg. 237-271.
24. Foren dos dels principals dirigents de l'Ateneu Obrer de Montblanc des d'on impulsaren l'organització d'ERC.

A Tarragona, la Joventut del Centre Federal s'ha adherit a l'Esquerra. El Centre manté encara la lluita contra el marcelinisme guasquista.

A Vendrell, Valls, Falset i Tortosa els nombrosos elements fastiguejats del marcellinisme passen al B.O.C.[25] o als altres partits radicals.

Manca recollir aquesta opinió en centres d'Esquerra.

Per a l'organització no n'hi ha prou amb actes de propaganda.

Cal una organització a base d'acció política contínua, orientada reflexivament i que mantingui els llocs estratègics en poder de l'Esquerra.

Aquests dos llocs[26] són, no cal dir-ho, cabdalment, el Govern Civil i la Comissaria. [27]

DOCUMENT 2

Report Polític de Tarragona. Solucions.

Exposada la situació de l'Equerra munyida fins ara a benefici del dominguisme caciquil, el coneixement del terreny aconsella proposar:

1.- Una actuació política intensa, sense interrupció. Els mítings i conferències no ho són tot. S'ha de procurar entroncar amb interessos legítims i crear-ne.

2.- Per orientar i organitzar, cal un Ponent amb un secretari al Directori del Partit. Aquest controlarà les organitzacions comarcals.

3.- Cuidarà d'atendre les representacions, demandes i reclamacions d'allí.

4.- Procurarà que tots els llocs estratègics per a fer política vagin a mans d'homes d'esquerra mereixedors de confiança i proveïts de dinamisme.

5.- Amb urgència, cercarà mitjans econòmics que possibilitin l'activitat política. Distribuirà una dotzena d'homes especialment dedicats a la propaganda i constitució del partit.

La creació de mitja dotzena d'Escoles especials (Jardins d'Infants, a l'aire lliure, de mar) i un parell de Granges Agrícoles i servei forestal, justificaria sobradament i digna aquesta tasca.

6.- El temps és apremiant. Se n'ha perdut massa per a no córrer el perill de que tot ajornament faria tard i els esforços serien inútils. Aleshores potser si tan sols servirien els actuals nuclis de resistència, perseguits per l'acció conjunta del Govern Civil, Comissaria, Audiència, Jutjats, Hisenda, etc., que emparen els partits reaccionaris.

En canvi, l'adopció d'un pla semblant aprofitant l'ambient favorable d'un gran sector d'opinió de tarragonins, ens proporcionaria la victòria més complerta contra qui fos.[28]

25. Bloc Obrer i Camperol. Partit creat en 1930, dirigit per Joaquim Maurín. El 1935 es fusionà amb l'Esquerra Comunista d'Espanya que dirigia Andreu Nín, per formar el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM). Sobre el BOC vegeu: BONAMUSA, F.: *EL Bloc Obrer i Camperol (1930-1937)*, Barcelona, Curial, 1974.
26. Aquests dos llocs eren ocupats per destacats marcel·linistes, respectivament: Ramon Nogués i Biset i Ramon Noguer i Comet. Sobre aquest darrer vegeu: NOGUER I COMET, R.: *Vint mesos de govern provincial*, Barcelona, Cosmos, 1933.
27. «Tarragona. Situació política», s.d. [1931], 1 pàgina mecanografiada. AMTM-Poblet
28. «El diputat de Valls. Report polític de Tarragona.» s.d. [1931]. 1 pàgina mecanografiada. AMTM-Poblet

3. La majoria d'edat de la Joventut Federal

Amb tot, ERC no es constituí formalment a la ciutat de Tarragona fins el sis de març de 1932 i ho féu a partir d'una escissió de la Joventut Federals (JF). La JS s'havia constituït el vuit de gener de 1904[29] com a branca juvenil del CRDF.

ERC, com assenyala Ucelay da Cal, «no va sorgir tant de la fusió de diversos partits, que en tot cas eren més aparents que reals, sinó d'una federació d'organitzacions locals més o menys identificades dins unes coordenades difusament nacionalistes i republicanes. La importància d'aquests grups locals, generalment anomenats Casals o Centres, és indicat per la mateixa estructura de militància indirecta de l'Esquerra: els socis eren militants d'un casal determinat, que al seu torn pertanyia o estava adherit a l'ERC.»[30] Això fou el que feu la JF de Tarragona en abandonar el CRDF.

El nou partit sorgí amb una greu limitació i és que no tenia representació a l'Ajuntament, perquè la llista unitària republicana que s'havia fet a les eleccions municipals de 1931, integrada per Acció Catalana, Acció Republicana, Socialistes i Federals es mantingué unida i cap dels regidors escollits el 12 d'abril, s'integrà en la nova formació. És clar que a favor seu tenien la Generalitat, però la influència que hi tingué la JF de Tarragona, es processà a través dels diputats d'ERC al Parlament català que no eren de la ciutat: Galés de Valls, Martí Rouret de Móra d'Ebre i Rovira i Virgili que, tot i ser tarragoní, residia a Barcelona, i que romangué al marge de la dinàmica interna del partit a la ciutat, la qual cosa fou un handicap, almenys en el període anterior a la guerra. En l'àmbit municipal, les coses canviaren a les eleccions de gener de 1934, quan ERC disposà de quatre regidors a l'Ajuntament, incorporats a la llista unitària de les esquerres, però atès que després dels Fets d'Octubre de 1934, i fins la victòria del Front d'Esquerres el 1936, l'Ajuntament democràtic fou dissolt, tampoc pogueren emprar la plataforma de poder municipal com a palanca per augmentar la presència social del partit.

L'escissió es consumà el sis de març de 1932, en el decurs d'una assemblea general de la JF, en què els temes principals de discussió foren: 1. Motius del trasllat de domicili; 2. Nomenament del Comitè Polític; 3. Posició davant el Centre Republicà Democràtic Federal[31] i l'Esquerra Catalana.

En relació amb el primer punt, Josep Franquet, un dels dirigents del nou rumb de l'entitat, assenyalà «que aquesta Joventut s'ha decidit a separar-se del CRDF perquè, des de fa 20 anys enrere, venia lluitant per implantar els principis continguts en el programa d'en Pi i Margall i sempre aquesta joventut havia tingut l'oposició de la gent del Centre [i mai] no havia pogut realitzar les seves aspiracions». Aquest anàlisi fou aprovat per l'assemblea general, que escollí el següent Comitè Polític: Josep Franquet, Ramon Boronat, Joaquim Fort, J. Vives Tarrades, Salvador Maset i Josep Segalà.

El punt més polèmic fou definir les relacions amb el CRDF, ja que tallar una vinculació d'anys significava allunyar-se de molts coneguts i parents que es quedaven a l'altra formació, i no fou fàcil.[32] Per això l'acta recollí l'acord de forma força embolicada: «La Joven-

29. Foren els seus promotors Facund Andreu i Josep Rovira.
30. Ucelay, E.: «La formació d'ERC», *L'Avenç*, núm. 4, juliol-agost 1977; pàg. 66.
31. En l'acta l'anomenen Partit Nacional Federal.
32. Entrevista amb Josep Recasens Jordà, Tarragona,18.06.2002.

tut seguirà els principis i les normes federals contingudes en el programa del 22.VI.1893 i, regionalment, estarà adherit a l'Esquerra Catalana, amb el ben entès de seguir així mentre aquest partit segueixi les normes federalistes d'aquesta posició.» L'assemblea també acordà que tots els que tinguessin càrrecs públics quedaven automàticament integrats al Comitè Polític. S'aprovà també que les despeses de la instal·lació del nou partit es paguessin per prorrateig entre els socis. També es nomenà una comissió per redactar els nous Estatuts,[33] i perquè estudiés la manera de llençar un portaveu.[34]

Els Estatuts per legalitzar el nou partit foren inscrits al Govern Civil el trenta de desembre de 1932. I en aquests s'assenyalava «L'objecte de la JF de Tarragona [...] és propagar les idees polítiques de Pi i Margall, conforme al Programa Federal de 22.VI.1894, cuidant especialment de propagar l'esperit laic del Programa» (art. 1). També es feia constar la ideologia de la JF, dient: «malgrat no ser un partit de classe fa constar la seva simpatia pel proletariat» (art. 2). «L'idioma de la societat és el català, en el qual s'estendran les actes, els oficis i demés documents que es cursin dintre de Catalunya i demes terres de parla catalana. En les relacions amb la resta d'Espanya es farà us de l'idioma castellà» (art. 3).

Però, orgànicament, el que definí la vida de l'entitat fou l'estructuració de la seva direcció en dos nuclis autònoms: el Comitè Polític i la Junta Directiva que tingueren una mala coordinació la qual cosa sovint fou motiu de divergències fins que, a inicis de 1936, es realitzà una modificació dels Estatuts per solucionar aquesta qüestió. El Comitè Polític, segons el reglament de 1932, estava format per set membres i un dels seus vocals havia de ser president de la Junta Directiva (art. 8), el que rarament succeí. Amb tot, als Estatuts no s'especifiquen les competències de l'un i l'altra, tot i que corresponia al primer marcar les orientacions polítiques i estratègiques de l'entitat i a la segona garantir el seu funcionament i tenir cura de la seva infraestructura diària.[35]

La segona assemblea extraordinària es realitzà el vint-i-nou de setembre de 1932 per tal d'acordar la participació en el I Congrés d'ERC.[36] La postura dels reunits fou favorable a aquesta qüestió i foren escollits com a representants Vives Tarrades i S. Maset. Però, com que no hi havia diners a la caixa de l'entitat s'acordà que ambdós delegats es paguessin les despeses de la seva butxaca, extrem en el que estigueren d'acord.

Llavors s'obrí un debat sobre l'ideari del partit i s'aprovaren dues resolucions. Una de Joaquim Fort, demanant que es defensés el plantejament federal del partit i una altra de Sardà que demanà que ERC es comprometés amb els interessos dels obrers. Un altre tema

33. Integrada per: Pereda, Ramon Dols, Antoni Olivé i Miquel Galofré amb l'objectiu de treballar plegats amb el Comitè Polític

34. «Asamblea General Ordinaria. Acta 6.III.1932», *Llibre d'Actes de la Joventut Federal de Tarragona*. Pàg. 1 (v i r), PSB 1487. AHN-Salamanca.

35. «Estatuts de la Joventut Federal de Tarragona», Tarragona, 22.12.1932. 2 pàgines mecanografiades. AHT. Per la seva banda el CRDF reorganitzà la Joventut Republicana Federal el 15.06.1933, essent Francesc Montagut elegit president i Josep M. Solé, secretari. «Josep Mª Solé Ciurana», Tarragona, 13.07.1933. 2 pàgines mecanografiades, AHT.

36. L'anomenada «Conferència d'Esquerres» se celebrà a l'Ateneu Gracienc els dies 17, 18 i 19.03.1931 i després d'aquesta, fundacional, encara se'n realitzà una altra el 13 i 14.02.1932 a Barcelona. Malgrat això, el que es preparava consta a la documentació com el primer. Perquè era el primer Extraordinari. Tingué lloc l'1 i 2 d'octubre de 1932 a Barcelona. Vegeu: Ivern, M. D.: *Esquerra Republicana de Catalunya*, Barcelona: Abadia de Montserrat, 1989, 2 vols.

de debat va ser el de la candidatura que el partit havia de patrocinar en les properes eleccions al Parlament de Catalunya que s'havien de celebrar el vint de novembre.

Ramon Fort demanà autonomia a les comarques tarragonines per elaborar llistes, Galés era partidari que les normes que sorgissin del Congrés s'havien d'acomplir, però ell era de l'opinió que «per sobre de coalicions catalanistes deu haver-hi coalicions d'esquerres». La discussió s'allargà perquè Francesc Montané, Manel Sanromà i Antoni Soto digueren que, malgrat Acció Catalana no es podia considerar un partit d'esquerra, era vital impedir el triomf de la Lliga. En aquesta assemblea també s'acordà l'adquisició d'una bandera[37] i es quedà de parlar dels problemes del setmanari *Avançada* en la propera reunió.[38]

A la setmana següent es féu una altra assemblea en la qual es donà compte de les resolucions aprovades al congrés d'ERC celebrat a Barcelona, i es llegí la síntesi publicada en el rotatiu *L'Opinió.* Salvador Maset també assenyalà que la JF presentà al Congrés una proposició perquè els parlamentaris d'ERC es manifestessin a Madrid a favor dels afectats per delictes econòmics i socials, que eren sobretot treballadors de la CNT i rabassaires involucrats en conflictes laborals. També s'informà als presents que la JF havia subscrit la petició del representant Blaví de Montblanc perquè s'expulsés d'ERC al governador civil de Tarragona, Noguer Comet, que era un dels principals seguidors de Marcel·lí Domingo. També es nomenaren els delegats que anirien a l'assemblea provincial, que s'havia de celebrar a Reus al dia següent, per designar els candidats de les primeres eleccions autonòmiques. La definició de les aliances la va plantejar Lluís Mestres[39] dient que ERC havia de fer una coalició amb la Unió Socialista (US)[40] i els Radicals Independents (RI)[41]. Fou aprovat per l'assemblea.[42]

El dissabte 15 d'octubre es realitzà una altra reunió general per escollir els candidats i, per unanimitat, ho foren: Galés i Lluís Mestres. Tot i que la candidatura definitiva havia de ser ratificada per una ponència reunida a l'efecte i després havien de comptar amb l'opinió favorable de l'assemblea de les comarques de Tarragona que es reunia al dia següent.[43] En aquesta, però, se substituí Mestres per Rovira i Virgili. Les eleccions autonòmiques de 1932 foren un èxit per a la candidatura impulsada per ERC que, amb tot, cedí cinc llocs

37. No s'especifica si catalana o republicana, però devia ser republicana perquè el costum és designar la catalana per senyera.
38. «Acta de la Reunió General extraordinària, 29.IX.1932», *op. cit.*; pàg. 1 (r) i 2.
39. Bonamussa, F.: *Política i finances (1936-1939). Lluís Mestres i Capdevila,* Tarragona: El Mèdol, 1997.
40. Escissió de la Federació Catalana del PSOE que el juliol de 1932 crearen la US. Entre els dirigents principals hi havia Gabriel Alomar i Manel Serra i Moret. US tingué a Carles Gerhard en les llistes d'ERC com a candidat a les eleccions de 1932. Vegeu Martín Ramos, J.: *La Unió Socialista de Catalunya 1923-1936*, Barcelona: Ariel, 1974.
41. Els Radicals Independents foren una escissió del Partit Republicà Radical de Lerroux l'any 1932, dirigida per Jaume Simó Bofarull, cap de la Casa del Poble de Reus i diputat a les Constituents. S'agruparen sota la denominació de Partit Radical Autònom. El juliol de 1932 s'adherí a ERC, però mantingué la seva autonomia interna. Com a membre d'ERC, aconseguí que quatre dels seus membres anessin a les llistes: Jaume Simó pel Baix Camp, Josep Folch per la Conca de Barberà, Miquel Cunillera i Gonçal Ybars pel Baix Ebre-Montsià. Però al novembre de 1933, el Partit Radical Autònom trencà amb ERC i anà a les eleccions amb ACR i els Radical Socialistes en la Coalició d'Esquerres Tarragonines. Molins, J. M.: *op. cit.*; pàg. 96-99, vol. II.
42. «Acta de la Reunió General extraordinària», 08.10.1932, *op. cit.*; pàg. 2 (v)
43. «Acta de l'Assemblea General Extraordinària», 15.10.1932; pàg. 2 (r).

als seus aliats (quatre als Radicals Independents i un a la USC). Això representà un cop molt dur tant per a ACR[44] com per als Radicals Socialistes/Federals que competien pel mateix espai polític de centre esquerra.

El vint-i-nou de gener de 1933 es féu una assemblea general per renovar tant la Junta Directiva com el Comitè Polític i es verificà l'incompliment de la condició establerta als Estatuts que un vocal del Comitè presidís la Junta.[45]

Una nova reunió, en aquest cas de caràcter extraordinari, tingué lloc dos mesos més tard, amb l'objectiu d'aclarir «l'orientació político-social del nostre centre», la qual cosa significava que la divisió interna del partit era molt gran, tal i com recull l'acta de la sessió. Franquet «fa unes objeccions que tingueren el suport de Josep Recasens, Lluís Mestres, Sardà i Barba però que contestà la presidència». No sabem exactament de què es tracta però sembla que les diferències posteriors en què es trobà immersa la JF arranquen d'aquesta data. Recasens proposà designar una comissió de set membres per «encarrilar els afers electorals» el que podria evidenciar discrepàncies entre la Junta i el Comitè escollits al gener. Un dels designats per formar part de la comissió fou Sanahuja, director de l'*Avançada*. Llavors Mestres proposà que els integrants fossin set, incloent «la senyoreta Vives Oliva que es consòcia» i argumentant-ho amb el fet que s'havien de posar militants femenines a totes les comissions «tota vegada que la dona votarà». Fabregat i Balcells defensaren encara una nova ampliació, quedant, finalment, constituïda per nou membres,[46] però entre els quals no hi era el director de l'*Avançada* i aquest degué ser el motiu de les interpel·lacions de Sagalà, Sardà, Vidal, Franquet, Barba, Mestres, Recasens i Galofré, que foren contestades per la presidència i replicades un altre cop per ells.[47]

També s'aprovà, amb algunes reserves, enviar un telegrama «demanant al Govern de Madrid per a que el 14 d'abril sigui festejat com de bon antuvi es va fer». Així mateix, s'aprovà fer-ne arribar un altre al nou comissari de la Generalitat, Pere Cavallé Llagostera «per la seva bona gestió laïcista al front del Govern Civil de la província».[48]

La següent reunió no se celebrà fins al deu de juny, amb l'objectiu fonamental de designar els delegats que havien de representar la JF en el II Congrés d'ERC.[49] Galés assenyalà la importància de que la JF hi estigués representada perquè «en aquest conclau s'havia d'aclarir el sistema d'actuació en el pervindre del partit». D'altra banda, Barba digué que estava d'acord «amb l'actuació d'Esquerra prop del govern de la República» però que a Tarragona «encara falta imposar el laïcisme». Lluís Mestres assenyalà que encara s'havien d'esforçar més perquè ERC fos un partit més d'esquerres del que era, però que, amb tot,

44. ACR era el mateix que el Partit Catalanista Republicà.
45. La Junta estava integrada per: president, Antoni González; vicepresident, Manuel Ripoll; secretari, Manuel Gavaldà; vicesecretari, Joaquim Martínez; tresorer, Lluís Llinàs; bibliotecari, Miguel Galofré; comptador, Francesc Muntané; vocal, Salvador Bordàs; vocal, Ricard Fabregas. I el Comitè Polític estigué format per: J. Vives Tarrades, Salvador Maset, Ramon Boronat, Jaume Castelló, Joaquim Fort i Benet Sardà.
46. Restant integrada per la senyoreta Vives i els senyors Vives Terrades, González, Sagalà, Sanromà, Franquet, Olivé, Magí Solé i Barba.
47. Sagalà, Barba, Franquet i Recasens.
48. «Reunió General Extraordinària, 28.III.1933», *op. cit.*; pàg. 4 (v i r).
49. Aquest II Congrés Nacional ordinari es féu a Barcelona el 24 i 25 de juny de 1933.

la victòria del partit a les autonòmiques passades havia estat complerta i total.[50] Per unanimitat, foren designats delegats al Congrés Franquet i Sagalà.

L'assemblea també aprovà –a proposta de Galés– que per ocupar un càrrec representatiu en nom del partit, s'havia de tenir com a mínim un any de militància. Sanromà proposà que la Junta Local d'Ensenyament reforcés el seu paper laic, mentre que Galofré demanà que els socis de la JF s'inscriguessin a la Lliga Laica. Per altra banda, Sanromà també exigí que l'alcalde de Tarragona, Pere Lloret, activés les obres de construcció per tal de donar feina als desocupats i que, des de les planes de l'*Avançada,* es reforcés aquesta petició, cosa que ja s'anava fent.[51]

Els reunits també es congratularen dels esforços de la Junta per obrir un local a la Rambla, més espaiós i amb més capacitat,[52] i de l'actuació del diputat Galés per la seva tasca com a cap de la comissió encarregada d'elaborar la Llei de contractes de conreu del Parlament català.[53]

El disset d'agost se celebrà un altre conclau en el nou estatge social. Sanahuja explicà els esforços realitzats per la comissió prolocal i se n'aprovaren la gestió i l'estat de comptes. A continuació Barba demanà aclariments sobre la diada rabassaire, perquè creia que havia estat mal organitzada. Sanahuja respongué que aquest acte s'havia fet des del mateix setmanari l'*Avançada*, perquè recelava de la capacitat del secretari dels rabassaires –A. Soto– i assenyalà que la responsabilitat de certs despropòsits era de la Junta Directiva, que no li havia donat tot el suport requerit. Les crítiques a la Junta foren nombroses i, per això, el comptador Francesc Muntané presentà la seva dimissió.

D'altra banda, l'informe que presentà el Comitè Polític feia referència a les tensions internes i per això recomanava que «s'enrobusteixi l'autoritat del que ocupa càrrecs i que els militants també observin més acuradament llur disciplina». Davant les crítiques, que degueren ser nombroses, el referit Comitè presentà la dimissió. Però, Sanahuja, un dels principals crítics, davant d'això, demanà un vot de confiança als òrgans de direcció del partit, vot que fou aprovat per l'assemblea general.[54] També es designà una comissió d'esbarjo.[55] Sobre l'*Avançada* s'assenyalava la necessitat de repartir el setmanari entre els subscriptors, per la qual cosa es creà una altra comissió encarregada de realitzar aquesta tasca.[56]

Una altra qüestió polèmica fou l'actuació d'Antoni Soto, cap dels rabassaires, i empleat de l'oficina política d'ERC. Els crítics l'acusaven de realitzar despeses no justificades, a

50. Aquest també era el títol de l'article que publicà M. Galés sota el pseudònim d'M «El triomf de l'esquerra» a: *Avançada*, núm. 27, 04.02.1933; pàg. 1.
51. «Joventut Federal. L'atur forçós», *Avançada*, núm. 32, 11.03.1933; pàg. 3.
52. La seu fou inaugurada oficialment la primera setmana d'agost de 1933, amb la presència del comissari de la Generalitat, dels alcaldes de Barcelona i de Falset, i dels diputats Loperena, Rovira i Virgili, Cerezo, Folch i Riera. A més de l'escriptor Bladé i Desumvila. «Inauguració de la JF» a: *Avançada*, núm. 54, 12.08.1933; pàg. 2.
53. «Acta de l'Assemblea General Extraordinària, 10.VI.1933», *op. cit.*; pàg.5 (v i r).
54. En aquesta assemblea Muntané fou substituït per P. Munté i també es cobriren dues vacants de vocals que foren ocupades per M. Gual i J. Barba.
55. Integrada per Narcís Pey, Josep Castañera, Magí Solé i Josep Recasens.
56. Integrada per Gispert, Gual, Gil, Sardà, Martínez, Montanya i Blanc.

part de no fer bé la feina. L'assemblea acabà nomenant una comissió depuradora[57] que en la futura reunió general havia de presentar un informe. Aquesta se celebrà el quinze de setembre de 1933 i Viana, en nom de la citada comissió, referí que s'havien provat les acusacions de mala gestió econòmica i que l'incriminat sols els havia enviat una llibreta amb explicacions poc aclaridores. Soto, davant l'assemblea, s'intentà defensar però no aportà cap document, per la qual cosa es decidí, mitjançant una votació secreta, si se l'expulsava o no del partit. L'escrutini donà 38 vots a favor de l'expulsió i 19 en contra. Però, finalment, es decidí la seva inhabilitació per dos mesos.[58]

El cinc d'octubre es féu una nova reunió per escollir els delegats al III Congrés d'ERC.[59] Però abans, Barba demanà que s'aclarís «la situació de la política d'ERC». El diputat Galés explicà «la indisciplina dels components de l'anomenat Grup de *L'Opinió*, dient que a pesar del esforços fets per la majoria del partit per arribar a una concòrdia amb ells, no pogué ser possible». Afegí que el motiu de la discòrdia havia estat l'Ajuntament de Barcelona i que, malgrat diversos intents d'acostament, els acords aconseguits foren traïts.[60] Davant la divisió d'opinions dins l'assemblea, la presidència «creu que lo procedent es que es decideixi si es té d'anar al Congrés d'Esquerra». Però la discussió continuà. Sardà demanà que també als d'Estat Català[61] se'ls imposes la disciplina de partit i que «s'havia d'impedir que fessin d'esquirols». Recasens, corresponsal del diari *L'Opinió* a Tarragona, que s'havia solidaritzat amb aquells, digué que ho havia fet a títol personal sense comprometre la JF ni la disciplina. Finalment s'aprovà, a proposta de Galés, anar al Congrés defensant «que tots els organismes del partit acatin la disciplina sense perjudici de la autonomia interna». Foren elegits delegats Vives Terrades i Barba.[62]

A finals del mes següent es féu una altra assemblea per explicar el resultat del Congrés. Vives Terrades assenyalà el cansament que produïa la contínua necessitat que els delegats forans tinguessin «d'intervindre amb els assumptes interns del partit a Barcelona», i demanà que fets similars no es produïssin a Tarragona. L'assemblea també havia estat convocada per dilucidar la qüestió electoral, ja que després de la dimissió d'Azaña, al setembre d'aquell any, s'havien de celebrar noves eleccions legislatives. Vives digué que, en la darrera reunió del Comitè de la Federació de les Comarques Tarragonines, s'arribà a la conclusió «d'anar amb una aliança amb Federals-Radicals Socialistes i Socialistes i, amb aquest fi, es designà una comissió perquè s'entrevistés amb Marcel·lí Domingo per veure d'arribar a un acord, però sempre que a la candidatura hi figuressin majoria de candidats d'Esquerra». Però, segons Galés, Domingo havia contestat de forma ambigua, limitant-se a escriure a Macià dient-li que «la situació general d'Espanya no es molt falaguera per la República».

57. Integrada per Viana, Barba, González i Franquet. «Acta de l'Assemblea General Extraordinària, 17.VIII.1933», *op. cit.*; pàg. 6 (v i r) i 7 (v i r).
58. «Acta de l'Assemblea General Extraordinària, 15.IX.1933», *op. cit.*; pàg. 7 (r) i 8 (v i r).
59. Formalment, fou el II Congrés Extraordinari que es realitzà a Barcelona el 7 i 8 d'octubre de 1933.
60. Vegeu: Culla i Clarà, J. B.: *El catalanisme d'esquerra. Del Grup de L'Opinió al Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (1928-1936*), Barcelona: Curial, 1977.
61. Estat Català malgrat que s'havia integrat dins ERC l'any 1931, mantingué un elevat grau d'autonomia, especialment entre les joventuts anomenades JERC-Estat Català que tingueren vel·leïtats paramilitars i intervingueren en contra de la CNT.
62. «Acta de l'Assemblea General Extraordinària, 5.X.1933», *op. cit.*; pàg. 9 (v i r) i 10 (v i r).

L'ambigüitat de Domingo, segons Galés, era perquè «ell es proposa fer minvar la força de l'Esquerra i donar a Madrid la sensació de que hi ha a Catalunya una força republicana respectable que s'oposa a les finalitats de la nostra identitat».[63] I, afegí, «es preferible anar sols que no amb certes coalicions [...] amb tot les comarcals són lliures de poder fer les aliances que creguin convenients». A l'assemblea hi hagué postures per a tots els gustos: uns volien pactar amb els partits situats a l'esquerra d'ERC, com el cas de Franquet, Fort i Sanromà; amb els Federals ho volia Sardà; i, un Front d'Esquerres, Galofré. Finalment s'aprovà «donar un vot de confiança als representants de la Comarcal perquè pactin una aliança electoral amb USC i RS amb la condició de que es reservin tres llocs per ERC i procurant que els RS donin un nom nou per evitar les dificultats exposades en aquesta assemblea». És a dir que no anés Marcel·lí Domingo a la candidatura.[64] També l'assemblea escollí tres socis per presentar a la Comarcal com a candidats: Lluís Mestres obtingué 40 vots; Sanahuja, 38 i Andreu 36. A més es nomenà una nova Comissió Electoral[65] que, junt amb el Comitè Polític, s'havia d'encarregar de fer la campanya.[66] Els escollits per la JF tampoc en aquesta ocasió foren referendats pels organismes superiors del partit.

Les eleccions del dinou de novembre de 1933 significaren una derrota per a les esquerres que anaren dividides a l'escrutini. Així, mentre les dretes impulsaren la candidatura Unió Ciutadana, les esquerres s'agruparen, principalment, en dos pols: ERC-USC-PSOE i la Coalició d'Esquerres Catalanes (PRRS, ACR i els «Azañistes» catalans). El resultat a la demarcació de Tarragona fou cinc escons per a les dretes i dos per a les esquerres. Aquest fracàs provocà un ampli debat entre els derrotats. Així, a la setmana següent de l'escrutini, ACR convocà, al seu estatge social, els representants d'ERC i els Federals per pactar la futura llista electoral a les municipals de l'any següent. Quedaren d'acord que ACR i ERC tindrien quatre llocs a la candidatura, tres els socialistes i un els RS. Aquest acord fou explicat per Sanahuja, representant de la JF a la citada reunió, a l'assemblea que es realitzà el trenta de novembre. Qui es mostrà més crític amb aquest plantejament fou Soto que havia tornat un cop complida la sanció i es lamentà que la Unió de Rabassaires no estigués representada a la candidatura[67].

A l'assemblea posterior es discutí si s'acceptava la formació d'aquesta ampla coalició per a les properes municipals. Davant la disparitat de criteris, Galés «pensa que a Tarragona l'acord que s'adopti ha de tenir una concreció amb els moviments que es prenguin a Catalunya i a Espanya. Creu que davant les eleccions la consigna ha de ser la unió i que no es l'hora de crítiques perquè davant la República en perill no s'han de tenir dubtes amb la unió dels altres republicans d'esquerra, davant el perill del vot de la dona cal que s'afermi el front per lluitar i vèncer a les dretes». Afegeix que «no podem córrer el risc ni

63. Això no és el que assenyalà Marcel·lí Domingo. Vegeu: «Lletra de Domingo a F. Macià» a: *Tarragona Federal*, núm. 222, 28.10.1933; pàg. 1.

64. Domingo acabà presentant-se per Bilbao i no fou escollit. Ell explicà els seus problemes a la candidatura de Tarragona a: DOMINGO, M.: *La Revolución de Octubre*, Barcelona: Lib. Catalonia, 1935; pàg. 90.

65. Integrada per Barba, Recasens, Franquet, Loperena, Fabregas, Viana, Gelabert, Ycart i M. Solé.

66. «Reunió General Extraordinària, 21.X.1933», *op. cit.*; pàg. 11 (v i r) i 12 (v i r).

67. No sabem per què Soto fou novament admès. Podria ser que més tard presentés les factures que li reclamaven per justificar les despeses, o que, sent el secretari general de la UR no fos convenient per a la JF prescindir del suport d'aquest sindicat.

la responsabilitat que les nostres desavinences facilitin el vot a la Lliga». S'acordà, per majoria, que es continuessin fent gestions per arribar a constituir un Front d'Esquerres per a les properes municipals.

Un altre punt de forta discussió es produí quan Sanahuja demanà que es fes fora de l'entitat els socis que, encara que fos en la seva adolescència, haguessin militat al partit únic de la dictadura, la Unió Patriòtica (UP), però davant l'oposició de la Junta, i del propi Galés, acabà retirant la proposta. Finalment es demanà als socis que el proper dos de desembre, amb llurs famílies, anessin al local per a compartir una estona amb el president Macià que hi aniria aprofitant la visita a Tarragona.[68]

El set de desembre es féu una altra reunió extraordinària per preparar les municipals. El president Vives Terrades obrí la sessió assenyalant «la importància que té el nomenament de regidors puig cal que l'Esquerra, la primera vegada que anirà a les eleccions municipals a Tarragona, hi vagi amb la màxima dignitat». El repartiment de llocs a la candidatura que es plantejà en aquesta reunió diferia de l'acord assolit durant el mes anterior amb ACR. Ara s'aprovà que tindrien quatre regidors els Federals-RS; quatre, ERC; quatre, Unió Republicana,[69] i un per ACR, que seria l'alcalde. Els representants d'ERC a la candidatura republicana unitària, després d'una votació, foren R. Boronat, 91 vots; Joaquim Fort, 91 vots; Vives Terrades, 60 vots; i Josep Franquet, 52 vots.[70]

El gener de 1934 es féu l'assemblea ordinària anual per renovar càrrecs. Per al nou Comitè Polític es presentaren tres candidatures. Fou escollida la següent:

PRESIDENT	Antoni Olivé
SECRETARI	Francesc Muntané
VICESECRETARI	Josep Barba
VOCAL	Josep Odena

La presència de tres candidatures i la crida continuada en favor de l'harmonia entre tots els militants evidencia que no n'hi havia. Després de diverses intervencions, algunes d'elles crispades, s'obtingué la nova Junta Administrativa:

68. «Reunió General Extraordinària, 30.XI.1933», *op. cit.*; pàg. 13 (v i r) i 14 (v i r).
69. Aquest partit s'havia constituït a finals de 1932, després que a finals d'agost d'aquell any 83 membres del Centre Radical d'Aliança Republicana, afiliats al Partit Republicà Radical de Lerroux, abandonessin la formació, tot i que no es legalitzaren com a partit fins el sis de novembre de 1934, sota el lideratge de l'advocat tarragoní Genís Navarro i Navarro. Vegeu: «Centro de Unión Republicana», Tarragona, 06.11.1934. 7 pàgines mecanografiades. AHT.
70. «Acta de la Reunió General Extraordinària, 7.XII.1933», *op. cit.*; pàg. 28 (r) i 29 (v i r).

President	Ramon Dols
Vicepresident	Joan Vidal
Secretari	Ferran Blay
Vicesecretari	Damià Vilaseca
Tresorer	Miquel Galofré
Bibliotecari	Lluís Combalia
Comptador	Leopold Riola
Vocal 1	Joaquim Abad
Vocal 2	Ricard Constantí
Vocal 3	Pere Gil
Vocal 4	Josep Andrés

Un cop escollida la nova direcció, Sardà plantejà que s'havia de resoldre la qüestió de la bandera, que encara no s'havia adquirit des de la reunió de setembre de 1932. Llimòs digué que els balls que es realitzaven els dies de festa s'havien de continuar fent perquè, a part de diversió, donaven diners. Sardà, aprofitant que s'havia augmentat el salari del conserge, sol·licità detalls sobre la situació econòmica i, Odena i Fort, demanaren la lectura pública del contracte de l'entitat amb el referit treballador. Galofré, a més, sol·licità que els llibres agafats il·legalment de la biblioteca fossin recuperats. Tornaren a sortir, també, les adhesions a la JF d'exmembres de la UP. Viana digué que els que llavors tenien 25 anys, en les dates en què havien militat en el partit únic de la dictadura «no sabien lo que feien o millor dit no estaven ben assabentats de la responsabilitat que contreien per esser menors d'edat» i, per tant, haurien de poder ser militants d'ERC. Això significava que aquesta qüestió, que ja s'havia plantejat mesos enrere, encara no s'havia resolt. Sanahuja exigí que s'especifiquessin les funcions i competències dels Comitès Polític i Administratiu i que al Centre hi hagués una llei interior «per regularitzar les funcions internes», essent nomenada una comissió per a redactar les bases respectives.[71] Muntané demanà que les cortines que separaven el cafè de la sala de ball es canviessin de lloc per donar més espai al cafè[72]. Totes aquestes informacions, que són excepcionals respecte a les restants actes, ens permeten conèixer millor l'estatge social de la JF situat a la rambla 14 d'Abril, número 94, baixos.[73] Era un local poc ampli per encabir una sala de ball i un cafè, aquests dos espais lúdics estaven separats per una cortina, ja que tots els dies festius es feia ball. També la seu social disposava d'una biblioteca amb volums per ser consultats in situ, sense possibilitat de préstec. El Centre disposava d'un conserge i tenia 300 militants.[74]

El disset d'agost de 1934 hi hagué una nova assemblea general. Si les divisions verificades al si del partit havien quedat evidenciades en l'anterior reunió de gener, set mesos més tard s'havien incrementat. Segurament la divisió interna fou la causa que es tardés tant de

71. Integrada per Sanahuja, Fort, Franquet i Viana.
72. «Reunió General Extraordinària, 25.I.1934», *op. cit.*; pàg. 16 (v i r), 17 (v i r) i 18 (v).
73. L'abundància de detalls ve donada perquè fou redactada per Ycart, secretari accidental.
74. «Tarragona, 1 maig 1934». 2 pàgines. PS-B 1441. AHN-Salamanca.

temps a fer una nova assemblea general. Sardà explicà la raó per la qual s'havia convocat l'assemblea general, però sembla que una part dels convocats no ho entengueren massa bé i, per això, li exigiren una major concreció. A partir de llavors, Lluís Vives acusà Francesc Esparrach de fer crítiques ofensives al Comitè. Per la seva banda, Viana, oposat al Comitè, féu la mateixa crítica a Sardà. A més demanà explicacions de per què el Comitè havia nomenat a un vocal sense «tenir en compte que pel número de vots en la última general li corresponia a ell ser vocal». Així mateix, Sanahuja, fou criticat per Sardà pel fet que, com a director d'*Avançada*, no es preocupés de la regularitat de la sortida del setmanari, però aquest replicà que la culpa era del Comitè. Vives Terrades, per la seva banda, acusà els socis del poc interès mostrat per la publicació. Davant les successives rèpliques i contrarèpliques, Joan Pedrol demanà «que com que els membres del Comitè no estan prou avinguts, que es canviïn». Però des del Comitè es preferí deslegitimar els contestataris, interpel·lant agrament Sardà perquè expliqués el sentit de les seves paraules acusatòries que «certs elements del partit donaven suport a les dretes». Aquest explicità que al·ludia a la designació del director de la Casa d'Assistència Social. Devia ser veritat perquè li respongué Galés fent un ampli i laudatori discurs de les coses que el partit havia fet bé a l'Ajuntament, al Jutjat Municipal, a la Delegació de Treball, a la Comissaria d'Ordre Públic i a la Comissaria de la Generalitat, però no contestà directament el retret de Sardà. Finalment s'acabà posant a votació l'aprovació de la gestió del Comitè. El president ho hagué de preguntar fins a tres cops, perquè la divisió de la JF era molt gran. Finalment, passades quatre hores, el Comitè fou confirmat, encara que no sabem en quina proporció.[75]

Abans del Sis d'Octubre de 1934 no hi hagueren més reunions i després d'aquesta data el partit fou suspès i no va poder reunir-se novament fins al trenta-u d'octubre de l'any següent,[76] quan, finalment, s'autoritzà per les autoritats civicomilitars. Llavors, el president Antoni Olivé, emocionat, digué que «després d'un any i escaig de tindre el Centre clausurat avui tenim el goig de poder celebrar un altre cop assemblea general amb els mateixos socis que abans». Dit això es procedí a la renovació de càrrecs. Com que encara no s'havien restablert completament les garanties constitucionals Galofré assenyalà que deuria ajornar-se la renovació «fins que les circumstàncies permetin parlar clar». Altres militants sol·licitaven que «de seguida que es pugui es demani una nova reunió general per a demanar responsabilitats a qui correspongui». La proposta s'acceptà. Es presentaren tres candidatures per renovar càrrecs del Comitè. Llavors, davant l'adversitat, la JF fou capaç de tancar files perquè les tres candidatures repetien noms i dos dels proposats estaven a totes les llistes. Foren escollits:

75. «Reunió General Extraordinària, 17.VIII.1934», *op. cit.*; pàg. 18 (r) i 19 (v i r).

President	Ramon Boronat
Sotspresident	Enric Viana
Secretari	Josep Recasens
Sotssecretari	Salvador Serra
Vocal	Lluís Oliva
Vocal	Ricard Constantí

Per a la Junta Administrativa es presentaren dues candidatures. Sortí escollida la següent:[77]

President	Josep Franquet
Sotspresident	Antoni González
Secretari	Ferran Blai
Sotssecretari	Pere Gil
Tresorer	Porqueras
Bibliotecari	Domènech
Comptador	Leopold Riola
Vocal 1	Joaquim Abad
Vocal 2	Carbonell
Vocal 3	Trill
Vocal 4	Salvador Boronat

Per preparar les eleccions de febrer de 1936, el vint-i-cinc de gener, es reuní la Federació d'ERC de les comarques tarragonines, a l'estatge de la JF de Tarragona amb assistència dels delegats de les comarcals de Falset, el Vendrell, Montblanc, Reus, Tortosa, Móra d'Ebre, Valls i Tarragona. Hi assistí també el delegat de la Federació Intercomarcal, el diputat al Parlament català Martí Rouret que pretengué, com havia fet la Federació de Barcelona a la seva circumscripció, que es donessin noms de probables candidats perquè el Comitè Executiu escollís. La proposta fou desestimada per les delegacions comarcals que –amb el vot contrari de Rouret– acordaren que se n'encarregarien de la tria les comarcals de Tarragona i Reus, i que els designats havien de «sufragar la cinquena part de les despeses» de la campanya electoral.[78] Amb aquest rerefons, la JF celebrà l'assemblea cinc dies més tard. Boronat, integrant de la Intercomarcal, explicà els acords presos per aquell organisme.[79] El que menys agradà als assistents fou que les despeses haguessin d'anar a càrrec dels designats i protestaren, insistentment, perquè deien –i amb raó– que no necessària-

76. Sobre els Fets d'Octubre, vegeu Duch, M.: *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona (1931-1936),* Tarragona: El Mèdol, 1994; pàg. 100-109.
77. «Reunió General Ordinària, 31.X.1935», *op. cit.*; pàg. 20 (v i r).
78. PS – B 1426. AHN-Salamanca.
79. «Reunió General Extraordinària, 30.I.1936», *op. cit.*; pàg. 21 (v).

ment els candidats amb més diners eren els més idonis per dirigir el partit. Afegiren que «l'acord es una mena de coacció, car les persones sense capital no podran aspirar a res». Però, tot i les protestes, s'acceptà i es presentaren dos candidats: Anguera i Lluís Mestres. El primer aconseguí 128 vots, 68 el segon i es registraren tres vots en blanc.[80] La qual cosa significa que a aquesta reunió hi assistiren 199 militants. Tampoc en aquest cas els candidats votats per l'assemblea foren els que representaren al partit en les llistes del Front d'Esquerres de febrer de 1936.

Onze dies abans de les eleccions hi hagué una nova assemblea general a la qual assistí també el cap de la Federació, Joaquim Llorens, que presidí l'acte. La seva presència tenia a veure amb les grans diferències que havien esclatat al si de la JF i que havia dut a cinquanta militants a signar un escrit col·lectiu donant-se de baixa. La carta deia: «Els sotasignants, socis fins avui de l'entitat que presidiu, es troben davant els següents fets consumats: 1.- El proppassat 28 de gener una part dels socis, amb escandalosa cridòria injuriaven i amenaçaven no solament a altres socis sinó que, sense cap mena de provocació ni justificació, estengueren l'atropell als correligionaris que acudiren al local social en compliment del seu deure i en funcions del seu càrrec, com foren els Delegats de la Comarcal i jerarquies polítiques del Partit. La vostra presidència no ha pres cap mida disciplinaria ni tan sols ha gosat blasmar la grolleria. Ha consentit que en l'estatge de tots els socis es manqués a la tolerància, al respecte i àdhuc a la correcció més elemental envers a socis i correligionaris que exerceixen un dret i un deure del Partit. 2.- El portar analfabets polítics i àdhuc literaris al Comitè directiu ha donat els naturals fruits. La Joventut Federal ha perdut el rumb i ha fet el ridícul més espantós sense que ni potser arribi a donar-se'n compte. Amb una ignorància de la situació i avinenteses polítiques únicament comparables a la misèria de les passions i dels egoismes personals, s'ha fet malbé l'ocasió de recobrar prestament el lloc exemplar i de prestigi guanyat per la «Joventut Federal» a còpia de sacrificis dels que ara ens veiem en la desagradable necessitat de comprovar la inutilitat dels esforços personals, morals i materials fets per a sumar la democràcia tarragonina a l'obra de reconstrucció de tot Catalunya en un sentit autènticament esquerrà.

»La conseqüència més visible ha estat que la Comarcal i la Federació, amb digníssima unanimitat, han hagut de rebutjar el nom elegit com a candidat a les actuals votacions. Aquesta bufetada demostra com la conducta de la Joventut ha fallat en la missió d'orientar la política de l'Esquerra en les Comarques tarragonines. Tan greu error no hauria estat possible sense una intoxicació del cos social, que ha enverinat i enterbolit el seu tendre sentit polític, fins a l'extrem de caure en l'absurd de lliurar-se a l'arribisme més estult i mancat d'ètica. Per tant, sense necessitat de recordar els dubtes de l'entitat sobre la mena de bandera que ha d'onejar al seu front, i el rebuig d'ingrés a setze rabassaires que el demanaren, els socis que signen, convençuts de que no hi ha societat possible amb qui manca de sociabilitat es veuen en la trista precisió de notificar-vos des d'ara la seva baixa en la llista de socis de «Joventut Federal» […] Al cursar la baixa col·lectiva us autoritzem per reservar la nova fins després de les eleccions, a l'efecte de no fer perdre ni un vot a la candidatura

80. «Reunió General Extraordinària, 30.I.1936», *op. cit.*; pàg. 21 (v).

d'Esquerres per la qual treballem. Però marquem la posició amb independència dels resultats electorals.»[81]

Després de fer pública aquesta lletra, el president del Comitè Polític llegí un document destacant: que no s'admetrien les baixes; que s'ampliaria el Comitè Polític a vuit membres, tres més dels que hi havia fins aleshores per donar cabuda i representació a la minoria; que l'assemblea nomenaria una nova comissió encarregada de modificar els Estatuts[82] que era una de les demandes dels cinquanta i que el Comitè Polític es comprometia a reservar dues vocalies de la Junta Administrativa en representació de les minories; i que mentre no es modifiquessin els Estatuts s'acceptava que un membre de la minoria s'integrés a la Junta Administrativa. També es deia que l'ampliació del Comitè Polític i de la Junta Administrativa s'havia de realitzar en aquella assemblea.

Viana, després de defensar la gestió del Comitè, tractà de desactivar una de les causes de la protesta: la divisió produïda per la designació dels que havien d'anar a les llistes. Assenyalà que el Comitè «s'inhibí d'aquella elecció i no patrocinà cap nom». Era cert però els problemes no procedien del gener de 1936, sinó del Sis d'Octubre de 1934, com digué Sardà, i que la culpa de tots els mals la tenia Galés que, en aquella data, desaparegué sense deixar rastre.[83] En aquest punt, l'interrompé el president de la Federació Intercomarcal, perquè no volia que es fes propaganda en contra de les persones. Franquet es remuntà encara més lluny i digué que el malestar arrencava de quan el Centre es traslladà de local, el que féu que es perjudiqués econòmicament a uns socis i que els que milloraren amb el canvi després impediren, amb la seva acció, que prosperés més.

Viana, en nom del Comitè, per absència del seu president, presentà la dimissió de tots els membres i suspengué la sessió per donar temps a pactar una candidatura de consens. La reunió es reprengué quan es confeccionà la llista, aprovada per unanimitat, integrada per:

President	Viana
Sotspresident	Segalà
Secretari	Recasens
Sotssecretari	Serra
Vocal	Estelles
Vocal	Gilabert

La Comissió Administrativa també es renovà parcialment, únicament s'escolliren el president, González, i el sotspresident, Sanromà, i es deixà per a l'altra assemblea la re-

81. «Sr. President…», 09.02.1936. Tarragona. PS-B 1426. AHN-Salamanca.
82. Per aquesta funció foren escollits Gay, Castelló, Odena i Sanahuja.
83. En realitat Manuel Galés era president del Consell Protector de la Producció Vitivinícola de Catalunya i en funció d'aquest càrrec a començament d'octubre realitzà un viatge oficial a França, amb l'objectiu de trobar sortides per als excedents de vi català. Va dimitir del càrrec un cop va conèixer els esdeveniments revolucionaris. Vegeu: Galés, M.: *El problema del vi a Catalunya. Estudi publicat al diari* La Humanitat *durant la tardor de l'any 1935*, Barcelona: Talleres Alfa (2 ed.), 1936; pàg. 6. Així i tot, el diputat mai aconseguí emmudir les crítiques dels seus correligionaris tarragonins sobre la seva actuació aquell dia.

novació completa, vist que no hi havia possibilitat d'acord. I, de fet, en el darrer punt de l'ordre del dia, en el torn obert de paraula, tornaren a caure les crítiques sobre Galés, per la «seva absència el dia 6 d'Octubre i per la seva conducta posterior» i afegiren: «fou en extrem dolorós no tenir el diputat ni cap advocat d'Esquerra.»[84]

Tot i el nomenament consensuat del Comitè Polític, la incapacitat de trobar una Junta Directiva unitària acabà aprofundint la divisió interna, i els problemes s'agreujarien en fer fora de la JF a varis socis que havien criticat el Comitè Polític. L'expulsió més sentida fou la de Joaquim Balcells, un militant des de primera hora. Això motivà una petició urgent d'assemblea extraordinària, reclamada per cent setze socis, entre els quals figurava Josep Recasens que adreçà una carta al president de la JF en què deia: «Distingit amic: Acabo d'assabentar-me que en la reunió del Comitè celebrada ahir, a la qual no vaig poder assistir per motius de salut, s'expulsà de l'entitat al company Joaquim Balcells. Em sembla que no és aquest el camí de la concòrdia, molt més si es té en compte que han estat admesos com a socis, individus que havien estat rebutjats repetides vegades i que en entitats polítiques semblants a la nostra tampoc havien estat admesos. Tots coneixem els defectes del company expulsat però tots tenim també el deure de conèixer les seves qualitats, qualitats que ha demostrat en els moments de lluita, en els moments difícils. Abans d'apartar del nostre costat a companys, el rendiment dels quals coneixem, jo entenc que es precís esgotar tots els mitjans de persuasió necessaris per a tornar-lo al bon camí, si és que ha delinquit, molt més, com dic anteriorment, si es té present que han ingressat al Centre molts, o algun, el rendiment dels quals coneixem massa o desconeixem en absolut [...].

»En fi, m'he vist precisat a requeriments d'altres companys, a solidaritzar-me a la protesta que tal mesura ha provocat, per la qual cosa he signat un plec sol·licitant una Junta General, car aquest és el seu desig, i faig extensiu l'acte de protesta presentant amb caràcter irrevocable la meva dimissió de secretari del Comitè Polític.».[85] A més, també dimití el sotssecretari Serra.

L'objectiu dels crítics era la convocatòria d'una assemblea extraordinària, que s'acabà celebrant el dinou de maig. El començament es presentà mogut i per això un grup de socis demanà que s'escollís, per dur-la amb neutralitat, gent que no formés part del Comitè Polític. Així foren referendats, per unanimitat, com a president i com a secretari de la sessió, Boronat i Ycart, respectivament. L'assemblea començà amb una pluja de crítiques contra el Comitè Polític i, especialment, contra Viana, el seu president. Secall digué que era lamentable que sempre hi haguessin dos bàndols i que això s'hauria d'acabar. Balcells remuntà la divisió als Fets del Sis d'Octubre, emfatitzant en la seva actitud i recriminant la d'altres. Amb tot, Viana procurà portar les disputes cap a una qüestió menys política i més pragmàtica i es referí al fet que les crítiques procedien de la forma com s'havien prioritzat els noms de la «llista dels consocis que tenen sol·licitats empleos» i garantí solemnement «que la citada llista s'ha confeccionat per rigorós ordre d'antiguitat». Sardà col·loca les divergències en la qüestió de «l'admissió de nous socis». Galés, per al·lusions, demanà la paraula i respongué a les crítiques a la seva actuació del Sis d'Octubre. Per això Vives Terrades digué que pels Fets del Sis d'Octubre i posteriors «s'havia de demanar comptes als capdavanters i no

84. «Reunió General Extraordinària, 5.II.1936», *op. cit.*; pàg. 21 (r) i 22 (v i r).
85. «Carta. 4 d'abril de 1936», PS – B-1426. 1 pàgina mecanografiada. AHN-Salamanca.

als elements sense cap càrrec». Galés, veient-se novament obligat a intervenir digué amb gravetat: «sols puc preguntar-vos si el càrrec de diputat a que vaig ser elevat el compleixo o no el compleixo». Però aquesta no era la qüestió i les imputacions es continuaren centrant en els Fets d'Octubre. És evident que els socis aquell dia esperaren les instruccions del diputat, però no arribaren perquè aquest, enlloc de quedar-se, marxà a França. Això era el que li recriminaven. Vives, a més, assenyalà que quan es produí la insurrecció, Dols, president de la Junta Administrativa, per no ser represaliat, va cursar la seva dimissió al capità de la Guàrdia Civil de la guarnició a Tarragona. I per això «s'estranya en gran manera que el Comitè Polític l'hagi admès novament», per la qual cosa demanava explicacions. Dols respongué que, en realitat, no dimití el vuit d'octubre «com molts creien» sinó cinc mesos abans «per una paraula grollera que un company va dirigir-li». Amb tot, però, no negà la veracitat del que féu el vuit d'octubre. Davant la cridòria generalitzada, el Comitè Polític continuà insistint, amb poc èxit, en la necessitat de mantenir la disciplina.

Com que aquesta reunió fou la primera després de la victòria electoral del Front d'Esquerres de febrer de 1936, i en un clima de normalitat política, hi havia molts militants nous. Alguns eren els membres del Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra (PNRE), que el vint-i-cinc d'abril s'havia integrat a la JF.[86] També s'hi havien incorporat membres de la Unió de Rabassaires (UR)[87] i de la Secció Femenina del partit, sota la presidència de Magdalena Sabaté.[88] Per això el president del Comitè Polític, Viana, es dirigí als militants acabats d'incorporar i «els hi recomanà que no vulguin posar-se amb aquestes diferències» i es mantinguessin al marge del conflicte. Però la censura al Comitè era molt generalitzada. Sintetitzant-la, Galofré demanà la seva dimissió i que es votés. Després de molts estira-i-arronsa la votació es va produir, amb els següents resultats:

Comitè Polític	**Vots**
Censurant la gestió	100
Aprovant la gestió	69
En blanc	7

El president del Comitè Polític presentà llavors la seva dimissió i se suspengué l'assemblea per propiciar la formació d'una nova candidatura. La constituïren:

86. PS-B 1426. AHN-Salamanca.

87. Antoni Soto, secretari de la UR, el 21 de març de 1936, envià una carta el president del Comitè Polític explicant que «en la última reunió tinguda pel Consell directiu de la Comarcal Rabassaire de Tarragona, entre d'altres acords, va prendre el de dirigir-vos la present, per demanar-vos que, havent entrat en una etapa de treball i de consulta per part dels companys agricultors de les diferents contrades tarragonines sigui autoritzada aquesta comarcal per a poder atendre a dits companys agricultors en el local de la Joventut, tota vegada que els interessos d'Esquerra i de la Unió de Rabassaires van estretament lligats». PS-B 1426. AHN-Salamanca.

88. La resta de la Junta estava formada per la sotspresidenta, Palmira Vives; la secretaria, Maria Perelló; la sotssecretaria, Joana Servant; la tresorera Ramona Franqués; els vocals Mª Julian i Amàlia Altadill. PS-B 1426. AHN-Salamanca.

President	Josep Recasens Jordà
Sotspresident	Josep Segalà
Secretari	Alfred Gilabert
Sotssecretari	Jaume Marrasé
Vocal	Pere Domènech
Vocal	Ramon Font

L'assemblea li donà suport per aclamació general dels assistents i també nomenà els dos delegats que havien d'acudir al IV Congrés Nacional Ordinari d'ERC, que s'havia de celebrar a Barcelona els dies divuit i dinou de juliol de 1936. Foren escollits Joaquim Fort i Josep Recasens.[89] Recasens, finalment, no hi podia anar i Fort s'encarregaria de dur la representació dels 500 militants de l'organització.[90] Però en esclatar el cop militar, el congrés ja no es realitzà.

La darrera reunió general d'abans de la guerra de què hi ha constància al Llibre d'Actes és del tretze de juny. Tot i que l'acta resta inacabada reflecteix l'esquematisme de les notes que prenia el secretari. El debat, malgrat els esforços de la presidència, va ser molt aspre des del començament, amb greus diferències per aprovar l'acta de la sessió anterior. Intervingueren en el debat Vidal, Balcells «i d'altres quines intervencions no es poden registrar per la forma precipitada en que es produeixen». Finalment, però, fou aprovada amb sols cinc vots en contra.

En aquesta reunió també es posà a votació la reforma dels Estatuts feta per la Comissió nomenada en la reunió del cinc de febrer. Els canvis foren aprovats tot i que l'acta, com he dit, no s'acabà de redactar.[91] I això es pot saber perquè he trobat una còpia d'una carta que, el cinc de juliol, el Comitè Polític envià al Centre Federal, a la Unió Republicana, al Centre Catalanista Republicà (ACR), a la Casa del Poble (PSOE-UGT), a la Secretaria General, al president comarcal d'ERC i al president de la Federació del mateix partit, en la qual es comunicava la composició de la nova Junta de Govern:[92]

89. «Assemblea General Extraordinària, 19.V.1936», Id.
90. «Joventut Federal de Tarragona», Tarragona, 20.05.1936. 1 pàgina mecanografiada. PS-B 1441. AHN-Salamanca.
91. «Assemblea General Extraordinària del 13 de juny de 1936». Pàg. 26 (v i r).
92. «Joventut Federal de Tarragona», Tarragona, 05.07.1936. 1 pàgina mecanografiada. PS-B 1426. AHN-Salamanca.

President	J. Castelló
Sotspresident	A. González
Secretari general	J. Recasens
Sotssecretaris generals	F. Blay S. Maset
Tresorer	A. Porqueras
Comptador	L. Riola
Vocals	J. Rodríguez D. Sardà J. Marrasé J. Solé A. Olivé E. Clarens

Destaca la presència de Recasens, president del Comitè Polític, a qui havien escollit també com a secretari general de la Junta de Govern, cosa que no hagués estat possible amb els antics Estatuts. També s'anuncià un canvi en el nom de l'entitat que ja no s'anomenaria JF, sinó «Centre de l'ERC Francesc Pi i Margall»,[93] en un intent d'integrar el CRDF. Aquest projecte tingué èxit a començaments de 1937.[94] Una altra novetat en la nova Junta de Govern fou la inclusió de Joan Rodríguez Papaseit, que era expresident del PNRE.

4. Conclusions

1. ERC, a la ciutat de Tarragona, sorgí de l'escissió de les Joventuts del Centre Republicà Democràtic Federal l'any 1932, quan aquesta entitat s'integrà en el projecte Radical Socialista que impulsava Marcel·lí Domingo.

2. El desenvolupament del partit no fou fàcil per la competència d'altres dues forces que es disputaven el mateix espai polític ACR i RS. ACR ocupà, fins a la Guerra Civil, l'alcaldia i tenia dirigents de prestigi com el mateix alcalde Lloret, malgrat la marxa de Rovira i Virgili. També els Federals o Radical Socialistes, amb personalitats com Marcel·lí Domingo o Nogués Biset, gaudiren sempre d'una notable presència cívica i d'influència socioeconòmica. Amb tot, ERC tingué el suport de la Generalitat, institució que controlà sempre durant el període republicà (excepte d'octubre de 1934 a febrer de 1936), i nombrosos dirigents prestigiosos com Josep Recasens Jordà, Rodríguez Papaseit, Joaquim Fort o Lluís Mestres. Rovira i Virgili centrà la seva activitat política i professional a Barcelona i participà poc de la vida de la JF, fins al punt que el seu nom no surt ni un sol cop a les actes.

3. La JF tenia uns 500 militants l'any 1936, un estatge social espaiós al centre de la ciutat, amb cafè, sala de ball i biblioteca i editava el setmanari *Avançada*.

93. PS-B 1426. AHN-Salamanca.
94. La fusió es produí el vint-i-cinc de juny de 1937, Francesc Adell en seria escollit president i Salvador Massot secretari. Vegeu: «Estatuts Centre d'ERC 'Francesc Pi i Margall'». 3 pàgines mecanografiades. AHDT.

4. Inicialment, la vida de la JF fou turmentosa, perquè no delimitaren bé les competències i funcions que pertocaven al Comitè Polític i a la Junta Directiva i, de fet, fins al maig de 1936 dugueren una vida autònoma i concurrencial l'un de l'altra.

5. Cap dels candidats proposats per la JF a les eleccions autonòmiques de 1932, a les legislatives de 1933 o de 1936 van ser referendats pels organismes superiors del partit, cosa que revela –en la meva opinió– que la influència política de la JF mai no excedí l'àmbit geogràfic de la demarcació de Tarragona i tingué poca influència en el disseny de la política nacional d'ERC durant aquest període.

6. La participació de la JF en els Fets d'Octubre suposà l'empresonament de molts militants, el tancament de la seu i del seu rotatiu i, sobretot, l'inici de greus enfrontaments interns entre els que foren empresonats i els que no, els que tingueren un comportament heroic i els que desaparegueren de la circulació, entre ells el diputat M. Galés que, malgrat estar de visita oficial a França, hagué de sentir les crítiques dels seus correligionaris, que haguessin preferit torbar-lo al seu costat. Aquests fets, de gener a juny de 1936, provocaren una profunda crisi interna.

6. El nomenament, el dinou de maig de 1936, d'un Comitè Polític encapçalat per Josep Recasens Jordà, que impulsà la reforma dels Estatuts per integrar les minories i establir una cooperació orgànica amb la Junta Administrativa, donaren al partit solvència i fortalesa. Coincidint amb la seva gestió la JF passà a denominar-se Centre d'ERC Francesc Pi i Margall, esperant la integració dels marcel·linistes i reforçant el partit amb membres de la Unió de Rabassaires, del Partit Nacionalista Republicà d'Esquerres i amb la Secció Femenina creada en aquelles dates. Però, quan millor estava el partit, esclatà la Guerra Civil que ho malmeté tot.

5. Annex: Llista de militants d'ERC identificats a la ciutat de Tarragona (març de 1932 - juny de 1936)

Abad Lasala, Joaquim
Agendri, Francesc
Aiguadé, Antoni
Aixendri
Altadill, Amàlia
Andrés Torres, Josep
Andrés, Domènec
Andreu
Anguera Anguera, Jaume
Ardila
Arias, Frederic
Armengol, Lleonard
Badia, Emili
Balcells, Francesc
Balcells, Joaquim
Barba Roca, Josep
Bes, Josep
Biosca Barberá, Agustí
Blay Pascual, Ferran
Bordás Rober, Salvador
Bordás, Francesc
Boronat Pontons, Ramon
Boronat, Salvador
Bru, Joan
Caballé, Ramon
Camps Gaspà, Enric
Canyelles, Josep
Carbonell
Cardona, Josep
Castanera, Josep
Castelló Pena, Jaume
Combalia Farré, Lluís
Conde, Francesc
Constantí Caballé, Ricard

Dols Murria, Ramon
Dols, Josep
Domènec, Pere
Esparrach, Francesc
Estellés, Sebastià
Fabregas Mestre, Evarist
Fabregas, Ricard
Figueras, Joan
Font, Joaquim
Font, Ramon
Fores, Lluís
Fort Gibert, Joaquim
Franqués, Ramona
Franquet Asens, Josep
Galés Martínez, Manuel
Galofré Vilalta, Miquel
Garreta, Josep M.
Gavaldà González, Manel
Gil Moranta, Pere
Gilabert Punsoda, Francesc
Gilavert, Alfred
Giner, Agustí
Gispert
González Martí, Antoni
González, Jaume
Gràcia, Bernard
Gramage, Ramon
Grau, Ramon
Gual, Josep
Gual, M.
Gual, Ramon
Guinovart Victoria, Josep
Gurrera, Casimir
Julian Berenguer, Manuel
Julian, Maria
Llanas, Antoni
Llanes, Ramon
Llarc, Josep
Llimós, Josep
Lluís, Rafel
Lluna, Pere
Lobo, Antoni
Loperena, J.M.
Marrasé Muixella, Jaume
Martí, Jaume
Martínez, Ferran
Martínez, Joaquim
Martínez, Miquel
Maset, Salvador
Mateu, Joan
Mercader, Ángel
Mestres Capdevila, Lluís
Molins, Abdón
Montagut Segarra, Josep
Montanya Muntané, Francesc
Muntané Ferrer, Francesc
Munté, P.
Ódena Ódena, Josep
Olivé Ferran, Josep M.
Olivé Gibert, Antoni
Palomar Molins, Benigne
Pedrol, Joan
Pedrol, Joaquim
Pedrol, Josep
Pereda
Perelló, María
Pérez, Eduard
Pey, Narcís
Planas, Ramon
Poblet, Joan
Porqueras, Àngel
Ramos, Artur
Ramos, Artur
Rebull, Emili
Recasens Jordà, Josep
Riola Puig, Leopold
Ripoll, Manuel
Robert, Joan
Rodríguez Papaseit, Joan
Rodríguez, M.
Roig, Joan
Roig, Victor
Ros, Joan
Rosell, Carles
Rosell, Francesc
Rullo, Francesc
Sabaté, Magdalena
Sagalà Llagostera, Josep

Sanahuja Soler, Ramon
Sánchez, Joan
Sanromà Estil·les, Manel
Sanz Cebrian, Llorens
Sardà Vallespinosa, Benet
Secall
Serra, Salvador
Servant, Joana
Simó, Josep
Solé Roca, Josep Mª
Solé, Magi
Soto, Antoni
Suau, Leandre
Suau, Miquel
Sugrañes, Nati
Torres Mariné, Joan
Trill
Turrión, Isidre
Valero, Pascual
Vernet, Joan
Viana, Enric
Vidal Grau, Joan
Vidal, Josep
Vidal, Lluís
Vilaseca Porta, Damià
Vives Oliva, Espartac
Vives Oliva, Palmira
Vives Terrades, Josep
Vives, Amarant
Vives, Lluís
Ycart
Zarzuela Alujas, Ramon

1'60" 0'25

3

ESTATUTS DE LA JOVENTUT FEDERAL DE TARRAGONA

Art. 1.- L'objecte de la Joventut Federal de Tarragona, que fou fundada el 8 d'Octubre de 1904, és propagar les idees polítiques de Pi i Margall, prenent per norma el Programa Federal de 22 Juny de 1894, cuidant especialment de propagar l'esperit laic del Programa en els actes de la Societat i dels socis.

Art. 2. - La Joventut Federal de Tarragona, malgrat no ésser un partit de classe fà constar la seva simpatia pel proletariat conscient i apoiarà les seves justes reivindicacions, protegint el feble contra els atropells del poderós.

Art. 3.- L'idioma de la societat és el català en el qual s'extendran les actes, oficis i demés documents que's cursin dintre de Catalunya i demés terres de parla catalana. En les relacions amb el reste d'Espanya, es farà us de l'idioma castellà.

Art. 4.- Podràn ésser socis de la Joventut Federal de Tarragona, els homes i dones indistintament que compleixin els següents requisits :
I) Admetre en tot el seu abast el Programa Federal de 1894 i l'articulat del present Reglament.
II) Esser major de 18 anys.
III) Solicitar l'admissió per mitjà d'una proposta firmada per dos socis en la qual consti nom i cognoms, edat, professió i domicili del proposat.- Aquesta proposta quedarà de manifest 7 dies a la tauleta d'anuncis de la Societat a l'objecte de que els socis puguin fer les observacions que considerin pertinents. Passat aquest termini la Junta Directiva decidirà l'ingrés del ciutadà proposat o rebutjarà la proposta.

Art. 5.- Tot soci que manqui a la disciplina del partit o a la bona educació social, podrà ésser amonestat i fins expulsat per la Directiva, podent recorrer d'aquest determini davant de la primera Junta general que's celebri.

Art. 6 .- La quota a pagar la fixarà voluntariament cada soci al ésser proposat. Serà obligatòria la minima de 12 pessetes anyals.

Art. 7. - Tot soci que deixi de pagar tres quotes consecutives, serà expulsat de la Societat. La Directiva podrà deixar sense efecte l'anterior sanció en cassos de malaltia o manca de treball.

Art. 8. - Regiràn la vida de l'Entitat :

a) Un Comitè Polític.
b) Una Junta Directiva.

El Comitè Polític haurà total cura de l'aspecte polític i la Junta Directiva ho farà de la marxa económica.

El Comitè Polític es composarà de 7 socis amb vot i veu : President, Vis-President, Secretari, Vis-Secretari i 3 Vocals (un dels vocals serà sempre el President de la Junta Directiva) Seràn vocals amb veu pero sense vot, els socis que ocupin càrrecs d'elecció popular.

La Junta Directiva es composarà de 9 socis amb veu i vot: President, Vis-President, Secretari, Vis-Secretari, Tresorer, Comptador, Bibliotecari i 2 Vocals.

Art. 9.- Tant el Comitè Polític, com la Junta Directiva tindràn vida autònoma comunicant-se però, totes aquelles resolucions que siguin de resolució comú.

Art. 10.- Tots els càrrecs seràn elegits per sufragi directe entre tots els socis d'ambdós sexes. Ningú podrà pertanyer a la vegada al Comitè Polític i a la Junta Directiva, excepte el President de la Directiva, Vocal del Comitè Polític per tal de servir d'enllaç entre les dues Juntes.

Art. 11.- Tots els càrrecs dependràn en tot moment de la voluntat de la majoría de socis de l'Entitat.

Art. 12.- Obligatoriament, cada any, per tot el mes de Gener, deurà ésser cridada Junta general de socis per tal d'elegir les Juntes i donar compte de la marxa política i econòmica de l'Entitat per mitjà de Memories presentades pels respectius Secretaris i Tresorer. La convocatòria serà atribució de la Junta Directiva.

Art. 13.- La reunió serà de convocatòria única, i deurà fer-se la crida a domicili i també fixar-la a la tauleta d'anuncis del Centre amb 7 dies d'anticipació.

Art. 14. - Qualsevol que sigui el nombre de socis que assisteixin, els acords es pendràn per la voluntat de la majoria dels presents.

Art. 15. - Els càrrecs seràn renovats per meitat cada any. Ningú podrà ésser elegit més de dues vegades consecutives. El primer any es designaràn les cessanties per sorteig.

Art. 16.- Tots els que ocupin càrrecs representatius deuràn sotmetre la seva gestió en tot moment a l'aprovació o censura del Comitè Polític, podent en cas de disconformitat recorre a la Junta General.

Art. 17.- La quarta part dels socis, podràn demanar en qualsevol moment Junta General i deurà ésser otorgada la seva demanda dintre els 15 dies de la presentació de la mateixa.

Art. 18. - La Societat es sobirana, reunida Junta general, per a resoldre els dubtes nascuts de la interpretació d'aquest Reglament.

Art. 19.- Per modificar-lo caldrà Junta general convocada a aquest únic fi, exigint-se l'assistència de 4/5 parts de socis.

Art. 20.- En cas de disolució de la Societat els bens es destinaràn a beneficència laica.

Art. 21.- El domicili de la Societat serà Rambla Pau Iglesias Nº 11, 1er.

Gobierno Civil de la Provincia Tarragona

Tarragona 29 desembre 1932

El Secretari

El President

Joventut Federal Tarragona

Presentat en aquest Govern als efectes del article cuart de la Llei de associacions de 30 Juny de 1887, en duplicat exemplar.

Tarragona 30 Desembre 1932
El Governador,

Josep Recasens Jordà, dirigent d'ERC a Tarragona, a la redacció del diari *Llibertat* del que era director. 1936.

El Port durant la Segona República

COIA ESCODA MÚRRIA

Els primers anys del segle XX

L'embranzida donada a finals del segle XIX, sota la direcció de l'enginyer Saturnino Bellido, i la Reial Ordre de deu de març de 1852, declarant-lo de primera categoria, contribuí, sens dubte, que el Port de Tarragona arribés al segle XX amb una infraestructura avançada i capaç de fer front als canvis econòmics i polítics que se succeirien en aquesta època.

Una descripció del Port de l'any 1920 deia: «El total se halla comprendido entre dos largos diques, denominado: rompeolas de levante y dique del Oeste o del Francolí. [...] El espacio total se halla dividido en antepuerto y puerto, propiamente dicho, por otros dos diques, que arranca uno del rompeolas de levante, siendo un dique-muelle llamado muelle Paralelo; el otro dique arranca del dique del Oeste [...] se llama dique Transversal...»[1]

Potser una de les deficiències més importants que presentava la infraestructura portuària, malgrat tot, era la manca de superfícies terrestres on poder carregar i descarregar mercaderies amb facilitat, i magatzems o coberts per salvaguardar-les dels factors ambientals.

Es disposava de tres molls:

• el de Costa, que s'havia construït entre el 1885 i el 1888, amb una superfície de 500 metres de longitud i 93 d'amplada. Dedicat al tràfic de tot tipus de mercaderia, estava dotat amb quatre *tinglados*, dues vies fèrries, una bàscula per a carros i vagons, dues grues elèctriques i una de vapor.

• el Paral·lel al de Costa, es bastí entre 1890 i 1897. S'hi habilità també un *tinglado* de 1.120 metres quadrats, vies fèrries i quatre grues elèctriques. Es destinava principalment a la descàrrega de carbó, sofre, fosfats i minerals.

• el de Llevant, construït entre 1927 i 1930 entre el moll de Costa i el Paral·lel. Era la superfície portuària on es descarregaven i carregaven bocois, bidons i fustes, encara que també altres mercaderies.

Una altra de les mancances a què s'enfrontaven els gestors portuaris del moment era la necessitat de renovació i l'augment de l'utillatge (grues, culleres...) i dels serveis, com ara la pavimentació dels molls, el subministrament d'energia elèctrica, etc.

Per al seu creixement i per poder ampliar aquestes infraestructures, però, el Port s'havia d'enfrontar amb les companyies ferroviàries amb la suficient cautela com perquè aquestes no envaïssin més terrenys dels estrictament necessaris.[2]

Quant al moviment comercial, cal dir que va ser una època de força fluctuacions, motivades pels esdeveniments del moment, com la pèrdua de les colònies americanes o la Primera Guerra Mundial i, principalment, al voltant d'un producte, el vi, que de mica en mica es va anar substituint per altres matèries com la fruita seca, sobretot l'ametlla i l'ave-

1. *Derrotero del Mediterráneo redactado en la Sección de Hidrografía con presencia de los documentos de más crédito nacionales y extranjeros*. Madrid, 1920. Tom I.
2. ESCODA, Coia: «La problemática ferroviaria en los inicios de la construcción del Puerto». Tarragona, 2001.

llana, i l'oli. De manera general es pot afirmar que el Port de Tarragona deixà en aquella època de ser un important exportador de productes agrícoles per passar a ser importador de matèries com carbó o adobs.

Analitzant la taula número 1 inclosa a l'apèndix, i relativa al moviment de vaixells i mercaderies des de l'any 1901 al 1934, s'observen clarament les puntes màximes i mínimes, i com corresponen a moments polítics determinats. Així, entre el 1914 i el 1918, es nota una clara davallada motivada per la Gran Guerra, i entre el 1932 i el 1934 esdevé un moviment descendent progressiu ocasionat per l'adveniment de la Segona República.

És de destacar també, la qüestió referent a la tipologia dels vaixells, que passen de la vela al vapor, cosa que explica, d'una banda, l'augment del tonatge, ja que en un viatge es transporta més mercaderia, i de l'altra, la conseqüent disminució de vaixells entrats. Cal tenir en compte, que els velers tenien poca capacitat i que els mitjans de càrrega i descàrrega eren força precaris a primers de segle, fet que comportava unes llargues estades de les embarcacions al port. Per contra, molts dels grans vapors disposaven de mitjans propis de manipulació de càrrega, que facilitaven enormement l'embarcament i el desembarcament de les matèries.[3]

El Port als anys 30

La Junta d'Obres del Port de Tarragona, creada el divuit d'octubre de 1869, era l'òrgan encarregat d'administrar els recursos destinats a les obres de millora del port tarragoní. A banda, encara que íntimament vinculada, hi havia la Direcció Facultativa, a càrrec d'un enginyer que exercia de director tècnic del Port i era nomenat per la Direcció General d'Obres Públiques.

Per Reial decret llei de trenta d'abril de 1926, s'havia creat la Junta Central de Ports, amb l'objectiu d'estudiar i proposar totes les reformes necessàries per tal d'organitzar, de la millor manera, els serveis marítims, repartir equitativament els crèdits segons les necessitats de cada port i fiscalitzar-los.[4] A més, el decret llei de dinou de gener de 1928, que aprovava la Llei de ports, va reforçar encara més el vincle amb Madrid i deixà les juntes particulars de cada port en qualitat de consultives. Era el menys que es podia esperar d'una entitat nascuda a redós de la dictadura de Primo de Rivera, època en què va predominar una política de promoció de les obres públiques que va conduir, inevitablement, a l'endeutament del país, i que a Tarragona no li comportà més que retallades pressupostàries. Aquest fet, provocà que personatges com Josep Maria López Beltrán, president de la Junta d'Obres del Port des de l'any 1927 al 1932, o entitats com la mateixa Cambra de Comerç, reaccionessin en contra del poder establert i fessin sentir la seva veu.[5]

A tot això, cal afegir l'impacte de la crisi de 1929, que a les nostres comarques comportà una davallada notable de les exportacions i, per tant, de l'entrada de vaixells estrangers.

3. Vegeu a l'apèndix la taula número 2.
4. Becerra, M.: *Libro de Puertos*. Madrid, 1929.
5. Gómez Cruz, C.: *La ciutat de Tarragona a l'època de la dictadura de Primo de Rivera: aspectes de la vida urbana*. Tarragona, 1994.

La proclamació de la República

El catorze d'abril de 1931 es proclamava la Segona República Espanyola a Madrid sota la presidència de Niceto Alcalá-Zamora, mentre, a Barcelona, Francesc Macià, proclamava la República Catalana i demanava la creació d'una Confederació de Pobles Ibèrics. Aquesta dualitat, es resolgué creant la Generalitat de Catalunya i nomenant president a Macià, amb l'encàrrec d'elaborar un projecte d'autonomia catalana, l'Estatut de Núria, que es va presentar davant les Corts espanyoles el quinze d'agost d'aquell mateix any, i que s'aprovà amb força modificacions, al setembre de l'any següent, sota la presidència de Manuel Azaña.

Les competències es van anar traspassant poc a poc. Les obres públiques es van traspassar al desembre de 1933, però no els fons monetaris per dur-les a terme, cosa que va comportar que molts projectes no es poguessin executar, primer, per manca de cabals i després, per la situació bèl·lica creada a partir de 1936.

En aquest context polític hem de situar l'actuació dels dirigents de la Junta d'Obres del Port de Tarragona. Hi hem de sumar també la crisi vinícola i la davallada de les exportacions d'aquest producte, agreujada arran de l'establiment del tractat comercial amb França, encara que suavitzada per les actuacions del Sindicat d'Exportadors de Vins de la província, presidit pel marquès de Muller, i la creació d'un comitè vitivinícola a la província de Tarragona.[6]

La Junta d'Obres del Port de Tarragona, presidida en aquells moments per Francesc Compte Galofré, va actuar així davant la proclamació de la República. En sessió de la Comissió Permanent de quinze d'abril es va dir: «el señor presidente manifiesta que en vista de los acontecimientos políticos ocurridos ayer y de haberse proclamado en toda España la República, ha entendido debía convocar la Comisión Permanente para cambiar impresiones acerca de aquéllos hechos y determinar la conducta a seguir. Añade que no debe olvidarse que la Junta de Obras del Puerto es una entidad oficial y por lo tanto, estima que debe acatar el nuevo orden de cosas».[7]

Es va acordar també reconèixer el poder constituït i va adreçar un telegrama al president del Govern provisional de la República i al ministre de Foment.

En la sessió del vint-i-nou d'abril de la Comissió Permanent, a la qual assistí el governador Ramon Noguer Cornet, es va aprofitar per demanar un seguit de millores per al port. Aquest respongué amb aquestes paraules: «ha de tenerse presente en estos momentos que el Gobierno de la República es provisional y por lo tanto la estructuración de la vida del país será obra de otro Gobierno y de las Cortes Constituyentes que apoyarán nuevas idealidades y programas y entonces todas las aspiraciones podrán ser atendidas definitivamente. Sería indigna la República sinó se fundara en la voluntad del pueblo y por esto ha de mirar con predilección el desarrollo de todos los elementos de trabajo y demás que constituyen la economía nacional».[8] Recordem que els governadors civils, eren els que tenien les atribucions relacionades amb el servei d'Obres Públiques fins que es dictà la Llei

6. Duch Plana, M.: *Reus i el Baix Camp durant la II República...*; pàg. 30-31.
7. ACPT. Fons JOP-APT, sign. 29; p. 37.
8. *Id.*

de vint-i-u de maig de 1932, per la qual aquesta funció, passava a mans dels enginyers en cap d'Obres Públiques.

Ben aviat es començaren a prendre mesures, més o menys severes, per tal d'ajustar els pressupostos i no gastar en coses supèrflues i, de pas, distanciar-se de les actuacions d'altres èpoques.

Per exemple, en la sessió del vint-i-vuit de setembre, es decidí suprimir el servei de canoa automòbil, «por entender ser un gasto superfluo y de lujo, que ha podido subsistir durante el anterior Régimen para dar realce a las visitas de personajes, pero con el actual, esencialmente demócrata, puede suprimirse puesto que no tiene utilidad y devenga cantidades importantes».[9]

En aquesta mateixa sessió també es van decidir altres qüestions, com la de suprimir la subvenció a la Junta Central de Ports, entitat creada, com hem vist més amunt, sota els auspicis de la Dictadura de Primo de Rivera. També es va acordar dissoldre el Montepío Central de Juntas de Puertos i tornar les quantitats pagades pels seus afiliats al Montepío de Empleados de la Junta de Tarragona, que caldria reorganitzar i, sobretot, procurar que la seva cobertura s'estengués a tots els empleats, ja que, fins al moment, s'havia limitat als funcionaris.

Una altra de les qüestions abordades va ser la implantació de la jornada de vuit hores de treball per a tots els obrers i empleats de la Junta, «sin distinción de categorías ni clases», per tal de fer possible l'amortització de personal prevista en el reglament i per no haver d'ampliar la plantilla sota cap concepte. Es va argumentar aquesta decisió, lògicament impopular, com a compliment d'un deure que tenien els gestors portuaris en qualitat d'administradors dels fons procedents de l'Estat i del producte d'impostos i arbitris, amb l'objectiu de fer créixer el tràfic, millorar els serveis i dur a terme el major nombre possible d'obres per al progrés del port.

A canvi, però, es va compensar els obrers amb petites millores com la concessió d'un local per a menjador i lavabos de treballadors al moll de Llevant, o l'establiment d'un dispensari d'urgència per a primers auxilis als treballadors portuaris, que va ser autoritzat pel Ministeri de Foment el vint-i-tres d'octubre de 1931. L'Ajuntament havia de contribuir amb 2.000 pessetes anuals i estava a càrrec del director de Sanitat Gerardo Delmàs i de l'auxiliar sanitari Alonso Gonzalez Roman.

L'u d'octubre d'aquest mateix any 1931 es van aprovar les bases de treball presentades per la Sociedad de Obreros y Empleados de la Junta, que havien rebut l'informe favorable de la Comissió Permanent i que seguien el model presentat per la Junta de Santander. Es tractava d'un acord de bona voluntat, ja que realment no es comptava amb els mitjans econòmics per satisfer les millores. Només es va modificar l'article deu de les bases, concretament l'últim paràgraf, perquè «se creaba un privilegio a favor de los hijos de los obreros y ello es opuesto a las ideas democráticas modernas».[10]

L'article en qüestió establia que quan la Direcció tingués la necessitat de contractar nou personal, tindrien més possibilitats els fills dels obrers i empleats actius o passius de la Junta, sempre i quan reunissin les mateixes aptituds que la resta de sol·licitants.

9. ACPT. Fons JOP-APT, Llibre d'actes de la Comissió Executiva, 1930-1935, sign. 29.
10. *Memoria relativa a la gestión de la Junta*… 1931.

També aquest mateix mes d'octubre, segons una ordre del dia 23, van ser suprimits els biennis que cobraven els funcionaris de les Juntes d'Obres de Ports i van ser substituïts per quinquennis.

Un altre dels ajuts –que és molt freqüent en aquesta època, suposem que a causa de l'elevada sinistralitat laboral– era la concessió a les vídues de la paga «de toca», que no era més que el pagament de dues mensualitats del treballador, que s'empraven per a cobrir les despeses d'enterrament i malaltia. Més tard, se'ls canvià el nom i passaren a dir-se «mesadas de supervivencia».

Pel que fa a la situació econòmica de la Junta, cal apuntar que, gràcies a la gestió de la Comissió Permanent i de la Presidència, es va aconseguir una subvenció de l'Estat d'1.200.000 pessetes, la de més gran quantia (a excepció de l'obtinguda l'any 1929, que havia estat superior) aconseguida des que s'havia creat la Junta l'any 1869.

Quant a les obres més importants dutes a terme en aquest any 1931, cal destacar l'acabament de la construcció del moll en el primer i segon tram del dic de Llevant, que entrà en funcionament a finals d'agost: «esta nueva línea de atraque viene a satisfacer una de las necesidades más sentidas en este puerto desde hace muchos años, puesto que habrán de ser menos los buques que hayan de permanecer en las dársenas en espera de atraque, favoreciéndose así, además, su despacho con evidente ventaja para el comercio y la navegación».[11]

A aquest moll se'l va batejar amb el nom de moll d'Alfons XIII, però durant la República, es va canviar el nom pel de moll de Catalunya. La nova denominació va ser vàlida fins al mes de juny de 1931 en què es va decidir retornar-li el nom original de moll de Llevant.

A més, però, es van realitzar altres obres, que podríem considerar menors, com la col·locació de llambordes a les superfícies del moll de Costa i del moll Paral·lel al de Costa, l'adquisició de quatre fanals d'enllumenat, la prolongació i el tancament del *tinglado* del moll Paral·lel al de Costa, o la construcció d'un magatzem d'aparells i artefactes.

Així mateix, es va autoritzar l'empresa TOMSA (Todas Operaciones Marítimas) per establir un servei públic de carretilles elèctriques, i a Josep de Maluquer i Nicolau, director de la Compañía Arrendataria del Monopolio de Petróleos, S.A., per instal·lar dues canonades des de la factoria (propera al Francolí) per descarregar els vaixells-tanc carregats de petroli. Es va arrendar el magatzem ubicat a la planta baixa del far del Port a la Sociedad Tarraconense de Pescadores de Caña y Volantín. I també, a instàncies de la Direcció General d'Obres Públiques, es va concedir atracada fixa per als vaixells de la Societat Ibarra i Cia., al parament sud del moll Paral·lel.

Aquesta Societat havia sol·licitat a la Junta que els vaixells que cobrien les línies entre Espanya i els Estats Units i Brasil, Uruguai i Argentina, i que transportaven correspondència, passatgers i mercaderies amb itinerari fix, se'ls adjudiqués un moll fix d'atracada en diversos ports.

Amb l'augment del tràfic, va tenir lloc l'ordenació de les mercaderies als molls, així el moll Paral·lel es va destinar als productes a granel i als que arribaven amb vagons –excep-

11. *Id.*

te la fusta, els bocois, els bidons i els sacs. Al moll de Llevant s'hi podia descarregar qualsevol mercaderia, excepte explosius i inflamables.

Quant a la col·laboració amb la societat de Tarragona, cal esmentar que es van dur a terme diverses actuacions durant l'any 1931, però també cal dir que no totes van arribar a bon port. Així, per exemple, es va proposar concedir una subvenció al Patronato de Formación Profesional de la ciutat, dirigit per José M. Vilà. S'argumentava que aquesta era una bona obra per «la labor profundamente socializadora y de difusión de la cultura profesional que viene realizando con tanto entusiasmo y acierto…».[12] Malgrat les bones intencions, però, la Direcció General d'Obres Públiques, la denegà.

El vint d'abril es va fer donació al Museu Arqueològic Provincial d'una làpida visigoda i un capitell romà trobats quan es va enrunar l'edifici de Comandància de Marina a l'andana inferior del moll de Llevant.

Al juliol de 1931 es va dur a terme una subscripció ciutadana, encapçalada per l'Ajuntament, per adquirir una bandera per al regiment d'infanteria número 18, com a demostració de fraternitat entre el poble i l'exèrcit de la República.

En sessió de la Comissió Permanent del mes de novembre es va comentar la necessitat d'adreçar-se a l'alcalde de la ciutat perquè fes les gestions oportunes encaminades a restaurar el quiosc de la plaça d'Olózaga «a fin de que su propietario lo armonice con las obras de entrada y cierre del puerto por la citada plaza».[13] Pensem que la bona imatge del Port i les relacions amb la ciutat ja eren un tema d'interès dels mandataris portuaris. Així, d'acord amb aquesta línia de promoció, per exemple, en sessió del mes de desembre, es va decidir facilitar a la revista *Tarragona Turística* dades i fotos del Port, així com anuncis per donar publicitat de les condicions i facilitats que oferia el Port, el moviment, el tràfic i els serveis. Calia fer màrqueting per captar l'arribada de vaixells i noves línies comercials que remuntessin el tràfic i, per tant, la recaptació d'arbitris, fonamental per a les obres de millora.

Catalunya, regió autònoma

La Llei de tretze de setembre de 1932 va constituir Catalunya en regió autònoma dins de l'Estat espanyol. Segons l'article cinquè d'aquesta llei, la Generalitat de Catalunya tenia la potestat d'executar la legislació de l'Estat en diverses matèries com les relatives a ferrocarrils, carreteres, canals, telèfons i ports d'interès general.

Per aquest motiu, es va nomenar una Comissió Mixta d'adaptació dels serveis que passaven a ser competència de la Generalitat. La presidència del Port, es va encarregar de preparar la gestió preliminar per tal de facilitar el traspàs del servei, i la Secretaria, una memòria, amb totes les dades i antecedents necessaris. Aquesta documentació sembla que donava una idea força precisa de l'estat en què es trobaven la Junta i el Port, el règim i l'administració, l'estat econòmic, els fons de què es disposava, els projectes (realitzats, en execució o en estudi), les necessitats del port, les aspiracions del comerç, les vies de comunicació, el personal, etc., i com a colofó, apuntava el desig, del qual participaven molts dels dignataris portuaris, d'aconseguir l'autonomia per al Port de Tarragona.[14]

12. *Memoria relativa a la gestión de la Junta…* 1931.
13. ACPT. Fons JOP-APT, Llibre d'actes de la Comissió Permanent, 1930-1935, sign. 29.
14. *Memòria referent a la gestió de la Junta…* 1932.

I diem de la majoria dels gestors portuaris, perquè d'altres, eren més escèptics i es mostraven més cautes respecte a com es desenvoluparia el projecte català. El mateix president del Port, Josep López Beltrán, al mes de novembre de l'any 1932, un cop aprovat l'Estatut d'Autonomia i després de la visita d'Azaña a Barcelona per celebrar l'inici del nou règim, es va manifestar amb aquestes paraules: «Oficialmente la Junta ignora en estos momentos, cuál será su estado en el nuevo régimen de puertos con motivo del Proyecto de Estatuto de Cataluña y por consiguiente no puedo adelantaros noticias concretas sobre el particular [...] pero sea cualquiera el régimen que se establezca, a la Junta no le han de faltar los apoyos necesarios para continuar su labor y siempre podrá contar con el entusiasmo que por el puerto siente Tarragona, y la colaboración de todas sus entidades y muy principalmente de la Cámara de Comercio».[15]

La Junta d'Obres del Port de Tarragona, que s'havia constituït el 1869, tenia dos òrgans executius: el Ple de la Junta i la Comissió Executiva, més tard anomenada Permanent. L'any 1932, formaven el Ple de la Junta els següents personatges: Francesc Compte Galofré, president; Francisco G. de Membrillera, director; Ramon Noguer Cornet, governador civil; José Boada Piqué, vicepresident; Gerardo Delmàs, director de Sanitat; Pere Lloret Ordeix, alcalde de la ciutat; Enrique Asensi, delegat d'Hisenda; José Torres Martinez, administrador de la Duana; Alberto Diaz de Brito, advocat de l'Estat; Juan Nadal Saugar, de la Liga Marítima Española; Jaume Nogués Martí, representant dels obrers; Juan Vilà Cañellas, vocal interventor substitut, de la Cambra de Comerç; Enric Aguadé Parés, del Sindicat d'Exportadors de Vins de Reus; Francesc Yxart Moragas, advocat i secretari comptador de la Junta.

Tots ells s'enfrontaven a una situació gens envejable en la qual la manca de fons continuava sent la protagonista, tot i que es van emprendre algunes accions per tal de pal·liar-la, com la modificació d'algunes tarifes, concretament, les de les grues i aparells mecànics i la d'atracada dels velers. També es van aprovar les Regles sobre ordenació dels serveis de recaptació de drets i arbitris, destinades, sobretot, a determinar uns terminis concrets per als cobraments, amb la intenció d'evitar les morositats i les dilacions en els pagaments.

Altres accions en aquest sentit, es van encaminar a la reconducció d'alguns tràfics. Així, per exemple, en assabentar-se la Junta que la Cambra de Comerç de Saragossa, amb el suport de les forces vives d'aquella ciutat i de la Companyia Ferroviària del Nord, intentava negociar amb el port de València la conducció de mercaderies cap a aquest port enlloc del de Tarragona, va emprendre un seguit de gestions per solucionar-ho. Finalment, tot va restar en un ensurt. També va intervenir amb èxit la Junta, que es va adreçar a altes instàncies com el Consell de Ministres i el ministre de Marina per demanar-los que no fos suprimida la línia Mediterrània - Nova York - Cuba, que feia escala al port de Tarragona.

Totes aquestes actuacions donaren el seu fruit, ja que, el 1932, es recaptaren 722.529,10 pessetes. El 1931 se n'havien recaptat 661.504, 58; el 1930, 693.828,57 i el 1929, 608.097,62 pessetes.

Vegem sinó aquesta taula comparativa:

15. *Memoria relativa a la gestión de la Junta*...1931.

Concepte	1929	1930	1931	1932
Desembarcament	297.979	307.340	295.446	355.251
Ocupació de magatzems	10.179	6.839	7.111	14.165
Atracada	27.678	26.396	30.036	31.297
Lloguer d'efectes	1.356	1.646	3.202	8.066
Factoria del Port	70.739	113.310	57.690	129.457
TOTALS	608.097	693.828	661.504	722.529

Possiblement la prudència va fer que es posposés el projecte d'establiment d'un dipòsit franc, sol·licitud que estava emparada pel Reial decret de tretze de juny de 1929, el qual facultava les Juntes d'Obres de Ports per instaurar-los, a més, la iniciativa comptava amb el suport de la Cambra de Comerç. Segons paraules del president de la Junta, Josep López Beltrán, el projecte de dipòsit franc «era iniciado pensando, no solo en la defensa que para el puerto significaba aquella institución sino también y muy principalmente en el deseo muy natural y lógico de dotar al comercio de la cada día más extensa zona de penetración, de una de esas instituciones modernas para fomentar la exportación de sus productos, competir con ventaja en las relaciones comerciales con otros países y salvar así los inconvenientes que ofrecen las barreras y trabas arancelarias y aduaneras que pesan sobre las mercancías en régimen ordinario».[16]

La negativa de Madrid, materialitzada en la figura del ministre d'Hisenda i Obres Publiques, Indalecio Prieto, es va basar en la proximitat del dipòsit franc de Barcelona concedit amb anterioritat. Llavors, l'Associació de Consignataris i el Col·legi d'Agents i Comissionistes de Duanes van oferir una alternativa que consistia en què els ja existents Magatzems Generals de Comerç, creats l'any 1927, es convertissin en dipòsits francs. L'assumpte continuava cuejant l'any 1934, ja que, en una acta de la sessió de la Comissió Permanent del mes de febrer es va tornar a demanar l'establiment d'un dipòsit franc.

També amb l'objectiu de gestionar millor els recursos, es va dur a terme la reorganització dels serveis de càrrega i descàrrega del port, obeint el que disposava l'Ordre de la Direcció General d'Obres Públiques de dos de març de 1928, i la Reial Ordre de dos de novembre del mateix any; ambdues concedien a les Juntes d'Obres de Ports la facultat d'adquirir la maquinària necessària per a les operacions mercantils dutes a terme pels seus empleats i operaris, i la potestat de redactar les tarifes màximes dels diferents serveis. Es pretenia d'aquesta manera evitar la competència deslleial amb els concessionaris d'aquests serveis.

També va ser revisat el *Reglament del Servei i Policia dels molls*, que havia estat redactat pel director Saturnino Bellido Díaz l'any 1884,[17] arran d'algunes reclamacions relatives a l'ocupació de magatzems i molls.

16. *Memoria relativa a la gestión de la Junta*… 1931.
17. Escoda, Coia: «EL cos de zeladors-guardamolls: orígens i creació», 2004; pàg. 41-42.

Pel que fa als tràfics, malgrat l'optimisme que generà la bona recaptació obtinguda durant l'any 1932 –patent a la taula anterior–, cal dir, que van disminuir lleugerament; de les 599.593 tones mogudes l'any 1931 es va passar a les 586.037 l'any següent. Un dels motius de la davallada va ser la crisi mundial, que va disminuir l'exportació a causa de la paralització del comerç del vi, tot i que es va compensar amb un augment de la importació i del cabotatge d'entrada. Es van carregar 138.644 tones de mercaderies i se'n van descarregar 447.393, moviment que s'anirà repetint al llarg dels anys, en què la importació i el cabotatge d'entrada, superaran amb escreix les xifres de l'exportació i el cabotatge de sortida. A tall d'exemple, cal dir, que el 1920 l'exportació va representar el 44,74% del volum total i el 1932 va suposar el 18,10%; per contra, la importació, l'any 1920 representava el 23,19% i el 1932 va augmentar fins al 37,26%. De ben segur que a aquesta conjuntura hi va contribuir l'Ordre de la Direcció General d'Indústria del divut d'agost de 1932, que recordava l'obligació de consumir articles de producció nacional, exemple clar de política proteccionista que es repetirà l'any 1935, amb un decret de la Generalitat de Catalunya que obligava els organismes públics a consumir carbó nacional.[18]

Un altre dels assumptes cabdals que va requerir una especial atenció dels gestors portuaris va ser la dotació d'aigua al Port. En sessió del Ple de la Junta de vint-i-u de novembre de 1931, s'havia encarregat al director del Port la redacció d'un projecte de dotació de l'aigua necessària per cobrir els serveis d'aiguada, molls, edificis i altres. Després dels estudis oportuns es va preveure un consum mensual mitjà d'aigua al voltant dels 1.551 m^3. El proper pas era que l'Ajuntament de Tarragona determinés la quantitat d'aigua gratuïta que corresponia a les obres del Port, i després calia que aquesta institució fixés el preu per metre cúbic. També era imprescindible que el Port comptés amb una xarxa de distribució d'aigua adequada a les seves necessitats. A aquesta qüestió, la Junta va destinar bona part dels seus recursos, durant aquests anys de la República, i va dotar el Port de les infraestructures necessàries per donar i tenir un bon servei: canonades, fonts, etc. Per regularitzar la situació es va instal·lar un comptador per controlar el subministrament i el consum.[19]

Quant a les obres més importants, cal apuntar que l'any 1932, va tenir lloc el lliurament a la Direcció General de Duanes (ministeri d'Hisenda) de la caseta construïda per la Junta per al servei del la Duana, al moll de Llevant i que encara avui es conserva.

Destaca també l'avantprojecte de nous dics, confeccionat per la necessitat imperiosa de disposar de nous molls i atracades arran de l'augment del tràfic. La memòria de 1932 diu al respecte: «son molts els vaixells que han de romandre a la dàrsena esperant despatx, amb evident perjudici per a la navegació i el comerç».[20] Aquest projecte, preveia eixamplar l'última secció del dic de Llevant i convertir-la en un moll amb un calat de 10 metres. Per tal de resguardar aquest moll calia construir un dic que, partint del Transversal, formés amb el dic de Llevant una nova dàrsena.

Tingué lloc també l'acabament de les obres del moll de Llevant, que havia estat projectat pel director del Port, Francisco G. de Membrillera i per l'enginyer Eduardo Serrano Suñer i construït pel contractista Puertos y Pantanos, S.A.

18. ACPT. Fons JOP-APT, Llibre d'actes de la Comissió Permanent, 1935-1938, sign. 30.
19. Escoda, C.; Toldrà, M.: «La provisió d'aigua al Port des del segle xviii». Tarragona, 1998.
20. *Memòria referent a la gestió de la Junta*… 1932.

Es van concloure, a més, les obres de reparació del dic de l'Oest i del mur d'endegament del Francolí i es van adjudicar les obres de quatre espigons de defensa del riu Francolí a Puertos y Pantanos, S.A., obres ambdues, destinades a la consolidació del dic de l'Oest i a canalitzar les aigües del Francolí, en previsió de possibles inundacions. Recordem que només feia tres anys dels terribles aiguats i del desbordament del riu que havia provocat la mort de sis persones i una gran quantitat de danys materials.[21]

I per tancar el capítol relatiu a les obres, cal apuntar que es van adjudicar les obres de construcció d'un magatzem de refugi al moll de Costa a Baldomer Tomas Sala, que, tot i haver estat projectades l'any 1929, no s'havien pogut executar encara per manca de recursos.

En aquests primers anys de la República apareixen el que podríem anomenar primers indicis de modernitat. Per exemple, en la sessió del quinze de juliol de 1933 de la Comissió Permanent, es va proposar substituir les llambordes dels molls «por pavimentaciones asfálticas completamente lisas, por los inconvenientes que aquéllos ofrecen en la práctica, en relación con las mercancías objeto de las distintas operaciones que con ellas se realizan en muelles y tinglados».[22]

Aquest mateix any 1933, les entitats econòmiques, polítiques i socials de la ciutat conviden la Junta a una reunió per constituir una cooperativa de fluid elèctric i força motriu. Manuel Romeu és elegit representant per assistir-hi.

En la sessió del mes de març de 1934, Mallol va demanar a la Direcció Facultativa del Port que estudiés el projecte d'una central per a la producció, a través de motors dièsel, de fluid elèctric destinat al consum i força a les instal·lacions portuàries.

Aquest mateix any 1934, es va autoritzar Nemesi Singla, representant de la Propagadora del Combustible Liquido S.A., per instal·lar un dipòsit de gasoil de 25.000 litres de capacitat per a les embarcacions de pesca, a la punta del dic Transversal.

I també en l'aspecte sanitari s'apunten aquests indicis de canvi. Així, la Direcció General de Ramaderia va demanar a la Junta si era possible establir laboratoris per a l'anàlisi de productes alimentaris i l'estudi de malalties infeccioses que poguessin atacar els animals importats d'altres països. La Junta ho va veure favorablement.

També s'anava cap a la qualificació dels treballadors. En la sessió de la Permanent del mes de gener de 1933, Joan Vilà Cañellas, de la Cambra de Comerç, va proposar que, preferentment, a l'hora de contractar obrers, aquests fossin naturals de la ciutat i que els que haguessin de desenvolupar tasques especials tinguessin els suficients coneixements tècnics, acreditats amb títols o certificats d'aquesta competència i atorgats per organismes oficials.

I no podem passar per alt una altra qüestió en parlar del Port, que és la relació amb el ferrocarril i les companyies que hi operaven en aquests anys, que eren dues: la Companyia del Nord i la d'MZA.

Per exemple, la Companyia del Nord, el 1933, sol·licità a la Junta una parcel·la de terreny. A canvi, s'havia de comprometre a millorar l'estació de mercaderies de petita velocitat i a arranjar el moll de passatgers de Lleida. La Companyia es va justificar dient que

21. Escoda, C; Toldrà, M.: «El Port de Tarragona». Tarragona, 1995.
22. ACPT. Fons JOP-APT, Llibre d'actes de la Comissió Permanent, 1931-1935, sign. 29.

necessitava el terreny per fer obres de modificació de vies a l'estació local de Tarragona, per tal d'evitar els descarrilaments tan freqüents a l'època.

Quan ja semblava que les mercaderies de l'Aragó es desviaven cap al port de València, el president de la Junta va proposar, entre d'altres coses, fomentar la política ferroviària. Això comportava donar facilitats a la Companyia d'MZA, «més en consonància amb la vida comercial moderna per tal de poder estendre, a poc a poc, el radi d'acció de la zona de penetració del port».[23]

Es va començar a parlar en aquests anys del projecte d'una estació central de ferrocarril i, sobretot, es va aprofitar la creació de la Comisión de Enlaces Ferroviarios de Barcelona, que presidia Josep Cabestany Alegret, el qual havia estat enginyer en cap de la província, per demanar que es resolgués el problema de Tarragona, que bàsicament era, d'una banda, l'electrificació del ferrocarril d'MZA i de l'altra, l'execució del projecte d'estació central.

Amb la intenció d'assolir un abast més general, es va demanar al president de la Generalitat de Catalunya que es gestionés amb la Companyia MZA l'enllaç a Sant Vicenç de la línia Barcelona-Saragossa-Madrid amb Tarragona; i també, que, a càrrec del Govern de Catalunya, continuessin les obres de construcció del ferrocarril Tarragona-Valls-Cervera-Pons projectades pel marquès de Montoliu.

Sembla que les gestions van servir per a alguna cosa, ja que, en la sessió de la Comissió Permanent del mes de febrer de 1934, es va informar favorablement sobre la permuta de terrenys entre la Junta i la Companyia de los Caminos de Hierro del Norte, d'acord amb l'avantprojecte de l'estació comuna.

Hem de tenir en compte, a més, que les companyies ferroviàries constituïen una bona font d'ingressos per al Port. A tall d'exemple, cal dir que la Companyia del Nord, l'any 1933, va abonar en drets de peatge la quantitat de 12.880 pessetes i 9.110 corresponents al primer trimestre pels drets de peatge sobre el carbó descarregat.

La República i els pescadors

El barri del Serrallo fou també objecte de discussió en més d'una ocasió en el si de la Junta d'Obres del Port i de la seva Comissió Permanent. Recordem que aquest nucli urbà havia nascut de manera molt precària a la segona meitat del segle XIX, construït amb unes barraques de fusta provisionals i que a més havien de ser mòbils.[24]

Aquesta provisionalitat que l'havia caracteritzat durant la formació, continuava sent-ne el tret distintiu als anys 30. Un exemple d'això que diem el trobem en una reunió de la Comissió, en la qual, els seus membres es van mostrar una mica hostils arran de la sol·licitud presentada per Josep Asensi Dil en què demanava autorització a la Junta per instal·lar una caseta de fusta a la platja de Pescadors. La seva negativa va ser rotunda: «...no le parece conveniente la continuación de aquellas casetas. Ha visitado el barrio de San Pedro y ha podido comprobar el mal efecto que produce su instalación».[25] A conseqüència d'aquest fet es va demanar, un cop més, la revisió de les concessions en aquella

23. *Memòria relativa a la gestió de la Junta*… 1933.
24. Escoda, C; Ballester, L.: *El naixement dels barris del Port*. Tarragona, 2005.
25. ACPT. Fons JOP-APT, Llibre d'Actes de la Comissió Permanent, 1931-1935, sign. 29.

zona, «que ni por su estado sanitario ni por sus condiciones de estética abonan su continuación».[26]

La jurisdicció del barri, però, continuava recaient sobre la Junta d'Obres del Port. És per això que proliferen les sol·licituds com la ja citada o com la que l'agost de 1933, li adreçà Frederic Torné Gómez per reformar casa seva, situada al carrer Sant Pere, cantonada moll de Costa. Les condicions per poder dur a terme l'obra apareixen a l'acta de la sessió de la Comissió Permanent i, curiosament, no difereixen massa de les que constaven en les primeres autoritzacions que s'havien concedit a finals del segle XIX, quan s'havia creat el barri.

La descripció que fa del barri del Serrallo el president de la Junta, Francesc Compte Galofré, a la memòria del Port de l'any 1933, és molt il·lustrativa: «per les seves males condicions higièniques, reconegudes per la Direcció de Sanitat del Port; per la seva urbanització pobra, estreta i mal orientada; per la creixença considerable de població durant aquests darrers anys, que es veu obligada a viure amuntegada dins d'habitacions mancades d'higiene, sense desguassos ni aigua potable; amb major concurrència de barques pesqueres en la dita platja, ja molt limitada per les edificacions de la mateixa barriada i proveïda, a més, de casetes de fusta […]».[27]

En la sessió del Ple de la Junta del dia vint-i-vuit de març, el president va parlar del mal estat de la platja del Serrallo «el cual carece de condiciones higiénicas, de capacidad e incluso de falta de las más rudimentarias de estética».[28] Va proposar que, conjuntament amb l'Ajuntament, s'estudiés un projecte d'urbanització del barri i la construcció d'un moll per a la descàrrega del peix.

Fins i tot es va arribar a viure moments delicats, com per exemple, quan el vint-i-nou de setembre, la Comissió Permanent va decidir que comunicaria als usuaris i propietaris de les casetes de fusta del Serrallo que no estiguessin al corrent dels pagaments dels cànons i permisos que se'ls enderrocaria la casa. El director, però, es va oposar a aquesta mesura tan dràstica tot al·legant que una actuació d'aquesta índole només la podia prendre el governador. Davant la disparitat de criteris, es va decidir que s'ocupés del tema el president de la Junta del Port.

Malgrat les bones intencions, els ànims es van exaltar novament quan la Junta va rebre la notícia que el president del Pòsit de Pescadors, Francesc Brell Vaqué, havia presentat una instància al ministre d'Obres Públiques en què demanava autorització per construir un dipòsit destinat a fabricar salaons i anxoves, amb l'objectiu d'aprofitar el sobrant del peix, que fins aleshores es llençava al mar. S'argumentava que podia ser molt favorable l'establiment d'una nova indústria derivada de la pesca, per ajudar la gent de mar.

Després d'algun estira-i-arronsa més, finalment, a instàncies del president de la Junta i d'un informe del director de Sanitat, es va considerar que no era convenient construir el dipòsit en qüestió a causa de les deficients condicions higièniques i sanitàries del barri.

A banda d'aquesta qüestió, que es va arrossegar durant uns anys més, el cavall de batalla amb els pescadors va ser la imposició de l'impost del peix, arran de l'Ordre de l'u de juliol de 1933, i més tard, del Decret de vint-i-set de novembre d'aquell mateix any, que

26. *Id.*
27. *Memòria relativa a la gestió de la Junta…* 1933.
28. ACPT. Fons JOP-APT, Llibre d'actes de la Junta, 1932-1963, sign. 9; pàg. 5.

disposava que el tribut l'havien de fer efectiu tots els ports que tinguessin instal·lacions on es pogués realitzar tràfic de peix. En un principi, gravava el 0,30% sobre el valor del peix, i l'argument per establir-lo era que calia compensar l'Estat per les quantitats que aquest dedicava a la construcció i conservació dels ports pesquers. L'havien de pagar els compradors i eren responsables del seu cobrament els pòsits, les agrupacions de pescadors i altres entitats dedicades a la indústria pesquera. En el decret de novembre, però, l'impost passà a ser del 0,75% sobre el valor de la pesca i del 0,30% aplicable als ports que tinguessin instal·lacions relacionades amb aquesta activitat. L'impost l'havien de satisfer, ara, i concretava, els venedors de peix, els armadors dels vaixells de pesca o propietaris d'embarcacions, les llotges de contractació, els gremis, els pòsits, etc. L'abonament es podia fer a través de concerts entre les juntes d'obres de ports, comissions administratives de ports i d'altres organismes, legalment constituïts, o bé a través de l'abonament d'un timbre.

En la reunió del dotze de juliol de la Comissió Permanent, el president, Francesc Compte, va fer notar que la implantació de l'impost era vital per poder dur a terme les obres de construcció d'un moll per als pescadors. Va recordar que l'anterior president ja ho havia intentat però que s'havia trobat amb la negativa dels pescadors.

La Direcció Facultativa fins i tot va redactar un projecte de concert per a l'abonament de l'impost de pesca. Aquest document implicava al Pòsit de Pescadors, les confraries d'armadors i els mariners de la indústria del peix amb aquestes condicions: les entitats es comprometien a ingressar a la caixa, 1.800 pessetes, a abonar en trimestres vençuts. El concert tindria durada indefinida des de l'u de març. L'import podia ser modificat a començaments d'any, tenint en compte el valor total obtingut amb la pesca i també per la legislació. El concert va ser aprovat per la Comissió Permanent i es va trametre a la Superioritat perquè s'aprovés definitivament.

La classe pescadora, com hem comentat, es va resistir al cobrament de l'impost des de l'aparició de la primera ordre, basant la seva negativa entorn un argument bàsic, que no era més que el nombre reduït de compradors oficials de peix, malgrat que a la pràctica n'eren molts més, ja que, molts matriculats es dedicaven també a comprar i vendre peix; amb l'establiment de l'impost, els compradors oficials resultaven greument perjudicats.

La presidència del Port, juntament amb la Comissió Permanent, va acordar començar a cobrar l'impost a partir del deu d'octubre i a organitzar el seu cobrament. Així, va designar el personal que havia de realitzar aquest servei i es va demanar a la Delegació Marítima dades referents a les transaccions de peix. Però aquestes actuacions no varen servir per a res: «Les resistències han estat tantes i de tal naturalesa que la Junta, per manca de facultats legals suficients per a intervenir en l'organització dels elements afectats per l'impost i imposar el concert, ha hagut de desistir del seu desig».[29]

No només els pescadors de Tarragona es van oposar a la imposició tributària, els de Cambrils també es van negar a pagar l'impost de pesca. La Junta Central de Ports, a més, els donà la raó manifestant que no era convenient cobrar-los aquest impost.

Tampoc va servir de res que la Junta d'Obres informés favorablement sobre el Projecte de Moll per a Embarcacions de Pesca, redactat per l'enginyer Gómez de Membrillera, i presentat a la Comissió Permanent el mes de maig de 1934, amb un pressupost de

29. *Memòria relativa a la gestió de la Junta…* 1933.

147.520,19 pessetes. Tothom era conscient de la necessitat de construir aquesta obra, els membres de la Comissió Permanent també. El vocal Vilà Cañellas va demanar en una sessió que es reglamentessin les atracades de les embarcacions de pesca perquè no fessin nosa al moviment de vaixells i al tràfic del moll de Costa.

L'any 1935 es va redactar un nou projecte de conveni entre el Pòsit Marítim de Pescadors, la Cofradía de Armadores y Marineros i la Junta d'Obres del Port. El trenta de maig del mateix any es va aprovar el concert de pagament pel qual les dues entitats pesqueres havien d'abonar a la Junta 1.800 pessetes trimestrals.

El projecte del moll de Pescadors va ser aprovat el 1936 i, segons acta de la sessió de la Comissió Permanent del mes de maig, només mancava el vistiplau de la Direcció General d'Obres Hidràuliques. La Junta considerava el projecte de vital importància «habida cuenta a la importancia y urgencia de la mejora, aparte de que con su realización podrá proporcionarse trabajo a numerosos obreros hoy sujetos a paro forzoso».[30]

Fins i tot es va decidir adreçar l'assumpte als diputats de la circumscripció perquè amb el seu suport fos més viable l'aprovació. Les obres van ser adjudicades a Jaume Anguera Sanz però la seva execució es va veure sobtadament interrompuda per l'esclat de la Guerra Civil. Van haver de passar uns anys més, fins que, aquella obra que s'havia considerat urgent, es pogués veure acabada; concretament, les obres del moll de Pescadors finalitzaren l'any 1942.

1934: El projecte d'autonomia del Port

A l'estiu del 1934, el Port de Tarragona va estar a punt d'aconseguir la seva autonomia. El quatre de juliol va ser declarat port d'interès general, conjuntament amb el Port de Barcelona, mitjançant un decret, pel qual, l'Estat es reservava l'execució de la legislació en tots els serveis i obres d'aquests ports. Pel decret de set de juliol del mateix any, els serveis de ports i les obres públiques van ser transferides a la Generalitat de Catalunya, la qual cosa comportava també el traspàs de la gestió portuària. Teòricament, es reconeixia una relativa autonomia que, en el cas de Tarragona, no es va arribar a aplicar.

El vuit d'octubre de 1934 va visitar la ciutat de Tarragona el ministre d'Obres Públiques, Rafael Guerra del Río, circumstància que es va aprofitar per demanar-li, entre d'altres coses, la reforma de la legislació que, a la pràctica, deixava tan poc marge d'actuació.

El quinze de maig de 1935 la Generalitat de Catalunya va publicar un decret[31] que establia les bases d'organització dels serveis facultatius, tecnicoadministratius i auxiliars d'Obres Públiques arran del traspàs dels serveis.

La Cambra de Comerç de Tarragona va iniciar una forta campanya en defensa de l'autonomia del Port des de les pàgines del diari *El Comercial*. Sobretot, es tractava de no ser menys que Barcelona. A més, cal tenir en compte que el Port de Tarragona, en aquells moments, experimentava un moment àlgid, al contrari del port barceloní que es trobava en hores baixes, bàsicament, a causa de quatre factors: la disminució de l'activitat industrial de Barcelona, la política de contingents que havia comportat una disminució general del

30. ACPT. Fons JOP-APT, Llibre d'Actes de la Comissió Permanent, 1935-1938, sign. 30.
31. *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, núm. 135, 15 de maig de 1935.

tràfic a tot arreu, el fet que Barcelona havia perdut l'exclusivitat d'importar determinats productes, i, per últim, la racionalització del tràfic ferroviari a causa de la nova legislació i de l'augment del tràfic per carretera.

En canvi, a Tarragona, com hem dit, les coses anaven una mica millor. La recaptació que hi va haver l'any 1934 va ser de 679.758,17 pessetes de les quals 109.364,46 procedien de l'embarcament de mercaderies, 290.762,03 del desembarcament i 470 dels drets de passatgers.

A més, s'entreveia cert optimisme i esperança en el futur. Així ens ho indica el comentari del president de la Junta d'Obres del Port, Francesc Compte Galofré, el vint-i-cinc de març de 1935, tot i que publicat a la memòria del Port de l'any 1934: «aquesta presidència espera que, quan l'actual crisi econòmica quedi vençuda i es regularitzin les relacions comercials amb els diferents països, l'exportació dels productes del nostre Camp s'intensificarà, i d'aquesta manera es millorarà el moviment de mercaderies, i es prepararà un esdevenidor més pròsper i sobretot més adient als esforços realitzats constantment per la Junta i la Direcció Facultativa per a col·locar aquest port en situació avantatjosa i executar amb el màximum de facilitats el tràfic que s'hi realitza, objectiu que es va assolint, encara que lentament, amb l'aplaudiment de tots.»[32]

Les xifres relatives al tràfic de mercaderies són indicatives també d'aquest esperit optimista tal i com es mostra en la taula següent:

Tràfic	**1934**	**1933**
Importació	205.606.218	146.270.267
Exportació	88.781.301	103.371.922
C. Entrada	224.974.662	230.416.603
C. Sortida	35.841.406	29.908.264
TOTAL	555.203.587	509.967.056

A més de l'optimisme, però, va caldre lluitar fermament per impedir, per exemple, que se suprimís la línia marítima Palma-Tarragona arran de la publicació del Projecte de protecció a les indústries i comunicacions marítimes aquest any 1934. La Junta d'Obres del Port adreçà un escrit al sotssecretari de la Marina Civil per comunicar-li la necessitat de fixar les línies marítimes i les escales per no perjudicar els interessos comercials. A finals d'any es va rebre un telegrama del conseller d'Hisenda de la Generalitat que donava suport a la continuació de la línia. Es va aconseguir aturar per uns mesos la decisió, fins que el 1935, es va decretar una ordre per la qual restava suspesa la línia amb les Balears.

En el mateix sentit, per Ordre de cinc de juliol de 1935, cal apuntar les actuacions que es van fer envers la caducitat de la concessió de l'empresa que en aquella època gestionava les drassanes, i del serrallenc Joan Baptista García «Chimo», moment que es va aprofitar per dur a terme l'embargament dels terrenys i les instal·lacions de la factoria. L'any 1936 va tenir lloc aquest embargament dels terrenys i dels edificis de la concessió. Aprofitant l'avinentesa, l'Ajuntament va sol·licitar que se li arrendés aquest terreny per habilitar les

32. *Memòria relativa a la gestió de la Junta*… 1934.

escoles públiques del barri del Serrallo. Es va decidir atorgar aquest arrendament a precari. L'entrada i sortida seria pel carrer Gavina, i el preu de l'arrendament de 275 pessetes mensuals. La resta de l'edifici es va llogar a la Cooperativa de Mestres d'Aixa i Calafats.

A tota aquesta situació, cal sumar-hi un esdeveniment que va encetar una crisi i va obrir una escletxa molt important que va desembocar en la Guerra Civil del 1936. Parlem dels Fets d'Octubre de 1934 que, segons Albert Balcells, «[…] no vol dir que aquest capítol fos la causa de la insurrecció militar de juliol del 1936, ni que una fatalitat ineluctable lligui el primer esdeveniment amb el segon, sinó que després de l'intent de capgirar el curs de la història (insurrecció del president Companys) i el fracàs de l'operació […] no es va trobar la manera de restablir la confiança i el consens mínims entre les forces polítiques.»[33]

A Tarragona, els implicats en aquesta revolta, entre els quals hi havia l'alcalde Lloret, van ser detinguts i traslladats als vaixells *Cabo Cullera* i l'*Andalucia* ancorats al Port. Dies després arribaren el torpediner *Almirante Valdés* i el *Manuel Arnús,* que més tard es convertí en presó, en substitució dels primers.[34]

La repressió que va seguir als Fets d'Octubre va ser realment desmesurada. Començant per la proclama de l'estat de guerra a Catalunya, l'empresonament de Lluís Companys, la clausura del Parlament de Catalunya, i continuant amb la destitució i substitució de la major part dels alcaldes i regidors d'esquerres dels municipis, i de retruc, l'acomiadament d'empleats municipals, que va contribuir, sens dubte, a escalfar més els ànims.

L'ambient tens es notava en entitats com la Junta d'Obres del Port, fins i tot abans del mes d'octubre, així com certa hostilitat vers la classe obrera. Un exemple clar el trobem quan, després d'una vaga general, en la sessió de la Comissió Permanent del mes de març, se'n comentava la repercussió i les mesures que es prendrien en cas que es repetissin els fets. També es va decidir demanar responsabilitats. Vegem la duresa de la resolució presa: «...declarar que en lo sucesivo el personal de caracter fijo de estas obras que secunde o tome parte voluntariamente en huelgas ilegales, es decir, que se desarrollen al margen de la ley que no se ajusten a las leyes que el Estado tiene promulgadas o que promulgue en el futuro careciendo aquella a la vez de finalidad, de reivindicacion de caracter social, se entenderá que dicho personal renuncia libremente sus respectivos destinos ó puestos quedando en su consecuencia la Junta con facultad para sustituir a los huelguistas».[35]

La mesura dràstica es va aplicar fins al punt que es va haver d'esperar al setze d'agost perquè es permetés la reobertura del local destinat a menjador i lavabos per als treballadors dins el recinte portuari.

Contrastava amb aquesta actitud repressiva, l'actitud clarament reivindicativa de la classe obrera, que en el cas del Port, es materialitzava en la Societat d'Obrers i Empleats de la Junta d'Obres del Port. Una de les actuacions amb què van esmerçar més esforços va ser en la reivindicació del cobrament de les pagues extraordinàries endarrerides relatives als anys 1932 i 1933, i també en la petició de la jornada laboral de 44 hores. Algunes d'aquestes reivindicacions estaven establertes en les bases de treball presentades per la Sociedad de Obreros y Empleados de la Junta.

33. Balcells, A.: «La crisi de la Segona República. Els orígens del col·lapse d'una jove democràcia» a: *La guerra civil a Catalunya (1936-1939)*, vol. 1. Barcelona, 2004; pàg. 20.
34. Vilà Mayo, O.: «La Segona República» a: *El segle* XX *a Tarragona.* Tarragona, 1995.
35. ACPT. Fons JOP-APT, Llibre d'Actes de la Comissió Permanent, 1931-1935, sign. 29.

1935: El Pla General d'Obres Públiques

La Generalitat de Catalunya va redactar aquest Pla amb moltes presses. El Pla afectava el que coneixem com a obres públiques en general: carreteres i camins, obres hidràuliques i obres de sanejament. La Secció 3ª tractava dels Ports i dels Senyals Marítims, i recollia el llistat d'obres previstes, a executar en dues fases, així com les inversions,[36] que, per als ports girava al voltant dels 200 milions de pessetes. En el repartiment, al Port de Tarragona, se li assignaren 14 milions de pessetes i entre les obres projectades hi havia la del moll de Pescadors, el futur moll d'Aragó, el moll Transversal i el contradic. Totes es van dur a terme encara que algunes, amb molts anys de retard.

Recordem que, pel que feia a la situació política del moment, el dos de gener d'aquest any 1935 s'havia suspès l'Estatut i que Catalunya experimentava una fase «d'excepcionalitat constitucional, enmig d'un fort enfrontament polític entre dretes i esquerres i d'un clima prerevolucionari a tot l'Estat.»[37] Es va aixecar l'estat de guerra, però continuà la restricció de llibertats fins al mes de juny de 1936, moment en què la Generalitat va recuperar el Servei d'Ordre Públic. Per fer-se'n càrrec, es va nomenar el capità Frederic Escofet.

Pel que fa a la Junta d'Obres del Port i la Comissió Permanent, els assumptes continuaven sent, més o menys, els de sempre. Cal destacar que les actes de la Comissió, en aquest any 1935, portaven el segell de la Comissaria de Tarragona de la Generalitat de Catalunya i que es continuaven buscant fons econòmics per fer front a les despeses, fins i tot, amb idees originals per l'època, com la de permetre la inserció d'anuncis en totes les zones de servei del Port, fanals, norais, etc. amb pagament previ d'un cànon, és clar.

S'aprofitava qualsevol excusa de comunicació amb el Govern per reclamar millores. Així, per exemple, el sis de març de 1935 el director del Port, Rafael Gadea va enviar un escrit que incloïa les obres «de urgente realización» per al Port de Tarragona i hi afegia una nota amb aquesta frase: «...tengo el gusto de remitir a Vd. una nota de las obras aprobadas para este puerto, que no pueden realizarse por falta de créditos, y cuya ejecución contribuiría a aliviar la crisis obrera, que se hace sentir en Tarragona como en todas partes».[38] Eren quatre les obres previstes: noves vies fèrries als molls de Llevant i Costa, el moll per a embarcacions de pesca, l'ampliació de l'edifici de la Junta d'Obres del Port i el recreixement del mur de defensa del riu Francolí. Continua dient el director Gadea: «Respecto a ideas para combatir el paro obrero, poco se me puede ocurrir que no se les haya ocurrido ya a los que, en el mundo entero, andan a vueltas con este problema. Pero lo que sí creo, y aunque sea de sentido común es conveniente repetirlo una y mil veces, es que antes de pensar en remediar el paro obrero hay que empezar por no crearlo, y de nada sirve anunciar créditos extraordinarios si se disminuyen previamente los ordinarios y se dejan sin cubrir las atenciones más perentorias».[39]

1936: A les portes de la guerra

Al febrer de l'any 1936 es van convocar eleccions de les que en sortiren victoriosos, a Espanya, el Front Popular i, a Catalunya, el Front d'Esquerres. Es va restablir l'Estatut, es

36. Alemany, J.; Blay, J.; Roquer, S.: *Port de Tarragona. Història i actualitat.* Barcelona, 1986; pàg. 118.
37. Fossas, E.: «L'autonomia de Catalunya durant la II República»…; pàg. 79.
38. ACPT. Fons JOP-APT, sign. 3917. Estadística.
39. *Id.*

van alliberar els presos polítics, el Parlament va reprendre la seva activitat i es va declarar vigent el Govern presidit per Companys.

Els conflictes laborals i les vagues van anar en augment, destacant, per la seva virulència, la que es produí al Port de Barcelona seguida del sector del transport de mercaderies i les gasolineres decretada per la CNT el dotze de juliol de 1936.[40]

A Tarragona el president del Sindicat del Ram de la Fusta, el catorze de maig de 1936, s'adreçava al director del Port per demanar-li ajuda per al seu personal amb una carta ben colpidora: «...trobareu Il·ltre. Sr. justificada l'actitud de les organitzacions obreres, procurant per tots els mitjans fer sentir la veu apremiant i d'angoixa que formulen aquests dissortats companys, els quals sofreixen les inconseqüències d'una organització social en la que existeixen llars on sobra tot, mentre en altres manca tot també, i en nom d'aquests companys necessitats per no tenir ocupació, ens dirigim a V.I. en prec que sigui atesa la humanitària crida que del fons d'aquesta col·lectivitat surt amarada de solidaritat i companyonia, pregant-li que aqueixa Corporació contribueixi a fer menys dura la vida dels obrers d'aquest Sindicat...»[41]

La Sociedad de Obreros y Empleados de la Junta de Obras del Puerto es va manifestar el nou de juny de 1936 i va amenaçar amb la vaga general de tots els serveis si no se solucionaven els seus problemes, que eren: el cobrament de les pagues extraordinàries relatives als anys 1932, 1933, 1934 i 1935; la reposició i indemnització dels represaliats «que en general existan en cualquier Junta de Obras de España»[42] i, l'abonament dels jornals descomptats per la Direcció quan s'implantà la jornada laboral de 44 hores.

Al Port de Tarragona, la davallada del tràfic va ser brutal. De les 555.203 tones mogudes l'any 1934 es va passar a les 184.455 tones l'any 1935. L'any 1936, fins al mes de maig, però, se'n van moure 179.566. Semblava que hi hagués una certa recuperació, però la insurrecció militar del divuit de juliol va capgirar l'ordre de les coses i en va aturar moltes d'altres.

La primera acta de la Comissió Permanent posterior a aquesta data que es considera la d'inici de la Guerra Civil, és de l'onze d'agost de 1936, i cal destacar-ne la proposta del delegat marítim, Angel Pérez Ripoll, secundada per unanimitat, de dirigir al comissari delegat de la Generalitat un ofici que li demostrés, encara, l'adhesió entusiasta de la Junta d'Obres del Port al Govern de la República i de la Generalitat i en què li oferien la cooperació «más absoluta en todos aquellos servicios de la Junta que pueden interesarle al propio tiempo que los respetos de la misma».[43]

La primera acta escrita en català és del dinou d'agost de 1936. Els assistents a la sessió volen mostrar també la seva adhesió al Govern de la República: «en compliment del decret de la Generalitat de Catalunya de deu del mes que som es reuneixen els membres de la Junta per constituir la Comissió encarregada de les funcions i serveis d'aquesta Junta.»[44] La formaven, Lluís Mestres, el president, que era el comissari delegat de la Generalitat; el vicepresident, Joaquim Fort (alcalde de la ciutat); els representants de la Generalitat: Joan

40. Balsells, Albert: «La crisi de la Segona República»…; pàg. 51.
41. ACPT, fons JOP-APT, sign. 2424.
42. ACPT, fons JOP-APT, sign. 2424.
43. ACPT, fons JOP-APT, Llibre d'Actes de la Comissió Permanent, 1935-1938, sign. 30.
44. *Id.*

Merelo Barberà (secretari) i Salvador Carles (vocal interventor suplent); els representants de la Sociedad de Obreros y Empleados de la Junta de Obras del Puerto de Tarragona: Pau Huecas i Joan Altura (vocal interventor); el delegat marítim, Pérez Ripoll i, l'administrador de la Duana, Torres Martínez.

Les actes donen notícia dels embargaments duts a terme pels obrers que van afectar als varadors, als terrenys de la pedrera propietat de Jaume Vallvé Pàmies, personatge que «s'habia distingit en la repressió de tot allò que signifiqués un avanç per aconseguir la justicia social», i a la pedrera de Casablanca.

Les decisions estaven en mans del Control Obrer, els membres del qual eren escollits per l'assemblea de treballadors, tal com ocorria en les empreses, i la seva tasca principal consistia a fiscalitzar la marxa de l'activitat. Al Port, el Control Obrer era el que tenia l'última paraula sobre les concessions, els embargaments i altres accions de menys pes, com la supressió de la línia de telèfon del secretari-comptador de la Junta, que fins al moment havia anat a càrrec de les Obres del Port. Com és de suposar, també van mirar pels interessos dels treballadors, abordant temes com el de les jubilacions o els augments de sou. Ja hem comentat anteriorment els embargaments que es van fer de diverses instal·lacions portuàries que fins aleshores havien estat en mans privades, com el cas de les drassanes. Aquest canvi revolucionari de l'economia, basat en les expropiacions de béns eclesiàstics i dels particulars –preferentment pertanyents a la classe benestant– van comportar un impacte visual patent en tota la ciutat, però principalment notable, al nucli burgès per excel·lència, la Rambla. Jordi Piqué descriu la situació de manera clara: «En els primers dies el paisatge urbà canvià radicalment: noves seus confiscades per les organitzacions obreres situades en zones burgeses de la ciutat, pancartes, consignes, cartells, etc. Ràpidament, la iconografia de les organitzacions obreres revolucionàries va eclipsar altres símbols d'identificació més popular com la senyera o la bandera tricolor de la República.» [45]

Malauradament, aquesta eufòria durà ben poc i la repressió sanguinària duta a terme un cop assolida la victòria per l'exèrcit invasor va conduir, d'una banda, a la pèrdua irreparable de vides humanes, però també, i obeint a una obsessió desmesurada per fer desaparèixer qualsevol rastre d'aquella època republicana, a la desaparició de molta documentació d'aquests anys, que és la causa fonamental de les llacunes documentals existents als nostres arxius.

Apèndix documental

PLANTILLA DEL PERSONAL OBRER AL MES DE GENER DE 1933

Capatàs: Carles Solé
Bus: Lluís Varela
Mecànic: Ricard Cerveró
«Listero»: Joan Altura
Xofer: Abdon García
Fuster: Pau Huecas

45. PIQUÉ PADRÓ, Jordi: «La revolució a Tarragona» a *La guerra civil a Catalunya (1936-1939)*, vol. 1; pàg. 188-189.

Pintor: Pere Mas
Picapedrer: Sebastià González
Paletes: Ernesto Ros, Antoni Marzal i Angel Blasco
Forjador: Josep Oriol
Pesadors: Eduard Estellés i Marià Llorens
Guarda de WC: Mercedes Serrat
Factor en cap: Josep Escoda
Factors: Francesc Prat, Narcís Mosquera, Juli Pantoja, Frederic Capa i Jaume Pàmies
Patró: Olegari Simó
Mariners: Pau Simó, Daniel Fernández, Pau Fort, Joan Oliva, Marià Pérez, Pau Sorines, Marius Mèlich i Ignasi Castillo
Guardamolls i vigilants: Jaume Moltó, Jaume Barbens, Antoni Pérez Alquézar, Alfred Ferré, Victoriano Roig i Francisco Pallarès
Vigilants: Jacint Fernández, Joan Rodríguez i Josep Vilaseca
Peons: Faustino Andreu, Miguel Caballé, Agustí Clavero, Valero Valencia i Pau Simó Porqueras

EVENTUALS

Serrallers: Joan Cuenca i Jaume Pàmies
Electricista: Ramon Alasa
Peons: Pau Virgili i Salvador Velilla
Manipulador de grues: Gregori Cortés
Peons: Antoni Selma, Alfred Capa, Eusebi Eche, Manuel Guirro, Nicolàs González, Joan Ardit, Josep Porta, Josep Rodríguez, Joan Tapiol, Pau Simó, Fermí Blasco, Rafel Sedó, Ramon Grau, Macari Tomàs, Antoni Vicente, Joan Gil, Salvador Nogués, Josep Aleu i Marcel·lí Nos
Aprenents: Ignasi Blasco, Francesc Purqueras, Ricard Cerveró Rillo i Calixt Blasco
Peó: Josep Tristán
Mariner: Josep Huguet

Bibliografia

ALEMANY, J.; ROQUER, S.; BLAY, J.: *Port de Tarragona. Història i actualitat.* Barcelona: L'avenç, 1986.

BALSELLS, Albert: «La crisi de la Segona República. Els orígens del col·lapse d'una jove democràcia» a: *La guerra Civil a Catalunya (1936–1939). Vol.1, Alçament militar i primers mesos de guerra.* Barcelona: Edicions 62, 2004; pàg. 181-189.

BECERRA FERNÁNDEZ, M.: *Libro de Puertos.* Madrid: Ministerio de Fomento, 1929.

Derrotero del Mediterráneo redactado en la Sección de Hidrografía con presencia de los documentos de más crédito nacionales y extranjeros. Tomo I. Madrid: Imprenta y librería de Nicolás Moya (8a edició), 1920.

DUCH PLANA, M.: *Reus i el Baix Camp durant la II República.* Reus: Edicions del Centre de Lectura. Col. Assaig, núm. 28, 1989.

DUCH PLANA, M.: «El Tarragonès durant la segona República (1931–1936)» a: *Història del Camp de Tarragona* dirigida per Enric Olivé Serret. Tarragona, 1989.

ESCODA, Coia: *El Port de Tarragona*. Tarragona: Autoritat Portuària de Tarragona, 2002.

ESCODA, Coia: «La problemática ferroviaria en los inicios de construcción del Puerto» a: *AlPort*, núm. 8, 3r trimestre 2001.

ESCODA, Coia: «El cos de zeladors-guardamolls. Orígens i creació» a: *AlPort*, núm. 21, 4t trimestre de 2004.

ESCODA, Coia: «Els orígens del Montepío de Empleados de la Junta de Obras del Puerto de Tarragona» a: *AlPort*, núm. 25, 4t trimestre de 2005.

ESCODA, C.; BALLESTER, L.: *El naixement dels barris del Port.* Tarragona: CEMAPT, 2005.

ESCODA, C.; TOLDRÀ, M.: «El Port de Tarragona» a: *El segle* XX *a Tarragona*. Tarragona: Nou Diari, 1995.

FOSSAS, Enric: «L'autonomia de Catalunya durant la II República» a: *L'autogovern de Catalunya*. Nadala 2004. Any XXXVIII. Barcelona: Fundació Lluís Carulla, 2004.

GÓMEZ CRUZ, C.: *La ciutat de Tarragona a l'època de la dictadura de Primo de Rivera: aspectes de la vida urbana.* Tarragona: Publicacions del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 1994.

HERAS CABALLERO, A.; MAS ARRONDO, C.: *Els primers cent anys de la Cambra*. Tarragona: Ed. El Mèdol, 1987.

JACKSON, G.: «Cataluña autónoma» a: *Historia 16*, núm. 60. Abril 1981.

Legislación de Puertos y Costas. Recopilación comentada y anotada por Blas Sancho Bosque. Madrid: Secretaría General Técnica. Centro de Publicaciones. Ministerio de Obras Públicas y Transportes, 1991.

Memoria relativa a la gestión de la Junta. Tarifas. Datsos estadísticos del tráfico y relación de Ingresos y Gastos durante el año 1930. Tarragona: Junta de Obras del Puerto de Tarragona, 1930.

Memoria relativa a la gestión de la Junta. Tarifas. Datsos estadísticos del tráfico y relación de Ingresos y Gastos durante el año 1931. Tarragona: Junta de Obras del Puerto de Tarragona, 1932.

Memòria referent a la gestió de la Junta. Tarifes. Dades estadístiques del tràfic i relació d'Ingressos i Despeses durant l'any 1932. Tarragona: Junta d'Obres del Port de Tarragona, 1933.

Memòria referent a la gestió de la Junta. Tarifes. Dades estadístiques del tràfic i relació d'Ingressos i Despeses durant l'any 1933. Tarragona: Junta d'Obres del Port de Tarragona, 1934.

Memòria referent a la gestió de la Junta. Tarifes. Dades estadístiques del tràfic I relació d'Ingressos i Despeses durant l'any 1934. Tarragona: Junta d'Obres del Port de Tarragona, 1935.

PIQUÉ PADRÓ, J.: «La revolució a Tarragona» a: *La guerra Civil a Catalunya (1936-1939).* Vol.1, Alçament militar i primers mesos de guerra. Barcelona: Edicions 62, 2004; pàg. 181-189.

ROIG ROSICH, J. M.: «Manuel Azaña i Catalunya (1923-1933)» a: *L'avenç. Revista d'història*, núm. 152, octubre de 1991; pàg. 20-25.

TUÑÓN DE LARA, M.: «El projecte polític de Manuel Azaña. Els límits de la seva realització» a: *L'avenç. Revista d'història*, núm. 152, octubre de 1991; pàg. 16-19.

TUÑÓN DE LARA, M.: *La Segunda República.* Cuadernos *Historia 16*, núm. 22. Madrid, 1985.

VILÀ MAYO, O.: «La Segona República» a: *El segle* XX *a Tarragona.* Tarragona: Nou Diari, 1995.

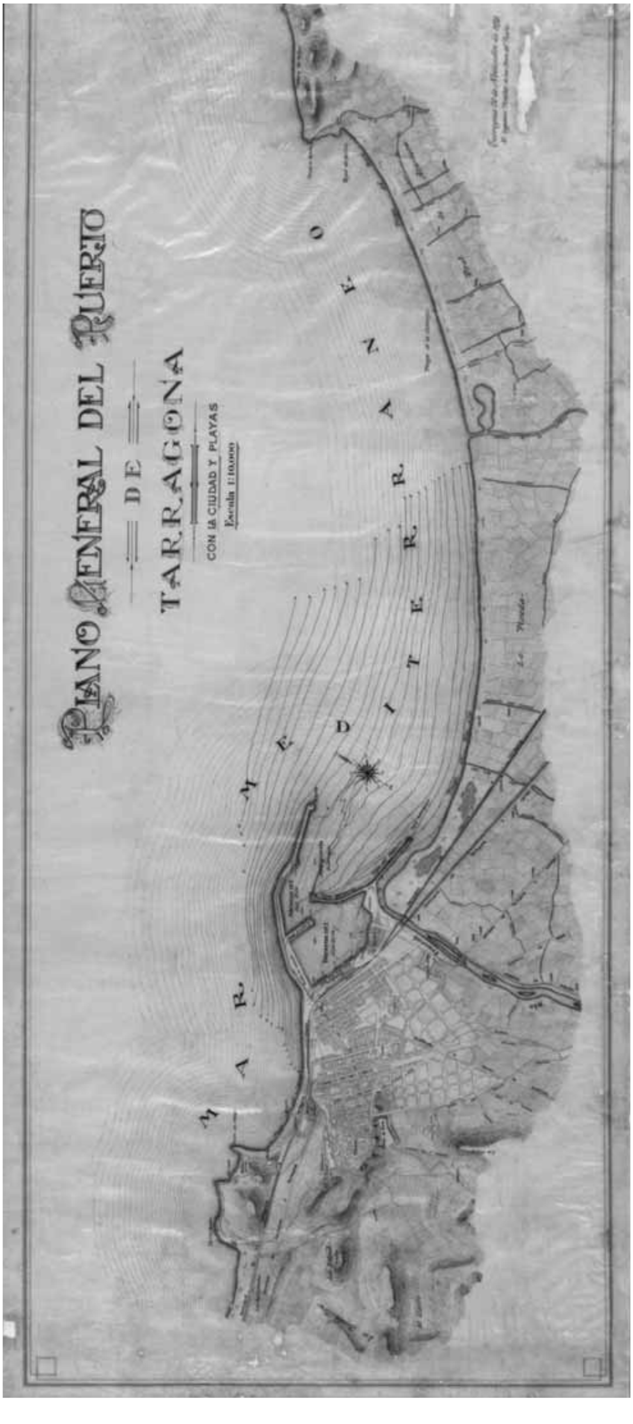
Trafic portuari. Moviment de vaixells i mercaderies des de l'any 1900 al 1934

ANYS	VAIXELLS		TONATGE DE REGISTRE			TONES MÈTRIQUES		
	ENTRATS	SORTITS	DE VAPOR	DE VELA	TOTAL	CARREGADES	DESCARREGADES	TOTAL
1901	987	986	554.856	15.237	570.093	67.025	78.596	145.621
1902	973	975	555.134	14.080	569.214	71.283	84.422	155.705
1903	948	947	685.532	13.923	699.455	70.504	73.611	144.115
1904	962	960	600.839	13.408	614.427	80.571	142.776	223.347
1905	981	984	677.651	16.646	694.297	70.911	189.794	260.705
1906	908	908	563.266	15.968	579.234	53.058	144.024	197.082
1907	840	840	565.542	13.176	578.718	48.677	95.105	143.782
1908	899	893	605.999	11.787	617.786	67.264	108.975	176.239
1909	972	967	688.382	10.845	699.227	72.891	119.944	192.835
1910	978	973	700.127	10.523	710.650	108.801	138.211	247.012
1911	1.045	1.046	737.597	10.859	748.456	112.199	141.000	253.199
1912	1.100	1.095	747.892	11.990	759.882	51.799	128.150	179.949
1913	1.138	1.139	842.837	11.329	854.166	151.130	201.089	352.219
1914	903	901	732.582	8.852	741.434	108.173	164.164	272.337
1915	723	725	506.796	8.042	514.838	94.788	105.776	200.564
1915	884	887	473.435	11.544	484.979	150.908	84.354	235.262
1917	1.019	1.016	396.410	17.400	413.810	154.317	75.327	229.644
1918	775	779	241.507	21.345	262.852	78.781	82.396	161.177
1919	1.208	1.204	493.735	26.390	520.125	195.011	95.679	290.690
1920	1.397	1.395	621.943	36.355	658.298	177.413	179.240	356.653
1921	1.097	1.092	647.401	18.019	665.420	134.078	118.392	252.470
1922	1.135	1.133	752.416	17.288	769.704	141.645	153.659	295.304
1923	1.096	1.092	862.524	13.456	875.980	149.429	249.647	399.076
1924	1.183	1.186	997.750	14.966	1.012.716	163.269	221.120	384.389
1925	1.147	1.149	1.169.867	15.554	1.185.421	131.770	231.904	363.674
1926	1.153	1.153	959.664	17.691	977.355	169.954	225.032	394.986
1927	1.376	1.379	1.173.009	16.016	1.189.025	234.817	336.463	571.280
1928	1.379	1.381	1.264.094	14.165	1.278.259	217.365	349.043	566.408
1929	1.378	1.382	1.525.104	14.692	1.539.796	158.727	389.699	548.426
1930	1.392	1.397	1.471.044	17.382	1.488.426	191.405	370.576	561.981
1031	1.343	1.349	1.522.552	18.624	1.541.176	194.637	404.956	599.593
1932	1.333	1.333	1.642.137	16.356	1.658.493	138.644	447.393	586.037
1933	1.307	1.300	1.596.193	13.985	1.610.178	133.280	376.687	509.967
1934	1.286	1.290	1.556.877	21.461	1.578.338	124.623	430.580	555.203
Totals...	84.145	84.152	39.147.514	2.616.302	41.763.816	6.596.537	9.340.562	15.937.099

NOTA. La diferència que s'observa entre els vaixells entrats i sortits correspon a les barques de pesca que es dediquen durant un temps determinat al cabotatge i resten a la platja, o bé al fet que al mes de gener surten vaixells que entraren al desembre de l'any anterior.

Nacionalitat i tonatge dels vaixells que van entrar al Port entre els anys 1931 i 1934

NACIONALITAT	1931		1932		1933		1934		**TOTAL PER NACIÓ**	
	N. vaixells	Tonatge	N. vaixells	Tonatge	N. vaixells	Tonatge	N. vaixells	Tonatge	N. vaixells	Tonatge
Alemanya	33	33.758	37	37.724	44	43.457	107	115.533	221	230.472
Bèlgica	7	10.151	5	6.670	3	2.774	4	3.030	19	22.625
Dinamarca	17	11.616	26	27.061	22	20.164	42	50.749	107	109.590
Espanya	198	232.302	168	214.246	168	221.663	721	829.246	1.255	1.497.457
EUA	12	40.061	6	17.914	7	20.871	19	60.765	44	139.611
Estònia	1	884	1	392	-	-	-	-	2	1.276
França	15	31.259	19	41.459	15	25.885	21	63.832	70	162.435
Gran Bretanya	23	36.682	16	19.898	18	13.444	70	62.427	127	132.451
Grècia	2	871	-	-	-	-	-	-	2	871
Holanda	20	20.230	25	26.404	20	19.955	41	39.046	106	105.635
Irlanda	1	565	-	-	-	-	-	-	1	565
Itàlia	45	60.042	41	61.281	25	36.160	168	218.432	279	375.915
Japó	-	-	-	-	-	-	1	5.455	1	5.455
Noruega	30	33.026	35	36.637	38	42.889	61	92.104	164	204.656
Panamà	1	416	1	511	2	927	1	416	5	2.270
Suècia	14	18.435	20	19.468	14	17.222	25	26.125	73	81.250
Iugoslàvia	5	7.130	3	2.279	3	5.128	5	11.178	16	25.715
TOTAL PER ANYS	424	537.428	403	511.944	379	470.539	1.286	1.578.338	**2.492**	**3.098.249**

ACPT. Plànol general del Port dibuixat per l'enginyer Eduardo Serrano Suñer el 20 de novembre de 1935. Autor: Joan Farré.

ACPT. Grua pòrtic del moll Paral·lel dotada amb calderons enlloc de les culleres automàtiques posteriors. Autor desconegut. Cap a 1933.

L'Escola Normal de Tarragona al temps de la República (1931-1936): una renovació qüestionada

CRISTINA MAGRIÑÀ SALVAT

Introducció

El dinou de febrer de l'any 1843 s'inaugurava l'Escola Normal Superior de Mestres de Tarragona, a l'Antic Convent de Sant Francesc. S'encarregava la direcció d'aquesta institució a Joaquim Benet i Maixé. Juntament amb Antonio Fontova, nomenat director de l'escola annexa, havien estat becats per la Diputació per formar-se a l'Escola Central, a Madrid. Quan l'escola comptava només amb cinc anys de vida, un Reial decret de trenta de març de 1849 n'ordenava el tancament; es van clausurar quasi totes les escoles normals que no eren a la capital de districte universitari.

Uns anys més tard, amb la Llei Moyano,[1] de nou de setembre de 1857, s'establia la reobertura d'una escola normal per província; a més, la llei ordenava la creació d'una escola normal femenina. D'acord amb la normativa, l'any 1859 la Normal de mestres tornava a obrir les portes. Poc després, l'any 1862, s'inaugurava l'Escola Normal Elemental de Mestresses,[2] que es va ubicar al carrer de la Nau.

Els primers cinquanta anys de vida de les Escoles Normals a Tarragona es caracteritzaren, sobretot, per les dificultats que es van haver de superar a l'hora d'establir la continuïtat d'aquestes institucions docents, sense estar subjectes a contínues ordres de tancament i reobertura.[3] Noguera Arrom ens parla de l'estreta vinculació entre política i educació a la història de l'Escola Normal de Tarragona i reflexiona «sobre el gran nombre d'ocasions en les quals l'Escola Normal de Tarragona es va tancar, la qual cosa, en principi, fa la impressió de feblesa. Però en anar aprofundint en les causes d'aquests tancaments i reobertures s'imposa un fet amb tota claredat: els tancaments i reobertures amb períodes de menor o major llibertat i obertura ideològica, política i social.»[4]

L'any 1886, el local de la Normal de Mestres es va desplaçar a un edifici del carrer Villamitjana; amb anterioritat, el 1865, ja ho havia fet la Normal de Mestresses, que es

1. Considerada la primera llei general d'Instrucció Pública aprovada a l'Estat espanyol, la Llei Moyano havia estat elaborada a partir dels criteris de la Llei de Bases de disset de juliol de 1857. Un dels aspectes més destacats d'aquesta normativa va ser la obligatorietat de l'ensenyament elemental dels 6 als 9 anys. L'ensenyament passava a ser gratuït en el cas de famílies necessitades.
2. Noguera Arrom, J.: *La Escuela Normal de Tarragona (1843-1931), cien años de la vida de una Escuela Normal.* Barcelona: Ed. Universitat de Barcelona, 1984; pàg. 129-143
3. L'any 1868, un decret llei de dos de juny, n'ordenava el tancament per considerar-les "focus de revolució" i la formació del mestre s'adscrivia als Instituts de Segon Ensenyament. Pocs mesos després, amb la revolució de la "Gloriosa" es reobriren de nou. La manca d'interès de la classe política en la preparació del mestre i en la reestructuració d'aquestes institucions va aguditzar aquesta problemàtica. El reial decret del disset d'agost de 1901, conegut amb el nom de Llei Romanones, va ordenar-ne novament el tancament i altra vegada els Instituts de Segon Ensenyament es van fer càrrec de la preparació del Magisteri fins l'any 1914.
4. Noguera Arrom, J.: "150 Anys d'Escola en la Formació de Mestres de l'Educació popular a Tarragona. En l'Aniversari dels 150 anys de l'Escola Normal de Tarragona" a: *Universitas Tarraconensis, Revista de Ciències de l'Educació*, Sèrie II, Vol. I-II. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1993; pàg. 81.

va traslladar a una casa del carrer Cavallers. El mal estat de les dependències escolars, la manca de material docent, l'absentisme a les aules per part de l'alumnat, la manca de personal docent i les càrregues econòmiques que suposaven el manteniment de l'escola per part de les corporacions provincials i locals van ser alguns dels trets que van caracteritzar les Escoles Normals anteriors a l'època republicana. Tot aquest conjunt de circumstàncies van accentuar les dificultats per tirar endavant el bon funcionament d'aquests centres a la nostra ciutat.

En l'àmbit pedagògic, la formació dels mestres i de les mestresses diferia en alguns aspectes; tot i que en quaranta anys d'escoles normals femenines, la culturització de la dona havia patit canvis importants, només cal que fem un petit incís en el currículum del pla d'estudis de la Normal femenina, per adornar-nos de la lentitud amb la qual s'avançava; el pes d'algunes assignatures com ara l'*Economia domèstica e Higiene, Urbanidad i Labores comunes al sexo y corte de prendas más usadas,* i en el grau superior *Principios de Geometría e Historia lineal aplicado a las labores del sexo i Labores de adorno*, manllevaven cert grau de professionalitat en l'aprenentage de la mestra.

Les dues grans aportacions en l'àmbit normatiu que cal destacar en el transcurs d'aquests anys, a més de l'esmentada Llei Moyano, són la Llei de pressupostos de l'any 1890, que regulava el manteniment de les escoles normals per part de l'Administració central, competència assignada fins aleshores a les corporacions provincials, i també, la creació l'any 1900 del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts.

En el context de renovació pedagògica viscut en el primer terç del segle XX al Principat, les Escoles Normals de la ciutat participaren en el moviment d'Escola Nova o Activa. Entre el professorat normal, la participació més destacable va ser la de Margarida Comas, professora de Ciències Naturals. Sobretot, va encarregar-se de familiaritzar l'entorn *normalístic* amb les noves tendències pedagògiques arribades d'Anglaterra, França i Amèrica del Nord, països en els quals hi havia realitzat diverses estades. Mentrestant, ambdues Normals s'havien traslladat de local entre reobertura i reobertura; l'any 1914, la Normal de Mestres es va traslladar a les dependències d'una casa situada a la plaça dels Artillers i, la de Mestresses, a les dependències de l'Antiga Casa de la Ciutat, al carrer Major.

Bona part de les reivindicacions del món del magisteri català i tarragoní en els anys anteriors a la proclamació de la Segona República es van centrar en la denúncia del model d'escola tradicional que predominava.[5] A Tarragona, només dos dies després de proclamada la República, el mestre Josep Miquel Macaya reflexionava sobre «El dret d'ensenyar» i l'exercici del magisteri en aquests primers cinquanta anys de Normal a Tarragona. Apuntava que «Per molts afers es demanen un mestratge, una orientació, i sobre tot, un títol acadèmic. ¿I voleu dir-nos, lector, que per a l'ensenyament no cal aquest títol? Per avui, si volem, fitem l'esguard en ensenyament primari i preguntar-nos ¿Quins homes hi ha Espanya que ensenyen sense haver passat per la Normal?»[6]

5. FIGUERAS SERRANO, M. J. i TEIXIDÓ I RIVERA, J.: *Aspectes significatius de la història de l'Educació el primer terç del segle* XX *a Tarragona.* Generalitat de Catalunya, 1987.
6. Vegeu *Diari de Tarragona*, 16.04.1931.

Aspectes legals de l'Escola Normal republicana.

L'adveniment de la Segona República va aportar una nova concepció de l'educació basada en la democratització de l'ensenyament i la cultura. La política educativa del nou estat s'orientà en la construcció d'una escola única, gratuïta, obligatòria i laica, en què hi tingués cabuda tothom, amb independència de quina fos la realitat social i el context quotidià de les persones. A diferència de països com França, Anglaterra, Alemanya, Bèlgica o Suïssa, on l'analfabetisme es tractava d'una problemàtica puntual, a Espanya la taxa de població analfabeta era preocupant en alguns sectors socials; una dada significativa extreta del cens electoral de 1934, ens aproxima a aquesta realitat: una quarta part de la població del camp de Tarragona major de 22 anys era analfabeta, concentrada majoritàriament en el mon rural.[7]

Per tant, calien més escoles i més i millors mestres. El ministre d'Instrucció Pública, el tarragoní Marcel·lí Domingo, en la seva visita a la ciutat el setembre de 1931, demanava que es fes realitat la igualtat de les persones d'accedir a la cultura i assenyalava que «la República està creant i quedaran en peu ràpidament, 27.000 escoles. Això vol dir, que no hi haurà ningú que, com ara s'esdevé, pugui considerar- se inferior, en davant del problema bàsic de l'ensenyança.»[8] El ministre feia referència al *Pla Quinquennal*, el qual preveia la construcció d'aquest nombre d'escoles en cinc anys; però la reforma no es va poder completar. La manca de recursos econòmics i d'infraestructura, d'una banda; i, el triomf de la coalició radical-cedista a finals de 1933, que propugnava una política contrareformista, van obstaculitzar en bona mesura la marxa d'aquest ambiciós projecte.

El mestre republicà esdevenia artífex de la nova escola. Els nous governants es proposaven que aquest, arribés

> […] a regirla [l'escola] con una rica formación de su espíritu; convertido el bachillerato en último grado de una cultura general, que exige la plenitud de esta cultura para el estudiante que ingrese en las Normales. Precisa una firme preparación pedagógica; por ello se convierten las Normales en instituciones profesionales. Precisa, en fin, para la categoría y la eficiencia científica de la profesión, la adquisición de estudios superiores, para que se crea así la Facultad de Pedagogía, abriendo al Maestro las puertas de la Universidad.
>
> La República no pretende solamente levantar las paredes de una Escuela: aspira a dar a la Escuela un alma. Con esta reforma, que es la social, cultural y económica, la república tiene la convicción de formar, independizar, sostener y fortalecer el alma del Maestro con el fin de que sea el alma de la Escuela.[9]

Com ja és sabut en l'àmbit de la Història de l'Educació de l'Estat, la legislació en matèria educativa s'establia i es canalitzava segons els criteris del partit que governava a Madrid. Seguint aquest plantejament, hem diferenciat tres períodes en relació amb el desenvolupament normatiu a les escoles normals republicanes: un primer període de caràcter reformista i marcadament progressista, des de la proclamació republicana fins a les eleccions de novembre de 1933; un segon període, de caire tradicionalista i conservador, amb el

7. Duch i Plana, M.: *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona (1931-1936).* Tarragona: Edicions El Mèdol, 1994; pàg. 111-115.
8. Vegeu *Diari de Tarragona*, 01.09.1931.
9. Biblioteca del Maestro: *Los estudios del magisterio en las Normales.* Madrid, 1935.

govern de la CEDA, i finalment, un tercer, en el qual es va intentar recuperar els plantejaments de la reforma iniciada l'any 1931, comprès entre el febrer de 1936, amb la victòria a les urnes dels partits d'esquerra, fins a l'aixecament militar, el juliol d'aquest mateix any.

La creació d'una escola normal experimental de mestres i mestresses a Barcelona, l'Escola Normal de la Generalitat[10], marcava l'inici de la reforma en els estudis de Magisteri a Catalunya, tot i que en els anys de la Mancomunitat ja s'havien realitzat alguns intents de reforma. D'aquesta manera, quedaven establertes dues xarxes d'ensenyament públic al Principat, la de la Generalitat i la de l'Estat. Cal considerar que la resta d'escoles normals, dependrien de l'Administració central. D'acord amb Monés i Pujol-Busquets, aquesta nova situació va generar recels a les escoles normals de l'Estat; l'Escola Normal experimental comptava amb més recursos, tant en infraestructures com en personal. Professors destacats d'arreu van quedar adscrits a aquest nou centre, com Margarida Comas en el cas de la normal tarragonina.[11]

A partir de l'abril de 1931 els esforços en matèria legislativa es van centrar a reformar el pla d'estudis vigent; a l'hora que es volien democratitzar els òrgans de gestió i la vida acadèmica dels centres normals. L'Ordre de l'u de maig de 1931 establia la reorganització dels claustres d'escoles normals.[12] L'Escola Normal de Tarragona efectuava la fusió d'ambdues institucions, la femenina i la masculina, el tres de novembre de 1931. Les escoles normals de l'Estat passaven a denominar-se Escoles Normals del Magisteri Primari.

D'acord amb el Decret de vint-i-nou de setembre de 1931,[13] es feia efectiva la reforma de l'ensenyament de mestres. Un dels eixos vertebradors d'aquesta reforma era l'aplicació del Pla Professional. El nou pla d'estudis portà un seguit de transformacions. Aquest, naixia de la consideració que calia dignificar la professió. La projecció de la carrera de Magisteri es va revalorar amb la millora dels sous dels mestres, la preparació cultural amb la qual els alumnes del nou pla ingressaven a la normal i l'examen-oposició pel qual havien d'ésser seleccionats. La coeducació també exercí un paper fonamental en la diversificació de l'alumnat a l'escola, nois i noies compartien les aules, i d'aquesta manera s'equiparava el funcionament intern de les escoles normals a la resta de centres universitaris.

Amb un cert retard, l'Ordre de disset d'abril de 1933 aprovava el Reglament d'Escoles Normals. El text preveia quina havia de ser l'organització interna d'aquests centres i n'establia l'organigrama i les funcions a desenvolupar per cadascun del membres de la comunitat educativa (òrgans directius, professorat, alumnes, associacions, comissions…).

En aquest primer període, cal subratllar la importància que va adquirir en el conjunt de la societat catalana i de l'escola la ratificació del Decret sobre bilingüisme, d'acord amb la Llei de quatre de novembre de 1931. Segons l'Ordre de nou de juny d'aquest mateix any, s'havien establert les bases per a la creació de les Càtedres de Llengua Catalana a les Normals. La primera temptativa de normalització de l'ús del català en la formació dels

10. Carbonell i Sebarroja, J.: *L'Escola Normal de la Generalitat. 1931-1939*. Barcelona: Edicions 62, 1977.
11. Monés i Pujol-Busquets, J.: *L'Escola Normal de Barcelona. 1845/1972*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2000; pàg. 274-275.
12. El claustre de professors d'Escoles Normals estava integrat pel professorat numerari, pels professors especials –els encarregats de les assignatures de francès, dibuix i música–, i un representant del professorat auxiliar per cadascuna de les seccions –Lletres, Ciències, Pedagogia i Labors–, sense cap mena de distinció.
13. Vegeu *Gaceta de Madrid*, 30.09.1931; pàg. 2091.

mestres a la Normal tarragonina l'hem de cercar a l'antiga Escola Normal de Mestresses. En els inicis de l'any 1931, la professora de Pedagogia Montserrat Bertran es mostrava interessada en el fet que les mestresses, a més de conèixer la llengua oficial de l'Estat, el castellà, poguessin aprendre «el habla de cada región».[14]

Les eleccions de novembre de 1933, amb el triomf de la coalició radical-cedista, van esdevenir un fre a l'aposta reformista iniciada l'any 1931. Una de les primeres mesures aplicades va ser l'ajornament de l'entrada en vigor de la Llei d'associacions i congregacions religioses, aprovada a les Corts el disset de maig de 1933. Es pretenia recuperar l'exclusivitat i el control exercit per l'Església en el terreny de l'educació. La llei ajornada, a més de ratificar el laïcisme com un dels eixos fonamentals en l'educació dels discents, relegava a un segon terme l'ensenyament de la religió. També s'acordava la supressió del Consell Regional de Primer Ensenyament, per la repercussió dels Fets d'Octubre de 1934, i va ser substituït per comissariats.

En el terreny estrictament *normalístic*, un dels aspectes més rellevants va ser l'atac al Pla Professional. Aquest va ser estructurat en quatre línies d'actuació: la primera, perseguia la supressió del batxillerat com a requisit per poder ingressar a les escoles normals; la segona, va plantejar la no-eficàcia del decret de bilingüisme; el tercer front obert va ser la supressió de la coeducació,[15] i el quart aspecte va incidir en el Reglament d'Escoles Normals per modificar algunes qüestions que tindrem l'ocasió d'examinar més endavant. D'altra banda s'aguditzava la política repressiva i el control sobre diverses organitzacions de caire politicosindical, entre les quals hi havia l'Associació Normalista d'Alumnes del Pla Professional de l'Escola Normal de Tarragona.

Al febrer de 1936, la victòria del Front Popular a les urnes donava pas a la recuperació de la política educativa iniciada l'any 1931. Aquesta tercera etapa es va estroncar quan es produí l'aixecament militar del juliol de 1936.

La problemàtica del local

No podem entendre l'evolució de l'Escola Normal republicana a Tarragona menyspreant la problemàtica del local. Al juny de 1931, un cop efectuada la fusió dels claustres, la nova Escola Normal del Magisteri Primari de Tarragona s'instal·lava a l'edifici de l'antiga Escola Normal de Mestres, a la plaça dels Artillers, número 1.

Des del seu naixement, les escoles normals de la nostra ciutat havien patit diversos contratemps: havia calgut traslladar-se d'edifici amb certa periodicitat, ja que els locals presentaven força deficiències i a més, la situació s'havia vist agreujada per les diverses ordres de tancament a què es van veure sotmeses des de la seva creació. També havien sobreviscut a un intent fallit de trasllat a la ciutat de Reus. En aquest context, i des de l'any 1923, el professor Pedro Loperena –que en aquells moments ocupava el càrrec de director de l'Escola Normal de Mestres– es va preocupar de sol·licitar ajuts a l'Ajuntament de la ciutat

14. Arxiu de la Universitat Rovira i Virgili (AURV): Entrades de correspondència (1925-1932). Vegeu 28.01.1931.
15. L'Ordre de tres d'agost de 1934 regulava la supressió del règim de coeducació a les escoles primàries, prohibició que a la llarga es volia fer extensiva al conjunt de la comunitat educativa. Alguns òrgans de premsa locals van fer-se ressò d'aquesta qüestió polèmica. Vegeu *La Cruz* 07.08.1934 i 21.08.1934.

i al Ministeri d'Instrucció Pública per millorar l'edifici ocupat fins aleshores. L'any 1928 l'Ajuntament acordava cedir a l'Estat uns terrenys de 4.900 m² per a la construcció de la futura Escola Normal i més endavant, la de les escoles graduades annexes. En principi, la Diputació i el mateix consistori municipal s'havien de fer càrrec del 12,5% del pressupost total del projecte.[16] La futura instal·lació del centre havia d'ocupar els terrenys que hi havia tocant a l'amfiteatre romà i l'ermita paleocristiana. Però restava encara que l'Ajuntament adquirís una altra parcel·la de terreny, tasca complicada per la ubicació en la qual es trobaven les terres. Finalment, però, el projecte va quedar paralitzat fins l'any 1934.

El local –de capacitat força reduïda– tenia cinc aules. A banda, acollia tot un seguit de dependències annexes: la Direcció, la Secretaria, la Biblioteca, la Sala de Professors, la Sala de Projeccions, l'Arxiu, el Museu de Física, el Taller annex, el Laboratori Fotogràfic, el guarda-roba, els serveis i les golfes[17]. En aquests anys, novament es va evidenciar l'estat ruïnós del local. El primer consistori republicà es feia ressò d'aquestes mancances i en la sessió plenària del vint-i-u de setembre de 1931 es va aprovar que les 9.000 pessetes que l'Ajuntament havia de rebre en concepte del lloguer dels edificis destinats a les Normals es destinaria íntegrament a les obres de consolidació que s'havien de realitzar al local un cop efectuada la fusió d'ambdues escoles. Així i tot, l'alcalde assenyalava que no era «obligació legal» de l'Ajuntament fer-se càrrec d'aquestes despeses.

L'assumpte del local de les escoles es va convertir en un pretext per a la classe política –concretament per als grups de l'oposició– amb l'objectiu de crear polèmica a la premsa local. Al *Diari de Tarragona*, a primers de març de l'any 1932, apareixia una nota signada per un grup d'alumnes on es qüestionava l'actuació d'alguns d'aquests partits i el paper de la premsa conservadora. Els alumnes opinaven que «trobem improcedent que la premsa d'extrema dreta aprofiti aquest assumpte de la Normal per fer campanya contra l'Ajuntament o contra el professorat.»[18] Per suavitzar la situació transitòriament, el claustre de l'Escola va nomenar una comissió encarregada d'informar de tot el que fes referència al projecte de la nova escola, vora la platja del Miracle. Mentrestant, l'Ajuntament esmerçava alguns esforços a pal·liar aquesta situació i es donava llum verda a la realització d'unes obres de consolidació i de pintura del local.[19]

A les acaballes de 1933, l'esfondrament d'una part de la teulada de l'aula de labors posava de manifest que la situació era insostenible. L'esdeveniment només va quedar en un ensurt perquè l'aula es trobava buida. La Junta de Govern es va reunir l'endemà mateix del succés i va acordar suspendre les classes. A mitjan gener, l'Ajuntament va trametre un ofici a la direcció de l'escola en què, en nom de l'alcalde, es comunicava que «las obras de consolidación de este edificio habían terminado y que el Arquitecto le ofrece la certeza de que reúnen todas las condiciones de seguridad necesarias para el servicio docente».[20] Les classes es van reprendre al mes de febrer.

16. Vegeu *Diari de Tarragona,* 11.11.1931 i 30.10.1934.
17. AURV; Entrades de correspondència (1925-1932). Vegeu 06.12.1932.
18. Fernández Soria, J. M.: *Educación, socialización y legitimación política (España 1931-1970).* València: Tirant lo Blanc, 1998; pàg. 37. Assenyala, en general, que l'acció dels estudiants va ser semblant arreu. Buscant la millora educativa que esperaven, es van aliar amb les noves autoritats.
19. Arxiu Històric Municipal de Tarragona (AHMT); Llibre d'Actes de Plens (1932-1933) i Llibre d'Actes de Plens (1933-1934). Vegeu sessions del 23.07.1932 i 10.04.1933.
20. AURV; Sortides de correspondència (1931-1936). Vegeu 19.01.1932.

L'estiu de l'any 1934, l'assumpte de la construcció de la nova escola sacsejava de nou les pàgines de la premsa local; era reflex del clima polític existent. Els dos diaris punters de la ciutat, el *Diari de Tarragona* i *La Cruz* es convertien en els portaveus de les dues postures ideològiques predominants. Així, notícies com ara que «Tarragona no tiene Normal, conste así, porque la Generalidad y el Ayuntamiento, muy solícitos en crear cargos, no ha podido o no ha querido disponer de unas 25.000 pesetas para dar comienzo a las obras»[21] sorprenien els lectors. A finals de l'any 1934, el *Diari de Tarragona* publicava a les seves pàgines el pressupost de construcció de la nova Escola Normal, amb un titular ben imponent: «Un nou èxit de l'Ajuntament». Segons aquesta publicació, el pressupost ascendia a un total d'1.172.560'91 pessetes.[22] Amb anterioritat a la notícia, l'Ajuntament ja havia sol·licitat un préstec de 500.000 pessetes per fer front al programa de construccions escolars; per a la construcció de la l'Escola Normal, es va acordar destinar 135.000 pessetes.[23] A les acaballes del curs 1935-36, tot i que les obres ja havien començat i que es començaven a conèixer alguns del complements de les noves instal·lacions: galeries amb vitralls, instal·lació elèctrica, calefacció, conduccions d'aigua potable, conduccions de gas per als laboratoris, cantina i menjador... es va retallar el pressupost del projecte inicial.

L'evolució interna del centre

Elecció i reorganització dels òrgans de govern

L'Escola Normal del Magisteri Primari de Tarragona naixia de la reorganització de les Escoles Normals, amb el Decret de vint-i-nou de setembre de 1931. La gestió interna del centre va recaure sobre els òrgans de govern: el claustre de professors, la direcció i la secretaria. Al llarg d'aquest període, es van regular un seguit de comissions encarregades d'informar i dictaminar sobre assumptes concrets en relació amb el funcionament del centre i en les quals participaven el professorat i l'alumnat.[24] Tot plegat era el reflex de la voluntat de democratitzar l'estructura interna d'aquests centres d'acord amb els paràmetres de la reforma educativa que es volia aplicar. L'organigrama intern del centre també va variar respecte l'etapa anterior: Luisa Alonso –professora numerària de Labors– va ser nomenada secretària, i més endavant vocal a la Junta Provincial de Protecció a la Infància; Josep Nogués March –habilitat de l'antiga Escola Normal de Mestres– tornaria a ocupar aquest càrrec en la nova escola.

Sobre la composició del claustre, una de les novetats més interessants en relació amb l'antiga Normal, va ser l'entrada de nous representants: els professors especials, els auxiliars i els alumnes. El representant escollit dels professors auxiliars va ser Josep Nogués i March, auxiliar de la Secció de Ciències. D'acord amb aquest resultat, la professora auxiliar de Labors, Magdalena Anglada, en la sessió de claustre del cinc de novembre de 1931, proposava la conveniència d'elegir un representant per cadascuna de les auxiliaries presents a l'Escola. La reivindicació estava fonamentada ja que amb la presència de tots

21. Vegeu *La Cruz*; 21.09.1934.
22. Vegeu *Diari de Tarragona*, 28.09.1934.
23. AHMT; Llibre d'Actes de Plens (1932-1933). Vegeu la sessió del 10.04.1933.
24. Es van crear les següents comissions: "de Biblioteca, de Excursiones, de Cultura y de Suvbenciones", a banda de la "Pro-edifici". Vegeu AURV; Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936), sessió del 24.11.1932.

aquests representants es podrien afrontar les necessitats de cadascuna de les seccions amb més cura i, a més, la legislació ho preveia. Així, doncs, en la següent sessió de claustre, de vint-i-quatre de novembre, es van escollir Magdalena Anglada (Secció de Labors), Josefa Pascual (Secció de Ciències) i Teresa Manuel (Secció de Pedagogia) com a noves representants de les auxiliaries al claustre de la Normal.

L'elecció dels representants dels alumnes al claustre va ser més complicada i no va ser fins a les acaballes de l'any 1932 que es va poder comptar amb un representant de cada curs. Aquest assumpte va generar un intens debat en els òrgans de gestió del centre. Tot i les circumstàncies prèvies, el professor de Francès, Ramiro de Sas Murrias, els va donar la benvinguda amb unes paraules que semblaven premonitòries, amb què els recordava que «Ninguno de vosotros debe consentir que se os emplee como instrumento de lucha ni dentro de la Escuela, que ha de ser según decía el Sr. Director General de 1ª Enseñanza, el lugar de paz en donde las luchas políticas, religiosas y particulares deben de desaparecer, sino también fuera de la Escuela, donde otros elementos se esforzaran en que la tranquilidad deje de existir en la misma, aprovechándose de vuestra bondad y de vuestra falta de experiencia».[25]

Altres decisions que els nous òrgans de gestió de l'Escola van prendre al llarg d'aquest primer curs van ser la composició del tribunal per a la prova d'ingrés dels alumnes del Pla Professional i l'organització dels Cursets de Selecció Professional pel Magisteri Oficial, amb l'objectiu de reciclar els mestres titulats durant la implantació del pla antic. Es va dissenyar, també, el programa de les assignatures i el repartiment d'aules i d'horaris entre el professorat.

El curs 1932-1933 s'obria amb la conferència inaugural del ministre Marcel·lí Domingo. La jubilació forçosa del professor Pedro Loperena Romà, d'acord amb el Decret de dos de setembre de 1932,[26] irrompia enmig de l'aparent normalitat amb què s'havia iniciat el curs. En el conjunt de l'Estat es van tramitar un total de trenta-tres jubilacions, però no coneixem cap altre cas similar al d'aquest ensenyant a la resta de normals catalanes. L'u de febrer de 1935, Pedro Loperena es va poder reincorporar a la Càtedra de Filosofia de l'Escola Normal de Tarragona. En relació amb la resta de professors jubilats, desconeixem la sort que van córrer.[27]

El Reglament d'Escoles Normals

El Reglament d'Escoles Normals va entrar en vigor l'abril de 1933 i va esdevenir un pas important en la reorganització d'aquests centres. Mentrestant, la confrontació entre el professorat i l'alumnat s'intensificava a mesura que s'anava assimilant la reforma iniciada el 1931. El primer punt d'encontre va ser la interpretació de l'article 57 del citat Regla-

25. AURV; Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió del 24.11.1932.
26. Vegeu la *Gaceta de la República*, 24.08.1932, ratificada per la normativa del 10.09.1932. En la Junta Extraordinària del 28.09.1932, amb l'assistència de l'inspector central superior, Fernando Sainz, es revisa l'acta del dia 10.10.1930 en la qual s'havia obert expedient a Pedro Loperena per un suposat cas de falsificació de certificats per a alumnes lliures de les Illes Balears quan ell era director de l'antiga Normal de Mestres. S'aprova tancar expedient arran de la jubilació.
27. Valero Morente, Francisco: *La Escuela y el Estado Nuevo. La Depuración del Magisterio Nacional (1936-1943)*. Barcelona: Ed. Ámbito, 1997; pàg. 46.

ment, que detallava la constitució del claustre. El director va convidar els alumnes a elegir un sol representant, tal com suggeria la seva interpretació de l'article en qüestió. L'alumne Antonio Orozco assenyalà que ell no ho entenia així, ja que «la palabra representante se refiere a los elegidos por todos los compañeros normalistas, a sea, uno por curso [...] En cuanto a lo segundo que dice representante, se debe referir a las peticiones de curso que debe hacerlas el representante de curso antes mencionado». Els alumnes, atès que el professorat no acceptava les seves tesis, van abandonar la reunió, cosa que motivà una violenta discussió al claustre entre els professors que es mostraven disposats a reconèixer aquest dret i els que no. Les professores Josefa Pérez, Ana Biader, Montserrat Bertran i Elisa Uriz afirmaven que s'havia usurpat el dret fonamental dels estudiants.[28]

Una altra de les novetats exigides en el Reglament era la constitució de la Junta de Govern, tal com s'indicava en l'article 66. Aquest nou òrgan havia de funcionar com una mena de consell executiu que es fes càrrec de la gestió econòmica; també havia de proposar els tribunals d'exàmens. La Junta havia d'estar integrada pel director, la secretària i tres professors numeraris que elegien els membres del claustre en votació secreta. Els càrrecs elegits van recaure en les professores Laura Miret i Josefa Pérez i en el professor Francisco Manuel Nogueras.

L'obertura del curs 1933-1934 va coincidir amb la proposició unànime de la professora Laura Miret per ocupar el càrrec de vicedirectora. Durant el primer trimestre, el claustre es va fer ressò d'una notícia referent al fet que alguns professors de l'escola impartien classes particulars fora de l'horari laboral; la professora implicada en l'assumpte era Teresa Pascual. D'acord amb la disposició de vint-i-cinc de novembre de 1932, es podien fer classes particulars sempre que els alumnes no haguessin de ser avaluats en el mateix centre al qual pertanyia el professorat, tal com era el cas de la professora esmentada.[29] Tot plegat va quedar en un malentès, i no es va donar massa importància a l'afer.

El canvi de rumb en la política educativa de l'Estat

Els canvis en matèria legislativa del govern radical-cedista en relació amb l'Escola es van començar a concretar en la sessió de claustre del dotze de febrer de 1934. Al gener de 1934 cessaven en el càrrec de representants de l'escola al Consell Escolar Provincial el professor de Geografia i diputat d'ERC al Parlament, Manel Galés, i la professora de Pedagogia i Llengua Catalana, Montserrat Bertran, i es nomenava Juan Ribera i Luisa Alonso per substituir-los. Calia, també, proposar les ternes a la direcció i la vicedirecció.[30] Es ratificava en el càrrec al director, Miguel Sancho Barreda, i a la vicedirectora, Laura Miret. No tothom s'hi mostrà d'acord i la professora Montserrat Bertran va fer pública a la premsa l'opinió que aquest tema li mereixia: «Com a membre de l'escola i guardant-me de raons i detalls que ara no són del cas, haig de manifestar que jo em vaig negar a firmar la terna, la qual fou aprovada per majoria, però no amb el meu vot. Jo no crec que sigui bon director

28. AURV; Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió del 05.05.1933.
29. AURV; Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió del 12.09.1933.
30. AURV; Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió del 12.02.1934. Es fa referència a l'Ordre Circular de la Direcció General de 1r Ensenyament, de quinze de gener de 1934. Per al càrrec de director, la terna la integraven Miguel Sancho, Manel Galés i Francisco Manuel Nogueras. La vicedirecció havia de decidir-se entre Laura Miret, Ana Biader i Josefa Pérez.

qui no sap amanyar prompte i satisfactòriament els conflictes que entorpeixen la vida de l'Escola.»[31] Al llarg d'aquell curs es van intensificar les lluites internes al claustre i en més d'una ocasió es va denunciar el desacord amb els òrgans de govern de l'Escola en òrgans oficials i a la premsa.

En l'àmbit pedagògic, la política regressiva iniciada per la dreta es concretava en la sessió de claustre del dia dos de març de 1934, en què es va parlar de la carta emesa pel Sr. Roura, en qualitat de vocal del Consell Regional de Primer Ensenyament de Catalunya. En l'escrit se sol·licitava informació sobre la ponència «La formación del Magisterio» que havia de presentar-se a l'Escola i es proposava recollir les diverses opinions en relació amb la «Supresión del Bachillerato y de cualquier otra carrera como medio de adquirir aptitud para el examen de ingreso en las escuelas Normales.= 2ª- Preparación cultural en las Escuelas Normales sin intervención de ningún otro centro docente.= 3ª- Preparación profesional en las Escuelas Normales, con intervención del magisterio, las Secciones Administrativas y la Inspección.= Estudios libres y selección mediante ejercicios apropiados a la práctica del Magisterio en las escuelas Normales»[32]

A la tornada de les vacances estivals, la notícia de la mort del professor de dibuix Antonio Ramos sorprenia els membres del claustre, però la seva atenció es va centrar en els esdeveniments ocorreguts durant l'estiu. Els fets a què ens referim ens remeten als articles publicats a la premsa estiuenca, en els quals es criticava la mala gestió i la poca eficàcia dels òrgans directius de l'Escola a l'hora de prendre decisions, i al fet d'utilitzar procediments poc democràtics. També es qüestionaven els criteris avaluadors d'un sector del professorat vers alguns alumnes de destacat protagonisme en el moviment associatiu i es denunciaven les traves a l'ús del català a l'hora de demanar certificats i instàncies a Secretaria i pel sol fet de parlar-lo pels passadissos de l'Escola. La coacció a l'alumnat en cas de no acudir als actes organitzats també va ser motiu de denúncia. Concretament, en una carta dirigida al Sr. Perelló, professor auxiliar de l'escola, publicada al *Diari de Tarragona*, Montserrat Bertran li feia extensiva la seva negativa a acudir a un «pretès homentage» al director de l'Escola amb motiu de la publicació de l'Enciclopèdia Espasa-Calpe, atenent a:

> Vostè sap que dintre de l'escola Normal venim patint una pila de coaccions i d'anomalies; que hem tingut les classes tancades en ple curs més d'un mes; que mai trobem el nostre eminent Director a l'hora dels conflictes, ja que es dóna la casualitat que llavors està malalt o té ocupacions; sap que molts alumnes aquest curs traslladen la matrícula a d'altres Normals on es respiren aires més lliures i a on es treballa amb més profit. Sap que s'ha provat de governar amb un règim de terror, ¿Per què doncs em convida a un acte d'adhesió pel Sr. Sanxo?
>
> I a més haig de fer avinent una cosa: cap magistrat ni cap jutja recte acceptaria un banquet íntim d'aquest que va a judicar. Per què doncs, s'ha invitat a l'acte als alumnes i se'ls ha fet veure que la seva conveniència consistia en estar bé amb el Director? I això en vigílies d'exàmens?
>
> La meva dignitat professional i el fet de pertànyer al Claustre de l'Escola Normal, em fa impossible de silenciar més disbarats tan grossos. El mateix Sr. Sanxo té d'ésser el primer o quan menys, perquè s'ajorni fins després dels exàmens, quan els alumnes ja estiguin lliures i puguin obrar amb espontaneïtat i sense l'ombra d'uns exàmens propers.[33]

31. Vegeu *Diari de Tarragona*, 28.05.1934.
32. AURV; Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió del 02.03.1934.
33. Vegeu *Diari de Tarragona*, 20.05.1934.

Davant les queixes, el claustre decidia fer front a la campanya de desprestigi que estava patint l'Escola en diaris «de tendencias catalanistas extremas, com «la Publicitat», «la Rambla», «Diari de Tarragona», «Avanzada»...» provocada en gran mesura per la professora Montserrat Bertran, l'alumne Antonio Orozco i l'exalumne Manuel Comes. El claustre va elaborar un informe que va presentar al Rectorat, en el qual es va «desestimar la instancia producida por D. Antonio Orozco y ordenar se instruya expediente gubernativo para depurar responsabilidades en que hayan podido incurrir la Sra. Bertran por su actuación en el Claustro, en la Escuela y en la Prensa; al Sr. Orozco por las falsedades consignadas en su escrito elevado a esa Superioridad y por su actuación en la Prensa, en la Escuela y en calidad de Maestro, y al ex alumno y maestro interino, D. Manuel Comes y Segura por sus escritos ofensivos y calumniosos contra el Profesorado y esta Escuela Normal del M. P.».[34]

Un cop resolta la situació dels enfrontaments personals i ideològics a nivell intern –i que creiem que més aviat responia a una estratègia de cara a la galeria, atenent a les conseqüències que se'n poguessin derivar–, la Superioritat, en la seva cursa per suprimir algunes de les directrius més interessants del projecte educatiu republicà, proposava al claustre debatre, entre altres qüestions, la subsistència dels consells regionals de 1r i 2n Ensenyament, la modificació del Decret sobre bilingüisme i la supressió de la coeducació. En relació amb la continuïtat dels consells regionals de 1r i 2n Enseyament, el claustre es va posicionar clarament en contra, tenien l'opinió que aquests no responien a les vertaderes necessitats educatives, ja que actuaven de manera arbitrària i «porque en la Enseñanza debe haber unidad dentro de la Nación y con los Consejos Regionales de Enseñanza se crean privilegios y desigualdades que son contrarias a las mismas leyes».[35] Pel que fa a l'assumpte de la modificació del decret sobre bilingüisme, es proposava que l'ensenyament del català i del castellà s'havia de dur a terme des de pàrvuls fins als vuit anys, amb predomini del català però sense excloure el castellà, i que a partir dels vuit anys, fos l'aprenentatge de la llengua castellana la que predominés per tal d'assolir-ne el coneixement complet.[36] En canvi, sobre l'existència de la coeducació, i en paraules del director, s'opinava que no existia «algun inconveniente, ni en la marcha de los estudios, ni en ningún aspecto del desenvolvimiento de la vida académica; en cambio ha podido observar que la influencia de las señoritas en el porte, trato social, indumentaria de los alumnos, ha sido decisivo».[37]

Tot plegat, evidenciava el retrocés general –en l'àmbit pedagògic, polític, econòmic, social, cultural i lingüístic– que s'havia iniciat des de l'arribada al govern dels partits de la dreta. D'altra banda, cal incidir que les noves propostes foren ratificades per un sector important dels integrants al claustre; alguns d'ells, càrrecs directius de l'Escola. Amb els canvis ocorreguts a les eleccions de febrer de 1936, Miguel Sancho Barreda era cessat en el càrrec de director i es nomenava directora a Montserrat Bertran. Josefa Pérez Solsona passava a ocupar la vicedirecció. Els cessaments produïts eren prou eloqüents, però tot i les noves perspectives, els enfrontaments no van cessar.[38]

34. AURV; Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió extraordinària del 24.10.1934.
35. AURV; Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió extraordinària del 19.12.1934.
36. Ib.
37. AURV; Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió del 17.06.1936.
38. Vegeu *Diari de Tarragona*, 10.04.1936.

El nou Pla d'estudis en el context pedagògic de l'època

La nova conjuntura política i sociocultural als inicis dels anys 30 en el conjunt de l'Estat espanyol, i concretament a Catalunya, van facilitar el terreny per endegar els mecanismes de renovació pedagògica. Aquesta era una demanda insistent dels que pertanyien al món del Magisteri. El professorat de l'escola semblava predisposat a treballar en aquesta direcció i, segons paraules de la professora Montserrat Bertran, calia trencar amb certs esquemes establerts fins aleshores:

> Rutina, memorisme, seguir sempre els mateixos carrils, aquestos són els mals reconeguts de l'escola. Reflexió, llibertat pel deixeble i pel mestre, inacabable busca de la veritat, aquestos són els remeis que proposa l'escola nova […]. El mestre o professor no deu tan sols parlar: deu escoltar també. I què escoltarà? La repetició de la seva pròpia veu? No: això fora imitació servil. La repetició d'un text? Tampoc, car fora rutina. Escoltarà el que el deixeble digui o escrigui per propi esforç, amb tota la llibertat i espontaneïtat.[39]

En aquest context, va néixer l'any 1931 la reforma del Magisteri i el Pla Professional, tot i heretar certs aspectes de l'antiga Escola Normal. El pla de 1914 no s'extingia totalment; hi restaven matriculats un gran nombre d'alumnes i molts d'ells d'ensenyament no oficial, o com s'anomenava a l'època «alumnes lliures». D'altra banda, al nou pla d'estudis l'acompanyava un pla addicional anomenat Cultural o Preparatori. La convivència d'aquests tres plans d'estudi va comportar una greu problemàtica en el funcionament intern de les escoles normals de l'Estat, arran dels interessos enfrontats dels alumnes del Professional i els del pla antic. El nou pla d'estudis preveia alguns avantatges amb relació als altres: les pràctiques serien gratificades amb un sou de 4.000 pessetes i un cop finalitzada la carrera, els alumnes podrien treballar a l'ensenyament públic. En canvi, els de pla antic i els del Cultural accedien a les llistes de l'escalafó del Magisteri Oficial mitjançant la realització del Cursets de Selecció.

La reforma del pla d'estudis no estava però del tot mal encaminada. Es preveia que el curs 1934-35 es titularia la primera promoció de mestres «professionals», ensems que moriria el pla antic i el Cultural. L'elevat nombre d'alumnes de pla antic que encara no havien finalitzat els estudis no ho van fer possible. Pel que fa als alumnes del Cultural, només un 34% es matriculà al Professional, tot i que aquest era l'objectiu pel qual s'havia creat. El Pla Cultural, com indica el seu nom, havia estat programat per suplir les mancances de cultura general d'aquells alumnes que volien ingressar a les Normals sense el títol de Batxillerat.

El nou pla d'estudis estava estructurat en quatre cursos i la repartició de les assignatures era la següent:

INGRÉS

PROVA ESCRITA DE CIÈNCIES	PROVA ESCRITA DE LLETRES
Matemàtiques	Gramàtica. Exercici de redacció: tema lliure
Geometria	Literatura
Física i Química	Història
Història Natural i Agricultura	
Fisiologia i Higiene	
Geografia	

39. Vegeu *Diari de Tarragona. Notes Pedagògiques,* juny de 1931.

1r Curs	2n Curs
Elements de Filosofia	Fisiologia i Higiene
Psicologia	Pedagogia
Metodologia de les Matemàtiques	Metodologia de la Història
Met. de la Llengua i la Literatura espanyoles	Met. de la Física i la Química
Met. de les Ciències Naturals i l'Agricultura	Treballs Manuals i Labors
Música	Ampliació facultativa d'idiomes
Dibuix	Música
Treballs Manuals o Labors	
Ampliació facultativa d'idiomes	

3r Curs	4t Curs
Paidologia	Requisits - Tenir-ho tot aprovat
Història de la Pedagogia	Superar la revàlida
Organització Escolar	Curs - 1 any de pràctica docent
Qüestions Econòmiques i Socials	
Treballs de Seminari i Treballs d'Especialització	

Font: AURV. Informació extreta del llibret *Los Estudios del Magisterio Espanyol.*

Es projectava un esperit nou en el camp de la pedagogia; els treballs de seminari i d'especialització obrien nous camps d'investigació per a l'alumnat. S'assenyalava que les alumnes s'especialitzarien necessàriament en pàrvuls i els alumnes en pràctiques agrícoles.

Quadre 1. Seminaris Pedagògics (1933-1934)

Alumnes:	Elegir tema
	Treball tutoritzat
Professor:	Dirigir, orientar i ensenyar als alumnes (tutors)
	Un cop per setmana, fixar un dia per intercanviar impressions amb l'alumne
Treball:	Caràcter exclusivament pedagògic
	Lliurament dels treballs escrits a màquina i enquadernats
	Calia fer-hi constar:
	1. Motivacions de l'alumne en l'elecció del tema
	2. Pla provisional de treball
	3. Dificultats sorgides en la realització de la Investigació
	4. Argumentar els canvis introduïts en el treball, a mesura que anaven sorgint
	5. Exposició del tema
	6. Bibliografia consultada
Biblioteca:	Facilitar la lectura i consulta bibliogràfica als alumnes i ingressar en el seu fons bibliogràfic tots els treballs corregits

Quadre 2. Temàtica dels treballs dels Seminaris Pedagògics (1933-1934)

Alumne	Tema elegit
Lluís Masip Jové	La Imaginació
Santiago Tarragó Lafau	Una escuela ideal en armonía con la pedagogía de los tiempos antiguos y moderna
Antonio Orozco Rovira	La mujer en la Literatura Medieval castellana
José Navarro Tort	Anarquismo
Carlos Pou Roig	El instinto en el niño

José Bernardo Casanova	Orígenes del Socialismo Contemporáneo
Amparo Savé Tortajada	Niños anormales
Mª Cinta Martí	Vida íntima en la Escuela de párvulos
J.M.ª Alberich Olivé	La Escuela Rural y la Infancia

Font: AURV. Informació extreta del *Llibre d'Actes del Pla Professional* (1931-1979)

En el currículum, l'ensenyament de mestres també requeria una part dedicada a les pràctiques docents. Aquestes es dividien en dues etapes: les que es duien a terme els tres primers cursos de la carrera, anomenades «Practiques pedagògiques», i les de l'últim any, a les quals els alumnes dedicaven el curs sencer, en qualitat de mestres-alumnes. En les primeres, els alumnes entraven en contacte per primera vegada amb els diferents tipus d'escoles nacionals (graduades, unitàries, rurals i urbanes), però també s'aprofundia en coneixements a l'aula, a través de les assignatures de Paidologia i Organització escolar de tercer curs. Les pràctiques tenien una durada màxima de dos mesos.

En canvi, en les pràctiques de quart, els alumnes coneixien de ple la realitat escolar de la ciutat i la província. En el transcurs de la pràctica docent, havien d'informar de les incidències a través dels diaris de pràctiques de l'Escola. Per fer-nos una idea us transcrivim un informe elaborat pels alumnes Francesc Puvill i Antonio Orozco a l'Escola Graduada de nens de la Plaça Prim:

CONDICIONS DEL LOCAL: Muy deficientes por ser aulas de área limitada, inconveniente que se hace mayor por la circunstancia de que los practicantes comparten sala con el Sr. Maestro propietario del grado.

MATERIAL: Regularmente dotadas

MOBILIARIO: De tipo antiguo y muy usado

MATRÍCULA Y ASISTENCIA: 15/13
25/21

Font: AURV. Entrades de correspondència (1933-1936).

El nombre total d'alumnes titulats, en els tres plans d'estudi, durant el període 1931-1936, sobrepassà el mig miler. En la pàgina següent, us adjuntem una aproximació quantitativa del nombre d'alumnes que van acabar la carrera durant el període 1931-1936:

QUADRE 3. NOMBRE D'ALUMNES QUE ACABAREN LA CARRERA A L'ESCOLA NORMAL DE TARRAGONA DURANT EL PERÍODE 1931-1936.

Any	Homes		Dones		Total
	Oficials	/ Lliures	Oficials	/ Lliures	
1932	17	37	33	25	112
1933	29	19	97		145
1934	72		45		117
1935	60		44		104
1936	28		17		45

Font: AURV. Elaboració pròpia. Entrades de correspondència (1928-1932) i Entrades de correspondència (1937-1941).

L'Escola de Practiques «Saavedra», annexa a l'Escola Normal

L'article 111 del Reglament definia les funcions de les escoles annexes de pràctiques amb «carácter de ensayo y reforma, que deberá ser, por su instalación, organización escolar y espíritu, así como por sus instituciones complementarias, el verdadero laboratorio pedagógico de la Escuela Normal». Per ordre de tretze d'abril de 1933, es nomenava Santos Vicente Baldoví regent de l'Escola Graduada Annexa, i entrava a formar part del claustre Normal. El seu antecessor en el càrrec havia estat Ramon Ibarz i Palau.

El personal docent de l'Annexa se seleccionava per concurs-oposició entre aquells mestres que formessin part del primer escalafó Oficial del Magisteri Primari. El cos docent de l'Escola Annexa, nomenat en data posterior a l'u de gener de 1932, estava conformat de la següent manera:

Quadre 4. Relació de mestres de l'Escola de Pràctiques

Nom	Data presa de possessió	Accés
Marcelo Riera Güell	13.11.1934	Cursets 1933
Concepció Ninot Grimau	14.11.1934	Oposició especial
Mercedes Moros	01.01.1935	Cursets1933 / Permuta
Jaime Ninot Grimau	13.08.1935	Oposició especial
Juan Hugas Francesch	11.06.1936	Oposició especial

Font: AURV. Entrades de correspondència (1933-1936).

D'altra banda, l'ensenyament per a adults es duia a terme en les mateixes dependències de l'Annexa. En els cursos 1933-1935, aquestes classes es van realitzar en horari nocturn. Us adjuntem una memòria de les classes nocturnes per a adults realitzades el curs 1933-1934:

Ingrés: 82 sol·licituds

Mitjana d'assistència: 67 alumnes

Control mensual d'assistència:	Novembre	79 alumnes
	Desembre	73 alumnes
	Gener	68 alumnes
	Febrer	59 alumnes
	Març	56 alumnes

Font: AURV. Entrades de Correspondència (1933-1936).

El professorat de l'Escola

El cos docent del centre estava conformat pel professorat titular o numerari, encarregat de les càtedres corresponents; el professorat especial (Música, Dibuix, Francès i Religió); i el professorat auxiliar, la funció dels quals era donar suport als numeraris en les feines de departament i substituir-los quan per raons professionals –assistència a tribunals, cursets, formació a l'estranger–, per malaltia o per altres assumptes de caire personal no podien fer-se càrrec de llurs obligacions docents. També es comptava amb la col·laboració dels ajudants gratuïts. La mobilitat del professorat durant aquest període fou gairebé inexistent.

QUADRE 5. RELACIÓ DEL PROFESSORAT DE L'ESCOLA NORMAL DE TARRAGONA AL NOVEMBRE DE 1931

Professors numeraris	**Assignatura**	**Possessió / Cessament**
Miguel Sancho Barreda	Gramàtica i Literatura Castellana	R.O. 11.09.1915
Pedro Loperena Romà	Pedagogia	R.O. 30.04.1913
Laura Miret Bernard	Geografia	…
José Salazar Chapela	Història	R.O. 13.06.1913
Josefa Pérez Solsona	Matemàtiques	…
Margarita Comas i Camps	Ciències	R.O. 01.09.1922 / adscrita E.N. Generalitat 14.09.32
Ana Biader del Castillo	Gramàtica i Literatura Espanyola	…
Juan Ribera i Vilaró	Matemàtiques	R.O. 02.10.1922
Luísa Alonso Martínez	Labors i Economia	R.O. 06.03.1914
Manuel Galès i Martínez	Geografia	R.O. 22.07.1916
F° Manuel Nogueras	Ciències	R.O. 27.07.1923
Montserrat Bertran i Vallès	Pedagogia	O. 09.07.1929
Àngela Castellà i Xurigué	Regent Escola Graduada Annexa	Jubilació 04.10.1932
Ramón Ibarz i Palau	Regent Interí	R.O. 14.04.1926 / ces. 21.05.1933
Professorat especial		
Ramiro de Sas i Murrias	Francès	R.O. 1925
Antonio Ramos i Mas	Dibuix	R.O. 22.07.1919 / defunció 13.09.1934
Josep Gols i Veciana	Música	O. 09.12.1913
Elisa Uriz Pi	Música	R.O. 30.06.1921
Daufí Piera	Religió (Pla Antic, supressió)	…
Miguel Martí Diego	Cal·ligrafia (Pla Antic)	…
Professorat Auxiliar		
Josep Nogués i March	Ciències	O.D.G. 16.05.1913
Magdalena Anglada i Serra	Labors	…
Teresa Pascual Pellicer	Ciències	O.D.G. 04.04.1918
Teresa Manuel Roca	Lletres	R.O. 17.04.1926
Josep Rovirosa i Blanch	Lletres	O.D.G. 31.10.1915
Altres incorporacions		
Santos Vicente Baldoví	Regent E. Graduada annexa	O. 13.04.1933
Juan Bª Perelló Alujas	Ajudant provisional Pedagogia	O. 10.03.1932 / defunció 18.01.1935
Pablo Ricomà Tutusaus	Ajudant gratuït	Rectorat 25.04.1915
Carme Fabregat Persiva	Ajudant gratuïta Lletres	O.Dir. 10.03.1925 / renúncia 03.05.1933
Teresa Poblet Recasens	Ajudant gratuïta Lletres	O.Dir. 01.10.1933

Font: Elaboració pròpia a partir del Llibre de registre de dades personals i professors de l'Escola Normal del Magisteri. Juny de 1850 - maig de 1931. Del Llibre d'actes de presa de possessió del personal docent E. Magisteri abril de 1918 - novembre de 1951. De les Sortides de correspondència (1931-1936).

El programa d'assignatures va quedar definit d'acord amb l'Ordre Ministerial de vint d'abril de 1933, sobre reorganització de les Escoles Normals:

QUADRE 6. ASSIGNACIÓ D'ASSIGNATURES

Professorat titular	**Assignatura**
Josefa Pérez	Matemàtiques
Manuel Galès	Psicologia i Elements de Filosofia
F° Manuel Nogueras	Metodologia de la Física i de la Química
Luísa Alonso	Labors, Treballs Manuals i Ensenyança de la Llar
Ana Biader	Paidologia i Organització Escolar
Miguel Sancho	Metodologia de la Llengua i de la Literatura Espanyola
Juan Ribera	Metodologia de les Ciències Naturals i de l'Agricultura, Fisiologia i Higiene
Montserrat Bertran	Pedagogia i la seva Història i Dret i Legislació Escolar
José Salazar	Història

Font: AURV; Llibre d'Actes del Claustre de 1931-1936. Veure la sessió del 09.09.1933.

A l'hora de sol·licitar els trasllats a d'altres normals de més prestigi, o presentar-se a oposicions per ocupar altres càrrecs, un sector del professorat no va dubtar-ho, almenys a formalitzar-ne la sol·licitud. Totes les peticions es van denegar.

QUADRE 7. SOL·LICITUDS DE TRASLLAT D'UNA PART DEL PROFESSORAT (1931-1936)

Data	**Professor**	**Plaça vacant**	**Destinació**
16.12.1932	Laura Miret Bernard	Geografia	E. N. Magisteri Primari Madrid
16.12.1932	Josefa Pérez Solsona	Matemàtiques	E. N. Magisteri Primari Madrid
16.12.1932	José Salazar Chapela	Història	E. N. Magisteri Primari Madrid
26.09.1933	Josefa Pascual Pellicer	Auxiliar	E. N. Madrid
04.06.1934	José Salazar Chapela	Filosofia i Psicologia	E. N. Córdoba
02.04.1936	Pedro Loperena Romà	Inspector Central	
02.04.1936	José Salazar Chapela	Inspector Central	

Font: Elaboració pròpia. AENT: Correspondència 1931-1936.

La major part del professorat en actiu durant el període republicà havia pres possessió feia ja alguns anys, o bé a l'antiga Escola Normal de Mestres de la plaça Artillers o a la de Mestresses del carrer Major. Un sector del professorat provenia de fora de Catalunya; és el cas del director, de Luisa Alonso o de Santos Vicente Valdoví. La majoria, però, eren catalans i alguns d'ells fills de les comarques tarragonines. Cal advertir que aquells professors que es van oposar amb més fermesa a la participació de l'alumnat en la gestió interna de l'Escola o bé, a la normalització del català en la vida acadèmica del centre provenien d'altres zones de l'Estat. És un factor que creiem que s'ha de tenir en compte, atenent als esdeveniments que es van produir en el transcurs d'aquells anys.

Deixant de banda el posicionament ideològic del professorat, i centrant-nos en la tasca pedagògica que van dur a terme en el seu pas per la Normal tarragonina, un dels aspectes que més ens ha cridat l'atenció ha estat l'interès suscitat per la formació continuada de la docència. Assistien a congressos, seminaris, jornades i feien estades a l'estranger. Per exemple, el curs 1931-1932, els professors José Salazar, Manuel Galès, Pedro Loperena,

Elisa Uriz, Luísa Alonso i Josefa Pérez sol·licitaven poder formar part dels Cursets d'Informació Metodològica, organitzats per la Direcció, des del vint-i-tres de juny fins el vint-i-tres de juliol de l'any en curs. El curs següent, també, les professores Ana Biader i Elisa Uriz comunicaven que estaven interessades a assistir, acompanyades dels alumnes, al Curs Montessori que es faria a la ciutat Comtal. D'altra banda, els viatges a l'estranger pensionats per la Junta d'Ampliació d'Estat i Investigacions Científiques es van convertir en un altre recurs per renovar i aprofundir en la vessant educativa i pedagògica d'aquests professors en d'altres països punters. Va ser el cas del professor de Ciències, F. Manuel Noguera en el curs d'Elaboración del material de Enseñanza i el de Miguel Sancho, que el curs 1933-1934, va ser pensionat durant sis mesos per assistir al curs d'Organización pedagógica i metodología lingüística en Francia, Bélgica y Suiza.

El sentit crític del professorat pel que feia al model educatiu establert i les mancances existents en aquest terreny a la nostra ciutat van ser alguns dels temes analitzats en seminaris, lliçons model o en articles de premsa. En relació amb les cantines escolars, el director de l'Escola Miguel Sancho, l'estiu de 1931, en un article de premsa, denunciava el fet que s'hagués deixat «morir» l'única cantina escolar existent a la ciutat de Tarragona, instituïda amb gran esforç, principalment per Rovira i Virgili.[40] El vint-i-tres de maig de 1932 es va reinaugurar la cantina escolar a l'antic local de l'Escola Normal de Mestresses, en la qual hi esmerçaren hores de treball alguns dels docents més actius de l'Escola.

Una docent combativa: Montserrat Bertran i la idea de progrés

En aquest període Montserrat Bertran Vallès esdevé un membre molt actiu en la vida de la comunitat educativa de la Normal tarragonina. Va exercir com a professora numerària de Pedagogia, càtedra que va ocupar des del setze de setembre de 1929 per dret de consort, ja que estava casada amb el professor i diputat d'Esquerra Republicana al Parlament de Catalunya, Manel Galès. Procedent de l'Escola Superior del Magisteri, promoció de 1916, obtingué el premi extraordinari de curs, amb la qual cosa se la va nomenar professora numerària de Llengua i Literatura Espanyola a l'Escola Normal de Mestresses de Lugo. Per comissió de trasllat, el 1922 la van nomenar professora auxiliar de secció a l'Escola Normal de Tarragona, però el 1926 fou traslladada a Jaén i l'any següent, a Terol. El nou de juliol de 1929 va retornar a Tarragona, i hi va treballar fins l'any 1939.[41]

El pas per l'Escola d'aquesta professora, ja fos en el claustre de professors o en les aules, no va deixar indiferent a ningú, més aviat fou el centre de fortes controvèrsies entre els seus companys de professió. Es va mostrar sempre al costat dels alumnes quan aquests sol·licitaven que se'ls retornés el dret d'ésser representats al claustre, o bé quan el sector més dur del claustre creia convenient aplicar fortes mesures disciplinàries respecte l'alumnat.

El tarannà progressista, unit a un profund sentiment catalanista, va projectar la seva carrera professional a d'altres camps, que complementaven la tasca docent realitzada a l'Escola. Coneixedora de la situació en la qual es trobava l'àmbit de l'ensenyament primari a Tarragona, es va convertir en un referent a l'hora de defensar els més desafavorits, i

40. Vegeu *Diari de Tarragona*, 30.08.1931.
41. Id.

exhortava des de les pàgines del *Diari de Tarragona*, del qual n'era col·laboradora, que els polítics hi posessin remei. Part integrant de la Comissió Femenina Procantines Escolars de la Província de Tarragona, escrivia a les planes del diari el següent:

> Fa uns moments, tots els nens eren d'igual condició davant dels mestres: eren nens o nenes que s'havien de fer homes o dones i aprenien a llegir i escoltaven que el món és molt gran, que té cinc parts, i està poblat d'homes racionals que tenen drets i deures. Tots eren tractats amb justícia, segons els seus mereixements, amb afecte i sens distincions.
>
> Però l'escala igualadora tanca les portes i els nens es queden davant la crua realitat, veuen i sufreixen les diferències socials: uns ben cuidats i esperats; altres amb solitud, privacions i fins misèria. Com posar-hi remei? Com recordar tots els nens, sense contradicció ni vergonya els mateixos deures, si tots no tenen els mateixos drets? Com arribaran a homes dignes els nens mal alimentats, privats d'higiene, d'afecte i de felicitat?
>
> Per això existeixen les cantines escolars. […][42]

Es mostrà sempre molt propera a la defensa de la llengua i les llibertats del poble de Catalunya. Encarregada de les classes de català a l'Escola Normal, també fou nomenada Delegada de l'Associació de l'Ensenyança Catalana a les comarques tarragonines, alhora que es convertia en un ferm puntal de la Comissió Femenina de *Palestra* a Tarragona. [43]

Per Ordre del quatre de desembre de 1939, amb el vistiplau de la Comissió Superior Dictaminadora d'Expedients de Depuració i l'informe de la Direcció General de Primer Ensenyament, el Ministeri d'Educació Nacional resolia «la separación definitiva del servicio y baja en el Escalafón de los señores siguientes: Montserrat Bertrán Valles, Profesora de la Escuela Normal de Tarragona».[44] Més endavant es va poder reincorporar a la feina.

L'alumnat

La participació de l'alumnat

L'alumnat va agafar protagonisme amb l'entrada als òrgans de govern de l'escola Normal, amb la participació activa a la premsa especialitzada i a la local i també amb la possibilitat d'associar-se en defensa dels seus interessos.[45] La tasca desenvolupada per l'alumnat va tenir tres etapes diferenciades: la primera, des de l'inici del curs 1931-1932 fins a l'abril de 1933, en la qual es va aprovar el Reglament d'Escoles Normals i en què els representants dels alumnes van entrar a formar part del claustre de l'escola. Una segona, que coincidí amb el govern de la CEDA, en què es va propugnar una profunda reformulació del model educatiu, que va accentuar-se durant el curs 1934-1935. I finalment, un tercer moment que s'iniciaria amb el nomenament de Montserrat Bertran com a directora de l'Escola, conseqüència dels canvis produïts arran de la victòria dels partits d'esquerra a les eleccions de febrer del 1936.

42. Vegeu *Diari de Tarragona*, 20.07.1932.
43. Palestra era una institució que treballava, des de la vessant patriòtica i educativa, en pro de les llibertats catalanes. Llur finalitat residia a enfortir els sentiments patriòtics dels catalans, centrant-se sobretot en les joves generacions. Des d'aquest punt de vista, la llengua catalana n'era el mitjà per aconseguir-ho. Vegeu *Diari de Tarragona*, 07.04.1931 i 28.05.1932.
44. Vegeu BOE, 09.12.1939. Pàg. 6918.
45. Gavaldà, A.; Magriñà, C.: "Una renovació educativa segrestada. Accions de l'alumnat a l'Escola Normal de Tarragona en el període 1931-1936" a: *Comunicacions de les XVI Jornades d'Història de l'Educació dels Països Catalans*. Figueres: CCG Edicions, 2003; pàg. 67-76.

La democratització de les institucions republicanes es va traslladar també a les Escoles Normals i es va permetre per primera vegada l'entrada dels discents al claustre. El vint-i-quatre de novembre de 1932, l'alumne del segon curs del Professional, Josep Bernardo Casanova, elegit per la resta de companys de curs, entrava al claustre com a representant. Al gener s'hi afegirien la resta de representants d'altres cursos. Es va notar certa reticència d'un sector del professorat a l'entrada dels alumnes als òrgans de gestió del centre i per aquesta circumstància es va endarrerir el nomenament dels representants dels alumnes, que no van formar part del claustre fins al cap d'un any d'haver-se promulgat la normativa escaient. D'altra banda, l'Ordre Ministerial de dos de febrer de 1932 reconeixia el dret dels alumnes a crear associacions professionals i a elegir-ne un representant. Antoni Orozco, alumne que en el transcurs dels anys havia anat donant joc a la qüestió organitzativa, hi entrava de nou, però aquest cop ho feia en representació de l'Associació.

Data eleccions	Curs	Pla Professional	Pla cultural	Pla de 1914
Finals any 1932	1r	Francisco Tejero (01.03.33) 02.03.33 Santiago Jover Rovira	José Juncà Albert	
	2n	José Bernardo Casanova		
	3r	-		Sebastián Gomila
	4t	-		Rosa Torrents
07.11.1933	1r	Juan Cortés Puig		
	2n	José M. Alberich Olivé		
	3r	Antonio Orozco Rovira	José Juncà Albert	Sebastián Gomila
11.04.1934	1r			
	2n	Antonio Orozco Rovira	-	-

QUADRE 8. ELS REPRESENTANTS DELS ALUMNES AL CLAUSTRE (1931-1936)

Font: AURV. Elaboració pròpia. Llibre d'Actes del Claustre 1931-1936. Entrades i sortides de correspondència (1928-1936).

És evident que la participació dels estudiants en la gestió acadèmica de la Normal va anar guanyant terreny. Sabem que els alumnes van integrar-se a diferents comissions, com la de Promoció i Organització de les Excursions, la de Cultura, la de les Subvencions i també de la d'Organització del Museu Escolar i la Biblioteca. En definitiva, era un aprenentatge real, encarat cap la implantació d'una democràcia en el si d'un òrgan on fins aleshores havia escassejat.

En l'aspecte pedagògic, les demandes dels estudiants es van centrar bàsicament en un factor: la millora de les infraestructures. Per exemple, el *Diari de Tarragona* de tres de març de 1932 publicava una nota signada per un grup d'alumnes en què s'exigia poder assistir a classe amb dignitat i seguretat i es proposaven algunes alternatives com ara utilitzar els edificis de l'Antic Hospital o de la fàbrica de tabacs.

QUADRE 9. RELACIÓ CRONOLÒGICA DE LES INSTÀNCIES FORMULADES PER L'ALUMNAT AL LLARG DEL PERÍODE 1931-1936

DATA	ASSUMPTE
17.03.1932	Instància en la qual se sol·licita jornada festiva per Sant Josep i altres festes de precepte. Denegada.
05.11.1932	Nota a la premsa –*Diari de Tarragona*– en què es formalitza una queixa pel malestar amb què es realitzen les classes: vidres trencats, finestres i portes de l'edifici desmantellades…
22.02.1933	L'alumne Antonio Orozco, de 2n curs del Professional, en nom dels alumnes, sol·licita una sala de lectura per poder realitzar el préstec de llibres, per la manca de servei de biblioteca. També se sol·licita una subvenció a la Direcció General per efectuar una sortida a Madrid i voltants.
29.03.1933	Els representants dels alumnes al claustre demanen una subvenció de 25 pessetes per a l'organització del Festival de Cultura Física que es programa per al dia cinc d'abril al Camp d'Esports del Gimnàstic. El Claustre hi dóna el vistiplau.
26.04.1933	El representant dels alumnes demana una subvenció «siendo necesidad para el completo perfeccionamiento de sus estudios, un viaje a Barcelona para asistir a algunas sesiones del Cursillo de la Dra. Montessori y aprovechar la oportunidad para visitar escuelas de la ciudad condal».
17.06.1933	Instància dels representants dels alumnes T. Forasté, Josep Juncà, J. Jover i R. Torrents, en la qual sol·liciten l'entrada al claustre, tal com indicava el Reglament d'Escoles Normals de 1933.
08.11.1933	Ofici dels alumnes, en què notifiquen a la Direcció la intenció «d'abstenir-se» d'entrar a les aules durant 48 hores en solidaritat amb la resta de companys normalistes del Pla Professional de l'Estat.
13.01.1934	El representant dels alumnes A. Orozco insta al claustre a estudiar el Reglament de la Federació Nacional d'Alumnes del Magisteri, a la qual pertanyen la majoria d'alumnes de l'Escola.
01.03.1934	Comunicat de vaga dels alumnes del 3r curs del Pla Professional per veure's perjudicats en relació amb l'ingrés a l'escalafó del Magisteri Públic i la respectiva remuneració. El Comitè de Vaga en un comunicat del dia cinc donava per finalitzada la protesta i recomanava als alumnes que es reincorporessin a les aules.
15.03.1934	Els alumnes de 4t del Pla de 1914 acordaven l'abstenció d'entrar a classe a partir d'aquest dia, fins que no «es retoquessin» noves disposicions.
20.05.1935	Petició formal de la Delegació Provincial d'Alumnes del Pla Professional per poder realitzar una reunió extraordinària a les estances de l'Escola.
19.10.1935	Queixa formalitzada pels alumnes del 2n curs del Pla Professional en relació amb l'assignatura de Fisiologia i Higiene, en la qual se'ls havia fet desenvolupar una lliçó sense que cap docent els hagués explicat abans el temari.

Font: AURV. Elaboració pròpia. Llibre d'actes del Claustre (1931-1936). Entrades de correspondència (1928-1932 / 1933-1936) i Sortides de correspondència (1931-1936).

Com hem vist, la reivindicació estudiantil es va anar focalitzant també cap a d'altres àmbits. Així, van instar el claustre a poder realitzar diverses sortides, adreçant-ne la sol·licitud de les subvencions pertinents; van denunciar l'escassetat de coneixements per part del professorat auxiliar, que sembla que no era l'idoni; un altre tema roent va ser l'adequació de la biblioteca, i, l'alumne Antoni Orozco, en la primera intervenció al claustre, va sol·licitar el permís preceptiu per poder habilitar una sala de lectura en format de biblioteca. Com veiem, l'objectiu que l'alumnat perseguia era una millora professional, que intuïm que fluixejava.

Un altre factor desencadenant de disputa va ser la representació de les associacions. El reglament d'abril de 1933, reconeixia el dret dels alumnes de les Escoles Normals a constituir-ne. El que no s'especificava era si aquestes podien estar representades als òrgans de gestió. En relació amb el moviment associatiu, els alumnes van veure limitat el seu camp d'acció en els articles 96 i 97 del reglament, en els quals es fixava que es podien constituir en associació, sempre que el claustre en donés el vistiplau. En els articles 98 i 99 es prescrivia que aquesta fos oficial i no impliqués cap lligam polític ni confessional, recomanant que «Cuando una Asociación de estudiantes oficialmente reconocida, pierda la neutralidad política o oficial prescrita en el artículo anterior, el Claustro retirará la condición de oficial a la entidad escolar de que se trate. El Claustro podrá retirar en todo momento la oficialidad a una Asociación que considere perturbadora de la disciplina académica y de la buena marcha de la enseñanza.»[46]

A petició de l'alumne Orozco, i davant la necessitat d'oficialitzar l'associació com a tal, en el claustre de gener de 1934 es va decidir que calia definir l'associació i s'encarregava elaborar un informe a la Comisión Ponencia para el Estudio de los Estatutos de la Federación de Estudiantes Normalistas, a fi i efecte de realitzar-ne un seguiment. La comissió la integraven els professors Montserrat Bertran, Josep Gols i Elisa Uriz. En acta de vint-i-quatre de febrer de 1934, es feia públic l'informe. Aquest concloïa:

> Se trata de una agrupación afiliada a la federación Nacional de Alumnos del Magisterio, que funciona en muchas Normales de la península. La federación de Tarragona se constituye como una delegación de la misma. Los fines que persigue son culturales, sociales y profesionales. Sus miembros son alumnos del Magisterio. La suprema representación reside en una Junta Central. Las Juntas Provinciales redactan sus Estatutos y envían copia de los mismos a la Junta Central.
>
> Los fondos de la Federación están constituidos por las cuotas de entrada de los socios (1 pta.) y por las cuotas mensuales (0,25 pts.). En caso de disolución pasarán los fondos al Colegio de Huérfanos del Magisterio.
>
> Entiende esta ponencia que, dado el fin que la federación prosigue, puede reportar beneficios a la cultura, despertar iniciativas y avivar el deseo de estudio de los alumnos. No ha hallado en estos Estatutos nada que sea digno de censura. Por lo tanto, propone al ilustre Claustro de la Escuela Normal su aprobación».[47]

L'informe no va ser aprovat, i en conseqüència no es va legalitzar l'associació. La desconeixença del nombre de membres associats fou el motiu al·legat per part de Luísa Alonso, F° Manuel Nogueras i el director, Miquel Sancho per no donar-li caràcter oficial. A les acaballes del curs 1934-1935, d'acord amb la determinació de l'art. 97 del Reglament d'Es-

46. El Magisterio Español. La Formación…, op. cit.; pàg. 47.
47. AURV: Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió de l'11.04.1934. També vegeu la còpia del *Reglamento de Associación de Normalistas del Plan Profesional.*

coles Normals, el claustre acordava donar la seva conformitat en tot allò que no representés cap trava a les disposicions legals vigents.[48] Finalment, l'esforç de l'alumnat per legalitzar l'òrgan que els havia de representar com a col·lectiu es veia recompensat.

L'Associació, integrada a la FNAM (Federació Nacional d'Alumnes del Magisteri) es regia per una Junta Directiva elegida per tots els seus integrants. Un cop oficialitzada es va proposar l'elecció dels seus representants. A les acaballes del curs 1935-1936, l'associació comptava amb seixanta-un socis.

QUADRE 10. JUNTA DE LA FNAM DE L'ESCOLA NORMAL DEL MAGISTERI PRIMARI DE TARRAGONA

Càrrec	**Alumne-representant**
President	José Bernardo Casanova
Vicedirector	Francisco Puvill Calderó
Secretari	Antonio Orozco Rovira
Tresorer	Teresa Anglès Figueres
Vocal del 3r Curs	José M^{ao} Torrellas Rossell
Vocal del 2n Curs	José Mª Melià Casanovas
Vocal del 3r Curs	José Mestres Gibert

Font: AURV. Informació extreta de l'Acta d'elecció de la Junta Directiva del FNAM, 03.02.1935. Llibre d'Actes del Pla Professional (1931-1979).

Aproximació quantitativa

El nombre d'alumnes adscrits a l'Escola Normal de Tarragona durant el període comprès entre el setembre de 1931 i el juny de 1936 és una xifra difícil de quantificar amb dades exactes. De fet, s'observa una marcada tendència a la baixa del nombre total de matrícules: del miler d'alumnes matriculats l'any 1931, es va passar a la xifra de tres-cents durant el curs 1935-1936. Aquesta progressiva disminució es degué en gran mesura a l'extinció del Pla Antic, però també a la preselecció dels alumnes de nou ingrés.

QUADRE 11. NOMBRE D'ALUMNES DE L'ESCOLA (1931-1936)

Curs	**Oficials**	**No oficials**	**Total**
1931-1932	239	583	822
1932-1933	252	672	924
1933-1934	244	632	876
1934-1935	92	359	455
1935-1936	85	195	280

Font: AURV. Elaboració pròpia. Sortides de correspondència (1931-1936).

48. AURV: Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió del 07.06.1935.

QUADRE 12. EVOLUCIÓ QUANTITATIVA DELS ALUMNES DEL PLA PROFESSIONAL I DEL PLA CULTURAL (1931-1936)

1. NOMBRE DE SOL·LICITUDS MITJANÇANT EXAMEN-OPOSICIÓ

Curs	Núm. sol·licituds	Aptes
1931-1932	22	20
1932-1933	28	11
1933-1934	27	24
1934-1935	75	40
1935-1936	57	21

Font: AURV. Elaboració pròpia. Sortides de correspondència (1931-1936).

2. NOMBRE TOTAL D'ALUMNES MATRICULATS

Curs	1r curs	2n curs	3r curs	4t curs	Total
1931-32	20	-	-	-	20
1932-33	11	20	-	-	31
1933-34	25	7	18	-	50
1934-35	40	20	6	18	84
1935-36	20	40	19	7	86

Font: AURV. Elaboració pròpia. Llibre d'Actes del Pla Professional 1931-1979. Sortides de correspondència (1931-1936).

3. NOMBRE D'ALUMNES DEL PLA CULTURAL

Promoció	Oficials	No oficials
1932-1935	44	7

Font: AURV. Elaboració pròpia. Sortides de correspondència (1931-1936).

També resulta difícil xifrar la mobilitat de l'alumnat del centre durant aquests període. Els trasllats de matrícula a d'altres normals, les baixes per malaltia, el desencís acadèmic o altres raons són alguns dels factors que ocasionaren un lleu descens del nombre d'alumnes. Concretament, la qüestió dels trasllats de matrícula durant el curs 1934-1935 es va convertir en motiu de fortes controvèrsies al claustre de professors. Alguns indicis apunten que durant aquest curs es van formalitzar un nombre elevat d'instàncies de trasllat de matrícula a d'altres centres. En relació amb aquesta qüestió, la professora Montserrat Bertran acusava la direcció del centre de provocar el descontent de l'alumnat, causat pel règim de terror amb què era governada l'Escola. L'auxiliar Juan Bª Perelló al·legava, en canvi, que les sol·licituds de trasllat «solo han pretendido hacerlo los que dirige y mal aconseja la Sra. Bertán».[49]

49. AURV: Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu les sessions del 24.09.1934 i del 24.10.1934.

QUADRE 13. SOL·LICITUD DE TRASLLAT DE MATRÍCULA D'ALUMNES DEL PLA PROFESSIONAL A D'ALTRES ESCOLES NORMALS

Curs	Alumne	Centre de destí	Motiu
1931-1932	T. Forasté Roig	E. N. de Barcelona	
	M. Saperas Coll		
	P. Gruas Naval	E. N. de Lleida	
	F°. Tejero Bella	E. N. de Madrid	
1932-1933	L. Burillo Solé	E. N. de Madrid	Canvi de residència pares
1933-1934	– Sol·licituds denegades –		
1934-1935			
1935-1936	M. Aguilar Refusta	E. N. de Saragossa	Vacant

Font: Elaboració pròpia. AENT: Llibre d'Actes del Claustre 1931-1936. Entrades i sortides de correspondència (1931-1936).

La condició de gènere i sexe

El règim de coeducació implantat a partir de 1931, pel que sembla, no va generar cap mena de controvèrsia entre l'alumnat d'ambdós sexes. La política republicana va seguir una línia força moderada en el sentit de prendre com a punt de partida la igualtat de condicions entre les persones. Amb tot, s'adverteix que la incorporació de les noies a la vida associativa de l'Escola era lenta, ja que el protagonisme dels estudiants en els òrgans de gestió del centre i en els òrgans representatius, requeia majoritàriament en l'alumnat masculí.

Durant aquest període, també s'observa una tendència a l'alça del nombre de matrícules al Pla Professional per part de l'alumnat masculí. Aquest comportament, en bona mesura, creiem que va ser propiciat per la progressiva professionalització dels estudis de magisteri i, conseqüentment, la millora dels sous a l'ensenyament primari.

QUADRE 14. ALUMNES DE NOU INGRÉS AL PLA PROFESSIONAL (1931-1936)

Curs	Nois	Noies	Total
1931-32	12	8	20
1932-33	6	5	11
1933-34	18	7	25
1934-35	23	17	40
1935-36	11	9	20
Total	70	46	116

Font: AURV. Elaboració pròpia. Llibre d'Actes Pla Professional (1931-1979).

Quadre 15. Relació d'alumnes de l'Escola Normal (1933-36)

Curs	Nois oficials / lliures	Total	Noies oficials / lliures	Total
1933-34	101/545	646	143/87	230
1934-35	44/166	210	48/193	241
1935-36	63/122	185	50/42	92

Font: AURV. Informació extreta de Sortides de correspondència Any 1939. *Servicio Nacional de Estadística*

El sistema de beques

El Reglament d'Escoles Normals de disset d'abril de 1933 establia en els articles 120, 121 i 125 el procediment per becar els estudis de Magisteri i per gestionar les borses de viatge. L'import de les ajudes era de 150 pessetes mensuals, i es rebien entre els mesos d'octubre i maig. Les beques eren adjudicades pel claustre entre els alumnes sol·licitants. Teresa Anglès Figueres, alumna de la primera promoció del Pla Professional, va ser una de les alumnes becada pel Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts. Era imprescindible tenir un excel·lent currículum acadèmic.

El maig de 1935, la subsecretària del Ministeri informava al claustre del nombre de beques vacants per al curs següent i exposava que només es disposava de 48 beques per al conjunt de l'Estat, fet pel qual demanava al claustre que es proposessin els alumnes «que se los pueda considerar como verdaderos superdotados, y en los que además coincida la insuficiencia económica».[50] Els requisits marcats per aconseguir ajuts a l'estudi eren força clars. Per al curs 1935-1936, el claustre no designà cap alumne de l'Escola.

En relació amb els ajuts atorgats per altres corporacions i institucions, com les beques ofertades per les diputacions i els ajuntaments, el Reglament indicava que el claustre gestionaria el capital «para atraer a la profesión del Magisterio jóvenes inteligentes y de vocación que de otra suerte no podrán seguir estos estudios»[51]. En relació amb aquest tema, l'Ajuntament de Tarragona, en sessió de tretze d'octubre de 1931, i d'acord amb el Dictamen de la Comissió de Cultura, va aprovar l'anunci a concurs de la provisió de dues «beques del Magisteri». Desconeixem si es van adjudicar a algun dels alumnes de la Normal tarragonina. D'altra banda, hem trobat informació d'alumnes pensionats per institucions de caire privat, com l'alumna Asunción Pérez Sanromà i Aurelio Bru Sans, ambdós del Pla Professional. La primera va obtenir una beca per assistir a la Universitat d'Estiu de Santander;[52] i el Patronat de la Fundació Benèfica Docent fundada per José Patricio Clemente y López del Campo atorgà una ajuda de 500 pessetes a l'alumne Aureli Bru.[53]

50. AURV: Entrades de correspondència (1933-1936). Vegeu 06.06.1935.
51. Id.
52. AURV: Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió del 18.06.1936.
53. AURV: Entrades de correspondència (1933-1936). Vegeu 24.02.1936.

La implicació política i ideològica de l'alumnat

Els canvis polítics al llarg d'aquest període coincidiren, quasi sempre, amb les reivindicacions de l'alumnat. Un primer punt d'inflexibilitat a partir de la nova reestructuració de l'escola esclatà amb motiu de la no-assistència a les aules el dia de la festa de Sant Tomàs. Aquest fet va provocar un debat al claustre en què es van posar de manifest dues postures sobre com calia exercir la disciplina sobre l'alumnat. Una d'autoritària i una de dialogant. El tema de la religió també es va convertir en una qüestió de confrontació, que fins i tot va transcendir a la premsa. D'una banda, des del *Diari de Tarragona* es criticava «la maniobra iniciada entre els estudiants de la Normal afectes als col·legis religiosos, per alguns elements extremistes que els inciten a presentar al claustre de professors un escrit per demanar que siguin festius els dies de la Setmana Santa». I d'altra, *La Cruz*, atacaria alguns docents, com la professora de Pedagogia Montserrat Bertran, acusant-la de manipular intencionadament l'actitud de l'alumnat respecte aquesta qüestió. Aquesta acusació motivà que un grup d'alumnes del pla antic, entre els quals es trobava Rosa Torrents, en l'article «En defensa de la veritat», remarquessin la professionalitat d'aquesta docent, acusant *La Cruz* de calúmnies.[54] La implicació de la premsa en alguns assumptes interns de l'Escola es va convertir en una pràctica usual.

La victòria de la CEDA, al novembre de 1933, va ratificar el retrocés que ja es gestava en els òrgans interns de l'Escola. El control de les associacions i la disciplina van adquirir una nova perspectiva. Els canvis en matèria educativa dels nous governants van coincidir amb noves reivindicacions dels estudiants. Els alumnes del Pla Professional van convocar dues vagues. La primera, al novembre de 1933, amb la qual expressaven la seva disconformitat sobre el fet que en acabar la carrera havien d'ingressar a l'escalafó del magisteri, passant a ocupar els últims llocs, en perjudici dels seus interessos, ja que els mestres de pla antic ho feien mitjançant el sistema tradicional d'oposicions. Al març de 1934, els alumnes de tercer, en referència a la mateixa qüestió, recorrien de nou a la protesta.

Atenent al conflicte d'interessos existent arran d'aquesta problemàtica, els alumnes de 4t de pla antic, van declarar-se en vaga, el març de 1934 . Exigien i comunicaven a la direcció del centre que:

> […] han acordado de abstenerse de entrar en clase a partir del día 15 del corriente, hasta que una disposición renueva favorablemente las siguientes bases, que han elevado a la Superioridad: 1ª.Que todos los maestros que ingresen en el Magisterio Oficial ya sea perteneciendo al Plan Profesional, ya sean del Plan de 1914, lo hagan por los últimos. 2ª.Convocatoria de cursillos de ingreso en el Magisterio oficial anualmente tras la total extinción del Plan de 1914, destinando el 30% de las plazas vacantes a los que ingresen por este sistema. 3ª.Sueldo mínimo 4000 pesetas. Por los alumnos del Plan de 1914. J. Aniel Royo, A. Brufau. J. Mercadé. R. Vives i j. Güell.[55]

A partir del curs 1934-1935 les dissensions existents al claustre –entre el mateix professorat– i en un sector important de l'alumnat es van fer evidents. A la premsa, sota titulars tan expressius com «Les anormalitats de la Normal» o «La persecució del catalanisme a l'Escola Normal de Tarragona» s'iniciava una campanya contra els òrgans gestors de

54. Vegeu *Diari de Tarragona*, 17.03.1932 i 14.04.1932.
55. AURV; Entrades de correspondència. Vegeu 15.03.1934.

l'Escola, tant per part d'alumnes i exalumnes com per una part del professorat. Totalment oposats a la política interna amb què es governava l'Escola i el País, alguns alumnes van denunciar l'anorreament de les llibertats amb les quals s'havia originat la reforma, i concretament les dificultats amb les quals s'havien trobat a l'hora de poder aprendre català.

El paper de l'alumnat davant la defensa aferrissada de les llibertats de Catalunya i sobretot la denúncia contra certs elements de l'Escola que els havien prohibit exercir-les amb anterioritat van saltar també a la palestra l'estiu de 1934. Un exemple n'és l'article d'opinió que us transcrivim tot seguit, escrit per un alumne de l'escola:

> Jo he cregut necessari, com estudiant de dita escola, recollir unes proves claravidents de l'Anticatalanisme de certs professors (em refereixo al director, Sr. Sancho, i a la secretària, senyoreta Alonso, per ésser els més declarats), els quals, trepitjant i escarnint els sentiments d'uns alumnes orgullosos d'haver nascut a Catalunya i, per tant, joiosos d'enaltir tot el possible la parla que han heretat de llurs pares i les gestes glorioses que per a l'adquisició de les nostres llibertats realitzaren alguns avantpassats, governen la Normal despòticament com si fossin continuadors d'aquell «Directorio Militar», el qual, amb la seva desastrosa actuació, tingué cura d'avançar les idees republicanes que s'anaven fent paleses en l'ànim de tots els ciutadans.
>
> Relataré uns fets que passaren a la història de la vida normalista tarragonina.
>
> Comencem pel senyor Sancho: Gran amant de d'idioma de Cervantes, tracta d'imposar-lo a la força a tots els pobles ibèrics.
>
> Abans de l'adveniment de la república, no tolerava que els estudiants parlessin en català ni pels passadissos de la Normal, i els que desobeïen aquesta «llei» en pagaven les conseqüències a final de curs.
>
> Durant el curs 1932-33, tinguérem l'honor d'ésser visitats pel gran filòleg català senyor Pompeu Fabra, el qual ens adreçà unes paraules sobre l'etimologia de certs mots catalans i la importància que per a nosaltres té el nostre idioma. El senyor Sancho, que no accedí a rebre el senyor Fabra, pretengué trencà el discurs de tan alta personalitat universitària i ens cridà, per mitjà del bidell, a l'aula de Literatura Espanyola, la qual cosa no aconseguí a la decidida actuació de la professora de català.
>
> Continuem per la senyoreta Alonso: Monàrquica arrelada i centralista reconeguda és, avui dia, el blanc de tots els estudiants. La seva frase «no lo entiendo», s'ha fet cèlebre.
>
> Fa dos mesos aproximadament que un company nostre anà a Secretaria per tal que li posessin el segell de la Normal en un certificat de català expedit per la senyora professora de dita assignatura; la senyoreta Alonso li contestà «que el sello únicamente se ponía en las papeletas de las asignaturas oficiales y, como que el catalán era voluntario y que ademàs tiene la particularidad de ser un dialecto, no estaba obligada y se negaba a sevirle por ser funcionaria del Estado español». El nostre condeixeble li contestà que pel sol fet de dir que el català és dialecte quedava clarament demostrat que la senyoreta Alonso no sabia literatura.
>
> No ens és permès redactar cap instància en el nostre idioma perquè si ho fem, som acomiadats de mala manera.
>
> També podríem esmentar la prohibició que toquéssim «Els Segadors» el dia de la Festa del Llibre, etc.
>
> Si analitzem detingudament aquests fets, deixant-ne de banda d'altres semblants veurem ben clar que allò que desitgen aquests professors és reviure un altra vegada aquells vergonyosos anys de Dictadura, quan a més a més de «Els Segadors», se'ns privava també d'entonar aquella sardana, que passarà a la immortalitat de la vida catalanista, el començament de la qual és: «Som i serem gent catalana tant si es vol com si no es vol…»
>
> Interpretant el sentir general de tots els condeixebles, demano a l'Honorable senyor Conseller de Cultura de la Generalitat que es faci càrrec de la nostra crítica situació i que intervingui en aquest assumpte de tanta transcendència per l'honor i prestigi del nostre amat centre docent, i faci travessar la «frontera» a dues indignes pel seu comportament d'ocupar el lloc on s'han entaforat.
>
> Si ho feu així, honorable senyor conseller de cultura, podeu comptar amb l'adhesió incondicional de tots nosaltres, car demostrareu que vetllen pel bé dels futurs mestres i de les generacions que aquests han d'instruir i educar, la qual cosa significa estar alerta per la prosperitat, alegria i benestar de Catalunya.[56]

56. Vegeu *Diari de Tarragona*, 15.08.1934.

Altres camps d'acció dels alumnes normalistes

Cal incidir, però, que la participació dels alumnes en la gestió acadèmica de la Normal republicana no només es va centrar en les disputes al claustre i a la premsa. Altres activitats promogudes per l'alumnat en aquest període van ser la programació de sortides i visites relacionades amb el seu àmbit d'estudi, com la realitzada durant el curs 1933 amb l'assistència als cursets impartits per la Dra. Montessori a Barcelona, o les visites a les escoles de la Ciutat Comtal. També, la recordança dels actes commemoratius del tercer aniversari de la proclamació de la República, o la Diada de Sant Jordi i la Festa del Llibre van formar part de les iniciatives culturals d'aquests estudiants. L'oci i el lleure també ocupaven una part del temps dels alumnes, així, van organitzar un Festival de Cultura Física al camp del Gimnàstic durant el curs 1932-1933, a més del partit de futbol que cada any jugaven els estudiants de la Normal amb els de l'Institut. Una de les iniciatives més engrescadores en la qual participaren un bon nombre d'alumnes normalistes va ser la publicació de la revista *Cossetània*, sorgida al novembre de 1933. Estava concebuda com l'òrgan dels estudiants a les comarques tarragonines i s'escrivia en català.[57]

La llengua catalana a l'Escola Normal de Tarragona durant la República

Al juny de 1931, el Decret sobre bilingüisme possibilitava per primera vegada l'ensenyament del català a les normals del Principat i es va crear la Càtedra pertinent. L'article 2n del decret regulava que «de estas cátedras se encargarán voluntariamente aquellos profesores que sean designados por el claustro».[58] L'ensenyament del català a les normals catalanes havia obert moltes perspectives en l'àmbit del magisteri català. La normativa, però, preveia que aquesta matèria s'impartís amb caràcter voluntari.

A finals del curs 1931-1932, Manel Comes Segura –exalumne de l'Escola, vocal del Consell Directiu de Palestra i col·laborador del *Diari de Tarragona* en qüestions referents a l'ensenyament del català i de la vida escolar *normalística*– manifestava que «s'ha fet a la Normal un tímid assaig, un curset de gramàtica Catalana, de la qual ha tingut cura la intelligent i activa professora Montserrat Bertran».[59] Els antecedents existents a les antigues normals –en les quals ja s'havia efectuat la petició d'aquest ensenyament– i la promptitud a l'hora de fer algunes valoracions negatives i de presentar queixes només iniciar-se la reforma palesaven, des d'un inici, la poca predisposició existent per part d'un sector important del claustre envers la normalització del català a la Normal tarragonina.

Fins ben entrat al curs 1933-1934, el claustre no va presentar propostes al Rectorat en aquesta matèria i va ser llavors que es va nomenar Montserrat Bertran per al càrrec de professora de Català.[60] En el transcurs d'aquest any, els alumnes havien estat honorats amb la visita de l'inspector de les classes de català, Pompeu Fabra.[61]

57. Gavaldà, A.; Magriñà, C.: "Una renovació educativa segrestada. Accions de l'alumnat a l'Escola Normal de Tarragona en el període 1931-1936" a: *Comunicacions de les XVI Jornades d'Història de l'Educació…*; pàg. 74-75.
58. Nonés i Pujol Busquets, J.: *L'Escola Normal....,* op.cit.; pàg. 127.
59. Vegeu *Diari de Tarragona*, 25.05.1932.
60. AURV; Llibre d'Actes del Claustre (1931-1936). Vegeu la sessió de l'11.10.1933.
61. AURV; Entrades de correspondència (1933-1936). Vegeu 18.01.1933.

La realitat lingüística en l'àmbit *normalístic* tarragoní no es va correspondre amb les aspiracions emanades del decret sobre bilingüisme que tan bones perspectives havia generat en el si de les institucions docents del Principat. La normativa legal referent a l'ensenyament del català a les escoles normals estava buida de contingut. Així, l'abril de 1936, amb motiu de la celebració del Congrés Nacional de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, on es plantejava la problemàtica de l'ensenyament de la llengua catalana en l'àmbit escolar, Montserrat Bertran, aprofitant l'avinentesa proposava les següents formulacions:

> 1. Que es facin les peticions necessàries perquè l'ensenyament del català a les Normals de Catalunya sigui obligatori i comporti el lliurament d'una certificació d'aptitud com a condició indispensable per al lliurament del títol Professional.
>
> 2. Que la Càtedra de català sigui atorgada pel Claustre de Professors de la mateixa Normal que tingui el certificat de professor de català de la Generalitat. Si en el Claustre hi hagués cap professor amb aquest certificat, la Generalitat de Catalunya s'encarregarà de nomenar un professor de fora del Claustre.
>
> 3. Que les inspeccions de les càtedres de català sigui confiada al Tribunal Permanent de Català que presideix el senyor Pompeu Fabra i l'examen dels alumnes sigui fet sota la presidència del senyor Pompeu Fabra o del membre del Tribunal que ell designarà.
>
> Addició admesa del senyor Galí.
>
> La Generalitat de Catalunya inclourà en els seus pressupostos la quantitat necessària per retribuir els professors de català de les Normals en la forma que es consideri més equitativa.[62]

Com hem pogut veure, l'ensenyament del català a l'Escola Normal de Tarragona en aquest període va topar amb moltes dificultats a l'hora d'impartir-se, tot i ésser una assignatura amb caràcter voluntari. Com apunta Marrugat, E. «l'ensenyament del català no podia arribar a tothom, aquest buit va ser el que motivà diverses entitats privades, associacions, partits polítics… a organitzar activitats en pro de difondre la llengua».[63] Algunes d'aquestes entitats van ser Palestra, l'Ateneu de Tarragona i l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC).

La persecució del catalanisme a l'Escola Normal de Tarragona: una fal·làcia o una realitat

En temps de la República, les esperances posades en la recuperació de les llibertats catalanes, de l'idioma, de les institucions van facilitar el ressorgiment dels sentiments catalanistes, dels quals no en va quedar pas al marge aquesta Escola. Les desavinences i confrontacions ideològiques i personals van afectar l'evolució interna i la tasca pedagògica d'aquest centre docent. És difícil d'extreure'n conclusions a priori, però un repàs a la premsa de l'època i a les actes del claustre ens pot ajudar a entendre la conjuntura de confrontació creada durant aquests anys.

El *Diari de Tarragona* del vint-i-vuit de maig de 1931 publicava en portada una notícia que deia: «Un cas estrany a la Normal de Mestresses. Queden suspeses de Gramàtica, més de 20 alumnes»; a aquest article, en va seguir un altre sota el pretext «Què passa a la Nor-

62. Nonës i Pujol-Busquets, J.: *L'Escola Normal…* op.cit.; pàg. 319.
63. Marrugat, E.: "L'Ensenyament del Català a Tarragona durant el període Republicà: Un estudi des de la premsa" a: *Kesse*, Revista del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona. Segona Època. Any IV. Núm. 16. Tarragona, 1995; pàg. 11.

mal de Mestresses».[64] Ambdós tenien un argument en comú: denunciaven la falta de rigor docent d'una institució cultural i docent com era l'Escola Normal de la ciutat.

Una vegada efectuada la fusió d'ambdues escoles, es creia que les noves directrius republicanes apaivagarien els ànims i es normalitzaria la situació. Sembla que en un principi va predominar un clima de tolerància, però, possiblement a partir dels canvis en la política educativa al novembre de 1933 s'exacerbaren els ànims de professors, alumnes i del món del magisteri en general, en veure retallades moltes de les propostes endegades l'any 1931. D'altra banda, el canvi de rumb posicionava amb més força el sector dur i regressiu del claustre. No és estrany, doncs, que aquesta problemàtica ressorgís a la llum pública i que es convertís en un afer de gran transcendència per a la ciutat de Tarragona, al llarg de l'any 1934.

La primera notícia que involucrava a personalitats de l'Escola en aquest assumpte, la publicava el *Diari de Tarragona* el quatre de gener d'aquell mateix any. Es demanava la revisió del treball de Maria Montfort Andreu en els últims cursets de Selecció Professional esdevinguts a la província. L'article formulava acusacions molt greus com: «Hi ha un membre femení del Tribunal que considera l'estimar Catalunya com una inhabilitació per assolir un lloc al Magisteri Nacional i sobretot «para cobrar de España entera».»[65] Aquesta alumna, en concret havia perdut trenta-tres llocs entre l'exercici teòric i l'oral. Sembla que a la professora en qüestió no li va agradar la lliçó que havia desenvolupat en el període de pràctiques, concretament sobre l'origen de l'escut català. Pocs dies després, un altre article aportava més dades sobre aquest afer. Afegia que es tractava «d'un tribunal reaccionari fins a l'exageració, compost de tres castellans, un dels quals és la senyoreta tan coneguda de Tarragona pel seu odi contra tot allò d'origen català, d'un català excapitost de la U.P., i un cinquè…».[66]

Les acusacions més greus, sens cap mena de dubte, anaven dirigides a Luísa Alonso, secretària de l'escola i professora de Labors.

A partir d'aquest moment, «les anormalitats de la Normal» –nom amb el que es va conèixer l'afer a la premsa– es va convertir en un pretext dels sectors arrenglerats en la defensa de la llengua i del catalanisme polític, i, d'altra banda, en els sectors més dretans i conservadors per fer valer la seva opinió en els òrgans de premsa. Els primers ho farien a través de publicacions com el *Diari de Tarragona*, *Les Circumstàncies de Reus*, *La Rambla*, *L'Avantçada*… entre els quals cal destacar el treball periodístic de Manel Comes i Segura, Montserrat Bertran i Joan de Pallaresos (pseudònim); en canvi, els altres manifestaven llurs posicions a través d'òrgans de premsa com *La Cruz*, el *D.I.C.* o l'*Heraldo Republicano*.

Fins i tot el consistori municipal es feia ressò del problema; així, en la sessió de plens del nou de juliol, el regidor Montagut exposava la situació que part del claustre combatia «descaradament tot el que significa catalanisme, arribant a perseguir els alumnes que d'això protesten; demana que intervingui enèrgicament l'Ajuntament. El Senyor Goudolbeu i Vallvé s'adherien a la petició. L'alcalde recordava que «ja una altra vegada tingué d'ocu-

64. Vegeu *Diari de Tarragona,* 02.06.1931.
65. Id., 04.01.1934.
66. Id., 07.01.1934.

par-se d'aquesta qüestió i ara ho farà prop del Senyor Conseller de Cultura i Rector de l'Universitat, per acabar amb aquesta vergonya».[67]

Us adjuntem un breu resum de les notícies publicades a la premsa l'estiu d'aquest any.

DATA ÒRGAN DE PREMSA

29.06.1934 *Diari de Tarragona*

Qualificació del Treball de Seminari de l'alumne Antonio Rovira Orozco. S'acusa a la secretària del centre «per la franca antipatia que per tot el que sigui reconèixer les llibertats catalanes sent la ja popular i famosa secretària d'aquest centre docent, un element destacat del Claustre de professors…»

* * *

30.06.1934 *Diari de Tarragona*

Constatar el comportament de la professora en qüestió, coneguda a la ciutat amb el sobrenom de «*Senyoreta Roya Vilanova*». Concretament es parla dels entrebancs que posà el dia de la Festa del Llibre per a que els músics no executessin l'himne del Segadors, al·legant que *«aquí estamos en Espanya»*. També mostrà el seu tarannà Anticatalanista el dia en el que s'havia declarat dol oficial per la mort del Sr. Selves, Conseller de Governació de la Generalitat, sense deixar que la bandera fos hissada fins a mig pal.

* * *

03.07.1934 *Diari de Tarragona*

Es fa ressò de la publicació reusenca *Les Circumstàncies*: «Sota el pretext de que estamos en Espanya, a la Normal de Tarragona passen coses absurdes…».

* * *

21.07.1934 *Diari de Tarragona*

Joan de Pallaresos, pseudònim pel que sembla d'una personalitat política d'esquerres de la ciutat, en l'article «La persecució del catalanisme a l'Escola Normal de Tarragona», fent-se ressò de la transcendència que està adquirint l'assumpte en diaris de Barcelona, com *La Rambla*, enumera algunes de les traves que Luísa Alonso amb el vistiplau del director porta a terme: instàncies no tramitades per ésser escrites en català; persecució dels alumnes dels cursos Professionals per haver tret el títol de professor de Català de la Generalitat, i gestions per a fer-los perdre les beques de l'Estat «por separatistas»; suspensos als alumnes que més es distingien per la seva catalanitat; boicot a la Càtedra de Català, sense destinar-hi aula ni horari; coaccions perquè els discursos fossin en castellà «porque estamos en España y hay que aguantar»; i un llarg etcètera. L'articulista conclou: «Ha calgut que es mobilitzés tot el poble de Tarragona. Els dos individus en qüestió, però, no han, encara, renunciat a llur feu, i darrerament s'han disposat a jugar-se l'última carta: fa poques hores que anaven a cercar al diputat socialista per Tarragona Ruíz de Lecina i li explicaven

67. AHMT; Llibre d'Actes de Plens. Vegeu la sessió del 09.07.1934.

com eren víctimes de la persecució separatista, tot demanant-li que influís per ells prop del govern Samper».

* * *

01.08.1934 *La Cruz*

Autor de l'article MEMO. «De Tarragona a Barcelona. *La Rambla* emprenedora de mentides, calumniadors i mal educats». L'article és la contrarèplica a l'anterior, publicat pel *D.I.C.* Entre d'altres coses, es fa una defensa acèrrima del director i la secretària de la Normal tarragonina.

* * *

03.08.1934 *La Cruz*

Firma l'article sota pseudònim, J. C. S'acusa als instigadors de la «campanya de desprestigi de l'Escola Normal» de seguir els criteris politicopersonals d'algunes personalitats: «Per més que vulguin desvirtuar, tots els normalistes sabem a l'abast que unes qualificacions no molt altes, tingueren la virtut de provocar a quatre o cinc, d'influència dintre d'un determinat partit polític…»

....

05.08.1934 *Diari de Tarragona*Joan de Pallaresos

Tot i que continua concretant els fets de 1927, redactat a les dependències de la Normal, en què Miguel Sanxo era destituït del seu càrrec de director per «indisciplina y rebeldía; de perturbar la buena marcha del establecimiento…».

* * *

14.08.1934 *La Cruz*

L'article posa de manifest la campanya de «sectarisme» iniciada contra algunes personalitats de l'Escola pel sol fet que discrepen ideològicament. Defensa el director i professor de la Normal, Miguel Sancho, i als professors Ribera, Alonso i Nogueras dels seus detractors, i diu que «si un porta els elàstics de la bandera catalana i té plegat el calendari a la cuina d'en Macià, té tots els defectes perdonats i és un home amb tots els drets; però si llegeix el Quijote i el *Debate* és persona sospitosa».

* * *

17.08.1934 *Diari de Tarragona*

L'exalumne Manel Comes i Segura publica una sèrie d'articles en els quals recorda la seva estada a l'Escola, i, concretament, el curs 1931-1932 en què assistí com alumne oficial a les assignatures que li restaven per acabar la carrera de magisteri del pla vell. Fa una dura crítica, en el mateix sentit que hem anat veient fins ara, del comportament de la senyoreta Alonso.

Font: AURV. Elaboració pròpia. Recull de premsa (1931-1936).

Bibliografia

«150 Anys d'Escola en la Formació de Mestres de l'Educació popular a Tarragona. En l'Aniversari dels 150 anys de l'Escola Normal de Tarragona» a: *Universitas Tarraconensis*, Revista de Ciències de l'Educació. Sèrie II. Vol. I-II. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1993.

Biblioteca del Maestro. Los estudios del magisterio en las Normales. Madrid, 1935.

Carbonell i Sebarroja, J.: L'*Escola Normal de la Generalitat. 1931-1939.* Barcelona: Edicions 62, 1977.

Cortada Andreu, E.: *Escuela mixta y coeducación en Cataluña durante la II Republica.* Madrid: Ministerio de Asuntos Sociales. Instituto de la Mujer, 1998.

Clara, J.; Cornellà, P.; Puigbert, J.: *La Normal de Girona. 150 anys d'Història (1844-1994).* Girona: Universitat de Girona, 1995.

De Guzman, M.: *Cómo se han formado los maestros. Cien años de disposiciones oficiales (1871-1971).* Barcelona: Ed. Prima Luce, 1973.

Duch i Plana, M.: *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona (1931-1936).* Tarragona: Edicions El Mèdol, 1994.

Fernández Soria, J. M.: *Educación, socialización y legitimación política (España 1931-1970).* València: Tirant lo Blanc, 1998.

Figueras Serrano, M. J.; Teixidó i Rivera, J.: *Aspectes significatius de la història de l'Educació el primer terç del segle* XX *a Tarragona.* Generalitat de Catalunya, 1987.

Gavaldà, A.; Magriñà, C.: «Una renovació educativa segrestada. Accions de l'alumnat a l'Escola Normal de Tarragona en el període 1931-1936» a: *Comunicacions de les XVI Jornades d'Història de l'Educació dels Països Catalans*. Figueres: CCG Edicions, 2003.

L'ensenyament a Tarragona (1931-1936). Tesi doctoral inèdita. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1991.

Magriñà, C.: «L'Escola Normal del Magisteri Primari de Tarragona durant la Segona República (1931-1936). Primera aproximació.» a: *Comunicació Educativa.* Any XI. Núm. 15. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2002.

Marrugat, E.: «L'Ensenyament del Català a Tarragona durant el període Republicà: Un estudi des de la premsa» a: *Kesse,* Revista del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona. Segona Època. Any IV. Núm. 16. Tarragona, 1995.

Miñambres Abad, A.: *L'Escola Normal de Lleida. Una crònica dels seus primers 150 anys (1841-1991).* Lleida: Universitat de Lleida, 1994.

Molero Pintado, A.: *La reforma educativa en la Segunda República Espanyola. Primer bienio.* Madrid: Ed. Santillana, 1977.

Monés i Pujol-Busquets, J.: *L'Escola Normal de Barcelona. 1845/1972.* Barcelona: Universitat de Barcelona, 2000.

Noguera Arrom, J.: *La Escuela Normal de Tarragona (1843-1931), cien años de la vida de una Escuela Normal.* Barcelona: Universitat de Barcelona, 1984.

Puigbert, J.: *La Normal de Girona i el Magisteri públic (1914-1936)*. Girona: Universitat de Girona, 1994.

Olivé Serret, E.; Prats Batet, J. M.: *Història dels estudis universitaris a Tarragona: un trajecte de 800 anys.* Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1998.

Sánchez Real, J.; Recasens Comas, J. M.: *El Instituto de enseñanza Media «Antonio Martí y Franqués» de Tarragona.* Tarragona: Diputació de Tarragona, 1969.

Valero Morente, F.; *La Escuela y el Estado Nuevo*. *La Depuración del Magisterio Nacional (1936-1943)*. Barcelona: Ed. Ámbito, 1997.

L'amo de la Normal

Caricatura del Director de l'Escola Normal Miquel Sancho Barreda. Veure Diari de Tarragona, 12/08/1934, dins *Reportatges tarragonins, Un any a l'Escola Normal de Tarragona* de Manel Comes i Segura.

LA "SEGUNDA" DE LA CASA

Caricatura de la Secretària de l'Escola Normal Luisa Alonso. Veure Diari de Tarragona, 17/08/1934, dins *Reportatges tarragonins, Un any a l'Escola Normal de Tarragona* de Manel Comes i Segura.

L'Ajuntament de Tarragona i la Segona República. Relacions institucionals segons les actes dels plens 1931-1936

LLUÍS BALART BOÏGUES

Introducció

El dimarts 14 d'abril de 1931 es proclamà la Segona República espanyola. Havien bastat unes eleccions municipals, celebrades dos dies abans, per acabar amb una monarquia afeblida per sis anys i escaig de suspensió del règim constitucional. Un règim que havia esgotat la seva capacitat de supervivència en haver «transmutat la monarquia constitucional de Sagunt en la monarquia militar de setembre».[1] La solució constitucionalista de Cánovas a la crisi de la Primera República –restaurar la dinastia borbònica en la persona del fill d'Isabel II, Alfons XII– es liquidava en el carreró sense sortida de la Dictadura del general Primo de Rivera, instaurada com a resultat d'un cop d'estat el setembre de 1923, que va ser acceptat sense cap vacil·lació pel fill del monarca restaurat en el tron, Alfons XIII.

Al gener de 1930, la progressiva oposició a la Dictadura per part de la societat civil, i fins i tot entre bona part de l'exèrcit, va provocar que el monarca decidís intentar el retorn controlat al constitucionalisme, el qual va encarregar de formar govern a un militar de fidelitat provada, el general Dámaso Berenguer. L'oposició dels partits que havien arribat a un ampli acord per abolir el règim monàrquic, el Pacte de San Sebastián, el descrèdit de la institució entre qualificats monàrquics i la desorganització dels partits dinàstics que s'havien repartit el poder des de la Restauració van fer impossible d'aplicar un calendari electoral, que havia de començar per les eleccions a les Corts i el Senat. Un nou govern, presidit per l'almirall Juan Bautista Aznar va invertir l'ordre de les convocatòries i va començar per les eleccions municipals. Aquest canvi les va convertir en un plebiscit sobre la continuïtat de la monarquia. La contundent victòria republicana a les capitals de província va palesar el desig de canvi expressat pels electors allà on el vot es podia expressar amb més llibertat.

L'envergadura del canvi desfermat arran de l'escrutini de la tarda del diumenge dia 12 d'abril, en ocasions ha restat importància a la tasca que van realitzar els ajuntaments sorgits d'aquelles eleccions, que van haver de enfrontar-se en l'àmbit de la política local a la recuperació del sistema democràtic, legitimar l'entramat institucional d'un sistema polític que estava per definir jurídicament i atendre les demandes socials de la seva població. A més, a Catalunya, s'havia de canalitzar el desig d'autogovern, manifestat vigorosament en la proclamació de la República Catalana per Macià. Aquesta va ser reconduïda immediatament al pacte amb la República Espanyola, del qual en va resultar la creació de la Generalitat com a organisme autonòmic.

1. Borràs Betriu, Rafael: *Cambio de régimen. Caída de la monarquía y proclamación de la República.* Barcelona: Flor del Viento Ediciones, 2001; pàg. 119.

L'objecte d'aquest article és analitzar l'activitat política de l'Ajuntament de Tarragona en relació amb la República, fent un buidat del contingut de les actes del consell plenari tarragoní. Cronològicament s'ha revisat des del període immediatament anterior a la presa de possessió dels membres de l'Ajuntament sorgit de les urnes el 12 d'abril de 1931, fins que s'instaura un Ajuntament designat pel govern de la Generalitat l'octubre de 1936; un canvi que no afecta la continuïtat de la legitimitat republicana, però que comporta un canvi polític transcendent que té el rerefons tràgic de la guerra desfermada per la rebel·lió militar del juliol d'aquell any.

Les actes de les sessions municipals plenàries són els documents que recullen fidelment els noms dels qui són presents i allò que succeeix en la sessió més solemne de la institució local, en la qual tenen el dret i la obligació de participar tots els electes que formen part del consistori. Donen fe de les decisions que s'adopten i recullen els debats que les fonamenten. La seva elaboració està encomanada al secretari general, que és el fedatari públic que en garanteix la veracitat, i s'aprova amb la signatura dels polítics en exercici. Són el testimoni fidel de les decisions més transcendents dels regidors municipals.

Ha de ser un document administratiu neutre, que no valora allò que conté. El redactor, però, no pot evitar sostreure's a l'emoció que li produeixen els fets que viu, malgrat que s'esforça per mantenir l'objectivitat. En el període comprès entre el canvi de règim produït el catorze d'abril i les noves eleccions municipals –i el següent consistori, sorgit de les eleccions municipals del gener de 1934– constitueix la font principal d'informació de l'activitat municipal, ja que les sessions plenàries van tenir una periodicitat setmanal que absorbia la Comissió de Govern. La freqüència amb què es realitzen les sessions i el contingut dels debats són un bon indicador de l'estat democràtic de l'Ajuntament i de la societat de la qual va sorgir.

El contingut d'aquestes actes es presta a un gran nombre de treballs d'anàlisi. Els acords sobre assumptes de despatx ordinari són un testimoni molt ric de la vida quotidiana de la ciutat en els més variats aspectes: la formidable empenta que es va donar a diversos aspectes ciutadans que encara són vigents en l'actualitat, l'anàlisi de l'estat i l'evolució de les finances i la hisenda municipal, els conflictes que planteja la laicització de l'ensenyament i de la societat… En l'aspecte formal, de redacció de les actes, s'observa la progressiva aplicació de la normativa gramatical fabriana en l'escriptura del català o els canvis en el lèxic.

El present estudi se centra en les accions que tenen relació directa amb la República, la seva implantació i la progressiva institucionalització en l'àmbit estatal i el nou model d'estat oposat al centralisme monàrquic, conseqüència directa del qual és el reconeixement de la llengua i la seva defensa i la tramitació de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya i les relacions de l'Ajuntament amb el Govern republicà.

Pretén fer una aproximació a la tasca dels homes –*sensu stricto*, ja que les dones, que van estrenar el dret a vot amb la República, encara no havien accedit a càrrecs electius– que van formar part d'aquells consistoris tarragonins des d'on van haver d'estructurar un Estat nou i van haver de definir les institucions i les relacions entre aquestes; que ho van fer compartint la il·lusió de participar en el redreçament democràtic, i van viure des de la política local els esdeveniments d'aquells anys convulsos.

Antecedents. El darrer Ajuntament de la monarquia

El programa reformista que va intentar aplicar el govern que va formar el general Dámaso Berenguer pretenia donar un aire controladament democràtic a les institucions locals. Amb aquesta finalitat, va nomenar una ponència que proposés al Consell de Ministres una fórmula per constituir immediatament nous ajuntaments i diputacions provincials en substitució dels que havia designat la dictadura: «[…] dado que no era posible esperar a sustiuirlos el largo período de tiempo que se necesitaba para recurrir a las elecciones.».[2] Es va dictar una Reial Ordre que constituïa les corporacions locals mitjançant un procediment que es va anomenar «automàtic». El consistori es dividia en dues parts de regidors: la primera, estava formada pels majors contribuents de cada localitat per ordre rigorós de la quota pagada i, l'altra meitat, pels exregidors que haguessin estat més votats en les eleccions fetes des de l'any 1917. Igual model es va adoptar per a les diputacions provincials, però substituint els majors contribuents per les entitats econòmiques i professionals oficials.

Aquest consistori a Tarragona el va presidir interinament Celestí Salvador, fins al dia 16 de maig de 1930, data en què es va convocar una sessió extraordinària per donar possessió al nou alcalde i tinents d'alcalde, que havien estat nomenats per Reial Ordre. El nomenament d'alcalde era una prerrogativa que la Llei Municipal de 1877 atorgava potestativament al rei per a les capitals provincials, caps de partit judicial i pobles de més de 6.000 habitants.[3] L'ordre de constitució dels nous ajuntaments havia reservat al govern aquesta facultat, i efectivament va nomenar alcaldes i comissions permanents en totes les poblacions que eren cap de partit judicial. Per aquest sistema, l'alcaldia va recaure en Joaquín Monteverde Ayet, i les sis tinences d'alcaldia es va designar en el següent ordre: Antoni Artal Valls, Celestí Salvadó Gras, Enric Ventosa Mitjans, Sertorio Alaix Torres, Àngel Rabadà Mañé i Joaquim Vallhonrat Roig. Abans de prendre possessió ja hi va haver dues renúncies, la de Rabadà i la de Vallhonrat; el primer per permetre que el càrrec s'atorgués per elecció i el segon per incompatibilitat.

Per cobrir aquestes vacants el Govern Civil va autoritzar la corporació perquè els escollís, fet que va provocar la intervenció dels portaveus republicà, federal i socialista –els senyors Mallol, Galés i Floresví, respectivament– en protesta pel sistema antidemocràtic de nomenament dels càrrecs, els quals exigien que l'elecció es fes en el plenari. Per acabar-ho d'adobar, durant el debat també es va produir la dimissió del quart tinent d'alcalde designat, Alaix, en protesta per com s'havia produït el nomenament. De manera que només es van poder nomenar tres tinents d'alcalde, Artal, Salvadó i Ventosa.

L'alcalde va impedir que es votés una moció urgent que van presentar per escrit els regidors de l'oposició, en la qual es reclamava el dret a constituir lliurement el consistori. Com a protesta, van abandonar la sessió els regidors Guinovart, Recasens, Lliteras, Floresví, Mallol, Prats, Gilabert i Galés. També l'abandonà Panadés, però adduint una indisposició.

Els tretze regidors restants van procedir a elegir el cinquè i sisè tinents d'alcalde, ja que no estaven autoritzats per cobrir la vacant deixada per la dimissió d'Alaix, mostra del grau

2. Berenguer, Dámaso: *De la dictadura a la República.* Madrid: Tebas, 1975; pàg. 81.
3. Vegeu l'article 49 de la «Ley Municipal» dins la *Gaceta de Madrid*, núm. 277, any CCXVI. Tom IV; pàg. 41.

de dependència de l'Ajuntament respecte l'autoritat governativa. Van votar a Guinovart i Lliteras com a cinquè i sisè tinents d'alcalde, que, òbviament, no van prendre possessió del càrrec perquè s'havien absentat.

Aquell plenari extraordinari amb tants incidents evidenciava la profunda crisi que afectava el règim monàrquic. Hi va fer una al·lusió explícita el nou alcalde en el discurs de presa de possessió: «Se considera honrado por su nombramiento de Alcalde y lo acepta como monárquico de toda la vida, aceptación que más bien es sacrificio en las actuales circunstancias».[4]

Encara es van produir tres dimissions més de regidors. En una diligència anotada en el llibre d'actes, en data catorze de juliol de 1930, el secretari deixava constància que el governador civil acceptava les dimissions dels senyors Antoni Rossell Porta i Antoni Mas March, que havien estat nomenats en qualitat de majors contribuents i la de Manuel Galés Martínez, del grup d'exregidors;[5] que van ser substituïts, respectivament, per Josep López Bertran, Antoni Musolas Padreny i Bonaventura Miró Boada, els quals van prendre possessió tres dies després, el dia disset de juliol.[6]

En les actes municipals tan sols es fa referència a preparatius electorals en una comissió permanent del tres de febrer de 1931 en què es faculta el tinent d'alcalde de governació a adquirir material per als col·legis electorals.[7] Efectivament, el dia set d'aquell mes el govern Berenguer va decretar les eleccions a Corts Generals, però no es van arribar a fer per l'oposició manifesta de la majoria de partits, inclosos destacats polítics monàrquics, cosa que va ocasionar la caiguda del govern i la formació d'un altre, presidit per l'almirall Juan Bautista Aznar Cabanas, que va elaborar un calendari electoral que fixava el diumenge dia dotze d'abril per a les eleccions municipals, el tres de maig per a les eleccions provincials, el set de maig per a les eleccions de diputats i el disset del mateix mes per a escollir els senadors.[8]

El dia quinze de març, es va reunir a Tarragona el plenari municipal per donar compliment a la Reial Ordre del dia 10 del mateix mes, que manava de fer plens a tots els ajuntaments per acordar el nombre de regidors que els pertocava segons el que s'establia a l'article 35 de la Llei municipal de 1877. Es prenia com a referència el cens de població elaborat l'any 1929, segons el qual Tarragona tenia una població de 31.708 habitants, i, per tant, li corresponien un total de vint-i-vuit regidors.[9] El mateix article indicava que s'havien d'elegir en sis districtes. Aquesta disposició determinava també el nombre de tinents d'alcalde que corresponien a l'Ajuntament que havia de ser igual al de districtes en què es dividia la població.

La corporació presidida per Monteverde es va reunir per darrera vegada en una sessió de la Comissió Permanent el dia tretze d'abril de 1931, l'endemà d'haver-se celebrat les eleccions. Aquesta reunió, que havia estat ajornada per manca de quòrum dues vegades,

4. AHMT. Llibre d'actes Plenos Municipales, núm. 144. 16 de maig de 1930. Folis de 276 a 280.
5. AHMT. Llibre d'actes Plenos Municipales, núm. 144. Foli 280.
6. AHMT. Llibre d'actes del plenari, núm. 144. 17 de juliol de 1930. Folis de 280 a 282.
7. AHMT. Llibre d'actes de la permanent i plenari, núm. 145. Comissió permanent de 3 de febrer de 1931. Foli 12.
8. http://www.la-moncloa.es/web/go08c.htm Consultat el 29.08.2005.
9. AHMT. Llibre d'actes del plenari, núm. 144. Comissió permanent de 3 de febrer de 1931. Foli 311.

els dies set i vuit d'abril, es va fer amb presència de l'alcalde i els tinents d'alcalde Artal, Salvadó i Cabré. En l'acta només hi figuren assumptes de tràmit, sense cap referència a les eleccions o al seu resultat, ni a l'immediat cessament en els respectius càrrecs.[10]

El primer Ajuntament de la República

Presa de possessió i acords significatius

Del calendari electoral previst pel govern d'Aznar només es va efectuar el primer dels comicis previstos. L'escrutini del dia dotze d'abril de 1931 a Tarragona, com a la resta de les capitals de província i ciutats importants, va establir que havia guanyat la coalició republicana i els regidors que van sortir elegits eren: Antoni Brunet Magrané, Antoni Company Fernández de Córdoba i Leandre Santamaria Revoltós d'Acció Catalana; Agustí Lliteras Cervera, Antoni Roca Aluja, Daniel Recasens Pijoan, Josep Arana Esteve, Josep Gilabert Punsoda, Lluís Gustems Vidal i Pere Lloret Ordeix d'Acció Republicana; Bonaventura Miró Boada, Facund Andreu Bernadó, Joaquim Algueró Torné, Josep Jové Contijoch, Josep Nin Miret, Josep Prats Vilafranca i Manel Miró Esplugas, Republicans Federals; Amós Ruiz Lecina i Josep Floresví Garreta, Socialistes. Tots ells formaren la majoria de govern, quedant en l'oposició: Josep Maria Vilà Cañellas, Josep Mullerat Soldevila, Antoni Artal Valls, Carles de Martí Alvarez Campana, Joan Balañá Solé, Josep Ixart de Moragas, Josep Prat i Prats, Josep Tapias Mercadé i Xavier de Muller de Ferrer.[11]

Una diligència anotada pel secretari de l'Ajuntament informa del canvi esdevingut:

> «Diligencia.- El infrascrito Secretario de esta Corporación certifico: Que habiendose variado la estructuración de los Ayuntamientos por razón del cambio de régimen operado en España, se habilita el resto de este libro, a partir de esta fecha y a empezar en este folio, para que sean copiadas las actas de las sesiones sucesivas que celebre dicho Organismo, comenzandose por la que tuvo lugar el 20 de abril del corriente año de 1931».[12]

La perplexitat del secretari general de l'Ajuntament es palesa en la redacció confusa de la nota. Diu que ha canviat l'estructuració dels ajuntaments a causa d'un cavi de règim, quan hauria de dir més aviat el contrari. Sigui com sigui, deixa ben palès el canvi transcendental en el sistema polític. A partir d'aquell moment les actes es comencen a redactar en català i el llibre, que fins aleshores aplegava les actes de la Comissió Permanent passa a recollir les actes del Plenari, ja que s'acorda de reunir el Ple amb periodicitat setmanal.

La sessió constitutiva de l'Ajuntament republicà va començar a les 19.35 hores del dia vint d'abril de 1931. Només hi va haver un candidat a l'alcaldia, en Pere Lloret, que va ser elegit amb dinou vots favorables i nou en blanc. Igual resultat es va registrar en l'elecció dels tinents d'alcalde: Manuel Miró (1r), Josep Gilabert (2n), Josep Floresví (3r), Antoni Company (4t), Josep Prats (5è) i Bonaventura Miró (6è). És a dir, Acció Republicana, que tenia set regidors, assolia l'alcaldia i la segona tinència d'alcaldia; els Republicans Federals, que tenien el mateix nombre de regidors, en tenien tres, el primer, cinquè i sisè tinents d'al-

10. AHMT. Llibre d'actes Permanente y Pleno, núm. 145. Comissió permanent de 13 d'abril de 1931. Foli 32.
11. Duch Plana, Montserrat: *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona (1931-1936)*. Tarragona: Edicions el Mèdol, 1994. Pàg. 77 i 78.
12. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 20 d'abril de 1933. Foli 33.

calde; els Socialistes, amb dos regidors, assolien el tercer, i Acció Catalana, amb tres regidors, obtenia el quart.

També es van formar les comissions permanents en què es dividia l'Ajuntament, que eren vuit d'ordinàries (Governació, Higiene, Cultura, Hisenda, Camins Veïnals, Aigües, Mercats i Foment) i una d'especial dedicada a l'Eixample. Totes tenien cinc membres, quatre de la majoria i un de l'oposició, a excepció de la Comissió de Foment, que tenia sis membres, cinc de la coalició de govern i un de l'oposició. Finalment es va completar el cartipàs municipal amb el nomenament de representants a les Juntes d'Avaluació, Orfens, Orfenes, Hospital, Aigües de Francolí i Ferrerota, Instrucció Pública i tres seccions de quintes.

Es va cloure la sessió amb els parlaments dels portaveus municipals, en els quals definien els respectius programes d'actuació. Pere Lloret es va referir a la seva satisfacció per ocupar el càrrec i pel triomf de la República a Espanya. Va acabar amb una declaració política: «Diu també el Sr. Alcalde, que no sols farà administració, sinó que també politica, car hem d'extructurar una nova Espanya i una nova Catalunya. Afegeix que ningú ha d'obviar amb el seu recel les reivindicacions catalanes, doncs, dintre de la gran familia federativa iberica, hi volem una Catalunya gran, amb Espanya i per Espanya, i els que conviuen amb els catalans, parlin com parlin, pénsin com pénsin, gracies a aqueixa germanor, no sont mes que uns catalans mes.»

Miró Esplugas, en nom dels republicans federals i Gilabert pels nacionalistes republicans d'Acció Republicana, li van expressar el seu suport, igual que Floresví pels socialistes, tot i que introdueix algun matís: «[…] la seva gestió dins de l'Ajuntament serà de franc ajut, en tot allò que sigui profitós per a la ciutat i de repulsa, si al contrari de lo que esperen, l'actitud de la corporació fos perjudicial.» I Company, d'Acció Catalana, afirma que se cenyiran al seu lema «Catalunya, república, llibertat.»

Per part dels grups de l'oposició, Ixart, en nom dels regionalistes va expressar el paper de servei a la ciutat i va ser el més fiscalitzador en tant que minoria, i va recalcar que treballarien: «per a dintre de la legalitat defendre els drets de Catalunya.» Té especial interès, pel moment en què es pronuncia, el discurs de Josep Mullerat, que va parlar en nom dels monàrquics en un to conciliador: «[…] tenien por al canvi de régim operat, peró han vist amb satisfacció que s'ha desplegat tot dintre del major ordre; respecte al seu programa, seguiran pas a pas, la marxa del republicanisme i si va per bon camí, aprestarem nostra ajuda en pro de Tarragona i Catalunya.»[13]

En les setmanes següents es van adoptar un seguit d'acords per fer evident l'orientació republicana i catalanista de l'Ajuntament. En la sessió corresponent al dia vint-i-set d'abril es va acordar l'adhesió als actes de la Diada de Sant Jordi i es va concedir una subvenció als organitzadors, també es va acordar la creació d'una comissió per estudiar els canvis de nom dels carrers i es va parlar de les mesures per donar suport al català; es va acordar d'iniciar una subscripció popular per lliurar sengles banderes als regiments d'*Almansa* i *Luchana*, per demostrar el suport del poble tarragoní a l'exèrcit de la República.[14]

13. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 20 d'abril de 1931. Folis de 33 a 37.
14. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 27 d'abril de 1931. Folis de 39 a 42.

En la sessió següent es va aprovar de retirar el nomenament de fill adoptiu atorgat per un ajuntament de la Dictadura al general Martínez Anido[15] i el dia quinze de juny es va revocar l'acord de Consell Plenari del dia setze de gener de 1925 pel qual s'anomenaven batlle i alcaldessa honoraris als «exreis».[16] Es van assignar diners per contribuir a erigir un monument al Catorze d'abril a Madrid[17] i es decidia commemorar l'aniversari de la proclamació de la República, juntament amb les entitats republicanes locals, quaranta-dos dies abans de la data.[18] Malgrat que aquest acord es va prendre per unanimitat, els regidors de l'oposició Muller i Ixart van votar en contra d'un crèdit de 3.671 pessetes per fer front a les despeses que ocasionés.[19] Un any després de funcionament de l'Ajuntament, acordava adquirir una dotzena d'al·legories de la República per a les escoles de nova creació.[20]

El nou nomenclàtor dels carrers va ser un dels efectes més evidents del canvi polític operat. En la densa sessió del dos de juny es va acordar posar el nom de plaça de la República a la que fins aleshores s'havia dit plaça de la Constitució, que és on està situat el Palau Municipal, aleshores compartit amb la Diputació Provincial.[21]

Per ordenar aquestes modificacions es va designar una comissió per proposar els canvis adients en els noms dels carrers. El seu treball es va decantar, en un primer moment, per eliminar els que feien referència a la monarquia i substituir-los per d'altres relacionats amb la naixent mitologia republicana i d'altres vinculats amb la cultura. La rambla de Sant Joan, el carrer Reial, la plaça del Rei i l'avinguda de la Reina Maria Cristina es van dir des d'aleshores rambla del 14 d'abril, carrer Fermín Galán, plaça de la Llibertat, i avinguda de García Hernández, respectivament.[22] Fermín Galán i Ángel García Hernández van ser dos capitans de l'exèrcit que havien encapçalat un aixecament de la guarnició de Jaca en favor de la República el dia dotze de desembre de 1930. Van ser reduïts per les tropes que va enviar el govern de la monarquia, amb aquesta missió, prop del santuari de Cillas (Osca) i sotmesos a consell de guerra, condemnats a mort i afusellats en un sol dia el catorze de desembre de 1930. La inútil crueltat d'aquelles sentències i el fort impacte en l'opinió pública es van fer paleses en el primer aniversari de les execucions, que va coincidir amb la celebració d'un Ple municipal en el qual es va fer un minut de silenci en el seu record. La minoria regionalista s'hi adherí puntualitzant que ho feia «per respecte religiós davant aqueixes morts».[23]

Una setmana després de la primera tongada de canvis en els noms dels carrers se'n proposava, i va ser aprovada, una altra. Aquest cop es minvava la presència del santoral en el nom dels carrers: la rambla de Sant Carles canviava el nom per Pablo Iglesias; el fundador de la UGT i el PSOE; el carrer de Sant Agustí pel d'Àngel Guimerà; el de Sant Miquel per Blasco Ibáñez, conegut novel·lista d'ideologia republicana, i el passeig de Sant

15. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 4 de maig de 1931. Foli 46.
16. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 15 de juny de 1931. Foli 81.
17. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 2 de juny de 1931. Foli 69.
18. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 4 de març de 1932. Foli 36.
19. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 11 d'abril de 1932. Foli 52.
20. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 18 d'abril de 1932. Foli 55.
21. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 2 de juny de 1931. Foli 69.
22. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 8 de juny de 1931. Foli 72.
23. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 14 de desembre de 1931. Foli 164.

Antoni per Juli Antonio,[24] l'artista autor del grup escultòric que homenatja als herois del setge a què van sotmetre a Tarragona les tropes de Napoleó l'any 1811. Aquesta obra va sortir del magatzem municipal per un acord d'aquest Ajuntament que decidia que s'emplacés «a la Rambla de Sant Joan».[25]

Gairebé dos anys més tard, encara s'acordaven modificacions en els noms dels carrers. El de Sant Francesc canviava a Julià Nougués, que havia estat un advocat, fill de Reus, diputat a Corts des de 1903 a 1923, afiliat a Solidaritat Catalana i d'ideologia republicana; el de Governador González passava a dir-se Martí i Julià en record d'un metge psiquiatre i polític de la Unió Catalanista que va combinar la lluita per l'alliberament nacional amb postures marcadament d'esquerres, era antiracista, antiimperialista i internacionalista. Al carrer Gasòmetre se li va dir Rafael de Casanova, el conseller en cap barceloní entre 1713 i 1714, símbol de la defensa de les Constitucions de Catalunya; al carrer Martí d'Ardenya se li va posar el nom de Doctor Rizal, que va ser un altre metge i polític nascut a Filipines, un ferm demòcrata a qui van afusellar les autoritats colonials espanyoles i que és considerat heroi nacional en aquell país. Finalment al carrer de Santa Anna se'l va anomenar Martí d'Ardenya en honor a l'il·lustre botànic i químic Antoni Martí i Franquès, que hi va tenir el seu domicili.[26]

A la plaça de les Cols se li va canviar el nom per Santiago Rusiñol, però es pot inscriure en el que fóra el procés habitual per honorar algú que se'l considera mereixedor, en aquest cas en memòria del literat i pintor, que havia mort en aquells dies. Els regidors tarragonins se'n van fer ressò, van expressar el seu condol i acordaren de dedicar-li un carrer,[27] aprovat en la sessió del vint-i-sis de setembre d'aquell mateix any.[28] Igual sentit va tenir la decisió de donar el nom de President Francesc Macià a la que fins aleshores s'havia dit plaça de Olózaga, poc temps després de la defunció del primer president de la Generalitat republicana.[29]

Les relacions amb el Govern de la República i la defensa de l'ordre institucional

Les eleccions municipals del dotze d'abril van ser les primeres que es feien després de la suspensió de la normalitat constitucional a causa de la Dictadura, per tant, fins que no es van fer les eleccions a Corts Constituents, que es van fixar pel vint-i-vuit de juny de 1931, els ajuntaments eren la única entitat democràtica en un estat que havia canviat radicalment la seva forma de govern, no hi havia cap altra institució representativa que hagués estat elegida democràticament, cosa de la qual els regidors tarragonins n'eren ben conscients i ho expressaven en gestos de suport. En el mateix dia de la constitució de l'Ajuntament, a proposta del nou alcalde es va acordar, sense que s'hi oposés ningú, d'enviar tele-

24. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145 15 de juny de 1931. Foli 80.
25. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 2 de juny de 1931. Foli 69.
26. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 8 de maig de 1933. Foli 259.
27. AHMT. Llibre d'actes de Permanent i Ple, núm. 145. 15 de juny de 1931. Folis de 80 a 82.
28. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 21 de setembre de 1931. Foli 125.
29. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 147. 14 de desembre de 1931. Foli 164.

grames d'adhesió al president del Govern Provisional de la República i al president de la Generalitat de Catalunya.[30]

La llista de felicitacions que acorda la corporació en diverses ocasions és notable. Es congratulà de la visita de ministres, i en especial de la de Marcel·lí Domingo, a qui l'Ajuntament li organitzà un comiat;[31] felicità als diputats electes a les Corts Constituents nascuts a Tarragona: Marcel·lí Domingo; Ramon Nogués Biset, que era també conseller i comissari de la Generalitat, i Amós Ruiz, regidor de la minoria socialista;[32] al general Batet amb motiu del seu ascens i al Govern de la República.

També es va felicitar a Niceto Alcalá Zamora i Manuel Azaña pel suport a les aspiracions de Catalunya, felicitació que s'amplià a proposta del portaveu monàrquic, Mullerat, a Maura per la seva labor en el ministeri de Governació en haver cessat en el càrrec.[33] Una nova felicitació al Govern de la República s'acordà a proposta de Gilabert, amb motiu d'un vot de confiança atorgat pel Congrés de Diputats, per la seva gran labor –fent esment exprés als ministres Azaña (Guerra) i Domingo (Instrucció Pública)– així com per haver retornat les llibertats a Catalunya.[34]

La felicitació a Alcalà Zamora es va repetir en ser nomenat president de la República, així com als ministres Marcel·lí Domingo, i a Jaume Carner, nascut al Vendrell, que va ser designat ministre d'Hisenda.[35] També es va felicitar a Ramon Nogués en ser nomenat director general d'Indústria. A aquest darrer i als ministres de la demarcació –és a dir, Carner i Domingo, que havia canviat la cartera per la d'Agricultura, Indústria i Comerç–, la Cambra de Comerç, conjuntament amb l'Ajuntament, els va retre un homenatge.[36] Rodolfo Llopis, en la seva qualitat de director general d'Ensenyament va visitar Tarragona i el consistori va fer constar la seva satisfacció «per les seves manifestacions favorables a la resolució del problema escolar a Tarragona».[37]

La progressiva consolidació institucional de la República va fer que l'actitud de l'Ajuntament s'anés normalitzant, començant a adreçar peticions al Govern i expressant les inquietuds i demandes sobre assumptes que eren de competència governamental. Els afers que més preocupaven al consistori tarragoní, i que van ser causa de nombroses actuacions davant el govern de la República, eren l'entrada en funcionament de la fàbrica de tabacs, la construcció d'un mur de contenció del riu Francolí que evités els danys provocats per les crescudes i construir unes instal·lacions adequades per a l'Escola Normal. Per resoldre aquestes qüestions es duen a terme nombroses actuacions davant el govern republicà, que s'estenen al llarg dels anys 1932 i 1933 i, finalment, troben una solució satisfactòria. El vint-i-cinc de gener de 1932 l'alcalde anunciava que el Ministeri d'Hisenda enviaria en

30. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 20 d'abril de 1931. Foli 37.
31. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 2 de juny de 1931. Foli 70.
32. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 30 de juny de 1931. Foli 90.
33. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 13 d'octubre de 1931. Folis 140 i 141.
34. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 3 d'agost de 1931. Foli 106.
35. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 14 de desembre de 1931. Foli 167.
36. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 4 de gener de 1932. Foli 3.
37. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 9 de maig de 1932. Foli 67.

breu un enginyer per fer-se càrrec de la Fàbrica de Tabacs[38] i el dia sis de novembre de 1933 s'anunciava l'adjudicació de les obres del mur del riu i de l'Escola Normal.[39]

L'Ajuntament també va remetre una instància al Ministeri de la Guerra en què demanava que es venguessin els locals del Ram de la Guerra a la ciutat i els diners obtinguts es dediquessin a edificar una caserna moderna.[40]

L'economia tarragonina era molt sensible a les oscil·lacions del mercat vinícola, per això en anunciar-se un tractat hispanofrancès la corporació de Tarragona va reaccionar acordant d'elevar als ministres d'Economia Nacional i d'Estat una reclamació pels perjudicis que representava per al sector vinícola de les comarques tarragonines. Igualment provocà una reacció contrària la decisió de gravar amb un impost el consum de vi. L'Ajuntament de Reus demanà al de Tarragona que es pronunciés en sentit contrari a aquest impost, actitud que van proposar de fer extensiva a tots els pobles vinícoles perquè s'hi oposessin i ho comuniquessin al ministre d'Hisenda.[41] Fins i tot el dia vint-i-dos de febrer de 1932 es va convocar a Barcelona una assemblea en defensa dels interessos vinícoles i l'Ajuntament tarragoní va delegar la seva representació en el primer tinent d'alcalde, Manel Miró Esplugas.[42]

Una altra obra, que va tenir un seguiment menor, però que quan es va donar per enllestida es va rebre amb alegria, va ser l'arranjament del passeig Arqueològic en col·laboració amb la Direcció General de Belles Arts, que es va inaugurar l'octubre de 1933.[43]

En canvi es van fer altres precs al Govern el fonament dels quals es desconeix, com demanar que es projectés un canal submarí a Gibraltar[44] o l'acord adoptat, a proposició de Josep Ixart, de sol·licitar que es ratifiqués ràpidament un tractat comercial amb l'Uruguai.[45]

Aquestes actuacions revelen unes relacions normals entre l'Ajuntament i un govern al qual es considera proper a les posicions polítiques de la majoria del consistori. Però el suport a la República s'hagué de fer explícit a causa dels diversos sotracs a què ben aviat va haver de fer front. El dia deu de maig de 1931, uns incidents desencadenats per un aldarull davant de la seu del recentment creat Círculo Monárquico, a Madrid, van degenerar en incendis de convents en aquella mateixa ciutat. Els desordres es van estendre a Màlaga, Sevilla, Cadis i Alacant. Aquests fets van decidir el Govern provisional a utilitzar la Guàrdia Civil per restablir l'ordre i a declarar preventivament l'estat de guerra. En el plenari del consistori tarragoní, el portaveu de la minoria socialista municipal, Floresví, se'n va fer ressò a la sessió del dia divuit, destacant que, tot i ser membre d'un partit revolucionari condemnava els fets i proposava que es felicités al Govern de la República per haver reprimit els successos, tal com es va acordar, alhora que s'oferia l'ajut de l'Ajuntament per afer-

38. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 25 de gener de 1932. Foli 12.
39. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 147. 6 de novembre de 1933. Foli 46.
40. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 9 de maig de 1932. Foli 67.
41. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 1 de febrer de 1932. Foli 16.
42. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 15 de febrer de 1932. Foli 28.
43. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 147. 23 d'octubre de 1933. Folis 40 i 41.
44. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 11 d'abril de 1932. Foli 52.
45. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 3 de juliol de 1933. Foli 289.

mar la República i es manifestava satisfacció perquè a Tarragona i a Catalunya no s'havien produit desordres.[46]

El deu d'agost de 1932, es va produir un altre intent de subvertir l'ordre republicà de major envergadura. El va encapçalar el general Sanjurjo, que aleshores manava el cos de carrabiners, la policia fiscal, i que havia estat director general de la Guàrdia Civil. La rebel·lió va ser derrotada a Madrid, on les tropes que intentaven assaltar el Ministeri de la Guerra van ser fàcilment derrotades, i a Sevilla –des d'on comandava Sanjurjo la insubordinació– se li va oposar una ferma reacció popular. Aquesta revolta va fer reaccionar immediatament l'Ajuntament tarragoní, que es va reunir en sessió extraordinària l'endemà mateix: «per a condemnar els fets ocorreguts ahir a Madrid i Sevilla, davant la representació de totes les entitats polítiques, socials i culturals i econòmiques, convençuts de interpretar la voluntat del poble, cada dia mes ferma en defensar el régim republicá, per amor a Espanya i a la llibertat de Catalunya.» En els acords s'expressava la protesta i condemna dels fets, l'adhesió al règim, oferint al govern l'ajut que li calgués. Gilabert, Ixart, Company, Floresví i Tapias van intervenir en nom de les seves respectives minories per ratificar la condemna «[…] per aclamació i possats en peu tots els concurrents»,[47] la qual es ratifica en la sessió ordinària del quinze que, a proposta d'Arana, adopta l'acord de felicitar «[…] al Director General de Seguretat i l'alcalde de Sevilla per sa patriòtica actitud amb motiu de l'última revolta.»[48]

L'autonomia de Catalunya i la Generalitat

La voluntat del nou Ajuntament tarragoní de contribuir a establir formes d'autogovern a Catalunya quedava ben explícita tant en el discurs de presa de possessió del nou alcalde, Pere Lloret, com en els de la majoria de grups municipals. D'immediat s'adopten signes ostensibles de suport a la llengua catalana, com la redempció d'arbitris durant un mes a qui retolés l'establiment en català.[49] En apropar-se la data de l'Onze de Setembre s'acordà d'enviar una corona de flors a Barcelona «perquè es fiqui al peu del monument a Rafael de Casanovas el dia 11 de setembre»,[50] encetant d'aquesta manera un costum que s'havia de repetir any rere any.

En el terreny estrictament polític, en els ajuntaments requeia novament la legitimitat democràtica sobre la qual sustentar el procés d'elaboració de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Les eleccions provincials no van arribar a fer-se, la Generalitat provisional va declarar extingides les diputacions i les va substituir per l'Assemblea de Representants dels Ajuntaments. Per altra part, un decret del vint-i-vuit d'abril de 1931 regulava l'estructura i funcionament de la Generalitat provisional; establia el Govern, els comissaris de la Generalitat, que eren delegats per aplicar les directrius del govern, i la Diputació Provisional de la Generalitat de Catalunya, integrada per quaranta-cinc diputats, un per cada partit judicial, elegits per tots els regidors entre tots els ciutadans majors de vint-i-cinc anys.

46. AHMT. Llibre d'actes de Permanent i Ple, núm. 145. 18 de maig de 1931. Foli 61.
47. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 11 d'agost de 1932. Folis 111 i 112.
48. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 145. 15 d'agost de 1932. Foli 114.
49. AHMT. Llibre d'actes de Permanent i Ple, núm. 146. 15 d'agost de 1932. Foli 114.
50. AHMT. Llibre d'actes de Permanent i Ple, núm. 145. 7 de setembre de 1931. Foli 118.

A Barcelona, l'Ajuntament n'elegia nou i, juntament amb els regidors de Badalona, Sant Adrià del Besòs i Santa Coloma de Gramenet escollien dos diputats més. La Diputació tenia com a missions més importants: nomenar una comissió que, juntament amb el Govern de la Generalitat, preparés el projecte d'Estatut; votar l'aprovació de l'Estatut i organitzar-ne el plebiscit d'ajuntaments i tenir cura de l'administració.[51]

En el Plenari del dia divuit de maig de 1931, Lloret va informar d'una reunió d'alcaldes del partit judicial de Tarragona en la qual fou designat candidat a diputat de la Generalitat[52] i en va resultar elegit.[53] Els treballs d'aquesta Assemblea de Representants dels Ajuntaments, regulada per un decret del Govern Provisional de la República del vint-i-u d'abril de 1931 que atribuïa al Govern Provisional de la Generalitat de Catalunya el dictat de les disposicions que la regulessin,[54] van donar el seu fruit i el dia vint-i-tres de juliol es va reunir en sessió extraordinària el consistori tarragoní amb un únic punt a l'ordre del dia: «l'aprovació de l'Estatut de Catalunya formulat per la Diputació provincial *(sic)* de la Generalitat […]». Les intervencions en aquella sessió van ser d'adhesió i lloa a l'Estatut, amb una gran coincidència a senyalar la cordialitat respecte a la resta d'Espanya, amb els matisos propis del programa polític de cadascú. Els republicans federals s'adherien a l'Estatut expressant el major entusiasme pel restabliment de les llibertats que foren arrabassades al poble català per la monarquia absoluta, recalcant que no ho havia fet el poble espanyol i considerant l'Estatut un avenç envers la república federativa, per acabar reclamant «[…] una Catalunya gran, per que unida amb els demés faci una Espanya gran.» La minoria catalana republicana hi veu concretat «[…] els seus dos majors anhelos: per Espanya la República, per Catalunya la llibertat». El representant del partit socialista fa una adhesió en principi a l'Estatut, advertint que si es desvien dels principis d'àmplia llibertat per tota Espanya i els seus postulats socials «ells es revelaran contra l'Estatut i contra la Generalitat.» Ixart, que aquest cop parla en nom de la minoria autonomista republicana de Tarragona, també dóna el seu suport i avala l'actuació anterior de la Lliga Regionalista. Els liberals republicans expressen el seu suport incondicional i Josep Balañà, que actuava com a independent, també hi expressa el seu suport. Malgrat que no hi figura la intervenció del portaveu de la minoria monàrquica, el projecte d'Estatut «[…] per aclamació, en mig del major entusiasme, es aprovat en sa totalitat.» Aquest text es va sotmetre a referèndum de la ciutadania i l'Ajuntament va decidir de solemnitzar el resultat favorable amb festes.[55]

En superar el tràmit parlamentari al Congrés de Diputats, novament els regidors tarragonins expressaren el seu suport a la tramitació estatutària i van fer una declaració solemne de satisfacció per l'autonomia de Catalunya: «En aquests moment en que Catalunya ha recobrat la seva autonomia i aquesta ha sigut reconeguda per un règim republicà; la

51. Cucurull, Fèlix i Sobrequés i Callicó, Jaume: «La Catalunya republicana fins a l'aprovació de l'Estatut» a: Sobrequés i Callicó, Jaume (dir): *Catalunya i la Segona República.* Barcelona: Edicions d'Ara SA, 1983; pàg. 13 i 14.
52. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 18 de maig de 1931. Foli 60.
53. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 26 de maig de 1931. Foli 66.
54. Cucurull, Fèlix i Sobrequés i Callicó, Jaume: «La Catalunya republicana fins a l'aprovació de l'Estatut» a: Sobrequés i Callicó, Jaume (dir): *Catalunya i la Segona República.* Barcelona: Edicions d'Ara SA, 1983; pàg. 13.
55. AHMT. Llibre d'actes Permanent i Ple, núm. 145. 23 de juliol de 1931. Folis de 98 a 100.

ciutat de Tarragona ha sapigut donar proves d'amor a nostre llibertat nacional, ha de fer sentir la seva veu com expressió de joia i satisfacció i a la vegada reconeixer nostre pregón agraiment a les Corts Constituents i al Govern de la República.» I tot seguit, d'una banda, proposa que una comissió visiti oficialment el president de la Generalitat de Catalunya per testimoniar l'agraïment de la ciutat, i, d'una altra, que es telegrafiï als presidents de les Corts Constituents i al president del Consell de Ministres amb la mateixa intenció.[56]

Crisi institucional

Noves eleccions municipals

La inestabilitat dels successius governs de la República van decidir el president a dissoldre les Corts i convocar eleccions generals el dinou de novembre de 1933. El seu resultat, en el conjunt de l'Estat espanyol va ser favorable als partits de la dreta. Aparentment, a l'Ajuntament de Tarragona no tenia altre efecte que la dimissió dels regidors Amós Ruiz Lecina i Josep Mullerat Soldevila per incompatibilitat en el càrrec en haver estat proclamats diputats a Corts.[57]

A Catalunya, el Parlament havia aprovat una llei electoral i es van convocar eleccions municipals conforme el que s'hi establia, fixades per al dia catorze de gener de 1934, que es van plantejar com una oportunitat de recuperar terreny davant l'avenç de la dreta.

Abans, el dia quinze d'octubre de 1933 els regidors de Tarragona s'havien reunit en sessió extraordinària. Es va llegir el Decret de la Generalitat que convocava les eleccions a consellers municipals. La llei disposava que als municipis amb més de 20.000 habitants els corresponia elegir vint-i-quatre consellers i així es va acordar per Tarragona «[…] dels quals correspondran a la majoria setze i a les minories sis i dos.»[58] Aquesta llei introduïa altres novetats, l'elecció es feia en llista única de partit per a tota la localitat, abandonant el sistema d'elecció per districtes en llista oberta. Per entrar en la distribució de llocs, en el ajuntaments que tenien entre dotze i vint-i-quatre consellers, calia treure més del 10% de vots, la llista més votada s'enduia el 65% dels llocs, la següent el 65% de la resta i així fins cobrir tots els llocs vacants.[59]

Després de publicat el decret de convocatòria de les eleccions municipals, es reuní el consistori per darrera vegada el dia vint-i-nou de gener de 1934. Un cop despatxat l'ordre del dia, l'alcalde Lloret acomiadà el primer Ajuntament de la República recordant «[…] amb emoció el dia que, per manament del poble, vingueren a fer-se càrrec del Govern de la Ciutat […]». Va seguir relatant la fecunda obra realitzada per l'Ajuntament i va acabar expressant l'agraïment per la col·laboració dels companys de consistori i per la tasca realitzada pel personal municipal. Josep Gilabert, en nom de la majoria, va referir-se a la decisió de formar el govern municipal amb partits republicans «cosa que els hi fou criticada, però, que era llògica, doncs no podien entregar cap d'ells [els resorts del poder] als que lluitaren en les eleccions amb caràcter de monarquics i no per despreci a les minories, sino per ins-

56. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 146. 12 de setembre de 1932. Folis de 131 a 133.
57. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 147. 11 de desembre de 1933. Foli 67.
58. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 147. 15 d'octubre de 1933. Folis 33 i 34.
59. *Llei Municipal de Catalunya*, reproduïda a Sobrequés i Callicó, Jaume (dir): *Catalunya i la Segona República.* Barcelona: Edicions d'Ara SA, 1983; pàg. 599-637.

tint de conservació.» Brunet va fer glossa de l'obra cultural i va destacar que s'havia resolt el problema de l'escolarització. Xavier de Múller, en nom de la minoria es va limitar a manifestar que com a oposició havien actuat amb lleialtat i pel benefici de la ciutat.[60]

Els consellers municipals sorgits de les urnes van prendre possessió el dia u de febrer de 1934. L'acte es va dissenyar de manera que es remarqués la continuïtat entre ambdues corporacions. Reunit l'Ajuntament sortint, es va constituir una Comissió de Recepció, formada per Miró Esplugas, Roca, Company i Vilà que van acompanyar al Saló de Plens els nous consellers, moment en el qual Pere Lloret cedí la Presidència a qui li corresponia per ser el conseller de més edat, el senyor Vives Terrades.

El nou Ajuntament va quedar constituït per Pere Lloret Ordeix, Joaquim Fort Gibert, David Valle Peña, Josep Nin Miret, Estanislau Salvador Fortuny, Ramon Boronat Puntons, Andreu Gondolbeu Andreu, Josep Floresví Garreta, Leandre Santamaria Revoltós, Josep Arana Esteve, Josep Vives Terrades, Jaume Recasens Raldua, Pere Vicente Grant, Joan Massales Forns, Josep Franquet Asens, Francesc Montagut Buscàs, Pau Ricomà Tutusaus, Antoni Prat Ferrandis, Joaquim Delclos Balvey, Atanasi Ramas Gregorio, Francesc Vidal Franqués, Joan Vallvé Morera, Jaume Bori Gallart i Francesc Brell Vaqué.

En la votació per a l'elecció de l'alcalde es va reelegir Pere Lloret, amb disset vots favorables i set en blanc. Es van elegir també els quatre consellers regidors que determinava la Llei municipal catalana i que, juntament amb l'alcalde, havien de formar la Comissió de Govern, que van recaure en Joaquim Fort Gibert, David Valle Peña, Josep Nin Miret i Estanislau Salvador Fortuny per ordre de preeminència. Tots ells van rebre setze vots i n'hi va haver vuit en blanc. Després es van elegir els síndics i els membres de les tres seccions de quintes, de la Comissió de l'Eixample, la d'Avaluació, les Juntes d'Orfes i d'Òrfenes, la de l'Hospital, d'Aigües del Francolí i Ferrerota, d'Arbitri de Solars, la Comissió de Municipalització de Platges, la de Cases Barates, el Patronat de Formació Professional, la junta de «La Caridad» i el Consell Local d'Ensenyament. Tots foren elegits amb setze vots a favor i vuit en blanc, a excepció de la Junta de Cases Barates i «La Caridad», en què es van registrar disset vots a favor i set paperetes en blanc.[61] La creació de la Comissió de Govern feia inviable seguir amb la pràctica de reunir el Ple municipal setmanalment i s'acordà de fer les sessions ordinàries de l'Ajuntament una vegada al mes.

L'activitat que recullen les actes de les sessions plenàries és menys densa que el que havien estat en el període anterior, ja que l'activitat de la Comissió de Govern alleugeria el nombre d'assumptes que se sotmetien a debat en el Ple.

A partir d'aquell moment les relacions amb el Govern de la República es van fer més escasses, amb molta probabilitat per la manca de sintonia entre ambdues institucions. Tan sols es resolgué la venda dels edificis del Ram de la Guerra, que resolia una tramitació que s'havia iniciat amb anterioritat.[62]

Pel que fa a la política catalana, cal destacar el fet que la Generalitat va acordar que l'Escola d'Art que havia creat s'ubiqués a Tarragona, gràcies a les gestions del pintor Ignasi Mallol.[63] L'ambient de crispació política es va fer palès en l'agressió que va patir la

60. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 147. 29 de gener de 1934. Folis 103 a 105.
61. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 1 de febrer de 1934. Folis 1 a 4.
62. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 4 de juny de 1934. Foli 17.
63. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 19 de març de 1934. Foli 29.

tomba del difunt president de la Generalitat. Els regidors tarragonins lamentaren la profanació de què va ser objecte la tomba de Francesc Macià i dedicaren un minut de silenci a la seva memòria.[64]

La política catalana va adquirir un to de major dramatisme així que els governs de dretes de la República desenvolupaven les seves polítiques de buidat dels avenços dels primers anys republicans. Al Ple corresponent al mes de juliol es va presentar i es va aprovar una declaració en favor de les llibertats de Catalunya, motivada per la suspensió de la Llei de cultius[65] pel Tribunal de Garanties Constitucionals, instància a què havia recorregut la Lliga Catalana, adduint que ultrapassava les competències autonòmiques. Aquesta llei, més coneguda com de Contractes de Conreu, va ser aprovada en el Parlament de Catalunya en absència de la Lliga. Era una llei moderada, que deixava insatisfets els rabassaires, però fins i tot així va ser impugnada per la dreta, un fet que tothom va interpretar com un atac a l'autonomia de Catalunya.

El clima polític es va anar enrarint a tot el territori de la República, les organitzacions obreres es va declarar hostils al Govern central. A Catalunya, el Govern de la Generalitat, d'esquerres, temia a més que la situació evolucionés cap a la liquidació del règim autonòmic.

Enmig d'una vaga general a Barcelona convocada per l'Aliança Obrera, el sis d'octubre, per acord unànime del Govern, Lluís Companys comunicava el trencament de totes les relacions amb les institucions republicanes falsejades, proclamava l'Estat Català de la República Federal Espanyola, invitant els dirigents de la protesta general contra el feixisme a establir a Catalunya el Govern Provisional de la República.[66] El capità general de Catalunya era el tarragoní Domènech Batet, Companys el va instar a posar-se al servei de la Generalitat. Però Batet va obeir les ordres del president del Govern de la República i a les deu de la nit proclamava l'estat de guerra, ocupava la plaça de Sant Jaume i feia presoners els membres del govern de la Generalitat i l'alcalde i consellers barcelonins –a excepció dels de la Lliga– sense que hi hagués cap mobilització popular que obstaculitzés el desplegament de les tropes a les seves ordres.

A Tarragona, que també es va seguir la vaga, es va estendre el rumor que a Barcelona s'havia proclamat l'Estat Català, un grup de persones es van concentrar davant la Comissaria de la Generalitat, on fou hissada la bandera estelada i el comissari de la Generalitat, Prunés, va dirigir unes paraules argumentant que s'havia desvirtuat el caràcter democràtic de la República i per això calia prendre aquella actitud. Poc després es repetia l'acte al balcó de l'Ajuntament, però igual que a Barcelona, les tropes de l'exèrcit van dominar ràpidament la situació restablint l'autoritat del govern de Madrid.[67]

Aquest fet transcendent no es va acordar en Sessió Plenària del consistori tarragoní que no va estar convocada i per tant no figura en les actes. Per altra part, era innecessari ratificar l'adhesió al Govern de la Generalitat, de qui depenien els ajuntaments. Va ser un

64. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 9 d'abril de 1934. Folis 13 i 14.
65. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 9 de juliol de 1934. Foli 25.
66. Cucurull, Félix: «De les eleccions del novembre de 1933 al 19 de juliol de 1936» a: Sobrequés i Callicó, Jaume (dir): *Catalunya i la Segona República.* Barcelona: Edicions d'Ara SA, 1983; pàg. 266 i 267.
67. Duch Plana, Montserrat: *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona (1931-1936).* Tarragona: Edicions el Mèdol, 1994; pàg. 102.

acte en el qual van participar els responsables polítics de l'Ajuntament que així ho van voler per les seves conviccions polítiques, sense tenir, però, caràcter institucional.

Amb tot, el dia vuit hi havia convocada una sessió ordinària, que s'obrí sota la presidència accidental de Joaquim Fort, perquè Pere Lloret ja havia estat detingut. Només iniciar la sessió es va llegir una nota del comandant militar, que deia:

> Para su conocimiento y efectos particípole que he resuelto que Vd. asume la Alcaldia-Presidencia del Exmo. Ayuntamiento de esta ciudad cesando en dichas funciones D. Pedro Lloret Ordeix, para lo cual convocará a este Consistorio en sesión extraordinaria.
>
> Tarragona, 8 de octubre de 1934.
> El Tte. Corol. Cmte. Mar. Actal.
> Julio de Castro.
> Sr. Don J. Fort, primer Teniente de Alcalde de esta ciudad.

A continuació Joaquim Fort va explicar que havia informat el comandant militar que estava convocat el Ple ordinari i que el considerava suficient per als seus propòsits. Es va despatxar un assumpte de tràmit i es va aixecar la sessió.

Altres regidors i dirigents d'esquerra havien d'acompanyar Lloret en la reclusió al vaixell *Manuel Arnús*, ancorat al port, on van ser traslladats els detinguts.[68]

La Comissió Gestora

El consistori va ser substituït per una comissió gestora, es va suspendre el funcionament regular de l'Ajuntament, no va celebrar sessions plenàries i no apareix en aquestes actes. Novament cal recórrer a Montserrat Duch, que localitzà en una unitat d'arxiu un llibre titulat «Varis 1934-1936», la data de constitució, el dia dinou d'octubre de 1934, i la composició: la presidia Atanasio Ramas Gregorio i en formaven part Francesc Vidal, Antoni Prat, Francesc Brell, Joaquim Delclós, Jaume Bori, Pau Ricomà i Joan Vallvé.[69]

La següent anotació al llibre d'actes dels plens correspon a la constitució d'una nova Comissió Gestora, després d'haver aixecat l'estat de guerra, que es va establir amb tota la formalitat d'una corporació municipal regular, el dia setze de juny de 1935. La formaren Pau Ricomà Tutusaus, Joaquim Delclós Ballvey i Jaume Bori Gallart, que havien estat regidors en l'Ajuntament anterior; Josep Yxart de Moragas, que havia format part del consistori elegit el catorze d'abril de 1931; Francesc Vidal Franqués, Antoni Prat Ferrando, Francesc Brell Yague Llorenç de Cereceda, Atanasio Ramas, Josep Segú Parés, Guillem Boxó Guell. La resta de membres apareixen només amb un cognom: Sandoval, Girón, Yago, Lamé, Grases, Gibert, Vázquez, Vivó i Rossell. Sota la presidència d'Atanasio Ramas es va procedir a l'elecció d'alcalde-gestor, que va recaure en Llorenç de Cereceda i de regidors-gestors, Atanasi Ramas, Francesc Vidal, Antoni Prat i Francesc Brell.[70]

Un cop tancat l'exercici comptable, la seva tasca es va centrar principalment a fer una revisió profunda de la nòmina d'empleats municipals,[71] a reformar-la i a emprendre una

68. Duch Plana, Montserrat: *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona (1931-1936)*. Tarragona: Edicions el Mèdol, 1994; pàg. 103.
69. Duch Plana, Montserrat: *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona (1931-1936)*. Tarragona: Edicions el Mèdol, 1994; pàg. 85 i nota a 164.
70. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 16 de juny de 1935. Folis de 33 a 35.
71. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 5 d'agost de 1935. Folis de 38 a 45.

política de nomenaments per cobrir les places que es consideraven vacants o que calia proveir. Tan sols hi ha un indici d'allò que pot ser un contacte amb el Govern de la República. El gestor Yxart demanà a Llorenç Cereceda que informés del seu viatge a Madrid, com a resposta en l'acta només figura la següent anotació: «[…] al que accedeix el Sr. Cereceda, explicant les gestions realitzades a favor de la ciutat.»[72] Una pregunta feta en sessió pública s'hauria de contestar de manera que la resposta es reculli documentalment, però en aquest cas sembla que a l'alcalde-gestor no li devia venir de gust deixar-ne constància i utilitzà aquesta estratagema per evitar que quedés registre escrit de les gestions fetes a Madrid.

L'activitat de la Gestora no va estar lliure d'incidències. Als tres mesos d'haver estat elegit com a primer gestor regidor, Atanasio Ramas va dimitir del càrrec i es va procedir a l'elecció d'uns substitut. Abans de votar, el portaveu radical va advertir que si no es nomenava algú de la seva minoria no s'hi conformarien. Efectuada la votació, es va elegir a Josep Segú per setze vots. Guillem Boxó en va treure sis i els radicals van abandonar el Saló.[73]

La darrera reunió plenària de la Comissió Gestora es va fer el dia tres de febrer de 1936.

Restabliment de l'Ajuntament

Una altra convocatòria a eleccions generals, el setze de febrer de 1936, va donar el triomf a les esquerres, agrupades en la coalició que arreu de l'Estat va adoptar el nom de Front Popular i a Catalunya prenia el nom de Front d'Esquerres. L'endemà mateix, una diligència en el llibre d'actes informa de la reposició del consistori:

> A la ciutat de Tarragona, a disset de febrer de mil nou-cents trenta-sis, essent les vint hores, i en virtut de lo disposat en el Decret del govern de la Generalitat, d'aquesta data, es reintegra a les seves funcions l'Ajuntament Popular d'aquesta ciutat.
>
> Per a que així consti, s'estén la present que signa el senyor alcalde, amb el secretari que dono fe.

El mateix dia es va reunir l'Ajuntament en sessió plenària i va adoptar l'acord de deixar sense efecte tot allò aprovat en la darrera reunió de la Gestora i de revisar tots els acords que havien pres amb anterioritat, un mes després acorden suspendre d'ocupació i sou tots els funcionaris nomenats després del sis d'octubre de 1934 pels gestors. Pere Lloret pren la paraula per excusar l'absència del senyor Boronat: «[…] i manifesta haver rebut una nota de la minoria de la Lliga, anunciant que no assistiran a la sessió, diu que únicament hauria de protestar d'aqueixa actitud, si amb ella volgués donar-se a entendre que no serien respectats, cosa que per dignitat no pot admetre's, però, que lamenta l'absència que impedirà a aquests senyors explicar la llur actuació com Gestors.» També es va acordar d'assistir a l'arribada a Barcelona dels consellers de la Generalitat.[74]

Les paraules de Lloret indiquen l'enfrontament irreversible que s'havia apoderat de la política espanyola, a la qual la ciutat de Tarragona no és aliena en absolut. La solució autoritària a la crisi d'octubre de 1934 va comptar amb el suport dels homes de la Lliga i del

72. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 5 d'agost de 1935. Foli 46.
73. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 25 de setembre de 1935. Foli 48.
74. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 17 de febrer de 1936. Folis de 76 a 79.

Partit Radical, que no van tenir inconvenient a formar part de la Gestora, i quan es va restablir l'Ajuntament ja no hi van voler participar, la convivència s'havia fet impossible. La bipolarització que es va palesar en les eleccions, on s'enfrontaven dues coalicions, el Front d'Esquerres i el Front d'Ordre, s'anava aprofundint i s'encomanava a tots els àmbits de la política. La seva conseqüència va ser fer entrar l'Ajuntament en una crisi de lideratge.

El detonant va ser la presència pública de Pere Lloret acompanyat de representants de l'Església en l'acte de commemoració de la proclamació de la República. Aquesta actuació va provocar la censura de les forces d'esquerra. Per aquesta causa, i sense que la censura hagués arribat a debat municipal en el Plenari, el dia quatre de maig es va llegir una nota seva on presentava la seva dimissió irrevocable, la qual, a proposta de Josep Arana, es va deixar damunt la taula fins a la propera sessió,[75] en la qual el mateix regidor insistia en què no se li acceptés, a la qual cosa s'oposaren Boronat en nom d'Esquerra Republicana de Catalunya, Salvadó en nom dels Federals i Valle pels socialistes, els quals van elogiar Pere Lloret però van manifestar que la dimissió s'havia d'acceptar tant per les causes directes com perquè tenia caràcter d'irrevocable. Finalment, es va acceptar amb el vot en contra d'Arana, Santamaria i Masalles.[76]

Es va proposar a Joaquim Fort com a candidat a l'alcaldia, però la seva elecció va ser molt complicada. El dia vint-i-vuit de maig no es va poder celebrar la sessió per manca de quòrum; el dia trenta va obtenir onze vots, que eren insuficients per ser nomenat, en no constituir la majoria absoluta; el dia u de juny altra vegada mancava el quòrum suficient; el tres obtingué deu vots, que tornaven a ser insuficients i finalment va poder ser elegit el dia vint de juny, amb onze vots favorables.[77]

Epíleg: Insurrecció i revolució

En el Plenari del dia sis de juliol de 1936, el nou alcalde proposava que no es cobrissin les vacants de consellers regidors fins el proper Ple, cosa que no va agradar a Floresví, que va optar per absentar-se del Saló.[78] Pocs dies després es va produir l'aixecament militar que va provocar la Guerra Civil.

Les tropes aquarterades a Tarragona no van secundar la rebel·lió, cosa que no va sostreure la ciutat dels efectes de buit de poder que va afectar a tot Catalunya, que va quedar compartit nominalment entre la Generalitat i el Comitè Central de Milícies Antifeixistes (CCMA), però que tenien una capacitat relativa de controlar el territori català, ja que en molts indrets es van autonomenar diversos comitès territorials que duien a terme activitats de caire molt heterogeni.[79]

El següent Ple municipal a Tarragona va tenir lloc més de dos mesos després, el dia catorze de setembre, pocs dies abans de formar-se un nou govern a la Generalitat d'unitat de les esquerres que va començar a redreçar la situació. El va presidir accidentalment

75. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 4 de maig de 1936. Foli 92.
76. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 20 de maig de 1936. Folis 93.
77. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 28 i 30 de maig, 1, 3, 6 i 20 de juny de 1936. Folis de 94 a 96.
78. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. 6 de juliol de 1936. Foli 98.
79. Sallés, Anna: *Conèixer la Història de Catalunya. La República i la Guerra Civil.* Barcelona: Editorial Vicens Vives, 1992; pàg. 109.

David Valle, que va començar excusant el retard en la convocatòria «a causa dels fets revolucionaris actuals.» Van prendre possessió els nous consellers que omplien les vacants, que van ser Francesc Cañagueral Segarra, Benet Sardà Vallespinosa, Ricard Forés Gasull, Pervindre Valls Bas, Lluís Coca Saperas i Antoni Olivé Gibert. En la mateixa sessió es va acordar d'enviar a l'alcalde una salutació, comunicant-li els canvis, ja que es trobava combatent al front d'Aragó. Aquesta explicació atorga al moment tot el dramatisme que es deriva del conflicte armat que s'havia desfermat. Els senyors Vicente i Vives van intervenir per lamentar-se de la invasió d'atribucions privatives del municipi per part d'elements del Comitè Antifeixista, afegint, de manera succinta «en conceptes de mercat»;[80] cosa que no aporta gaire llum als fets que motiven la queixa.

L'acta de la sessió següent testimonia la presa de possessió d'una nova corporació. En un llenguatge innovador pel que respecta al tractament que es dóna a les persones –el tractament de «senyor» és substituït pel de «ciutadà»– relata que en iniciar-se la sessió la presideix un jutge popular, el ciutadà Josep Maria Olivé Sanromà, que en compliment d'allò que estableix el Decret de la Generalitat de 9 d'octubre de 1936 dóna possessió als nous membres de l'Ajuntament. Josep Vives Terrades era el membre de més edat i per segona vegada li correspongué la presidència en la sessió constitutiva de l'Ajuntament. En aquell moment el jutge es va retirar.

Novament la cerimònia de presa de possessió de la corporació estava carregada de simbolisme. No es pretenia destacar la continuïtat amb el consistori anterior, sinó la legitimitat que li dóna una nova legislació emanada de la voluntat popular, expressada pel Govern de la Generalitat. Per afermar la subjecció a dret de l'acte i dels nomenats es va fer amb la participació d'un jutge, en clara referència a la vigència de la divisió de poders de l'Estat.

Es van nomenar trenta-tres consellers municipals, seguint una distribució adient al pacte polític que sustentava el Govern de la Generalitat:

Joaquim Fort Gibert	Esquerra Republicana de Catalunya
Ramon Boronat Puntons	Esquerra Republicana de Catalunya
Josep Segalà Llagostera	Esquerra Republicana de Catalunya
Jaume Marrasé Maixella	Esquerra Republicana de Catalunya
Josep Vives Terrades	Esquerra Republicana de Catalunya
Antoni Olivé Gibert	Esquerra Republicana de Catalunya
Antoni Secall Cortés	Esquerra Republicana de Catalunya
Josep Recasens Jordà	Esquerra Republicana de Catalunya
Francesc Icart Salas	Esquerra Republicana de Catalunya
Salvador Rueda Contreras	Confederació Nacional de Treball
Emili Puñonosa Aycart	Confederació Nacional de Treball
Francesc Tejero Jiménez	Confederació Nacional de Treball
Antoni Rovira Pallarés	Confederació Nacional de Treball
Ferran Lazcoz Montserrat	Confederació Nacional de Treball

80. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. Plenari municipal de 14 de setembre de 1936. Folis 101i 102.

Josep Alomà Sanabras	Confederació Nacional de Treball
Serafí Castelló Pena	Confederació Nacional de Treball
Josep Caixal Llauradó	Confederació Nacional de Treball
Florentí Pérez Escribano	Confederació Nacional de Treball
David Valle Peña	Partit Socialista Unificat de Catalunya
Lluís Gatell Degà	Partit Socialista Unificat de Catalunya
Josep Catalan Villaescusa	Partit Socialista Unificat de Catalunya
Josep Floresví Garreta	Partit Socialista Unificat de Catalunya
Innocenci Viñas Reynés	Partit Socialista Unificat de Catalunya
Sergi Puig Almirall	Partit Socialista Unificat de Catalunya
Josep Arana Esteve	Acció Catalana Republicana
Leandre Santamaria Revoltós	Acció Catalana Republicana
Daniel Recasens Comes	Acció Catalana Republicana
Joan Fortuny Galofré	Partit Obrer d'Unificació Marxista
Joan Pech Franch	Partit Obrer d'Unificació Marxista
Pere Nieto Martínez	Partit Obrer d'Unificació Marxista
Agustí Batalla Antich	Unió de Rabassaires
Esteve Iborra Moix	Unió de Rabassaires
Francesc París Agràs	Unió de Rabassaires

Es va procedir a l'elecció de l'alcalde que va recaure en Joaquim Fort Gibert, que va obtenir divuit vots, Serafí Castelló Pena en va obtenir nou i David Valle Peña, sis[81].

Aquell Ajuntament va presentar diverses novetats. Responia a un pacte polític per compartir el poder fet entre forces polítiques de l'esquerra, i en canvi, per primer cop en un ajuntament republicà de Tarragona es va presentar més d'un candidat a la presidència i del resultat es pot intuir quin va ser el vot dels regidors. El candidat de la CNT i el del PSUC van obtenir el mateix nombre de vots que regidors hi havia de cada grup, del que es pot deduir que van votar el seu candidat, mentre que Esquerra Republicana de Catalunya, Acció Catalana Republicana, el Partit Obrer d'Unificació Marxista i la Unió de Rabassaires donaren suport al candidat que va resultar vencedor.

També per primer cop els partits polítics apareixien amb una presència explícita en les actes municipals, canviant les agrupacions dels regidors en minories que es derivaven de la tradició heretada de la Restauració, en què l'elecció nominal per districtes afavoria un acusat personalisme en l'actuació política. Hi ha una absència evident de partits de la dreta, uns perquè quedaven fora de les forces que es plantejaven el moment polític en clau de transformació i concebien la lluita contra el feixisme com una tasca de l'esquerra, altres perquè optaven pel bàndol insurrecte i els seus membres havien passat a la clandestinitat o bé havien fugit. El panorama polític s'havia esquarterat sense remei.

En molts sentits s'iniciava una nova etapa.

81. AHMT. Llibre d'actes del Ple, núm. 148. Plenari municipal de 22 d'octubre de 1936. Folis de 102 a 104.

Bibliografia citada

BERENGUER FUSTÉ, Dámaso: *De la dictadura a la República.* Madrid: Tebas, 1975.

BORRÀS BETRIU, RAFAEL: *Cambio de régimen. Caída de la monarquía y proclamación de la República*. Barcelona: Flor del viento Ediciones, 2001.

DUCH PLANA, Montserrat: *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona (1931-1936)*. Tarragona: Edicions el Mèdol, 1994.

SALLÉS, Anna: *Conéixer la Història de Catalunya. La República i la Guerra Civil.* Barcelona: Editorial Vicens Vives, 1992.

SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.): *Catalunya i la Segona República.* Barcelona: Edicions d'Ara SA, 1983.

Fonts

Arxiu Històric Municipal de Tarragona (AHMT)

Llibre d'actes Plenos municipales . 144.

Llibre d'actes Permanente y pleno. 145. Permanente 7 enero 1931 a 13 de abril de 1931. Pleno 20 abril 1931 a 28 diciembre 1931.

Llibre d'actes Plenos. 146. 4 de enero de 1932 a 23 de julio de 1933.

Llibre d'actes Plens. 147. 31 de juliol de 1933 a 29 de gener de 1934.

Llibre d'actes Plens. 148. 1 de febrer de 1934 a 30 de desembre de 1937.

Primer ajuntament republicà de Tarragona, any 1931. Foto Chinchilla.

TARRAGONINS

Al possessionar-me de l'Alcaldia de Tarragona, en nom del Govern provisional de la República proclamada avui i per voluntat dels meus companys de Consistori elegits el passat diumenge en magnífic plebiscit, entenc cumplir un deure sagrat expressant el meu agraïment al poble de Tarragona per l'alt exemple de civisme que acaba de donar.

La implantació del nou règim que compta amb la adhesió entusiasta de tota Espanya, no ha de portar dificultats majors si sabem mantenir la pau, l'ordre, la llibertat i la tolerància, fonaments de la veritable Democràcia.

Per amor als ideals i per l'estimació de Tarragona, reclamo de tots el manteniment d'aquestes virtuts. Elles afermaran el govern del poble per al poble i asseguraran el progrés de la Ciutat.

Per la República d'Espanya, per la llibertat de Catalunya i per la glòria i engrandiment de Tarragona, a tots la meva salutació i els meus sincers oferiments.

Tarragona 14 d'Abril de 1931.

L'Alcalde,

PERE LLORET.

Ban de l'Alcalde Pere Lloret el dia de la proclamació de la Segona República, 14 d'abril de 1931. Tarragona.

La proclamació de la Segona República a Tarragona

M. ELENA VIRGILI BERTRAN

El catorze d'abril de l'any 1931, a quarts de dues del migdia, va començar a circular la notícia que en algunes ciutats s'havia proclamat la República. Els dos centres republicans de la Rambla (Acció Catalanista Republicana i Centre Federal) van acollir simpatitzants que esperaven que la notícia es confirmés. El periodista Lluís de Salvador ho explicava un any més tard i destacava l'actitud expectant dels ciutadans que en aquella hora, gens habitual, començaven a omplir el passeig. La Rambla a banda de ser el centre neuràlgic de la ciutat, era on s'ubicaven les principals seus de partits polítics i qualsevol acte que tingués lloc es faria allí. Això succeïa dos dies després de les eleccions municipals en què la victòria va ser per a les esquerres. A Tarragona guanyà la coalició d'esquerres integrada pels partits Acció Republicana, Acció Catalana, socialistes i republicans federals. En nombre de vots, en van aconseguir 12.944, superant amb escreix els 4.635 vots de les dretes. La derrota de les dretes va ser absoluta a totes les capitals de província.

Al local d'Acció Republicana es van reunir representants de partits republicans i d'esquerra per nomenar les noves autoritats locals, es va constituir la Junta Local Revolucionària. En el manifest llegim: «Creu i afirma, que és d'urgent e imprescindible necessitat la proclamació de la República federal espanyola i substituir el règim antic pel règim republicà, interpretant la veu, la voluntat i els sentiments expressats pels comicis tarragonins del dia 12.

»Nomena: Governador republicà interí de la província al senyor Macià Mallol Bosch.

»Nomena: Alcalde republicà interí de la Ciutat el senyor Pere Lloret i Ordeix.

»Nomena: President republicà interí de la Diputació Provincial el senyor Ramon Nogués i Biset, espera i està convençuda que aquests nomenaments de companys nostres seran rebuts amb el respecte i fervor que correspon als seus mereixements de lluitadors republicans.

»Inútil recomanar màxima serenitat en totes les manifestacions i entusiasme. La causa i el crèdit de la República és l'ordre dintre de la llei i de la justícia».

Ho signaven: Rafael Battestini Galup, Ramon Barceló Estivill, Joan Guinovart Canals, Manuel Galés Martínez, Josep M. Font Cabot, David Valle Peña, Andrés Gondolbeu Andreu, Manuel Olagaray, Josep Brú Ferrer. Un cop proclamada la República es va constituir el Comitè Revolucionari i van designar com a president a Rafael Battestini i com a secretari, Josep Brú Ferrer.

Al Centre d'Acció Republicana alguns regidors elegits el dotze d'abril –entre els quals, Pere Lloret i Macià Mallol– esperaven instruccions per poder actuar amb responsabilitat; van anar a parlar amb el governador civil per fer-li veure que qualsevol oposició podia ésser perillosa i inútil i que fos ell qui demanés a l'alcalde Monteverde i al president de la Diputació, el Sr. Guasch, que es presentessin a les respectives corporacions per passar els càrrecs als regidors electes. Mentrestant, al carrer, els ciutadans es concentraven en ordre tot i l'emoció del moment. Pels voltants no es veia cap agent de l'autoritat ni cap militar, el

que feia pensar als assistents que el règim monàrquic es considerava vençut. Poc més tard, del Centre d'Acció Republicana sortiren amb una bandera catalana significades autoritats republicanes, Pere Lloret, Macià Mallol, Josep Gilabert, en arribar al Centre Federal van sortir els federals presidits per Ramon Nogués Biset, Manuel Miró Esplugues i Joan Guinovart entre d'altres. Esclatà, aleshores, l'entusiasme contingut dels ciutadans amb aplaudiments i visques a la República, a Catalunya i a Macià. Pere Lloret va dirigir unes paraules al públic pujat dalt d'una cadira i digué: "Tarragonins: Anem a proclamar la República. Ho hem de fer amb el major ordre. El Govern provisional republicà de Tarragona, va a constituir-se en aquest moment".

Van encaminar-se cap a l'Ajuntament pel carrer Sant Agustí, creuant la Rambla Vella cap al carrer Portalet fins a la plaça de la Font, aleshores plaça de la Constitució. La visió de l'arribada dels manifestants i l'emoció del moment la descrivia en l'aniversari de la proclamació el periodista Lluís de Salvador dient: «Ningú, sense haver-ho viscut, podrà ferse una idea exacta de la grandesa sobirana d'aquella emoció que nosaltres sentírem» i és que començaven una nova vida. Al balcó principal es col·locaren les banderes republicana i catalana, mentre a l'interior tenia lloc el traspàs de poders i l'acta de lliurament del comandament de la ciutat al primer alcalde de la República. La seva intervenció va ser molt aplaudida:

> Ciutadans: En nom del poble de Tarragona, en nom dels companys que amb mi lluitaren i aconseguiren a les eleccions del dia 12 la més gran victòria ciutadana, acabo de prendre possessió del govern de la Ciutat. Aquest govern és defensor de la llibertat i garanteix l'ordre i el respecte a totes les idees.
>
> Teníem dos compromisos: El primer era el de proclamar la República, com ja anunciàrem en l'acte de presentació de candidats. Ja l'hem acomplit. El segon, el d'ara, és el de retre homenatge al darrer representant de la monarquia a Tarragona, al Governador civil, per la justícia i correcció absoluta amb què, al davant de les presents circumstàncies, ha exercit el seu càrrec dintre la major neutralitat.
>
> La República, i nosaltres amb ella, representa l'imperi de l'ordre i l'imperi de la dignitat ciutadana. Jo us prego que trameteu als ciutadans que no han pogut ésser aquí presents, la gran satisfacció que sentim en aquesta hora del triomf. Que aquesta satisfacció de tots nosaltres, sigui garantia plena d'ordre i de llibertat, per Catalunya i per la República espanyola.

A continuació feu el seu discurs Ramon Nogués, del Centre Federal:

> D'acord amb la voluntat del poble, acabo de requerir l'entrega de la Diputació provincial. La revolució, és ja feta. Onegen una vora l'altra la bandera republicana i la catalana, ben agermanades. Això representa que el sentiment de germanor, creix dintre el règim de llibertat. Cal que ens fem dignes d'aquesta llibertat, garantint l'ordre. En això hi va el millor llegat per als nostres fills: la llibertat i la justícia. Cal cloure aquest acte magnífic, anant al Govern Civil a fer avinent al darrer governador de la monarquia, que la nostra causa és la de l'ordre.
>
> A baix, en l'entrada d'aquesta Casa Consistorial hi ha un monument excels en el qual un màrtir de la llibertat és recollit amorosament per una matrona. Siguem nosaltres, des d'avui, si cal, com aquell màrtir, en defensa de la llibertat.

Tot seguit parlà Ruiz Lecina, que també destacà la importància de la llibertat i de l'ordre en aquells moments històrics del canvi de règim polític.

Un article titulat «Els vells republicans» publicat al *Diari de Tarragona*, recorda als qui havien lluitat tota la vida per la República i l'emoció que sentien en veure-ho fet una realitat. Comenta: «Un d'ells deia amb llàgrimes als ulls: "Ara ja puc morir tranquil". I un altre responia: "No, ara és quan vull viure més, per a poguer-la gosar i per a defensar-la"». Els volen dedicar el primer acte republicà perquè són «Els que han sofert per l'ideal tota una

vida de lluita sense claudicacions, sense defalliment, amb la convicció dels sants i la fermesa de la roca».

La manifestació es dirigí seguidament cap al Govern Civil, a la Rambla que poc després passà a anomenar-se "del 14 d'abril", pel carrer de Sant Fructuós i l'Hospital. Un cop allí van demanar al Sr. Rafel Cudós, governador civil, que lliurés el càrrec a Macià Mallol, però Cudós no havia rebut ordres del Govern central. Sortí al balcó Pere Lloret –ja que Mallol estava afònic– i intentà calmar els ànims dels manifestants, algun dels quals reclamava que s'hissés la bandera republicana, fet que no podia tenir lloc fins que no es traspassés el govern a la República. Finalment, ben entrada la tarda, el governador rebé el següent telegrama des de Madrid:

> Madrid- Ministro Gobernación a Gobernador Civil.
>
> Abdicado ex-rey y proclamada república española con total acatamiento fuerza pública y ejército. Proceda V.E. proclamar régimen republicano esa provincia, haciendo entrega mando al representante Ayuntamiento republicano - Salúdole.

Segons explica Salvador a la seva crònica, el telegrama va resultar ser apòcrif ja que l'havia enviat un telegrafista republicà des de Madrid.

Aleshores va ser lliurat el comandament, tal i com havia acordat el Comitè Revolucionari, a Macià Mallol Bosch, d'Acció Republicana, un dels signants del Pacte de Sant Sebastià en nom del partit. Fou el mateix governador civil qui llegí el telegrama i Lloret va donar a conèixer el nou governador a tots els concentrats, que poc després abandonaren el lloc per dirigir-se a les seus dels partits republicans. El local de la Lliga Regionalista de Tarragona va restar desert tot el temps, els seus afiliats no s'hi van acostar en cap moment ni per canviar impressions. Poc temps més tard sorgí el partit de la Lliga Autonomista Republicana que col·laboraria amb el govern de la República.

Les autoritats entrants van passar la nit en contacte amb la Generalitat de Catalunya i amb el Ministeri de la Governació de Madrid a l'espera de notícies que els indiquessin com actuar. El governador Macià Mallol rebé, procedents de Barcelona, els delegats del Govern de la Generalitat que li lliuraren un document on es proclamava la República Catalana com Estat integrant de la Federació Ibèrica, Francesc Macià assumia provisionalment les funcions de president del Govern de Catalunya, deia: «En fer aquesta proclamació amb el cor obert a totes les esperances, ens conjurem i demanem a tots els ciutadans de Catalunya que es conjurin amb nosaltres per a fer-la prevaler pels mitjans que siguin, encara que calgués arribar al sacrifici de la pròpia vida…». El document no va arribar a fer-se públic. Tal i com comentava Salvador es podia pensar que algunes actuacions de la Generalitat van ser precipitades, però el que a Catalunya es va fer va ser prendre les mesures necessàries per mantenir el que s'havia conquerit, en cas que a la resta de la Península la proclamació de la República tingués dificultats. Mallol aprofità per posar el seu càrrec a disposició del partit d'Esquerra Republicana ja que ell pertanyia a Acció Republicana; Battestini el va ratificar.

Les recentment nomenades autoritats de la ciutat, el governador civil i l'alcalde, van redactar els primers bans que van ser lliurats a la premsa a un quart de quatre de la matinada del dia quinze. Mallol recalcava la seva provisionalitat en el càrrec i la satisfacció per com havia tingut lloc el traspàs de poders en pau i ordre, la seva tasca era assegurar la llibertat i la tranquil·litat als ciutadans, acabava dient «Estic a la disposició de tots i m'inspi-

raré en tots els meus actes en les normes de catalanitat, democràcia i justícia que han d'assegurar els drets individuals i col·lectius dins el nou règim». Per part seva, l'alcalde Lloret agraïa l'exemple de civisme demostrat en tot moment per la ciutadania: «La implantació del nou règim que compta amb l'adhesió entusiasta de tota Espanya, no ha de portar dificultats majors si sabem mantenir la pau, l'ordre, la llibertat i la tolerància, fonaments de la veritable Democràcia».

Destaca en tot moment l'ordre en què es produïren les manifestacions que van tenir lloc a la ciutat, tot i el tracte que havien rebut les esquerres durant el mandat de les dretes monàrquiques que acabaven de perdre el poder. No es va produir cap acte violent ni de venjança durant la retirada de retrats i banderes monàrquiques de la seu d'institucions i dependències oficials, ni tan sols davant la imatge del rei que es trobava al Saló de Plens del Palau Municipal, que va ser retirada i guardada en el mateix Ajuntament. Com va expressar Pere Lloret, el retrat no tenia cap valor com a símbol de poder però era una peça de valor històric que mereixia que es guardés a l'Arxiu Municipal.

Un fet anecdòtic –que relatava un any després Lluís de Salvador– va ser quan es va fer córrer la veu que a Madrid tot continuava igual, amb la conseqüent inquietud per a l'alcalde i els regidors. Decidiren anar a veure el governador militar, que no coneixia oficialment el nou alcalde, després d'uns primers moments de tensió la conversa anà suavitzant-se; i van deixar clar que, a no ser que tingués alguna ordre en contra del nou règim, no sortirien les tropes al carrer.

La Rambla presentà els dies posteriors a la proclamació un aspecte festiu; al llarg de la tarda i al vespre nombrosos ciutadans es reunien al passeig principal. Es va declarar el dia setze jornada festiva i escoles, bancs i establiments comercials van tancar les seves portes. La bandera republicana onejà als centres oficials i en nombrosos edificis que albergaven dependències de l'Estat com Correus, el Banc d'Espanya, Hisenda, etc. Van arribar a la ciutat nombrosos automòbils amb ciutadans procedents dels pobles dels voltants, que volien mostrar la seva joia davant la proclamació de la República i es passejaven amb cotxe o a peu amb banderes republicanes i catalanes.

Un dels actes principals d'aquell dia setze va ser la manifestació que s'inicià davant la seu del Centre Obrer, a la rambla Vella, aleshores rambla Sant Carles, número 11. La banda de música tocava la Marsellesa i l'himne de Riego entre els aplaudiments dels assistents. A més de les banderes s'exhibien els retrats de Galán i Garcia Hernández, herois de la sublevació de Jaca que al desembre de 1930 van ser afusellats per la monarquia. A tall d'anècdota el rètol de l'avinguda de la reina Maria Cristina va ser tapat i en un cartell escrit a mà es llegia avinguda de Galán i Garcia Hernández; oficialment la mateixa avinguda passà a dir-se avinguda Garcia Hernández i el carrer Reial passà a ser el de Fermí Galán.

Van dirigir-se a l'Ajuntament on l'alcalde va fer un parlament, des d'allí, pel carrer l'Hospital, recorregueren diversos carrers de la part baixa i de tornada van aturar-se a la rambla de Sant Joan, que poc després passà a dir-se rambla del 14 d'abril, davant la seu del Govern Civil. El senyor Nogués –en representació del nou governador civil, que a causa de l'afonia només va poder cridar un "Visca la República"– remarcava que el jorn de la glòria havia arribat: «[...] I per això veig les banderes de la llibertat que, orgulloses, presideixen aquesta manifestació i majestuosament saluden la República triomfant, soplu-

jant units els obrers, representació genuïna del poble, i els soldats de l'exèrcit, que avui és un exèrcit republicà.»

Tot dirigint-se al Govern Militar van aturar-se davant el consolat de Bèlgica, per agrair-los l'acolliment del país als exiliats republicans. Al passeig Pi i Margall van aturar-se davant la placa del carrer per homenatjar a qui va ser president de la Primera República. En arribar a la rambla Vella, aleshores de Sant Carles, la multitud anava des del convent de Santa Clara fins a l'Hospital de Santa Tecla. A la seu del Govern Militar l'alcalde i el general Salcedo van reconèixer que l'exèrcit estava al costat dels homes de la República i que defensaria el nou règim. Després de les paraules del representant dels obrers i dels visques a Espanya, a Catalunya, a Tarragona i a la República es va dissoldre la manifestació en ordre, tal i com havia transcorregut.

Al vespre, la banda del regiment d'Almansa i la Cobla Tarragona van amenitzar la vetllada festiva a la Rambla. L'Hotel Europa, a la Rambla, va ser il·luminat amb bombetes de colors que formaven la bandera republicana.

El dia vint d'abril prenia possessió el nou ajuntament amb Pere Lloret al capdavant. El mateix dia es nomenava governador civil Ramon Noguer i Biset, en substitució de Macià Mallol. Començava aleshores un nou període per a la història de la ciutat de Tarragona.

Cal remarcar, com ja ho feren al seu moment les autoritats, la serenitat i l'ordre demostrats pel poble i les institucions tenint en compte que el règim monàrquic havia mantingut els ciutadans en un grau d'incultura remarcable. Durant aquells dies es va actuar amb llibertat i amb coneixement del que anava succeint, el govern no va haver de proclamar l'estat de guerra en cap moment, un fet al qual tenien la població acostumada durant el règim anterior.

Ressenya de les principals accions dutes a terme a Tarragona durant la segona república per ordre cronològic

1931

• Concerts natura a la pedrera del Mèdol 1930-1933. El primer concert va tenir lloc el dia catorze de setembre de 1930. Va tenir continuïtat durant la República i se celebraren el tretze de setembre de 1931, el vint-i-nou de juny de 1932 amb l'assistència del president de la Generalitat Francesc Macià i el director general de Belles Arts Ricardo de Orueta. El darrer concert, previst per al dia deu de setembre de 1933, es va haver de suspendre a causa de la pluja. Tots els concerts natura –com eren anomenats– van assolir un gran èxit de públic i es descobrí que el clot del Mèdol tenia molt bona acústica.

• Inauguració del monument als herois de 1811. El monument va estar durant anys dipositat als baixos de l'edifici de l'Ajuntament a la plaça de la Font, concretament des del vint-i-cinc d'abril de 1923, data en què arribà a Tarragona. La nuesa de les figures va ser motiu de polèmica a la dècada dels anys vint i s'optà per guardar el grup escultòric. Un dels primers actes de l'Ajuntament republicà va ser la col·locació de l'escultura a la Rambla fent justícia al seu autor, Julio Antonio, i en homenatge als màrtirs de 1811. A la inauguració, el catorze de setembre de 1931 hi assistí la mare de l'escultor i alguns familiars.

1932

• Solució al problema de l'aigua. Un dels problemes de la ciutat que va intentar resoldre el primer ajuntament democràtic va ser el del proveïment d'aigua potable a la ciutat. Amb aquesta intenció van contactar amb Marian Franquès, camperol fill de Constantí que era propietari d'un pou proper a la ciutat d'on es podia extreure aigua abundant i de bona qualitat al preu d'un cèntim el metre cúbic. Es van realitzar obres d'ampliació del pou i noves canonades que van permetre l'arribada de l'aigua al dipòsit de l'Oliva el deu de febrer de 1932. D'aquesta manera es va solucionar un greu problema que patia la ciutat.

• El dinou de febrer de 1932 s'ensorra una part de muralla romana entre la Falsa Braga i la porta de l'escorxador. Tot i la gravetat del fet, l'esllavissament va permetre descobrir el relleu de Minerva i que s'estudiés l'estructura interna de la muralla. Al mes d'agost, el director general de Belles Arts envià un telegrama on s'informava que s'havia signat el projecte per a les obres de la Falsa Braga; a finals de febrer, la Generalitat donà 6.000 pessetes per consolidar un tram de muralla. Tres anys més tard, el 9 d'agost de 1935 el tram que s'ensorrà fou el comprès entre el Fortí Negre i el Portal del Roser. El mes de gener de 1936 la Generalitat posa a disposició de la Secció Historicoartística de l'Institut d'Estudis Catalans la quantitat de 5.000 pessetes per consolidar el tram caigut i construir l'escala d'accés al pas de Ronda. Malauradament les esllavissades van continuar, i com a conseqüència de les fortes pluges d'aquells dies, el dinou de gener de 1936 va caure un tram de muralla a la part posterior de l'escorxador i altres fragments a l'alçada del portal del Roser.

• El vint-i-set de febrer el Centre Catalanista Republicà organitzà un acte d'homenatge a l'alcalde Pere Lloret i Ordeix al teatre Principal.

• El catorze d'abril es catalanitza la capçalera del *Diari de Tarragona.*

• El Primer de Maig, amb motiu de la festa del treball, l'Agrupació Socialista organitzà un míting al Saló Modern i van descobrir una làpida amb el nom de Pablo Iglesias que substituïa el de rambla Sant Carles.

• El diumenge vint-i-u d'agost la Secció de Ciències de l'Ateneu de Tarragona organitzà una exposició i una vetllada necrològica en record del científic altafullenc Antoni de Martí i Franquès, amb motiu de complir-se el centenari de la seva mort.

• Durant les festes de Santa Tecla s'organitzà el primer concurs de castells. Hi assistiren les dues colles castelleres de Valls i les dues de Tarragona i despertà un gran interès. La guanyadora del concurs va ser la Colla Vella dels Xiquets de Valls.

1933

• Confiscació del cementiri. Segons la llei de trenta de gener de 1932 el règim d'enterraments i l'administració dels cementiris passava a ser competència exclusiva dels municipis. En el cas concret de Tarragona el cementiri era propietat de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla i administrat per la cúria, però estava situat en terrenys del municipi per la qual cosa no calia procedir a l'expropiació, com podia succeir en d'altres poblacions, sinó que només a la confiscació. El dia vint-i-dos de març de 1933 l'alcalde i diversos regidors van fer efectiva la confiscació del cementiri, es va retirar la creu i es va canviar el rètol de l'entrada pel de "Cementiri municipal", a partir d'aquest moment l'Ajuntament passaria a

regir-lo, administrar-lo i conservar-lo. La creu es tornà a col·locar durant el bienni negre i es tragué de nou amb el triomf de les esquerres el febrer de 1936.

• La solució del problema escolar esdevé una de les prioritats de l'Ajuntament, s'havia d'atacar per diversos fronts: el nombre de places escolars era insuficient, el sou dels mestres era minso, les escoles es trobaven en males condicions, etc. Es van projectar sis nous grups escolars, l'obertura de deu noves escoles i l'adquisició dels terrenys per a la nova Escola Normal de Mestres, que es trobava en tan mal estat que al desembre de 1933 s'ensorrà una part del sostre de l'antic edifici situat a la plaça dels Artillers. A l'agost de 1933 s'aprovà el projecte redactat per l'oficina tècnica del Ministeri d'Instrucció Pública per a la construcció d'escoles. La construcció del nou edifici per a l'Escola Normal, valorat en més d'un milió de pessetes, al Camp de la Glorieta, permetria convertir els terrenys situats entre el passeig Juli Antoni i el camí de la Cuixa en una ciutat jardí. Al mes de setembre de 1933, la Caixa de Pensions donà un préstec a l'Ajuntament per a la resolució del problema escolar, en total 500.000 pessetes per a l'adquisició i arranjament del grup escolar del carrer Torres Jordi, l'ampliació del grup Saavedra, la partida municipal per a la instal·lació de les escoles del grup Rafael Casanova i l'escola Normal. El primer de setembre de 1934 l'Ajuntament feia el dipòsit que permetria començar les obres.

La problemàtica es va plasmar en el llibre publicat l'any 1932 per la Comissió de Cultura de l'Ajuntament titulat *El problema escolar a Tarragona*.

• Festes i falles de juny. L'any 1933 un grup de valencians residents a Tarragona va organitzar les primeres falles de Sant Joan, una festa a l'estil de les falles valencianes. Una de les més reeixides va ser la que l'artista Adolf Ariño va realitzar a la Rambla l'any 1933 i que satiritzava sobre l'estació central que no arribava a fer-se realitat. Aquestes festes van celebrar-se a la ciutat fins l'any 1936 i, en alguns casos, les seves arriscades proporcions van arribar a superar les falles valencianes. Sovint satiritzaven sobre aspectes de la realitat del moment; així, a banda de la falla de l'estació, al llarg dels anys van ser motiu de queixa el Museu Arqueològic, la companyia elèctrica, els membres de la comissió de festes, etc.

• Inauguració de Ràdio Tarragona. L'antena de l'emissora EAJ 33 Ràdio Tarragona es col·locà al mes d'agost de 1933, i el dia set d'octubre s'inaugurà oficialment l'emissora a l'edifici de la Caixa d'Estalvis, al carrer Assalt.

• El sis d'agost de 1933 col·locaren una làpida de grans dimensions a la casa on va néixer Marcel·lí Domingo, a la plaça de la Font –aleshores de la República– número 6. Els promotors de l'homenatge foren els Centres Comercials Hispano Marroquís en agraïment al ministre per les gestions per millorar les relacions comercials.

• Al mes d'agost de 1933 es creà una oficina municipal de turisme i al gener de 1935 s'acordà la creació del Patronat de Turisme de Tarragona. Es va dur a terme una intensa activitat de promoció de la ciutat, tant dels seus monuments com de les platges. L'interès per la difusió turística de la ciutat va portar a l'Ajuntament a adquirir una col·lecció de fotografies realitzades per Zerkovich.

• Inauguració del Passeig Arqueològic. Es recuperà el projecte de l'arquitecte Jeroni Martorell, que havia elaborat quan era tècnic de la Mancomunitat per dignificar un espai aleshores abandonat. La dissolució d'aquell govern va aturar el projecte, però –tal com ja hem dit– el govern de la República el recuperà, sobretot gràcies a la intervenció i l'empen-

ta decisiva que donà el director general de Belles Arts Ricardo de Orueta,[1] a qui se li reté un ben merescut homenatge amb la col·locació d'una pedra amb la inscripció: «Tarragona a Ricardo de Orueta / MCMXXXIII». Les obres es van inaugurar el vint-i-dos d'octubre de 1933 i va suposar la revalorització de les muralles. L'Ajuntament aprofità l'ocasió per publicar un llibret titulat *Les muralles de Tarragona* escrit per Antoni Rovira i Virgili amb dibuixos a la ploma de Lluís Mallafré i Lluís Saumells i fotografies de Màrius Bucovich.

El vint-i-quatre de juny de 1934 va tenir lloc un concert al Passeig Arqueològic, al peu de la Torre del Paborde, que va ser retransmès per Ràdio Barcelona amb la participació de l'Orfeó Tarragoní i la cantant Teresa Planas.

1934

• L'onze de juny de 1934 la Comissió de Guerra va fer el lliurament oficial de l'antiga caserna del Quarter del Carro a l'alcalde Pere Lloret. Al mes de setembre es va iniciar l'enderroc de l'antic edifici, fet que permetria realitzar excavacions arqueològiques. En un principi, la intenció de l'Ajuntament era construir en aquell lloc una plaça per a l'esbarjo dels ciutadans però les obres van aturar-se durant força mesos i provocà les queixes dels veïns. Al mes de febrer de l'any següent es tenia la intenció de continuar amb l'enderroc i es parlava de construir una escola al solar.

• Un grup de tarragonins residents a Barcelona, satisfets per la dignificació del patrimoni experimentada a la ciutat, proposen, l'abril de 1934, fer una col·lecta per a l'adquisició del Fortí Negre. Els signants demanen que cadascú, en la mesura de les seves possibilitats aporti els diners que farien possible l'adquisició del fortí, que estava valorat en deu mil pessetes. Signen el document els senyors Josep Roig Bergadà, Marcel·lí Domingo i Sanjuan, Domènec Batet i Mestres, Antoni Rovira i Virgili, Joan Ruiz i Porta, Pere Gual i Villalbí, Domènec Guansé, Ignasi Mallol, Francesc Nel·lo, Lluís Mallafré i Guasch, Tomas Mallol i Bosch, Francesc Corbella i Alegret, Joan Gols, Francesc Barba i Miracle, Albert Bonet.

• En l'àmbit del patrimoni també destaquen les excavacions que Mn. Joan Serra Vilaró féu a l'arena de l'amfiteatre l'any 1933, les quals havien estat iniciades a la dècada anterior. L'arqueòleg alemany Adolf Schulten presentà la segona edició de la publicació titulada *Tarraco*, la primera datava de 1921. Es demanava sovint, a través dels mitjans de comunicació que s'alliberés el Pretori com a presó, l'edifici –declarat monument nacional– es trobava en unes condicions lamentables per la gran quantitat de presos que l'ocupaven, una situació que es va agreujar durant la Guerra Civil i durant els primers anys de franquisme. Aquesta demanda no s'arribà a acomplir fins a la dècada dels seixanta, moment en què s'inaugurà la nova presó provincial.

1. El mes de març de 1932, el director general de Belles Arts Ricardo de Orueta promet ajut per al Passeig Arqueològic en la seva visita a la ciutat, fet que aconseguí al mes següent. En un telegrama publicat al *Diari de Tarragona* el deu d'abril de 1932, donava a conèixer que havia aconseguit consignació per sanejar la sagristia de la Seu de les humitats que patia; 100.000 pessetes per al Passeig Arqueològic segons el projecte de Jeroni Martorell; va arribar a un acord per tal d'adquirir la basílica del Fòrum del Pallol, pendent dels acord amb els propietaris; un total de 260.000 pessetes per a l'adquisició dels terrenys del Fòrum de la Colònia, també s'ocupà de la urbanització de l'Arc de Barà i de dotar a la ciutat d'una nova presó per tal de poder destinar el Pretori a museu.

• El tres d'agost de 1934 arriba a bord d'un vaixell al port de Tarragona i procedent d'Itàlia l'estàtua d'August. L'escultura de bronze, la va oferir l'ambaixador d'Itàlia a Espanya, senyor Rafael Guariglia, per posar-la al Passeig Arqueològic. Era idèntica a les que es posarien a Itàlia i a les altres ciutats i colònies que fundà el Cèsar. Problemes polítics van ocasionar que no es col·loqués al seu emplaçament fins el deu d'abril de l'any 1936. En aquell moment no es va fer cap inauguració oficial, que estava prevista per quan s'enllestissin les obres del Passeig. Va ser retirada quan s'iniciaren els bombardejos de la ciutat i s'inaugurà, amb tota la pompa feixista, al juliol de 1939 amb l'assistència del compte Ciano, gendre de Mussolini.

• Al mes de juliol de 1934 s'aprovà un pressupost extraordinari que permeté realitzar diverses obres, serveis i millores per valor de 552.000 pessetes.

• El dinou d'agost de l'any 1934 s'inauguraren els primers xalets de la vileta de mar "Sol Ixent" a la platja de l'Arrabassada, va ser un dels actes organitzats amb motiu de la diada de les platges, que pretenia fomentar-ne el coneixement entre els ciutadans.

• Arran dels Fets d'Octubre de 1934, detenció i empresonament de l'alcalde Pere Lloret i de nombrosos personatges de la vida política social i cultural tarragonina als vaixells-presó ancorats al port de Tarragona. Van ser processats al mes següent. El deu d'octubre de 1934 el governador militar nomenà president de la comissió gestora el Sr. Atanasi Ramas Gregorio. S'inicià el període conegut com Bienni Negre.

• A finals de l'any 1934 s'inaugurà oficialment la xarxa de telèfons automàtics i la nova central de telèfons a la Rambla 14 d'abril, cantonada amb el carrer Fortuny. També s'adjudicaren les obres de la Casa de Correus a l'empresa barcelonina Foment d'Obres i Construccions per valor de 470.342,18 pessetes.

• El *Diari de Tarragona* publicà, l'onze de novembre de 1934, un interessant projecte per convertir el Camp de Mart en un parc. Els dibuixos eren de Lluís Mallafré. Aquesta reforma urbanística no seria una realitat fins molts anys més tard.

1935

• El vint-i-nou de maig de 1935 s'inaugurà oficialment l'Escola Taller de Pintura i Escultura pel conseller de Cultura de la Generalitat Lluís Durán i Ventosa. L'Escola es va poder construir gràcies a les gestions dutes a terme pel pintor Ignasi Mallol, que en fou codirector juntament amb Joan Rebull. Estava situada al carrer Rafael Casanova, actualment carrer Gasòmetre.

• Durant les festes de Santa Tecla, el dia de la Mercè, es va col·locar un retrat de Bonaventura Hernández Sanahuja a la Galeria de Tarragonins Il·lustres.

• L'Associació d'Arquitectes de Catalunya organitzà el Segon Congrés d'Arquitectes en llengua catalana, dels dies dotze al catorze d'octubre de 1935. Durant els mateixos dies se celebrà el Tercer Congrés d'Odontòlegs en llengua catalana.

• El set de novembre de 1935 el director general d'Instrucció Pública i Belles Arts rehabilità el crèdit per a l'adquisició de l'edifici romà de la volta del Pallol.

• El trenta-u de desembre de 1935 va tenir lloc al Saló de Sessions de l'Ajuntament un acte d'homenatge a "La Vellesa del Mariner", durant el qual es va assignar la quantitat de 365 pessetes a l'any als vells pescadors.

1936

• El vint-i-dos de febrer de 1936, l'alcalde Pere Lloret –que feia pocs dies havia tornat a prendre possessió del càrrec després de les eleccions del setze de febrer– i el notari Faura signaren l'escriptura de compra del baluard del Passeig Arqueològic comprès entre l'entrada est i la porta dels Socors. La signatura estava prevista per al dia vuit d'octubre de 1934, però els fets ocorreguts aquells dies ho varen impedir.

• El vint-i-dos de març de 1936 es fa efectiva una important venda de terrenys entre el Camp de Mart i el Camp del Gimnàstic que permeteren la prolongació de l'avinguda Catalunya.

• El set d'abril va visitar la ciutat el ministre d'Instrucció Pública, Marcel·lí Domingo, i el conseller de Cultura de la Generalitat, Ventura Gassol. Van visitar l'Ajuntament, l'Escola de Pintura i Escultura, l'Escola del Treball i l'Institut Martí d'Ardenya.

• Amb motiu del cinquè aniversari de la proclamació de la Segona República, el dotze d'abril de 1936 va tenir lloc un homenatge als veïns del barri de pescadors per la seva exemplar i humanitària actuació durant els dies que els presos polítics estigueren detinguts a bord del vaixell-presó *Manuel Arnús*. Es col·locà una làpida a la façana de l'antiga llotja de peix, que en aquells moments era l'escola. També s'aprofità per posar la primera pedra al Moll de pescadors. Després de la desfilada militar del dia catorze, l'alcalde Pere Lloret dimití. Joaquim Fort passà a ocupar el seu lloc.

• El dia set de juny l'Orfeó Canongí organitzà un homenatge al mestre Josep Gols Veciana.

• Del vint de juny al cinc de juliol té lloc la Primera Exposició de Turisme de Tarragona que es va instal·lar al nou edifici –encara en construcció– de l'Escola del Treball. Durant els mateixos dies es va celebrar la Cinquena Assemblea de la Federació Espanyola de Sindicats d'Iniciativa i Turisme.

• El Patronat d'Assistència Social de la Comissaria de Tarragona de la Generalitat va organitzar l'estiu de 1936 unes colònies escolars al Sanatori de la Savinosa per a nens i nenes pobres o amb alguna disminució física. Li van donar el nom de Colònia Francesc Macià. La Generalitat va preveure la implantació d'un Pla General de Colònies Escolars de Mar i Muntanya que responia a l'interès posat per donar una educació integral als nois i noies.

• El vint-i-vuit de juliol es constitueix el Comitè d'Incautació d'obres culturals de Tarragona. Nomenen president a l'alcalde Joaquim Fort Gibert; vicepresident al regidor de Cultura, Estanislau Salvador Fortuny, i vocals a Ignasi Mallol Casanovas i Joan Rebull Torroja, de l'Escola de Pintura i Escultura; Bertomeu Darder, director accidental de l'Institut de Segona Ensenyança; a Montserrat Bertran, directora de l'Escola Normal de Mestres i dos vocals del Front Popular.

• El deu d'agost de 1936 el comissari de la Generalitat, Lluís Mestres, embargà la CAMPSA.

• A mitjan agost quedà constituït el Comitè de l'Escola Nova Unificada.

Malauradament, la Guerra Civil va fer aturar molts projectes pendents en tots els àmbits de la vida política, social i cultural de la ciutat. Les necessitats van passar a ser unes altres i els projectes i prioritats dels vencedors de la guerra també.

DIARIO DE TARRAGONA

El coronamiento de la fecha histórica del domingo

ABRIL
14
MARTES

Ayer, a las 4'15 de la tarde, se proclamó en Tarragona la República

El primer acto oficial de los republicanos es una demostración de orden, de serenidad y de justicia

Glosas del momento

Por la paz y por el orden

La Bandera

Roja, amarilla y morada.
Morada, roja y amarilla,
tremola airosa a la mirada,
y bajo el Sol del Cielo, brilla.

Un pueblo en que germina fuerte idea,
y palpita vibrando un ideal...
¡La Insignia, españoles, de hoy, flamea
igual que un Plebiscito Nacional!

¡El Orden, la Equidad y la Justicia!...
¡Del Sol del Cielo llega una caricia!...
Y la Bandera es hoy más española!...

Y aquel burgués que el Orden se temía,
piense que España tiene una Aureola
en su Bandera: LA CIUDADANIA.

JUAN ANTONIO CATARINEU

Tarragona, 13 de Abril de 1931.

Portada del *Diari de Tarragona* del 15 d'abril de 1931 on s'anuncia la proclamació de la República.

La proclamació de la República a la ciutat de Tarragona viscuda per un noi de 14 anys

ANTONI FLORESVÍ MAS

Introducció

L'any 2000 vaig començar a escriure les meves memòries perquè els meus néts van dir-me: «Avi, ja que has vist tantes coses, per què no les escrius?»

Vaig decidir de fer-ho en cinc capítols, ordenats tal com detallo tot seguit:

- La meva infantesa i els estudis
- Des de la proclamació de la República fins al 19 de juliol
- La Guerra Civil
- La repressió franquista
- La resta de la meva vida un cop casat

Porto escrits els quatre primers capítols. El cinquè el tinc començat, però em costa molt d'acabar-lo perquè no hi ha esdeveniments que consideri importants. Comprenc que sí que n'hi ha, però la meva memòria sobre aquests fets és molt minsa, és a dir, em fa una mala passada.

Del que porto escrit, he extret per a aquesta ocasió, els fets dedicats a la proclamació de la República a la nostra ciutat. He inclòs dades que considero importants publicades en un número extraordinari del *Diari de Tarragona*, i d'altres extretes d'actes, bàndols i altra documentació de l'època, que són còpia literal dels documents abans esmentats. A continuació explico que el primer dia no vaig viure la proclamació, fins a la tarda, llavors van deixar-nos sortir més aviat del col·legi dels *Hermanos de la Salle*, escola on estudiava. Al meu entendre, la forma com es va viure aquell primer dia és una informació important, que molta gent desconeix.

Aquesta petita crònica podria dur el títol següent: *La proclamació de la República a la ciutat de Tarragona viscuda per un noi de 14 anys* ja que pretenc explicar com es van viure aquells moments immediatament posteriors a la proclamació i acabo tot just després dels tres dies de festa a tota Tarragona. Com que la meva memòria no acaba aquí, segueixo explicant a *grosso modo*, en altres cròniques, el que vaig viure després durant tot el temps que va durar la República, fets importants, com per exemple: la crema de convents a Madrid durant el mes de maig; les eleccions de les Corts Constituents, guanyades per l'esquerra, que varen fer la nova Constitució; la pinya que van fer tots els monàrquics i la gent de dreta junt amb el clero en contra de la República; els Fets d'Octubre; l'expulsió dels Jesuïtes; les eleccions del 36, etc. que van ocasionar l'enfrontament de tot el poble per acabar amb la Guerra Civil.

Tarragona, març del 2005

Unes eleccions municipals que portaren la proclamació de la República

El president del Govern, Almirall Aznar, va convocar les eleccions municipals a tot España per al dia dotze d'abril de l'any 1931. Ningú no podia pensar llavors què passaria després. L'efervescència política era gran a la ciutat. Després de moltes reunions van arribar a un acord totes les forces d'esquerra i centre moderat democràtic per tal de presentar candidatures úniques. Les formaven els partits següents: Acció Republicana, Federals, Acció Catalana i Socialistes. Les forces de dreta eren la Lliga Regionalista de Cambó, conservadors i monàrquics, amb el suport del clergat.

Jo anava al col·legi dels *Hermanos*, tenia catorze anys i era ja el meu últim any a l'escola, els quinze no els feia fins a l'octubre. En presentar-se les llistes, es va saber que el meu pare figurava entre els socialistes, la qual cosa causà una gran commoció entre els *Hermanos*, ja que en aquell temps dir-se «socialista» era com anomenar el diable. Hi va haver un *hermano* que em va mirar malament, però abans que anés a més, va intervenir-hi el director, l'*hermano* Agapito Maria, –que era francès i per tant molt liberal– que va tallar per complet tot intent de discriminació i em va donar suport en tot moment. Els mítings de propaganda cada dia anaven a més, les forces d'esquerra ja intuïen que la seva victòria era inevitable i que la vida canviaria totalment.

Arribat el dia dotze d'abril, diumenge, es van fer les votacions. A les eleccions de llavors es votava per districtes, ho recordo bé perquè el pare es va presentar pel districte de Saavedra. Vaig assistir a l'escrutini dels vots al col·legi de Saavedra i cada vegada que sortia el seu nom m'emocionava. El resultat final va ésser el següent:

Esquerra: Miró Esplugas, federal, 697 vots; Josep Floresví, socialista, 687 vots; J. Recasens, Acció Catalana, 683 vots; J. Santamaría, Acció Catalana, 683 vots. Número total de vots: 2.735.

Dreta: Balañá, conservador, 274 vots; Guasch, Lliga, 266 vots; Magarolas, independent, 247 vots; Mullerat, liberal, 28 vots. Número total de vots: 1.071.

Diferència de vots a favor de les esquerres: 1.664 vots.

Un cop acabat l'escrutini, vaig prendre nota del resultat. Tot seguit vaig anar corrent cap a la Rambla, al local d'Acció Catalana. Encara no sabien res, però ja es respirava l'eufòria del triomf, algú ja cridava «Visca la República!» A mesura que s'anaven rebent els resultats, l'entusiasme anava creixent d'allò més. Ja es feien càbales del que podria passar i el nerviosisme es feia evident un cop més. Pel contrari, el local de la Lliga Regionalista semblava un mas robat, només hi havia quatre gats.

El dilluns, com de costum, vaig anar al col·legi. Els *Hermanos* estaven molt nerviosos i, encara que ho volien dissimular, la processó els devia anar per dins. Les classes es van fer com si no hagués passat res.

El dimarts catorze d'abril vaig anar al col·legi, igualment, amb l'amic Josep Cusidó. Durant tot el matí es va anar caldejant l'ambient polític, cada vegada més i més. Les anades i vingudes entre les seus dels partits polítics cada vegada eren més grans. En arribar a casa al migdia per dinar, ja vaig saber que durant les primeres hores de la tarda es proclamaria la República. El meu pare va dinar amb una revolada i va marxar com un coet. Cusidó i jo vam tornar al col·legi. A la nostra arribada vam anunciar a tots els alumnes de la nostra classe que estava a punt de proclamar-se la República. Es va fer un gran enrenou,

tota la tarda els *Hermanos* ens van deixar sols a classe, van dir-nos que féssim dibuix. Cusidó, que en aquells moments se sentia molt republicà –crec que influenciat pel que se sentia al bar dels seus pares–, va fer una petita arenga a la classe, explicant el que en aquells moments es produïa a la nostra ciutat. Nosaltres també estàvem molt nerviosos pensant en el que podria passar, els *Hermanos* no es veien per enlloc, estaven tots reunits esperant esdeveniments.

Al voltant de les set de la tarda, va venir el nostre professor, l'*Hermano* Ambròs, i va fernos una explicació de tot el que havia passat i va donar per acabada la classe abans d'hora. No cal dir que els alumnes externs vam sortir a tota pastilla per tal d'assabentar-nos *in situ* de totes les incidències de la proclamació de la República.

En arribar a la Rambla hi havia una gran gernació, els crits de «Visca la república!» eren cada vegada més forts. Vaig arribar al quiosc, on hi havia la mare, vam recollir tot el material exposat i el vam tancar i anàrem tot seguit cap a casa.

No recordo quan van arribar a casa el meu pare i el meu germà gran, el Pep. L'altre germà, el Manel, feia el servei militar de quota i, gràcies que havien mogut alguns fils, estava col·locat al Govern Militar com a ciclista del governador militar.

Arribat aquí, crec que és el moment de recollir els esdeveniments que el número extraordinari del *Diari de Tarragona* destacava com a més interessant de la memorable diada:

Crónica de la proclamación de la República del director del Diari de Tarragona, Sr. Luis de Salvador:

Detallada e imparcial de la jornada històrica del que fou la gloriosa diada del 14 d'abril del 1931 i dels tres primers dies del nou Règim.

Com es presentà la diada del 14 d'abril: Després de la gran victòria electoral del dia 12, no es gens estrany que, per conseqüència d'ella, hagin quedat a Tarragona una sensació estranya, que era d'ensems d'expectació e inquietud. Hi havia com un presentiment col·lectiu que s'apropaven esdeveniments importants i val a dir que la massa general del poble, i àdhuc de la classe mitjana, els esperava amb neguit, que no tenia res de temença o escepticisme.

Fora d'això, que com es natural era en molts sentiments que tenia, perquè trascendir exteriorment pot assegurar-se que el matí del dimarts 14 d'abril, fou absolutament normal, car que gaire be ningú que no estès al corrent de certes actuacions secretes dels elements revolucionaris, no tenia motiu per a sospitar la imminència del que, pogués hores després, es notés a aquella hora algun nerviosisme als centre republicans en la animació ara un xic més gran que els altres dies feiners. A la 1'30 es rebé ja a Tarragona la notícia telefònica d'havia de marcar una fita memorable en la història dels règims polítics peninsulars.

Fou ja passades les 12 del migdia, quan començaren a arribar a Tarragona per teléfon i dirigides a alguns particulars i centres polítics indicacions sobre el que a Barcelona es gestava des del 12 a la nit. Això feu que haver-se apoderat de l'Ajuntament Barceloní, els regidors republicans elegits, el dia 12 d'abril i la de haver-se proclamat poc després, la República Catalana des del balcó del Palau Consistorial barceloní.

El fet que la major part dels ciutadans es trobessin encara a sobre de la taula en llurs domicilis, feu que poc després en ésser tramesa la nova per la ràdio, fossin de un cop molts centenars i potser milers de persones, les que s'assabentessin de la nova sensacional. No cal dir que el moviment instintiu de la majoria de nosaltres amb ella, fou córrer cap al carrer i arribar fins a la rambla per viure els aconteixements que sens dubte es produirien a la nostra ciutat.

Al arribar-hi vàrem veure grups de ciutadans en actitud expectant davant els centres polítics Centre Federal, Centre Nacionalista Republicà i, en canvi, la soledat més absoluta i les portes tancades al local de la Lliga Regionalista.

Al centre d'Acció Republicana hi havia un grup de regidors d'esquerres, elegits el dotze d'abril, inclòs el Sr. Pere Lloret, amb el membre del Comitè Revolucionari, Macià Mallol. Es posaren en contacte tots els reunits amb els federals, que ja tenien a punt la seva gloriosa bandera, així com amb la resta de partits polítics.

En Pere Lloret, acompanyat del senyor Prats, anà al Govern Civil a entrevistar-se amb el governador civil, el senyor Cudós, per fer-li veure que davant l'actitud del poble era inútil i perillosa tota oposició. I demanà que fos el mateix governador qui indiqués a l'alcalde, el senyor Monteverde i al president de la Diputació, el senyor Guasch, que acudissin tot seguit a llurs despatxos per lliurar els seus càrrecs. El governador, amb llàgrimes als ulls, prometé atendre el requeriment. A les dues donà l'ordre de reunir-se tots davant el Centre Federal, on s'anà acumulant un nombrós grup format per centenars de persones.

Després d'una estona, que a tothom semblà una eternitat, vàrem veure com del centre d'Acció Catalana sortien tots els regidors precedits per la bandera catalana escoltada per Macià Mallol, Pere Lloret, Josep Gilabert i la resta del nombrosos republicans. Tan bon punt arribaren davant del centre Federal, en sortiren dues banderes republicanes i un bon grup de federals presidits per Ramon Nogués i Biset, Manuel Miró Esplugas, Joan Guinovart i d'altres. Llavors fou el moment en què esclatà l'entusiasme amb nombrosos crits de visca Catalunya, la República i Macià.

Des de dalt d'una cadira, Pere Lloret es dirigí a tots els ciutadans amb veu potent i enèrgica amb la següent al·locució:

> Tarragonins,
>
> Anem a proclamar la República. Ho hem de fer amb el major ordre. El Govern Provisional republicà de Tarragona, va a constituir-se en aquest moment.

Aquestes paraules foren les primeres dirigides al poble de Tarragona per una autoritat de la República, en Pere Lloret, considerat des del primer moment l'alcalde popular de la ciutat. Recordo la conversa d'uns vells polítics republicans:

– Noi, quina felicitat més gran! Ara ja ens podem morir tranquils, que hem fet triomfar la República.

– No, –replicà l'altre, tot seguit– ara cal viure més que mai per defensar-la.

Abans, però, s'havien reunit els membres del local d'Acció Catalana, el Comitè Revolucionari i, estant tots d'acord, signaren l'acta de nomenament d'autoritats republicanes. Textualment deia el següent:

> La Junta Local Revolucionaria, constituïda en el dia d'avui en aquesta Ciutat sota la imperiosa necessitat que han imposat els fets d'aquests dies passats, colofó dels esdeveniments que han posat la nostra pàtria en perill durant el lapsus de temps transcorregut des del 13 de setembre de 1923 fins al gloriós dia 12 d'abril del corrent, en que la força serena, immensa i sincera del sufragi popular ha assenyalat el més formidable càstig que es pugui imposar: el del menyspreu.
>
> Aquesta junta, sota aquella imperiosa necessitat ha de fer-se ressò de càrrec de que dins els moments actuals féssim sentir la nostra veu i voluntat del poble; comptant en que les organitzacions similars de les nostres comarques aprovaran actes a fi de que els càrrecs de les presidències de nostres entitats cabdals, les de la Ciutat i les de la província, no quedaran desateses i no per un segon deixi de fer-se el més mínim servei públic com a començament de la tasca serena i noble per la qual la voluntat popular maldava anys de Creu i

afirma, que es d'urgent e imprescindibles necessitat la proclamació de la República Federal Espanyola i substituir el Règim antic pel règim republicà, interpretant la veu, la voluntat i els sentiments expressats per els comicis tarragonins el dia 12.

Nomena: Governador República interí de la província al Senyor Macià Mallol i Bosch.

Nomena: Alcalde interí republicà de la Ciutat al senyor Pere Lloret Ordeix.

Nomena: President republicà interí de la Diputació Provincial al senyor Ramón Noguès i Biset.

Espera i està convençuda que aquests nomenaments de companys nostres seran rebuts amb el respecte i fervor que correspon als seus mereixements de lluitadors republicans.

Inútil recomanar màxima serenitat en totes les manifestacions i entusiasmes. La causa i el crèdit de la República es l'ordre dintre la llei de justícia.

Pel Comitè Revolucionari:

Rafael Battestini Galup; Ramon Barceló Estivill; Joan Guinovart Canals; Manuel Gales Martinez; Josep Maria Font i Cabit; David Valle Peña; Andres Gondolbeu Andre; Manuel Olegaray i Josep Bru Ferrer.[1]

Un cop proclamada la República, en una de les dependències de la Diputació, el Comitè Revolucionari acordà de redactar l'acta de la seva constitució, que deia literalment així:

A la Ciutat de Tarragona a catorce d'abril de 1931, reunits els senyors Ramón Barceló Estivill, Josep Brú Ferrer, Joan Guinovart Canals, Manuel Galés Martínez, Josep Font i cabot, Rafael Battestini Galup, David Vallés Peña i Andreu Gondolbeu Andreu per a constituir la Junta Local Revolucionària en representació de les forces republicanes federals, catalanistes, radicals i socialistes, juntament al representant del centre Obrer, Senyor Manuel Olegaray, acorden designar President de la mateixa a Rafael Battestini Galup i Secretari al Senyor Josep Bru Ferrer. Seguidament es proclama la República i son destinats amb caràcter interí Alcalde la Ciutat Pere Lloret Ordeix, president de la Diputació Ramón Nogués Bizet i Governador civil, Macià Mallol i Bosch a tots els quals és comunicada personalment la designació que ha estat acceptada, prenent possessió seguidament.[2]

Reprenc la narració dels fets de la proclamació de la República. Davant el Centre Federal es formà una gran manifestació de forma espontània, que es dirigí seguidament cap als carrers de Sant Agustí, el Portalet i la plaça de la Constitució,[3] enmig de grans aplaudiments, aclamacions i visques, acompanyats amb les banderes desplegades, catalana i republicana –aquesta darrera, portada pel vell federal David Corbella, més conegut per David de l'Aigua. La plaça, segons les cròniques dels diaris, oferia una superba grandesa, plena d'emocions i llàgrimes de tots plegats, era l'últim reducte del règim monàrquic, el qual va ésser l'enemic tradicional de les llibertats i de la dignitat humana i de la llibertat de la nostra Catalunya.

En arribar a l'Ajuntament, els regidors elegits per tots els tarragonins col·locaren les banderes al balcó entre l'entusiasme popular. El darrer alcalde de la Monarquia, el senyor Monteverde, encara no hi era. Hi havia el primer tinent d'alcalde, el senyor Antoni Artal, que manifestà la conveniència d'esperar fins que arribés l'alcalde.

Mentrestant, un altre grup presidit pel senyor Ramon Nogués i Biset anà a la Diputació, que era al mateix edifici, per fer-se'n càrrec en nom del govern provisional.

A la plaça no se sabia res del que passava dins de l'Ajuntament així que per calmar els rumors, el ciutadà Lluís Coca, des del balcó principal, es dirigí al poble expectant per recomanar calma i tranquil·litat i digué que en poca estona quedaria fet el lliurament de l'Ajuntament al poble i al que ja era el legítim alcalde, en Pere Lloret i Ordeix. D'aquesta manera s'aconseguí que tothom quedés tranquil i a l'espera dels esdeveniments. Quan arribà l'al-

1. És copia literal exacta, facilitada pel secretari del Comitè Revolucionari, el senyor Josep Bru Ferrer.
2. Aquesta és la copia literal de l'original, la qual té un valor històric per a l'esdevenidor.
3. Avui coneguda com a plaça de la Font.

calde, el senyor Monteverde, tingué lloc el traspàs de l'alcaldia i se n'aixeca acta, la qual quedà redactada de la forma següent:

> En la Ciudad de Tarragona a 14 de abril de 1931, siendo las 16 horas y 5 minutos, de esta Casa Consistorial y hallandose presente el Sr. Alcalde Don Joaquin Monteverde, con los concejales Sres. Artal y Cabré, y asistidos del Secretario que suscribe, se han presentado todos los señores concejales republicanos elegidos el pasado dia 12 y que son:
>
> D. Jose Floresvi Garreta, D. Manuel Miró Esplugas, D. Daniel Recasens Pijoan, D. Leandro Santamaria Revoltos, D. Antonio Company F. de Córdoba, D. José Jové Contijoch, D. Agustín Lliteras Cervera, D. Luis Gustems Vidal, D. Facundo Andreu Bernardó, D. José Arana Esteve, D. José Gilabert Punsoda, D. Joaquin Algueró Torné, D.Pedro Lloret Oordeix, D. Amós Ruiz de Lecina, D. Antonio Brunet Magrané, D. Buenaventura Miró Boada, D. José Nin Miret, y D. Antonio Roca Aluja presididos todos ellos por el Sr. Pedro Lloret han entrado en el despacho de la Alcaldía y dicho Señor en nombre de todos y como Alcalde interino electo por la voluntad popular ha requerido al Sr. Monteverde para que le entregue el mando de la Ciudad a los futuros administradores de sus intereses, en vista del cambio de Régimen operado en España por la proclamación de la República. El Sr. Monteverde de buen grado, declina su cargo, en el Sr. Lloret cruzándose entre ambos mutuas palabras de ofrecimiento.
>
> Terminándose con ello la ceremonia de la que se levanta acta que forman todos los Sres. asistentes conmigo, el Secretario de la Corporación que certifico. J. Monteverde, Pedro Lloret, Amós Ruiz de Lecina, M. Miró Esplugas. [segueixen totes les signatures dels regidors anomenats al principi de l'acta] [4]

Un cop acabada la presa de possessió del nou Ajuntament, l'alcalde, en Pere Lloret, sortí al balcó acompanyat de tots els regidors i s'adreçà al poble de Tarragona, que ja emplenava la plaça de la Font, amb unes breus i vibrants paraules per dir-los que havien acomplert la primera promesa electoral, la de proclamar la República, i, enmig de l'entusiasme generalitzat, acabà dient que s'havia pres possessió de la Diputació i que la Revolució ja estava feta, que ara onejaven les banderes de la República i la catalana, ben agermanades, i que ens havíem de fer dignes d'aquesta llibertat, ja que aquest era el major llegat per als nostres fills: la llibertat i la justícia.

També el regidor socialista Sr. Ruiz Lecina agafà la paraula per recordar que no s'havia d'abandonar l'ordre, ni deixar de respectar els altres perquè d'aquesta manera podríem exigir ser respectats. Acabà amb els crits de «Visca la República, visca Catalunya i visca Tarragona!». Ho féu en castellà, ja que aquesta era la llengua d'aquest ferroviari socialista. Seguidament, la gran manifestació es dirigí pel carrer de l'Hospital cap a la Rambla, passaren per davant del quiosc del pare, el qual fou molt aplaudit, i continuaren en direcció al Govern Civil de la Província, per prendre'n possessió. Una comissió presidida per l'alcalde entrà al Govern Civil i exposà els fets al governador, el senyor. Rafael Cudós i li demanaren que lliurés el seu càrrec al senyor Macià Mallol i Bosch, ja que la voluntat del poble així ho exigia. En Cudós contestà que es trobava en una situació molt difícil perquè no havia rebut instruccions del Gobierno de la Nación. Se li féu entendre que seria difícil convèncer el poble que aquella negativa no era una franca hostilitat al nou Règim proclamat. Llavors el governador, per infondre confiança al poble que estava esperant a baix, sortí al balcó, voltat per tots els regidors de la República i llençà tres visques a Tarragona, a Catalunya i a Espanya.

El poble, amb un clam general, exigí que s'hissés la bandera republicana, ja que encara onejava la bandera monàrquica. Per por que no es produïssin incidents, es retirà la

4. És copia literal rigorosa d'aquest document històric.

bandera i fou l'alcalde Lloret qui amb habilitat i paraula justificà l'absència de la bandera republicana i salvà la situació. Amb la seva veu serena i en nom del nou governador civil, el senyor Macià Mallol, que estava afònic, digué que aquella no era la casa del poble, sinó la del representant del Govern central, que la casa del poble era l'Ajuntament i que allí ja havien hissat la bandera catalana i la de la República, perquè així ho havia disposat la voluntat de tots els ciutadans.

Hi hagué rumors que l'exèrcit s'estava preparant per sortir al carrer i declarar l'estat de guerra. Hi hagué un petit conciliàbul entre els elegits pel poble. Seguidament l'alcalde Lloret, acompanyat pel meu pare, va anar corrent cap al Govern Militar a la Rambla de Sant Carles. En arribar a l'entrada el senyor Lloret va dir al pare: «Espera ací baix, pujaré sol.» Va demanar audiència al governador militar i li van concedir. Entrà al Saló del Tron i va preguntar al general Salcedo si s'estava preparant per declarar l'estat de guerra. Aquest li respongué que no, puix que havia rebut ordre del Govern de Madrid de sortir sols per mantenir l'ordre en cas que hi hagués algun aldarull.

Tot seguit tornaren al centre polític, on els esperaven enmig del nerviosisme els polítics elegits i la resta de ciutadans. Aclarida la situació, tornà la calma i s'acordà que l'endemà hi hauria una gran manifestació per celebrar la vinguda de la República. Dies després es va saber que, efectivament, l'anterior ministre de la Guerra havia ordenat l'estat de guerra, però afortunadament va arribar la contraordre a temps per impedir-ho.

Em sembla interessant transcriure a continuació el document íntegre de proclamació de l'Estat Català a Barcelona i dirigida a tot Catalunya. Deia així:

> Catalans,
>
> Interpretant els sentiments i els anhels del poble que ens acaba de donar el seu sufragi, proclamen la República Catalana com Estat integrant de la Federació Ibèrica. D'acord amb el President de la República Federal Espanyola, Don Niceto Alcalà Zamora amb el que hem ratificat els acords presos en el Pacte de San Sebastián, assumeixo provisionalment les funcions de President del Govern de Catalunya, esperant que el poble espanyol i el català expressin quin és en aquests moments la seva voluntat. En fer aquesta proclamació amb el cor obert a totes les esperances ens conjurem i demanem a tots els ciutadans de Catalunya que es conjurin amb nosaltres per a fer-la prevaler pels mitjans que siguin encara que calgués arribar al sacrifici de la pròpia vida. Preguem que cada català, així com altre ciutadà resident a Catalunya es faci càrrec de l'enorme responsabilitat que en aquest moment pesa sobre nosaltres.
>
> Tot aquell, doncs, que conculqui l'ordre de la naixent República Catalana serà considerat com un agent provocador i com un traïdor a la Pàtria. Esprem que tots sabreu fer-vos dignes de la llibertat que ens hem donat i de la justícia que, amb l'ajut de tots, anem a establir. Ens apoiem sobre coses inmorals com son els drets dels homes i dels pobles, i morint i tot si calgués, no podem perdre.
>
> En proclamar la nostra República, fem arribar la nostra veu a tots els pobles d'Espanya i del món, demanant-los que espiritualment estiguin al nostre costat i enfront de la monarquia borbònica que hem abatut i els oferim aportar-los tot el nostre esforç i tota l'emoció del nostre poble renaixent per a formar la pau internacional.
>
> Per Catalunya, per altres pobles germans d'Espanya, per la fraternitat de tots els homes i de tots els pobles. Catalans, sapigueu fer-vos dignes de Catalunya. Barcelona 14 d'abril del 1931. El President de la República Catalana. Francesc Macià. (Segell de la Diputació de Barcelona)

Aquesta proclama històrica no va ésser publicada. El president adreçà aquestes paraules al poble català amb promptitud per avançar-se a un possible fracàs de la instauració de la República a la resta d'Espanya.

Una altra proclama o al·locució que crec que és interessant de recollir és la del primer governador civil de la República a Tarragona, així com la de l'alcalde, que deien:

Ciutadans de les comarques tarragonines:

L'acord del Comitè Revolucionari sancionat per el nou Govern, m'ha investit amb el càrrec de Governador interí per ajudar a la implantació de la República feliçment proclamada avui. El nou Règim que ha de salvar Espanya i portar a Catalunya l'ansiada llibertat comença amb els millors auspicis. En tots els pobles s'ha expressat la mes fervent adhesió a les noves Institucions. L'Exèrcit i la Marina igualment que els demés Organismes de l'Estat han prestat el seu acatament al Govern Provisional. La pau i l'ordre son perfectes arreu. En els pocs moments que ha de durar la meva actuació, no he de fer altra cosa que assegurar l'imperi de la llibertat i de la tranquil·litat pública. Per assolir-ho confio que no em mancarà la col·laboració de les autoritats locals i dels ciutadans d'aquestes comarques. Estic a la disposició de tots i mi inspiraré en tots els meus actes en les normes de catalanitat, democràcia i justícia que han de assegurar els drets individuals i col·lectius dins el nou règim.

Visca la república.

Tarragona 14 d'abril de 1931.

El Governador Interí.

M. Mallol.

Al·locució de l'alcalde Lloret:

Tarragonins:

Al possessionar-me de l'Alcaldia de Tarragona en nom del Govern provisional de la República proclamada avui i per voluntat dels meus companys de Consistori elegits el passat diumenge en magnífic plebiscit, entenc complir un deure sagrat expressant el meu agraïment al Poble de Tarragona per l'alt exemple de civisme que acaba de donar, La implantació del nou règim que compta en l'adhesió entusiasta de tota Espanya, no ha de portar dificultats majors si sabem mantenir l'ordre, la llibertat i la tolerància, fonaments de la veritable Democràcia. Per amors als ideals i per l'estimació de Tarragona, reclamo de tots el manteniment d'aquestes virtuts. Elles afirmaran el govern del poble i asseguraran el progrés de la Ciutat. Per la República d'Espanya, per la llibertat de Catalunya i per la glòria i engrandiment de Tarragona, a tots la meva salutació i els meus sincers oferiments. Tarragona 14 d'abril de 1931.

L'alcalde.

Pere Lloret.

L'única seu política que romangué deserta i sense senyals de vida fou la de la Lliga Regionalista de Tarragona. Semblava com si el canvi de Règim hagués promogut entre els seus afiliats un pànic tan irreparable que no s'atreviren a anar al local social per intercanviar dades i impressions. Així, mentre la ciutat era tota animació, entusiasme i alegria, la Lliga Regionalista era tota desolació i tristor.

No obstant això, al cap de pocs dies, naixia un flamant partit: la Lliga Autonomista Republicana, disposat a col·laborar en la governació de la República al costat de tots aquells que havien patit persecucions i s'havien sacrificat durant mig segle de lluites per aconseguir la implantació del nou règim.

El segon dia de la República, a l'escola es va treballar formalment fins a migdia, però els *Hermanos* ens donaren festa a la tarda i així vaig poder viure els esdeveniments de primera mà. Començaren a arribar automòbils amb gent de tots els pobles, l'entusiasme anava creixent i per les rambles no es podia fer un pas. Els bancs i els establiments comercials estaven tancats. Fou hissada la bandera republicana durant tot el dia a més centres oficials: Correus, Telègrafs, el Banc d'Espanya, la Delegació d'Hisenda, fins i tot a les casernes dels Regiments d'*Almansa* i *Luchana.* Al Banc de Catalunya hi havia la bandera de la República Catalana confederada.

A les set del vespre, la Banda de Música Militar del Regiment d'Almansa, sota la direcció del mestre Ignasi Vélez –gran republicà– féu un concert a la Rambla. En començar

entonà els acords de la *Marsellesa*, que feren esclatar l'entusiasme i l'emoció de tot el poble enmig d'una gran ovació, clamorosa, ja que s'acceptà aquest himne com a símbol d'alliberació del poble. En acabar, les demostracions d'entusiasme anaren en augment, però el punt culminant d'exaltació s'aconseguí amb les primeres notes de la sardana la *Santa Espina*, que fou acollida amb grans aplaudiments, entusiasme i llàgrimes que queien dels rostres dels autèntics homes republicans, seguits amb visques a la Catalunya alliberada.

Al tercer dia es va tancar tot el comerç i continuà la festa. S'organitzà una manifestació a la qual acudí tot Tarragona. Sortí de la Rambla de San Carles cap a l'Ajuntament, després d'escoltar un breu parlament de l'alcalde Lloret, es tornà a posar en marxa precedida per la Banda de Música del Regiment d'Almansa, que anava tocant la *Marsellesa* i l'*Himne de Riego*. Entremig de les nombroses banderes catalanes i republicanes s'exhibien els retrats de Fermí Galán i García Hernández, afusellats a Jaca. La manifestació baixà per la *Boca Calle* i pel carrer de l'Hospital fins a la Rambla i continuà cap al Govern Civil.

Allí, el governador civil, el senyor Mallol, seguia estant afònic i sols pogué fer un crit de «Visca la República!». Després parlà en Nogués i Biset, president de la Diputació i el regidor Ruiz de Lecina també digué unes quantes paraules que foren acollides per la gran gernació amb tot entusiasme. La manifestació es dirigí cap al Consolat de Bèlgica, presidit pel senyor Juli Francillon –que a la vegada era el director de la fàbrica Chartreuse– per homenatjar aquesta nació que havia acollit els nostres exiliats. Després seguí cap al passeig de les Palmeres fins a la Rambla de San Carles, on hi havia el Govern Militar. Sortí al balcó el general Salcedo acompanyat de l'alcalde Lloret, que féu un breu parlament, així com el senyor Olegaray, president del Sindicat dels Treballadors. Seguidament, el general Salcedo s'adreçà als manifestants que emplenaven tota la Rambla Vella per dir en poques paraules que l'exèrcit estava al costat de la República i que defensaria el nou règim que el poble havia triat. La manifestació es va dissoldre i la festa continuà a la Rambla amb els concerts de les Bandes de Música dels Regiments d'*Almansa* i *Luchana* i de la Cobla Tarragona.

Nota sobre l'autor

L'autor d'aquest relat, Antoni Floresví Mas, va ser el menor de tres germans. Fill de Josep Floresví Garreta, que va ser un destacat dirigent socialista tarragoní. Josep Subirats el descriu en el llibre que va dedicar a la presó de Pilats de la següent manera: «Era el líder socialista indiscutible de Tarragona, partido al que se afilió en 1912. Intervino en la proclamación de la República el 14 de abril de 1931 y fue elegido concejal. Al constituirse el primer ayuntamiento republicano de Tarragona, el 20 de abril, ocupó el cargo de teniente de alcalde. Era un político carismático, tanto del PSOE como de la UGT…»[1]

Antoni Floresví tenia catorze anys el dia que es va proclamar la Segona República espanyola, i va viure aquells moments històrics amb la innocència d'un adolescent, però plenament conscient de l'observatori privilegiat que li permetia la proximitat familiar a un dels actors de la declaració republicana. A hores d'ara és un dels pocs testimonis directes que encara resten d'aquell esdeveniment transcendent.

Els fets posteriors van tenir conseqüències tràgiques per a la família Floresví. En acabar la guerra, el germà gran, Josep, es va exiliar, Antoni i el seu germà Manel van ser detinguts, empresonats a Pilats i condemnats a llargues penes de reclusió. En aquella presó de tràgica memòria, se'ls va unir el seu pare, que va ser condemnat a la pena màxima i executat.

Abans d'aquest tràgic desenllaç, però, Antoni va ser traslladat a la presó Model de Barcelona per complir la condemna. En acomiadar-se del pare, aquest li va encomanar que, quan es recuperessin les llibertats, perdonés el mal que els havien fet, però que no oblidés i que escrivís perquè es recordés la bogeria que s'havia apoderat de la gent, segons relata ell mateix en un altre escrit inèdit.

A aquest mandat patern es va unir després la demanda dels seus néts. Per ells supera el silenci imposat per la dictadura i l'oblit voluntari de la transició i fa de pont entre dues generacions distants. Salva la memòria d'uns dies d'esperança il·lusionada però guarda també els records de l'horror i la tragèdia. Escriu per transmetre allò que va viure i es preocupa per narrar fidelment la veritat dels fets, per això utilitza per dibuixar el paisatge de la narració documents que reprodueix de la premsa de l'època. Però el millor és descobrir com va viure un noiet de catorze anys el rebombori que la notícia de la immediata proclamació de la República va produir en l'escola –una escola confessional, a més– i com la joia popular es va desbordar en tres dies de festa al carrer.

Setanta-cinc anys després, Antoni Floresví Mas és capaç de transmetre amb vivacitat l'entusiasme d'un poble que prenia a les seves mans les regnes del futur.

Lluís Balart Boïgues
23 de gener de 2006

1. Subirats Piñana, Josep: *Pilatos 1936-1939. Prisión de Tarragona.* Madrid, 1993; pàg. 41 i 42.

Antoni Floresví Mas, assegut a la primera taula començant per l'esquerra, a l'aula de Comerç del Col·legi La Salle de Tarragona, inici dels anys 30.

L'ideari republicà de Lluís de Salvador

JOAN GISBERT I CANES

1. Introducció

Al proclamar-se la Segona República espanyola, ara fa setanta-cinc anys, eren molts els que confiaven que el nou sistema polític permetria solucionar molts dels problemes de l'Estat espanyol. Per a bona part d'ells, la República significava el bandejament d'un règim monàrquic ineficaç, caducat, i fins i tot corrupte, controlat en els darrers anys per un directori militar. La dictadura primoriverista havia exercit una dura repressió contra els seus opositors i hom anhelava assolir les llibertats democràtiques, de les quals gaudien feia molt de temps altres països propers. En l'aspecte social i econòmic, calia desenvolupar uns projectes de progrés que portessin a superar el secular endarreriment que patia l'Estat. Per als catalans, a més a més, la República representava la possibilitat de recuperar una part de l'autogovern perdut el 1714.

Al tractar del pensament social i polític del periodista Lluís de Salvador, ens apropem també al que va ser l'ideari de molts dels que se sentien aleshores republicans i tenien dipositades en el nou règim totes les esperances d'un futur millor. Potser aquelles expectatives eren un xic exagerades, però la necessitat d'un canvi, a tots els nivells, era tan primordial que al principi s'hi va arribar a creure gairebé cegament. Al final, malgrat les limitacions d'aquell sistema polític, una gran part de la població no va dubtar a defensar-lo amb tots els mitjans possibles, incloent-hi la pròpia vida.

Com era previsible, l'opinió dels sectors més conservadors de la societat es va mostrar des del primer moment contrària a la República i la seva oposició va anar endurint-se al llarg de la dècada, fins arribar a la màxima bel·ligerància l'any 1936. Uns i altres representaven, en certa manera, «les dues Espanyes» de les que parlaven els versos d'Antonio Machado.

S'ha escrit molt sobre la República i sobre la guerra que va acabar amb aquella experiència tan singular en la història de l'Estat espanyol, des de la seva articulació política i administrativa, als inicis del segle XVIII. Donada la importància del tema i la multiplicitat de punts de vista, caldrà escriure'n encara molt més. Hom diu que, com que és un període tan present en el sentiment de moltes persones, la distància aportarà objectivitat per a la seva anàlisi, però també és cert que amb el pas del temps i la desaparició física dels protagonistes l'exposició dels fets perdrà vivor.

L'estudi sobre Lluís de Salvador ens acosta al treball d'un periodista d'ideologia republicana, que va viure aquells esdeveniments històrics i va voler deixar testimoni del seu punt de vista a través dels seus articles de premsa.

2. Apunts biogràfics

Lluís de Salvador i Andrés va néixer a Tarragona, el deu de juliol de 1893 i estudià a l'escola dels Caputxins que es trobava a la plaça de Prim, i al Col·legi Provincial. Als divuit anys publicà els seus primers articles a la revista estudiantil *Ideal científico literario* i als vint-

i-un marxà a Alacant per treballar al ferrocarril que anava d'aquella ciutat a la Vila Joiosa. De 1920 a 1924 fou redactor en cap del diari *El Tiempo*, d'Alacant, i envià articles al *Diario de Tarragona* i al *Tarragona*. Al llarg de la seva vida, també va desenvolupar una faceta literària; fou actor i director de companyies de teatre, escrigué novel·les i guions teatrals, i fins i tot fou l'autor de l'argument de la pel·lícula *Heroísmos* (1922), filmada a Tarragona.[1]

Al febrer de 1925 es féu càrrec de la direcció del diari *Tarragona* i dos anys després passà a dirigir el *Diario de Tarragona*.[2] Era l'època de la dictadura del general Primo de Rivera i, com li passà també a altres periodistes, veié molts dels seus articles censurats; fins i tot l'empresonaren deu dies per la publicació d'un acròstic en què es llegia «visca Catalunya lliure».[3]

Lluís de Salvador va col·laborar en altres publicacions d'àmbit tarragoní. A finals dels anys vint publicà algun article a *El Temps. Gaseta hebdomadària*, promoguda per un grup de capellans joves, i a inicis de la dècada següent participà en la *Revista Estudiantil*.

La principal activitat periodística durant el període republicà l'exercí al *Diari de Tarragona,* del qual seguia sent director i col·laborà en el canvi d'orientació ideològic de la publicació que esdevingué, pràcticament, el portaveu del grup d'Acció Catalana Republicana. El catorze d'abril de 1932, en commemorar-se el primer aniversari de la República, es catalanitzà la capçalera del diari i la totalitat dels seus textos.

Arran dels Fets d'Octubre de 1934 va ser empresonat durant vuit dies, però el setze del mateix mes tornava a publicar els seus articles. Durant els anys de la República fou el cronista oficial de la ciutat i, ja en plena guerra, se'l designà també cronista de la Comissaria de la Generalitat a Tarragona.

Josep Pau Virgili es mostrà dur amb ell, criticant que en els primers moments de la guerra «es proposà, més que no pas informar els lectors de tot el que esdevenia, en aquells moments de coses greus fruit de la revolució, passar per alt tot allò que pogués perjudicar-la».[4] Lamentablement, els articles de premsa que es publiquen enmig d'una guerra no gaudeixen d'una objectivitat total, com és habitual i desitjable en les etapes de normalitat democràtica.[5] Per altra banda, la duresa de l'historiador contrasta amb la forma, gairebé

1. VIRGILI BERTRAN, M. Elena: «La guerra civil a Tarragona: visions del periodista Lluís de Salvador i Andrés» a: PIQUÉ PADRÓ, Jordi; SÁNCHEZ CERVELLÓ, Josep (coords.): *Guerra civil a les comarques tarragonines (1936-1939)*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 1999; pàg. 196-197.
2. VIRGILI SANROMÀ, Josep Pau: *Tarragona i la seva premsa (1900-1980)*. Tarragona: Hemeroteca de Tarragona, vol I, 1980. Sobre la situació d'aquests dos diaris i la designació de Lluís de Salvador, vegeu les pàg. 18-21 i 125.
3. Segons J. P. Virgili (*op. cit.,* pàg. 22), es tractà d'un parany contra el diari i el seu director però, posteriorment, el jutge va percebre l'engany. Vegeu també: RAMON, Salvador: «Petita història d'un acròstic» a: *Opuscle de Setmana Santa de l'Agrupació d'Associacions* [Tarragona] (1980), i amb el mateix títol a: *Diari de Tarragona*, 21 de setembre de 1991, pàg. 5, i VILÀ MAYO, Octavi. «El director del *Diario de Tarragona* empresonat». *Diari de Tarragona*, 17 de setembre de 1991, pàg. 2.
4. VIRGILI SANROMÀ, Josep Pau: *op. cit.*, vol. II, 1982; pàg. 2.
5. L'any 2003, quan els EUA atacaren l'Iraq, alguns comentaristes de notícies recordaven que a les guerres, «la primera víctima és la veritat». Desgraciadament, el primer que cal lamentar, sempre, és la pèrdua de vides humanes. Després, cal afegir-hi moltes més pèrdues i, entre aquestes, també la veritat i l'objectivitat.

entranyable, amb que tracta els primers artífexs del *Diario Español de FET y de las JONS*. Cal tenir en compte que aleshores Virgili treballava als tallers del diari.[6]

L'abril de 1937, la CNT-FAI confisca el *Diari de Tarragona*, que serà dirigit a partir d'aquell moment per Josep Alomà i Sanabra i deixen la sotsdirecció en mans de Salvador, que col·laborava també amb el diari antifeixista *Llibertat*, vinculat a Esquerra Republicana de Catalunya. Segons una entrevista de la historiadora M. Elena Virgili amb Josep Recasens i Jordà, director en aquella època de *Llibertat*, Lluís de Salvador no era cap extremista, era un home molt moderat, «que veia les coses en el seu volum normal».[7] Acabada la guerra, Recasens fou comdemnat a la pena màxima, però salvà la vida després d'uns anys de reclusió. L'administrador del diari, Francesc Cañagueral, morí afusellat.

El nou de febrer de 1938 s'acomiada definitivament del *Diari de Tarragona*, en un article titulat *Fi d'una etapa professional*. Poc després, aquest diari i el *Llibertat* han de plegar per manca de paper. Fa gairebé un any que, com a «cronista oficial», Salvador té cura de la redacció de la memòria dels bombardeigs feixistes sobre la ciutat, on anota, molt detalladament, les característiques de les incursions, víctimes i danys materials. Una còpia de la «Memòria» es troba actualment a la Biblioteca Hemeroteca Municipal de Tarragona (BHMT), gràcies a una donació feta pels seus fills Ramon i Montserrat, l'any 1994.[8]

Al desembre de 1938, davant de la imminent ofensiva final de les tropes franquistes sobre Catalunya, el periodista marxa a Barcelona amb la seva família. Un mes després, partiran cap a l'exili, com molts altres republicans.[9]

El set de març de 1939, a la frontera del Voló, li fan deixar la documentació que, per encàrrec de les institucions tarragonines, havia de fer arribar al govern francès. Ell i el seu fill Ramon són internats en un camp de concentració (probablement el d'Argelers, al Vallespir); la seva filla Montserrat i la muller fan cap a un altre, perquè, generalment, se separaven a homes i dones en camps diferents. Al mes d'abril es construeix, amb barracots de fusta, el camp del Barcarès, també a la platja, a prop de l'estany de Salses (Rosselló). Lluís de Salvador hi passarà els vuit mesos següents i, gràcies als seus coneixements de francès, farà d'intèrpret entre els refugiats i les autoritats.

Als documents llegats a la BHMT hi ha una còpia en paper ceba, molt deteriorada, de l'escrit que va adreçar a les autoritats franceses, acompanyant la *Memòria relativa als bombardejos*… L'escrit comenta «le martyrologe de Tarragona, come un cas des plus caractéristiques de la brutalité totalitaire». Davant del més que previsible esclat d'una guerra a nivell mundial, es té por que altres ciutats puguin patir una agressió semblant, ja que, en certa manera, la destrucció sistemàtica de territoris enemics apareix al *Mein Kampf* hitlerià i «Espagne na été qu'un champ d'experimentation». En aquell mateix paper, durant el seu

6. VIRGILI SANROMÀ, Josep Pau: *op. cit.*, volum II; pàg. 39.

7. VIRGILI BERTRAN, M. Elena: *op. cit.*; pàg. 198.

8. *Memòria relativa als bombardejos soferts per la ciutat de Tarragona. Període comprès entre els mesos d'abril del 1937 a gener del 1939.* BHMT, Fons Lluís de Salvador. De la documentació dipositada en parla VIRGILI BERTRAN, M. Elena: *op. cit.*; pàg. 195-207. Sobre els bombardeigs, vegeu també GONZÁLEZ HUIX, Francisco: *El asedio aéreo de Tarragona (1937-1939).* Tarragona: I.E.T. Ramon Berenguer IV, 1990.

9. VIRGILI BERTRAN, M. Elena; GISBERT CANES, Joan: «Lluís de Salvador i l'exili republicà» a: *Diari de Tarragona* [Tarragona], 15 de novembre de 2002; pàg. 5.

internament al Barcarès, Lluís de Salvador afegí unes notes aclaridores de com va lliurar la documentació:

«L'original de ce Rapport avec toute la documentation graphique qui l'accompagnait (photos, plans, etc.) fût remis le 7 Mars 1939 au Capitaine PARIS, Commandant le Détachement Militaire en service au Boulou (Pyr. Orles.) La remise eut lieu au bureau du dit Capitaine placé au rez-de-chaussée de l'Hostellerie Catalane, en présence de deux Chefs de la Garde Républicaine […] Capitain Paris ayant assuré […] que le Rapport serait envoyer au Gouvernament Française…».[10]

Entre els papers del Fons n'hi ha uns que estan redactats en castellà, fets a llapis i amb lletra més desigual que la que veiem en altres documents seus. Això fa pensar que els devia escriure en unes condicions molt difícils, com les que es donaren durant el seu internament als camps. L'estat de conservació del paper és molt precari i el contingut està en la línia del que havia presentat en francès, a les autoritats frontereres, però el to és encara més dur i s'hi veu el gran dolor causat per la guerra:

«[…] Tarragona ha sido destruída por la guerra. Por la guerra de invasión fascista […]. Tarragona ha sido asesinada, crucificada, en la cima de la colina donde se asienta, que le ha servido de calvario».[11]

Al sortir del seu internament, ell i la seva família fan cap a la regió de Gascunya (Aquitània) i s'instal·len provisionalment a Moissac, a la confluència del riu Tarn amb el Garona. Després, es traslladen a Agen, la capital del departament de Lot-et-Garonne,[12] on treballen la terra i fan de grangers. La difícil situació s'agreuja encara més en esclatar la Segona Guerra Mundial. Quan França és ocupada pels nazis, Lluís de Salvador, temorenc de les conseqüències, posa la documentació més compromesa en un maletí i l'enterra lluny de la granja, a prop del riu Garona. Quan ja ha passat el perill i la pot recuperar, es troba amb gran part del material malmès per unes revingudes del riu. Allí hi havia la còpia de la *Memòria dels bombardejos…*, *Tarragona sacrificada*, fotografies, cartes, documents i uns textos de l'any 1938[13] que pensava publicar si es retornava a la normalitat. Per valorar la importància que ell donava a aquesta documentació, cal pensar tan sols en la precarietat de mitjans que tenien els que marxaren a l'exili, fugint de l'amenaça franquista, i en les dificultats per guardar-la al camp de concentració on, molt sovint, els únics béns materials dels quals hom disposava eren els que es portaven a sobre.

Acabada la guerra mundial i, davant la impossibilitat de retornar a Catalunya, Salvador es trasllada a París, on fa de secretari del músic i compositor tarragoní Josep Sentís, quan aquest marxa a Amèrica del Sud. A més a més, treballa en un refugi d'animals, pin-

10. *Avant–Propos…* BHMT, Fons Lluís de Salvador.

11. Salvador, Lluís de: *Tarragona sacrificada* (text inèdit). BHMT, Fons Lluís de Salvador.

12. Entrevista amb Montserrat de Salvador (Tarragona, 18 d'octubre de 2005).

13. Vegeu Virgili Bertran, M. Elena: «La guerra civil a Tarragona…», *op. cit.*, i també Gisbert Canes, Joan: «Tarragona durant la guerra civil. Aspectes de la vida ciutadana, vistos a través dels escrits de Lluís de Salvador» a: Piqué Padró, Jordi; Sánchez Cervelló, Josep (coords.): *Guerra civil a les comarques tarragonines (1936-1939), op. cit.*; pàg. 209-220. El primer cop que se citen és a Piqué Padró, Jordi: *La crisi de la rereguarda. Revolució i Guerra Civil a Tarragona (1936-1939)*. Barcelona: Diputació de Tarragona i Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliva, 193), 1998. Finalment, es publiquen a: Salvador Andrés, Lluís de: *Tarragona sota les bombes. Crònica d'una societat en guerra (1936-1939)*. A cura de M. Elena Virgili Bertran. Cossetània Edicions (Col·lecció Memòria del Segle xx, 5). Valls, 2005.

ta i torna a escriure obres de teatre. Als anys seixanta pot tornar ja de l'exili i s'instal·la a Barcelona. Tot i tenir edat de jubilar-se, treballa al *Mundo Deportivo* i en diverses editorials (M. Arimany, Dalmau i Jover…), escriu guions teatrals i fins i tot col·labora en programes radiofònics. Finalment, l'any 1970 ve a Tarragona on, malgrat els greus problemes de visió que té, encara escriu i pinta. Mor l'estiu de 1975, als vuitanta-dos anys.[14]

3. La Segona República espanyola. Context històric

El nou règim polític proclamat el catorze d'abril de 1931 es trobà immers en una època de grans convulsions polítiques arreu del món i, sobretot, a Europa. A l'Estat espanyol, la República va procurar trencar amb el llast d'un passat feixuc, socialment anquilosat, on calia, gairebé, canviar-ho tot. Als inicis del segle XX sols hi havia indústria a Catalunya –sobretot a les comarques barcelonines–, a Bilbao i el seu entorn, i a Madrid. La resta del territori era majoritàriament agrícola i, lamentablement, el control de les terres estava en unes mans poc disposades als canvis i a la modernització, i menys encara a una política social més justa. Els efectes de la crisi econòmica del 1929 també es deixaren sentir a l'Estat espanyol, que patia un secular endarreriment en tots els aspectes que limitava enormement la represa econòmica. A més a més, la nova administració havia d'enfrontar-se amb aquells estaments que volien conservar els seus ancestrals privilegis, entre els quals es trobaven l'Església, els vells cacics i l'alta burgesia, que fins aleshores havien tingut el suport d'un sector força important de l'Exèrcit.

Ja feia anys que la monarquia no gaudia de l'acceptació popular d'altres èpoques i, molt sovint, les protestes populars anaven contra una institució que era incapaç d'afrontar els reptes que els temps exigien. En la seva obra –ja clàssica– *La República española y la guerra civil*, Gabriel Jackson deia que el 1917 «hubo una serie de huelgas revolucionarias, claramente dirigidas contra la Monarquía. El ejército, como apóstol del orden, acabó con las huelgas y salvó al trono». L'historiador nord-americà comentava que el 1923 «la Monarquía pareció estar al borde del colapso. De nuevo otro golpe militar, esta vez por el general Miguel Primo de Rivera, libró temporalmente del peligro a la Monarquía, por última vez. […] España perdió la gran libertad intelectual y las ligeras libertades parlamentarias que había logrado desde 1875. La corrupción, la ineficacia y la influencia militar en la política se extendieron rápidamente […]». Espanya era aleshores «una monarquía moribunda, un país de desarrollo económico muy desigual y un campo de batalla de ardientes corrientes políticas e intelectuales contrarias».[15] La dictadura de Primo de Rivera finí al gener de 1930. La *dictatova* que la succeí durà fins que les eleccions municipals del dotze d'abril de 1931 donaren la victòria als candidats antimonàrquics, sobretot a les principals ciutats de l'Estat.

En proclamar-se la República, feia poc més de dos segles que Catalunya havia perdut la seva autonomia i es trobava tenallada pel nou sistema polític implantat pels Borbons. Aquesta dinastia, molt més centralista que la dels Àustria, havia anat articulant l'Estat en regions i províncies, sense tenir en compte ni la veu, ni les necessitats, dels territoris administrats.

14. Virgili Bertran, M. Elena: «La guerra civil a Tarragona…», *op. cit.*; pàg. 200.

15. Jackson, Gabriel: *La República española y la guerra civil.* Barcelona: Editorial Crítica, 1976; pàg. 25 i 281.

A la segona meitat del segle XIX, la Renaixença literària catalana havia coincidit amb el desvetllar dels sentiments nacionalistes arreu d'Europa i amb l'arribada de les noves corrents polítiques de tendències socialistes i àcrates. Tot això va propiciar el desenvolupament d'un sentiment catalanista, reprimit anteriorment, que es debatia entre una tendència tradicionalista i conservadora, que acceptava la monarquia hispànica, sempre que li permetés un cert marge d'autonomia, i un altre corrent, més agosarat, que propugnava una fórmula federal per a l'Estat espanyol i, fins i tot, una desvinculació d'aquest. Tot això, amb múltiples peculiaritats que no sols diferenciaven els diversos grups polítics, sinó que, sobretot, els desunien.

Les eleccions d'abril de 1931 foren doncs, molt més que unes simples eleccions municipals. A l'àmbit català, la victòria d'*Esquerra Republicana de Catalunya*, partit fundat un mes abans, com a resultat de la unió del *Partit Republicà Català*, d'*Estat Català* i del grup de *L'Opinió*, propicià que Francesc Macià proclamés la República Catalana des del balcó de la Generalitat, poques hores abans que a Madrid es proclamés la República Espanyola. Tres dies després, i per tal de col·laborar en l'estabilitat del nou règim polític, el president Macià es veié obligat a renunciar a la República Catalana i a acceptar la promesa d'un futur estatut d'autonomia.

4. Els articles de Lluís de Salvador

Per comprendre l'ideari polític de Lluís de Salvador, cal situar-nos en el context d'aquells anys, tot i que la seva línia de pensament i els ideals que defensava són encara els de molts ciutadans i ciutadanes d'aquest país.

En aquella època hi havia molts republicans que, des de diversos camps, intentaven canviar una societat que portava massa temps esperant una profunda reforma. La revista *L'Avenç* en fa una descripció molt precisa en un article que lloa la valuosa tasca d'un altre intel·lectual tarragoní, l'historiador Antoni Rovira i Virgili, i el situa dins del

> magma de classes diverses, constituït per menestrals, pagesos, sectors obrers, comercials i professionals, que per la seva diversitat i expressió política més genuïna s'ha pogut denominar societat republicana. D'aquest cos marginal va sortir una intel·lectualitat, sovint de feble formació acadèmica, a voltes gairebé o del tot autodidacta, que amb un fort compromís polític i una gran empenta va provar d'entendre i de superar les constriccions a què estava sotmès.[16]

És també molt descriptiu el testimoni de Carme Casas, una tarragonina que ha defensat al llarg dels anys els seus ideals:

> L'Espanya de la República era una Espanya alegre, molt esperançada… plena de contradiccions, és cert, però on tothom opinava. I aquest interès per la política era a tot arreu, en totes les capes de la societat: opinava el patró, l'obrer, l'intel·lectual i l'home del carrer. Opinaven les dones, els professionals, els menestrals i totes les persones.[17]

És en aquest context on situem la figura de Lluís de Salvador, a qui el fatal desenllaç de la guerra d'Espanya (1936-1939) portà, com a molts d'altres, a un exili forçós, i truncà una professió que havia exercit amb una gran honestedat.

16. RIU-BARRERA, Eduard: «Rovira i Virgili observa Europa. Una història natural de les nacionalitats» a: *L'Avenç* [Barcelona], núm. 300, (març de 2005); pàg. 42-45.

17. SERRA, Daniel; SERRA, Jaume: *L'exili dels republicans. El somni derrotat.* Barcelona: Columna Edicions (col·lecció Columna Idees, 7), 2004; pàg. 255.

Trenta anys després de la seva mort (1975), podem apropar-nos al pensament social i polític de Lluís de Salvador a través dels seus escrits, sobretot els que va publicar en forma d'articles de premsa, fins l'any 1938. Com a responsable que va ser durant molts anys del *Diari de Tarragona*, a la crònica dels fets d'actualitat hi aportava el seu punt de vista propi que, molt sovint, era una declaració de principis i un encoratjament als lectors en una de les èpoques més crucials de la nostra història.[18]

Lluís de Salvador és un escriptor que viu intensament l'ideari republicà: segueix les idees de la Il·lustració i de la Revolució Francesa, i se li nota també, la influència de les idees socialistes. El seu republicanisme s'ha d'entendre com una contraposició a la monarquia corrupta, despòtica i ineficaç que havia estat dirigint l'Estat fins aleshores. Aquest ideari queda reflectit a la majoria dels seus escrits, fins i tot a l'article en què s'acomiada del *Diari*, on recorda que, vint anys abans, quan s'inicià en el periodisme, la premsa «constituïa un dels instruments més odiosos i sovint més vils, que posava en joc la baixa i immoral política dels cacics i altres *jerifalts* de la monarquia». [19]

Lluís de Salvador s'implicà profundament en temes culturals, publicant articles relacionats amb el teatre, la música,[20] l'arqueologia, les processons de Setmana Santa a Tarragona, l'urbanisme… En un d'aquests es proposava convertir el Camp de Mart, aleshores terreny d'instrucció militar, en un parc, i és curiós observar que, el que ell exposa, amb la col·laboració del dibuixant Lluís Mallafré, va acabar esdevenint una realitat gairebé quatre dècades més tard.[21]

L'esperit crític que el caracteritzà es pot veure en la majoria dels seus textos, dels quals tractarem, principalment, els que tenen una vinculació més directa amb la política, tot i que aquesta, acaba afectant sempre a tots els àmbits de la societat.

En un article de 1928 al·ludeix a la II Exposició d'Art Tarragoní que, al parer d'alguns, no havia rebut tantes visites com es mereixia. Ell pensa que s'han d'organitzar millor les exposicions i, sobretot, cal recórrer a «la difusión de la cultura; a la depuración del sentido estético de la *masa*; a despertar en ella la curiosidad primero, el interés más tarde, la pasión, últimamente, por las bellas manifestaciones de la más pura y noble de las manifestaciones del *saber* y del *sentir* humano: el Arte», i això és un deure dels que regeixen els destins de la ciutat.[22]

En un altre article, escrit també durant la dictadura de Primo de Rivera, com l'anterior, alerta contra una antiga figura espanyola, la del *cabdill*, que aleshores renaixia a Itàlia (*duce*) i Alemanya (*führer*). Segons les arcaiques normes bèl·liques, el cabdill era necessari per vèncer, però

18. A la tasca de Lluís de Salvador se li podrien aplicar els comentaris d'una entrevista de Josep M. Solé i Sabaté a Vicenç Villatoro, on, aquest, opinava que el periodista mira les coses que passen, sent curiositat per elles, intenta entendre-les i ho transmet als lectors. Programa de *Més TV* (Tarragona), del 8 de maig de 2005.

19. SALVADOR, Lluís de: «Fi d'una etapa professional» a: *Diari de Tarragona*, 9 de febrer de 1938.

20. Com a director del *Diari de Tarragona* va impulsar els concerts a la pedrera romana del Mèdol (1930-1933).

21. SALVADOR, Lluís de: «La conversió del Camp de Mart en parc» a: *Diari de Tarragona*, 11 de novembre de 1934. Vegeu també: GISBERT CANES, Joan. *Tarragona: escultures, làpides i fonts. Monuments i elements decoratius als carrers de la ciutat.* Tarragona: Arola Editors, 2003; pàg. 80, 81 i 85.

22. SALVADOR, Luís de: «Problemas culturales. Los que comprenden y los que no comprenden el Arte» a: *Diario de Tarragona*, 22 de gener de 1928; pàg. 1.

> …las luchas del mañana, los movimientos de las grandes colectividades humanas en pro de un ideal de redención, no precisará de caudillos, de greyes, ni de carnes de cañón […]. Cuando el pueblo de hoy, más alto que el de ayer, más *dueño* de su cerebro que el de ayer, más convencido y poseído de su ideal que aquellas masas del pasado […] crea llegado el momento de marchar adelante, marchará, marchará sin necesidad de caudillo.[23]

El primer de gener de 1931, a la salutació de cap d'any del *Diario de Tarragona* fa balanç del creixement de la ciutat durant la darrera dècada:

«Tarragona se ha sentido renacer, en efecto, cuando ni material ni espiritualmente, se le podía suministrar –salvo excepciones– des de las Corporaciones, desde los centros dirigentes, la savia vital que necesitaba. Ha crecido, pese a la opresión sobre ella ejercida por los espíritus timoratos, los incomprensivos o los sórdidos». En aquest article comenta també que el seu anhel, i el de tots els ciutadans, seria «aspirar a que, cesando un régimen que tantos puntos de contacto tenía y tiene con el colonial, la Ciudad se rija única y exclusivamente con arreglo a la voluntad, a la inspiración y a los ideales ciudadanos». I, finalment, diu que aquesta és «la norma de vida que corresponde a los pueblos sanos y vigorosos, que no están amarrados al remo de una galera, para rendir su esfuerzo en provecho del avance de una nave, en la que su libertad nada avanza. Antes al contrario: en ella se pudre, como en una cárcel».[24]

Al cap d'un mes d'haver-se proclamat la República, Lluís de Salvador escriu sobre un dels temes de més urgència: el del millorament de la vida del treballador, l'estrat més nombrós de la societat. Prenent com a referència l'any 1914, quan s'inicià la gran guerra europea, diu que, en general, el treball de l'obrer s'ha vist millor pagat i això li ha permès millorar algunes de les condicions materials de la seva vida: alimentació, vestit, diversions…, però altres, de més transcendència, com l'habitatge, la previsió per a la vellesa i l'alta cultura no estaven encara a l'abast de la classe treballadora. Per assolir el seu millorament es necessiten «més medis de vida», i la solució no és un augment dels sous, si també s'apuja el cost de la vida. Per això cal que el govern prengui mesures efectives mitjançant lleis tutelars i econòmiques.[25]

Durant molt de temps, i arreu del món, una de les característiques dels grups més conservadors de la societat, era la defensa de l'*ordre*, un ordre que, per alguns, es remuntava a l'origen de la humanitat. Per contraposició, els sectors que es consideraven més progressistes propugnaven altres principis com respecte, cooperació, etc. per arribar a assolir un estat de justícia i benestar. I perquè tot funcionés, calien unes normes, unes lleis. La diferència es trobava en el fet que per a uns la llei era immutable i estava per damunt de tot, i per als altres, les lleis eren un mitjà indispensable, però s'havia d'adaptar a les necessitats del cos social al qual havien de servir. Davant d'aquesta qüestió, Lluís de Salvador creu que «si

23. Salvador A., Luís de: «Divagaciones de actualidad. El caudillaje» a: *Diario de Tarragona*, 19 de febrer de 1928; pàg. 1.

24. Salvador A., Luís de: «Comentario del día. 1921-1931» a: *Diario de Tarragona*, 1 de gener de 1931. En aquella època, a la primera pàgina, hi solia aparèixer aquest text: «la presente edición ha sido sometida a la previa censura militar». Aquest tipus de censura (després n'hi hauria d'altres), durà fins el 22 de març, tres setmanes abans de les eleccions que portarien la República.

25. Salvador, Lluís de: «L'amelioramient de la vida obrera» a: *Diario de Tarragona*, 23 de maig de 1931. Aquest article i els que el segueixen foren publicats a la primera pàgina del diari, a la secció titulada «Els dies i els fets».

un cos viu, organitzat, no pot viure contra les lleis de la Natura, un cos social organitzat no pot viure contra les lleis naturals de la dignitat humana. El seu fi violent, catastròfic, és segur i inexorable».[26]

L'article critica durament els qui apel·len a la violència sota el pretext de mantenir l'ordre i fan ús de la il·legalitat com a arma de govern; diu que els ciutadans «consideren més pertorbador i dissolvent el desordre despòtic i ordenat des de dalt, que el desordre empíric dels de sota» i, adreçant-se a *la gent d'ordre*, els recorda que «la majoria dels sants i dels màrtirs ho foren per atemptar l'ordre del moment llavors establert, i defensar un estat, que llavors semblava paradoxal, de major perfecció futura». Quan escriu això, el juliol de 1931, el govern ha de cercar solucions als problemes seculars que arrossega l'Estat espanyol, ha d'afrontar la greu crisi que, en part, havia contribuït a la caiguda de la monarquia i ha d'articular una normativa, unes lleis, que esdevinguin uns *principis fonamentals de vida ciutadana.* Salvador pensa que no és qüestió de disciplina o d'ordre, és problema de dignitat cívica: «si el govern acompleix *dignament* el seu comès, defensant l'ordre sense sortir-se de les Lleis [...] l'assistència ciutadana unànime, no li mancarà». Finalment, i davant algunes crítiques que recullen alguns rotatius, recorda un antic consell oriental que diu «Buda em deslliuri abans d'un mal conseller tapat amb una caràtula de fang, que d'una desena d'enemics a cara descoberta».[27]

El periodista defensa les llibertats ciutadanes però creu que, per damunt de tot, cal que arreu hi hagi pau. I el seu al·legat pacifista és important en aquells moments, pocs anys després que els afanys imperialistes de les grans potències s'haguessin enfrontat en la gran bogeria de la Primera Guerra Mundial, i Europa es convertís en un grandiós escorxador de soldats. Tot i que Espanya no participà activament en aquella guerra, en mantingué una de molt sagnant al Magrib que comportà una gran oposició del sector obrer perquè era el que hi posava la majoria de morts. Salvador ens recorda que al llarg del segle XIX s'havien patit cops d'estat, *pronunciamientos* i guerres, com a conseqüència de la confrontació violenta de diverses formes de pensar, i fins i tot per dirimir quina testa havia de lluir la corona del reialme. Per tot això, es congratula que, finalment, el país tingui una Constitució, «obra d'un Parlament elegit per sufragi universal, en unes eleccions que, malgrat les inevitables imperfeccions i incidents parcials, hom no ha pogut per menys de reconèixer que foren sinceres». Ell creu que «la guerra civil és una cosa d'altres temps, d'altres etapes de la civilització» i que les confrontacions haurien de quedar limitades al terreny dialèctic, i així, la guerra de les idees, no la guanyarà «el més valent, ni el que tingui més tones de pólvora», sinó el que, «com el Crist, prediqui la veritat i la justícia, combati el sectarisme i la tirania.»[28]

Desgraciadament, el seu anhel no es complirà i, abans de cinc anys, un aixecament militar portarà a la més sagnant confrontació de la història de l'Estat espanyol.

Salvador és un home d'esquerres que no s'està de lloar a un republicà de dretes, com Niceto Alcalà Zamora, president de la República espanyola, pel seu important paper en la

26. SALVADOR, Lluís de: «De primer, les Lleis. Després, l'ordre. Caràtules de fang» a: *Diario de Tarragona*, 21 de juliol de 1931.

27. Ibídem.

28. SALVADOR, Lluís de: «La Constitució i els deures cívics» a: *Diario de Tarragona*, 11 de desembre de 1931.

implantació i consolidació del nou règim polític. En un gran article, escrit a finals d'octubre de 1931, recorda que, un any abans, la majoria del país es trobava en un estat revolucionari latent; l'exèrcit estava dividit i indisciplinat i la Guàrdia Civil no estava disposada a servir un govern que era oposat als sentiments republicans de la majoria del país: «la revolució es feia doncs imminent, inevitable. Però una revolució forjada com a conseqüència d'un llarg període de repressió violenta, que havia de comportar, lògicament, inexorablement, una reacció potser més violenta encara.»[29]

Segons el seu parer, l'abril de 1931, Alcalà Zamora, un polític intel·ligent i assenyat, sincer i lleial, sabé guiar la República, que «passà de l'orb instint popular, a mans d'una intel·ligència asserenada». L'article descriu alguns dels fets produïts en els primers mesos i ens serveix també, per veure quin era el punt de vista del periodista:

> La revolució es féu. Però es féu exemplarment. Sense vessament de sang. Sense desfermament d'odis destructors. Sense –i això és el més important– aquella guerra civil que la part monàrquica de l'exèrcit anhelava. Si es produïren incendis escadussers de convents i fins també vessaments de sang aïllats, episòdics, no foren per a desmentir allò que hem dit, ans be per a confirmar-ho. Aquests episodis serviren per a demostrar el que hauria passat si les coses haguessin anat lligades, només a la obediència imposada per l'instint de la massa.[30]

Pensa, però, que Alcalà Zamora ha acomplert ja íntegrament la seva missió, que «ell era l'home que el moviment *inicial* de la revolució necessitava. Per a l'altra revolució ja encarrilada i progressiva de la *norma republicana*, no és ell l'home que el país necessita». Aquesta qüestió plantejada el 1931 es debatrà cinc anys després i, aleshores, Niceto Alcalà Zamora serà substituït en la presidència de la República per Manuel Azaña. Si per a uns, el canvi era necessari, per altres sempre quedarà la incògnita de si el futur hagués pogut ser diferent. Però això, queda fora de l'àmbit d'aquest treball.

Com ja hem dit abans, el 1931 calia fer molts canvis i molt aviat, ja que socialment es portava un gran retard en comparació amb altres regions de l'Europa occidental. Anys enrere, en algunes d'aquestes s'havia lluitat per la vella utopia d'una societat més justa, mentre a la península Ibèrica s'havia vessat la sang per aclarir qui havia d'exercir de monarca. Com han dit alguns historiadors, hi havia molta feina pendent per fer i la necessitat va impulsar a intentar realitzar-la en poc temps. Per a una d'aquelles «dues Espanyes», els canvis eren massa lents, i per a l'altra, qualsevol canvi era dolent. El drama fou que aquesta segona s'imposà amb la força de les armes i es tornà, socialment parlant, a la situació dels anys vint. Abans d'aquest desenllaç, Lluís de Salvador comentava en un dels seus articles que la Revolució Soviètica havia assolit el triomf, però aquest havia estat molt precipitat, «impulsiu i improvisat» i que després, caldria reconstruir bona part d'allò que l'*odi irreflexiu* havia enrunat.[31] Ell creia en una altra via, menys violenta, i posava per exemple la tàctica del socialisme anglès, que avançava pas a pas, potser amb parsimònia, però sense haver de retrocedir després.[32]

29. SALVADOR, Lluís de: «La missió d'Alcalà Zamora» a: *Diario de Tarragona*, 25 d'octubre de 1931.

30. Ibídem.

31. SALVADOR, Lluís de: «La humanitat fa via» a: *Diari de Tarragona*, 8 de novembre de 1934.

32. I això, sense comptar que aleshores encara no es coneixia l'abast real de la política d'Stalin.

5. Cultura i societat

A l'adveniment de la Segona República, a l'Estat espanyol hi havia moltes mancances i, entre elles, la de cultura. Lluís de Salvador diu que aquesta manca fa que, en ocasions determinades, el poble no actuï com seria desitjable que ho fes:

> La voluntat popular no te mai, i menys encara en un estat deficient de cultura, *forma pròpia.* Ans al contrari, constitueix com el mercuri, una massa inconstant, inquieta, *desorientada* i feixuga, que pren automàticament i ràpida la forma del vas on rau empresonada. El vas que empresona la voluntat popular és l'ambient dintre del qual viu, sent i obra [...]. El poble, la massa amorfa dels humils, dels que per a res no compten, dels que en la guerra són carn de canó i en la pau carn anònima de fàbrica, d'indiferència, d'hospital i de fossar comú, no és responsable de la forma donada al vas que constitueix aquell ambient.[33]

En les societats autocràtiques, aquest *ambient* de què parla l'article és responsabilitat de la minoria que té el poder; per això, fa una acusació directa a les classes dominants durant la monarquia, responsables, per tant, del tipus d'educació que tenia la població. Ell considera injust que, els mateixos que abans dirigien el país, ara acusin el poble de «barbarisme, d'ignorància i d'intransigència», al·ludint a algunes situacions de conflicte social que patia la jove República. El periodista opina que en «un estat social i històric de justícia, el poble, per llei natural, fora just i aimaria la Justícia», i en un ambient de transigència, el poble seria també transigent. Ell creu en la possibilitat que la comprensió, la tolerància i el respecte a les lleis siguin la tònica general de les masses populars, però per això, cal també que els que dirigeixen aquesta societat fomentin aquests valors.

En l'àmbit específic de la cultura catalana, un dels primers afanys del Govern de la Generalitat fou el d'intentar normalitzar el fet d'escriure en català, reforçant la tasca iniciada el 1914 per la Mancomunitat, i que havia estat entorpida per la dictadura de Miguel Primo de Rivera. Però a banda dels polítics, és tot el poble –encapçalat per intel·lectuals, mestres, escriptors i periodistes– el que aconseguirà el redreçament de la llengua.[34] En un dels seus articles de premsa Lluís de Salvador encoratja a «no renunciar a escriure el català per la por de fer-ho malament i que us blasmin els entesos. El cas és que escriviu el català. Feu-ho tan bé com pugueu. Però feu-ho. No hi fa res que, de moment, no us surti *bona lletra.* És a dir: bona ortografia, bona construcció literària.»[35]

Ell creu que, més endavant, quan la situació s'hagi normalitzat, ja hi haurà una depuració del llenguatge. Mentrestant, l'escola catalana ha de ser un fogar «de cultura integralment liberal i catalana, però sense odis ni reserves, amb interès i viva atenció cap a la cultura de la resta dels pobles hispànics. Una cultura amb odis exclusivistes, com la que ens servien a nosaltres, no fora cultura, sinó barbàrie».[36]

Acaba dient que l'escola serà, primordialment, la que haurà d'instruir, educar i formar patriòticament les noves fornades de ciutadans i, mentrestant, caldrà donar un marge de tolerància als que posen «en escriure el català, més bona voluntat que acurança».

33. SALVADOR, Lluís de: «La voluntat popular i la llei natural» a: *Diario de Tarragona*, 18 d'octubre de 1931.
34. Gairebé fins a les acaballes del règim franquista, una gran part dels que llegien i escrivien en català era perquè l'havien après en temps de la República.
35. SALVADOR, Lluís de: «El català a la premsa. Un marge de tolerància» a: *Diario de Tarragona*, 14 de juliol de 1931.
36. Ibídem.

L'any següent a aquest article, es posa en funcionament l'Institut Escola de la Generalitat, una obra ambiciosa per aquella època, que volia revolucionar i modernitzar la cultura escolar. Salvador comenta, un cop més, que el secret de la salvació patriòtica i de la superació humana s'ha de cercar en el camp de la cultura, i que «l'escola ha d'ésser un centre d'experimentació i un taller de modelació de la *personalitat* de l'infant.»[37]

Dins de la temàtica cultural, tracta de les biblioteques populars, creades el 1915 per la Mancomunitat, però diu que gairebé sols en fa ús la «classe mitjana», mentre que «l'element popular» no s'hi acosta. Ell opina que els directius dels centres no s'han de limitar a «*esperar* l'arribada de l'obrer lector», sinó que, com els missioners, han de cercar-lo i «oferir-li la llum del saber». I en aquesta tasca hi haurien de col·laborar també les associacions de cultura, els mestres, les agrupacions de caràcter social i polític, els periodistes i, «un dia a venir, l'obrer, per al bé de la Humanitat i d'ell mateix, sabria que les més profundes i benefactores revolucions les faran en l'esdevenidor, més o menys pròxim, no les bombes, sinó els llibres.»[38]

El canvi de règim polític també serveix per restaurar edificis. Comenta que s'han descobert els carreus que formen les arcades del carrer de Merceria i esmenta els projectes d'actuacions a les antigues cases del Pla de la Seu. Aprofita per criticar l'ensopit *dolce far niente* de l'època anterior, que havia deixat embrutir i abandonar antigues edificacions tarragonines i recorda que l'obra del consell republicà municipal ajudava a donar «forma i esperit, i fins emoció històrica, als admirables monuments i als edificis venerables».[39]

Com es pot anar veient, Lluís de Salvador és un intel·lectual revolucionari que vol canviar l'anterior situació d'opressió, d'injustícia i d'ignorància, per una nova societat presidida pels ideals de llibertat, de justícia i de cultura. Ell és, per damunt de tot, un home de pau, i en aquest sentit, el canvi que proposa també és radical, ja que rebutja les armes i les bombes, i a l'enfrontament violent hi oposa la força del diàleg. En definitiva, el podem situar en aquella línia de pensament que creu que «la força de la raó ha de prevaler sobre la raó de la força.»

Com altres republicans, responsabilitza dels mals que fins aleshores havia patit la població, al despotisme monàrquic que havia ocasionat les lluites violentes entre sindicats i patronals, la «llei de fugues», la repressió del catalanisme (fins i tot en l'àmbit religiós), l'empresonament de molts liberals i, sobretot, la pèrdua de vides humanes a Cuba, Filipines i al nord d'Àfrica. Per això, «cap drama no era tan dolorós en mig de tants drames i tragèdies, com el de les llars. I dintre de les llars, el de les dones: mares, esposes, filles i germanes dels humiliats, dels perseguits, dels empresonats, dels fets desaparèixer per sempre més.»

Els governants d'aquell règim estaven «acostumats a no considerar la dona en el seu valor espiritualment humà, en les seves facultats psíquiques que declarava inferior, sinó en el seu valor zoològic de femella, instrument de diversió i plaer; la dona, en els grans afers polítics i socials no comptava per res.»[40]

37. SALVADOR, Lluís de: «L'Institut-Escola i la Cultura Catalana» a: *Diari de Tarragona*, 29 d'abril de 1932.
38. SALVADOR, Lluís de: «La Biblioteca Popular i la missió del llibre» a: *Diari de Tarragona*, 4 de juny de 1932.
39. SALVADOR, Lluís de: «Tarragona i la veritable tradició» a: *Diari de Tarragona*, 23 de març de 1933.
40. SALVADOR, Lluís de: «Dones ¿a qui heu de votar?» a: *Diari de Tarragona*, 14 d'octubre de 1933.

Molt críticament, admet però, que «dissortadament, aquest gran vici de la monarquia ha sobreviscut al vell règim caigut. Però la República, en col·locar la dona al lloc que li correspon, acabarà, pesi a tots els atavismes, per desterrar-lo totalment.»

En aquella època, molts republicans temien que, si la dona votava, com que estava més influenciada per les prèdiques religioses que l'home, acabaria votant en clau més conservadora. Salvador diu que, pel que fa la política, la República es dol que la dona, «que no ha rebut mai cap vestigi d'educació cívica, es trobi avui en condicions d'inferioritat transitòria pel que fa a aquesta matèria, respecte de l'home.»[41] Malgrat aquesta temença, la República permet, per primer cop a l'Estat espanyol, l'exercici del vot femení i Lluís de Salvador, en resposta a la pregunta que encapçala l'article, diu que «cal només, que la dona cerqui en el més íntim del seu cor d'esposa, de mare, de filla, quan no tingui prou seguretat amb el fall de la seva intel·ligència, potser malèvolament suggestionada».

Pocs dies abans, ja havia tractat d'aquest mateix tema, i reconeixia que hom sabia que les dretes confiaven amb una gran part del vot de les dones. Però, malgrat tot, el que de debò inquietava a molts republicans «era la xifra d'homes i dones d'esquerra que no anirien a votar, uns perquè seguiran les consignes del seu sindicat i altres, perquè no han trobat en el nou règim els canvis que esperaven.»[42]

Amb aquests darrers mots, reconeix que aquella República que ell ha defensat amb els seus escrits no està donant la resposta suficient a totes les expectatives d'aquell poble delerós de canvis. Potser, com ja s'ha dit anteriorment, aquests eren massa grans per tan poc temps com el que s'havia disposat. Per això, i com a republicà convençut, avisa als que no es senten motivats per votar que, malgrat tot, «la vida ciutadana ha millorat en tots els ordres; que avui la llibertat pels que viuen dintre de la llei, és un fet», però per conservar aquestes conquestes i fins i tot millorar-les, cal anar a votar.

Anem veient al llarg dels articles seleccionats que Lluís de Salvador, com tants d'altres periodistes, pren partit per una línia política determinada, que per ell és la del republicanisme d'esquerra, viscut des d'una perspectiva catalana. La seva actitud política i social queda ben palesa quan analitza comentaris que apareixen a la premsa d'aleshores, sobre la minva de la natalitat a Gran Bretanya i diuen que això mateix podria passar en altres països europeus. Alguns estadistes de tendència conservadora s'alarmen i ho atribueixen al fet que minva el sentit moral i augmenta la corrupció de costums. Ell critica el fet que no s'alarmin també de les *guerres devoradores de jovent*: «Nosaltres [...] considerem, també, una *corrupció de costums*, llençar fills al Món, àdhuc saben que hauran d'ésser carn de misèria, física i moral.»[43]

Pensa que el remei contra la baixa natalitat podria ser, entre altres, que es procurés la reforma radical dels sistemes econòmics, que la vida fos més planera i fàcil per a tothom, que desaparegués la misèria: «Que no sigui possible la privació en els uns, d'allò que a uns pocs dels altres resulta indispensable *per viure be*» i, en definitiva, que no hi haguessin «morts de fam i de fred en plena via pública».

41. Ibídem.
42. Salvador, Lluís de: «Per què no poden perdre les esquerres les eleccions» a: *Diari de Tarragona*, 30 de setembre de 1933.
43. Salvador, Lluís de: «¿És un drama artificial o una llei natural?» a: *Diari de Tarragona*, 14 d'agost de 1934.

6. Catalunya i la República

L'agost de 1930, a Sant Sebastià, diversos dirigents de l'oposició antimonàrquica espanyola i alguns representants de partits republicans catalans acordaren coordinar una acció comuna per enderrocar el règim i instaurar la República. Entre altres qüestions, els signants del Pacte reconegueren la personalitat política de Catalunya i acordaren l'elaboració d'un estatut d'autonomia, que hauria de ser plebiscitat pel poble català i aprovat per les Corts constituents.

El juny de 1932, el text de l'Estatut s'està discutint a Madrid però hi ha massa opinions en contra, sobretot des dels escons de la dreta. Davant dels entrebancs a la seva aprovació, Lluís de Salvador critica «els que discuteixen el plet de les nostres llibertats de poble fraternal ibèric, amb el mateix encegament, sordidesa, avarícia, materialisme i esperit de superioritat imperialista, amb què foren tràgicament rebutjats, anys enrera, els afanys autonòmics dels negres cubans.» El periodista enumera les moltes renúncies i sacrificis del poble català que ha hagut d'acceptar un estatut de mínims, però que, tot i els nombrosos retalls, «el que més ens dol, als catalans, amics de la veritable i sana concòrdia, que voldríem un Estatut acompanyat de la cordial comprensió de tota Espanya. De tota l'Espanya republicana almenys.»[44]

La defensa de l'Estatut, que s'aprovà finalment el nou de setembre, al mes següent de l'intent frustrat de cop d'estat de general Sanjurjo, no treu que Lluís de Salvador no defensi, al mateix temps, la República:

> Ésser veritablement catalanista comporta necessàriament, sentir els ideals republicans d'esquerra. Perquè el catalanisme republicà d'esquerra és, *per damunt de tot*, un defensor de la Llibertat. I els homes de dreta supediten la Llibertat, a d'altres principis que ells diuen d'ordre sobrenatural, com si aquest principi de la llibertat per a tots els homes, no tingués l'origen en el mateix moment de la creació de l'Home sobirà de sí mateix i de la Naturalesa.[45]

En el moment d'escriure aquest darrer article, el Govern central està en mans del Partit Radical d'Alejandro Lerroux, que fa pocs mesos que ha guanyat les eleccions a diputats a Corts (novembre de 1933), en coalició amb la Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA). Les actuacions d'aquest govern fan témer pel futur de la República i, en conseqüència, pel futur de l'autonomia catalana. En aquesta conjuntura política, el dotze d'abril de 1934 el Parlament de Catalunya promulga la Llei de contractes de conreu, per tal de revisar els contractes de rabassa morta en les comarques vitícoles i resoldre altres conflictes del camp català. El vuit de juny, el Tribunal de Garanties Constitucionals anul·la la llei, en una ajustada votació que és indicativa de les dues grans tendències polítiques arreu de l'Estat. Pocs dies després, el Parlament català torna a aprovar-la, amb efectes retroactius. A Madrid, la causa dels camperols catalans rep el suport dels parlamentaris bascos i

44. Salvador, Lluís de: «Una batalla més i una probabilitat menys de concòrdia» a: *Diari de Tarragona*, 25 de juny de 1932.
Rovira i Virgili parla sovint de la «mitja autonomia», referint-se a les minsa capacitat de maniobra que li va quedar a l'Estatut, després de les grans retallades que li feren a Madrid. En un article publicat a *La Humanitat* [Barcelona], el 14 d'agost de 1936, en tractar de la sobirania de Catalunya, Rovira esmenta «la semiautonomia de l'Estatut estret», a la qual, les exigències de la guerra estaven transformant en una «àmplia autonomia de tipus federal». En realitat, el seu exagerat optimisme fou sols un miratge que començà a esvair-se al maig següent, i desaparegué totalment al gener de 1939.

45. Salvador, Lluís de: «Les dretes contra l'Estatut Basc» a: *Diari de Tarragona*, 10 de febrer de 1934.

de diversos republicans d'esquerra, entre els quals destaca Manuel Azaña que, ben sovint, surt a defensar Catalunya dels atacs del govern espanyol. La Lliga Catalana i alguns terratinents agrupats en l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre també s'oposen frontalment a la Llei de contractes de conreu.

Lluís de Salvador critica durament el lerrouxisme:

> El partit lerrouxista és un perill […] perquè avui de l'antic partit radical històric no en queda gairebé res dintre del lerrouxisme, i en canvi, s'hi han aplegat tot aquell conglomerat d'homes que per no tenir un vertader i arrelat ideal, són matèria apta per a les més variades i pintoresques fluctuacions polítiques.[46] […] Però si amb vistes a la governació de la República en general és un perill senzillament pel que fa a allò que avui representa Catalunya, dintre de la República és un perill tràgic. […] L'odi a Catalunya i el desig de sotmetre-la, d'humiliar-la, de reduir-la a *una región como otra cualquiera*, però més explotada que cap, és consubstancial amb tot ideari lerrouxista que s'estimi. Per altra banda, Lerroux no ha perdonat mai a Catalunya que, en veure el seu procés de decandiment radical republicà i en veure la xurma de què es rodejava a Barcelona, el foragités sorollosament de la política catalana.[47]

En una altra ocasió escriu que «els més grans atacs, les imposicions més ofensives que s'han fet contra Catalunya, han sortit sempre, des dels temps més antics de la nostra Història, d'elements als quals podem qualificar genèricament de dretans. I recíprocament, és cosa ben patent i clara, que les llibertats catalanes han trobat els defensor més aferriçats i disposats a tot, en homes d'idees esquerranes i avançades […]. Els homes d'idees liberals, els que defensen a Espanya la revolució o l'evolució per camins d'autèntica llibertat, democràcia i justícia social, es convencen cada dia més del paper importantíssim, essencial, que en el triomf de les seves idees correspon a Catalunya».[48]

El Partit Republicà Radical s'havia caracteritzat, des de la seva fundació (1908), per una actitud virulentament demagògica, anticlerical i anticatalanista, però, després de diverses escissions, derivà cap a posicions de centre-dreta. L'any 1934 molts republicans pensen que els avenços en democràcia i llibertat corren perill. Salvador parla dels atacs contra les llibertats catalanes, que són, al mateix temps, un atac contra la República. Segons el periodista, Catalunya «defensa les llibertats de tota Espanya i propugna per una evolució pregonament democràtica i esquerrana. I és clar: en aquest punt, catalans esquerrans i esquerrans espanyols es troben units sota la mateixa bandera […]. Finalment, la major garantia de la futura nova República espanyola, liberal, democràtica, socialment justa, serà la República Catalana, membre d'una federació de dos Estats o d'una federació de diversos Estats peninsulars, si també els altres pobles ibèrics es decanten cap a aquesta estructuració de llurs pròpies personalitats. Catalunya és […], no tant sols un país afanyós de les seves llibertats pròpies, ans també, per designi de la Història, una garantia de les llibertats hispà-

46. Tot i això, cal tenir en compte també que dos membres d'*Esquerra Republicana de Catalunya*, Miquel Santaló i Carles Pi i Sunyer, formaren part, per un temps, de governs presidits respectivament per Lerroux i per Martínez Barrio, i «va ser aleshores quan es traspassaren els principals serveis i alguns dels recursos fiscals bàsics previstos». Vegeu BALCELLS GONZÁLEZ, Albert: «Lluís Companys, des dels inicis fins a la presidència de la Generalitat». a: CASASSAS YMBERT, Jordi (coord.): *Lluís Companys i la seva època*. Barcelona: Editorial Pòrtic, 2002; pàg. 40.

47. SALVADOR, Lluís de: «El perill lerrouxista» a: *Diari de Tarragona*, 8 de setembre de 1933. I també «L'obra funesta de Lerroux en el moment polític actual d'Espanya» a: *Diari de Tarragona*, 1 de juny de 1934.

48. SALVADOR, Lluís de: «Catalunya i l'emoció republicana» a: *Diari de Tarragona*, 14 de juny de 1934. També veu positives les actuacions dels «elements dretans del nacionalisme basc».

niques. És ensems un poble que viu el propi afany republicà, i encoratja i fa vibrar alhora els afanys republicans de la resta d'Espanya».[49]

Aquest article és molt probablement un dels que millor defineix el pensament de Lluís de Salvador. Per ell, i per molts catalans, Catalunya era en aquells moments «el cor i el cervell de tot el sentiment i de tota l'emoció renovadorament republicana dels pobles ibèrics». I ho podem veure quan, tres mesos i mig després d'aquest article, davant de l'entrada de membres de la CEDA al govern de l'Estat, el president Companys, interpretant (encertadament o no) el sentir dels ciutadans de Catalunya, proclama l'Estat Català de la República Federal Espanyola.

El federalisme, una fórmula que en certa manera ja s'aplicava als territoris de l'antiga *confederació catalano-aragonesa*, torna a sorgir al segle XIX com a proposta política. Actualment, és un tema *latent* a l'agenda d'alguns partits d'esquerra, i si ha desaparegut dels seus programes electorals, ha estat més per pragmatisme, que per convicció. Per això, setanta anys després d'escriure's aquest text, més d'un ciutadà es pot sentir encara identificat amb el seu missatge: «L'esdevenidor de la nova Iberia és aquest: Estat federal, unió estreta de nacionalitats lliures i governades per elles mateixes […]. Espanya mai no haurà estat tan *unida* com quan aquesta unió sigui, no de regions esclaves, ans de pobles lliures.»[50]

A falta d'independència, es presenta la fórmula federal com la que més convé a pobles que es troben en la situació de Catalunya. Sobre aquesta qüestió, l'historiador Albert Balcells comenta que l'any 1931, en la fundació d'Esquerra Republicana de Catalunya, «el federalisme català autonomista s'unia amb el nacionalisme radical, que era independentista enfront de la monarquia, però que confiava en la República.»[51]

Com ja s'ha vist, el règim republicà, per si sol, no garantia plenament el que el país necessitava i, a tall d'exemple, cal recordar que al segle XIX, Louis Adolphe Thiers, cap de govern a França, «havia demostrat a la burgesia que una república parlamentària podia ser un instrument de control, un estat, tan eficaç com qualsevol altre: la massacre dels *comunards* de París en va ser una demostració contundent (1871).»[52]

7. La guerra

Com a conseqüència dels Fets d'Octubre de 1934, Lluís de Salvador és empresonat durant vuit dies, però després, pot tornar a dirigir el *Diari*. S'ha restablert la censura i això es nota en el contingut dels articles, que són «menys polítics».[53] Malgrat tot, les restriccions a la llibertat de premsa no són tan dures com en temps de la dictadura primoriverista i permeten la publicació de títols com: «La feblesa compassiva dels republicans ha estat funesta» (08.02.1935), «A favor de l'Amnistia» (07.06.1935), «Consideracions sobre la llibertat de Premsa» (23.11.1935), etc. En un d'aquests, immers en l'ambient de crispació que es

49. Ibídem.
50. SALVADOR, Lluís de: «Autonomia i Estat Federal» a: *Diari de Tarragona*, 25 d'agost de 1934.
51. BALCELLS GONZALEZ, Albert: «Lluís Companys, des dels inicis fins a la presidència de la Generalitat», *op. cit.*; pàg. 33.
52. MUNIESA BRITO, Bernat: «Democràcia i feixisme a l'Europa d'entreguerres» a: CASASSAS YMBERT, Jordi (coord.): *Lluís Companys i la seva època, op. cit.*; pàg. 49.
53. Com a mostra anecdòtica i, prou significativa, el vint-i-quatre d'octubre de 1935, al lloc on habitualment hi ha la seva columna s'hi troba, sense cap mena de text, una fotografia de Margarida Xirgu, que ja s'havia publicat el dia anterior. A la vora, hi ha un petit espai, on s'hi pot llegir: «aquest número ha passat per la censura.»

viu arreu de l'Estat espanyol i de la greu situació prebèl·lica internacional, escriu que, contra el vell aforisme *si vis pacem, para bellum* (si vols la pau, prepara't per a la guerra), ell hi oposa que «no hi ha més camí de pau, que el de suprimir, arrencar de soca i arrel, tota idea bel·licista […] i sotmetre els litigis entre els pobles als tribunals internacionals.»[54]

El febrer de 1936, la victòria electoral del Front Popular torna el poder de l'Estat a les esquerres i permet el retorn del president Companys, que es trobava empresonat a El Puerto de Santa María (Cadis), arran dels Fets d'Octubre. Les dretes no accepten el resultat de les urnes i, juntament amb un sector de l'exèrcit espanyol, preparen un cop d'estat que tindrà lloc a mitjans de juliol. Després del seu fracàs inicial a gran part del territori estatal, sobretot a les principals ciutats de les zones industrials, es produirà un enfrontament violent entre els lleials a la República i els insurrectes: «L'aixecament militar promogut per uns generals en contra d'una república governada per les esquerres no solament va iniciar la guerra civil, sinó també el desfermament d'unes tensions internes que havien estat més o menys soterrades des de feia molt de temps.»[55]

A partir d'aquell moment, la premsa es trobarà supeditada a les directrius del lloc on estarà ubicada. A l'Espanya franquista, la censura durarà quatre dècades, les tres primeres de les quals seran d'una duresa fins aleshores desconeguda. Als territoris republicans també hi hagué un fort control sobre la premsa, que es reconeixia públicament. Un exemple d'això és la nota de la redacció del *Diari de Tarragona* del vint-i-u d'octubre de 1936 on, a la seva capçalera, es pot llegir que «cal guanyar la guerra costi el que costi, abans que res i per damunt de tot», i «que es consagra únicament i exclusivament a la tasca de fer prevaler la unió i l'acció contra el feixisme.»

Lluís de Salvador seguí dirigint el *Diari de Tarragona* i publicant els seus articles, exercint tota la crítica que la pressió de les circumstàncies permetia. A l'arxiu personal de l'impressor Josep P. Virgili, diu del periodista que «quan la seva manera de pensar discrepava de la de l'editor, signava els articles i se'n feia responsable; si no els signava, el criteri no era personal sinó col·lectiu.»[56] En un dels seus treballs signats, Salvador remarca la responsabilitat de l'Església espanyola en el conflicte armat i recorda que als primers anys de la República, el clergat es dolia que, a causa de l'avenç de les propagandes socialistes, el poble s'anava apartant del si de l'Església. Segons ell, en realitat, el desviament s'havia produït pel «lliurament del clergat en cos i ànima a les castes privilegiades de la societat»,[57] abandonant, per altra banda, els més desvalguts. L'articulista critica amb duresa que aquesta actitud repercutís greument en els fets tràgics que es visqueren en aquells dos primers mesos de morts i destruccions. Tot això, perquè l'Església, donant suport als feixistes, buscava «restablir la seva influència i reedificar les seves esglésies, sobre la base d'una victòria guerrera».

54. Salvador, Lluís de: «El veritable camí de la pau» a: *Diari de Tarragona*, 8 d'octubre de 1935.
55. Rovira i Virgili, Antoni: «La guerra que han provocat» a: *Selecció d'articles sobre la guerra civil espanyola*. A cura de Josep M. Roig Rosich. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1998; pàg. 24 («Introducció»).
56. Virgili Bertran, M. Elena: «La guerra civil a Tarragona…», *op. cit.*; pàg. 197.
En aquest treball s'han seleccionat els articles de Lluís de Salvador signats per ell, deixant de banda els que podien entrar en l'esmentat «criteri col·lectiu».
57. Salvador, Lluís de: «Poder temporal, poder espiritual… i el càstig» a: *Diari de Tarragona*, 23 de setembre de 1936.

Finalment, critica el Papa Ratti,[58] perquè al pontífex li preocupava més el restabliment del seu poder temporal,[59] «que el restabliment dels llaços de confraternitat eterna, entre el gros i el petit clergat i les masses humils».

Quatre mesos després, torna a carregar les tintes contra els que estan convertint l'Església en bel·ligerant:

> S'han deturat a pensar els creients de bona fe en la gravetat, des del punt de vista de la religió catòlica que professen, de les actuacions i anades i vingudes dels prelats ara dedicats a oferir a tot el món el testimoni de la seva adhesió als facciosos espanyols?[60]

A la Guerra espanyola (1936-1939), els que s'aixecaren en armes contra la República s'autoanomenaren «nacionals», i es vanagloriaren de fer-ho per salvar la pàtria. Lluís de Salvador, sense les subtileses de temps anteriors, tracta amb acritud els «patrioters espanyols, aquesta malura cívico-militarista que ha costat al país ibèric mars de sang», i ho fa a propòsit d'uns textos de lectura escolar, en el que s'atacava els invasors francesos del 1808 que, com diu ell, havien entrat a la península amb el beneplàcit «del rei catòlic i d'origen diví que llavors imperava». I segueix dient que, aquells patrioters, tan crítics amb tot el de fora, han fet desfilar per la *hispana terra*, «tot un furiós galop estranger, de moros, legionaris, italians, portuguesos, alemanys, i fins súbdits del Mikado. Heus ací, doncs, en que queden les emocions del patrioterisme, quan els patrioters, passant pel damunt de tota noció del que és lícit, del que és just i del que és honrat, allò que volen és sortir-se'n amb la seva, salvar els seus egoistes i tirànics privilegis, encara que la *querida patria* s'ensorri. I és que, en definitiva, ells no tenen, realment, la pàtria com a cosa estimada, sinó com a *querida*.»[61]

El febrer de 1938 es veié obligat a deixar el *Diari de Tarragona*, per diferències de criteri amb la direcció cenetista. En aquella època també havia deixat de col·laborar en el diari *Llibertat*[62] i, com a cronista oficial de la ciutat i de la Generalitat a Tarragona, estava redactant la memòria dels bombardeigs feixistes sobre la ciutat. A la documentació guardada a la Biblioteca Hemeroteca Municipal, hi ha un ofici de la Generalitat, on se'l presenta com encarregat d'una missió diplomàtica, el motiu de la qual seria secret i, per tant, no hi és ressenyat. El contingut del text és aquest:

58. Achille Ratti, Papa de Roma amb el nom de Pius XI, entre 1922 i 1939.
59. Es refereix als Pactes del Laterà, signats el 1929 amb Mussolini, que, entre altres beneficis, permeteren crear el nou Estat de la Ciutat del Vaticà.
60. Ludovicus: «La funesta mania de l'Església bel·ligerant» a: *Llibertat* [Tarragona], 4 de febrer de 1937. Salvador signà les seves col·laboracions en aquest diari amb pseudònim; es publicaren a la primera pàgina, amb el títol genèric de «Meditacions lliures». En aquella època compartia la direcció del *Diari de Tarragona* amb el cenetista Josep M. Alomà. Al mes d'abril, la CNT-FAI confiscà el *Diari* i Salvadó restà com a sotsdirector, a les ordres d'aquell.
Sobre el paper de l'Església espanyola, és molt interessant veure Raguer Suñer, Hilari: *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la guerra civil española (1936-1939).* Barcelona: Ediciones Península, 2001.
61. Ludovicus: «Que hi diu ara el patriotisme» a: *Llibertat* [Tarragona], 13 de gener de 1937. A favor de la República també hi lluitaren estrangers, entre els quals hi havia tècnics militars soviètics i voluntaris de les Brigades Internacionals. La diferència, a què fa referència Salvador, és que els insurrectes monopolitzaven l'adjectiu «nacional». Després, durant el franquisme, l'expressió s'inclourà en els noms de les institucions i dels organismes públics: *Ayuntamiento nacional, escuela nacional, Central Nacional de Sindicatos, Instituto Nacional de Previsión, Servicio Nacional del Trigo, Instituto Nacional de la Vivienda, Instituto Nacional de Indústria, Instituto Nacional de Conservación de la Naturaleza* (creat el 1971!)…
62. Virgili Bertran, M. Elena: «La guerra civil a Tarragona…», *op. cit.*; pàg. 198 i 199.

> J'ai l'honeur de vous presenter l'ecrivain croniste de la Mairie de Tarragona, M. Louis de Salvador, auquel j'ai conferé la mission de vous informer verbalement d'un affaire dont cette Corporation est vivement interessée. En atendant que vous serez aussi aimable de lui preter vottre favorable attention, je vous souète une longue existence pour la France et pour la Liberté. Tarragona 10 avril 1938. Le Comissaire.[63]

L'ofici porta el segell de la «Generalitat de Catalunya. Comissaria de Tarragona», datat també el 10 d'abril, però sense número de sortida; la signatura és il·legible. No porta el nom de l'autoritat a qui va adreçat; tant sols hi ha escrit l'encapçalament: «Hon. M. le…». Podria ser que es deixès en blanc, per posar-lo més endavant. Dissortadament, no sabem res mes sobre aquest escrit. El més probable és que, en realitat, la missió mai es dugués a terme, ja que no es disposaria del document.

A part de la *Memòria relativa als bombardejos…*, ja citada anteriorment, l'any 1938 redacta uns apunts sobre diversos aspectes de la vida ciutadana durant la guerra.[64] Pel seu contingut, es pot deduir que els escriuria entre el març d'aquell mateix any, poc després de deixar el *Diari*, i el mes de juliol, ja que no hi ha cap referència a la Batalla de l'Ebre. Per l'estil del text, pensem que volien ser una mena de «memòries de guerra», en què Lluís de Salvador elaborà la crònica històrica dels dos darrers anys. La seva cura en el redactat, el zel que hi posà en guardar-los, malgrat les vicissituds que patí, i el gest dels seus fills Ramon i Montserrat, en fer-ne donació a l'Ajuntament de Tarragona, el 1994, ens han permès disposar d'una documentació viva, de primera mà, sobre la vida a la rereguarda durant la guerra.

Pel que es pot jutjar a través del text que s'ha conservat, aquestes memòries semblen una feina inacabada que ens permet, malgrat tot, comprendre les esperances, els neguits i també les contradiccions que patia un republicà compromès amb el seu temps, revolucionari en les idees i moderat en les seves actuacions. Lluís de Salvador fou un home de pau que patí profundament la situació de violència que va desfermar la rebel·lió militar i que intentà, a vegades fins i tot amb un punt d'ingenuïtat, presentar els esdeveniments de forma raonada. Així, en tractar de la revolució que es desencadenà després del sollevament feixista, ens recorda aquella situació de descontrol inicial i de la crisi d'autoritat que es va patir als rengles republicans:

> Ens trobàvem en els inicis d'un període revolucionari, amb tots els ressorts del poder a mans del poble i amb uns representants d'aquest poble posats al capdavant de les corporacions públiques, que no sempre eren escoltats per la massa, ni acatades les seves ordres.[65]

I això perquè «el poble treballador estava travessant de feia molt de temps un període de gran crisi de treball, que havia esgotat totes les seves possibilitats de resistència […]. La mendicitat vergonyant havia assolit termes veritablement esgarrifosos […]. Caldria que el proletariat hagués estat constituït per àngels enlloc d'homes de carn i ossos per tal que, en produir-se la sublevació facciosa […] no sentís l'afany […] de gaudir tot allò al qual fins llavors havia hagut de renunciar».[66]

63. BHMT, Fons Lluís de Salvador.
64. Salvador Andrés, Lluís de: *Tarragona sota les bombes…, op. cit.*
Vegeu també Virgili Bertran, M. Elena: «La guerra civil a Tarragona…», *op. cit.*, i Gisbert Canes, Joan: «Tarragona durant la guerra civil…», *op. cit.*
65. Salvador Andrés, Lluís de: *Tarragona sota les bombes…, op. cit.*; pàg. 88.
66. Ibídem; pàg. 98-99.

De fet, el contingut dels textos ve a ser molt semblant al que ja utilitzava en els seus articles de premsa: «Quan el poble treballador es lliura a excessos endut per la passió o per l'arborament en ocasió de produir-se pregones commocions socials no és ell el culpable, en realitat, dels excessos que hagi pogut cometre. No es pot exigir d'un poble la instrucció i educació del qual han estat greument negligides pels governs reaccionaris.» I segueix escrivint que tampoc es pot exigir «que obri sempre amb la mesura, la ponderació i el seny com ho farien els pobles tractats pels poders públics, amb tota generositat i sol·licitud.»[67]

Fent un repàs als neguits i al dolor, però també a les il·lusions i als projectes, torna a incidir, com ja havia fet al *Diari*, en els temes de més actualitat. En tractar de l'educació diu que, després del dinou de juliol de 1936, els dirigents del Front Antifeixista es proposaren que «tots els infants tarragonins, sense distinció de classes, comptessin amb escoles dignes dels nostres temps i amb els avenços fets en el terreny de la pedagogia democràtica. […] De les escoles oficials antigues, poca cosa es podia aprofitar, car la majoria constituïen una vergonya per a l'Estat que fins llavors les havia mantingut.»[68]

En aquests escrits dels darrers mesos de la *Tarragona republicana*, l'escriptor també és crític amb els treballadors que, al juliol de 1936, consideraren que, «produït el moviment revolucionari subsegüent a l'aixecament feixista, era arribada l'hora de fer realitat les aspiracions del proletariat, a l'efecte de la reducció de la jornada de treball i l'augment de salaris.» Per ell, i per molts d'altres, aquella mesura era contraproduent en uns moments en que calia fer els màxims esforços per produir més i poder fer front a les agressions de l'enemic. Però no arribà a imperar el bon sentit i molts obrers es lliuraren de gust a la reducció de la jornada, mentre al front, altres obrers arriscaven la seva vida «per tal de defensar les llibertats pròpies i les deIs seus companys que havien quedat a la rereguarda, sense taxar hores en el servei de parapets i trinxeres…».[69]

Aquests textos ens permeten aprofundir una mica més en el pensament de Lluís de Salvador. Un republicà que no està d'acord amb la línia d'actuació d'alguns que, més que defensar la República, semblava que es limitaven a gaudir dels avenços que aquesta havia portat. Per això, critica a les agrupacions sindicals que no volen contradir l'actitud d'alguns dels seus afiliats, per por de perdre la seva confiança i adhesió i, com a contraposició, lloa «el líder confederal i lluitador destacat Durruti qui, referint-se sens dubte a l'actitud dels que volien treure satisfaccions massa egoistes i immediates de la revolució quan aquesta no havia dominat encara els seus enemics, manifestà en forma contundent: *nosaltres renunciem a tot menys a la victòria*».[70]

Ell no vol carregar totes les culpes a aquells treballadors que defugen la seva responsabilitat històrica i recorda que el poble estava «enfeblit moralment i materialment pel baix nivell de la seva cultura. Això fa que la seva intel·ligència voli molt baix i que la seva imaginació no assoleixi desenvolupar-se sinó dins el limitat perímetre de les coses tangibles».

67. L. de S.: «Lamentable però necessari» a: *Diari de Tarragona*, 30 d'octubre de 1937. Quan publica aquest article, que signa sols amb les seves inicials, el *Diari* està confiscat per la CNT.
68. Salvador Andrés, Lluís de: *Tarragona sota les bombes, op. cit.*; pàg. 52.
69. Ibídem; pàg. 193-194.
70. Ibídem; pàg. 194. Tot i que anava en contra del seu ideari, en iniciar-se la guerra els anarquistes van acceptar entrar en el Govern de la República i en el de la Generalitat.

Finalment, recorda que la guerra contra el feixisme internacional, «calia fer-la, tant com a les trinxeres, al camp, a les fàbriques i als tallers».[71]

Lluís de Salvador sempre havia intentat cercar camins pacífics per a la solució dels conflictes i ara, es trobava enmig d'una guerra. I si per una banda, sofria com tothom les agressions bèl·liques del bàndol insurrecte, per l'altra, patia per les divisions internes a les files republicanes. Per això, els seus textos intenten rebaixar la tensió entre *ugetistes* i *cenetistes*, enfrontats entre si, el 1937. El relat dels Fets de Maig a Tarragona és el tema que ocupa més espai en els seus apunts.[72] Ell opina que, el juliol de 1936, ni la UGT, ni la CNT, es trobaven preparades per prendre a càrrec seu la tasca de controlar i dirigir el moviment revolucionari. Comenta que, pel que fa a Tarragona, en els successos del maig següent hi intervingueren individus «de dubtosa conducta», alguns dels quals s'havien infiltrat a les Joventuts Llibertàries i «havien actuat de bon principi pel seu exclusiu compte». Diu també que, en certes ocasions, «havien pretès respondre els arguments dels seus companys amb la pistola». Aquesta actitud provocà, «a desgrat dels acords i de les instruccions en sentit contrari de la CNT, que esclatés una lluita sagnant».

Després de repassar molt detalladament els lamentables esdeveniments i les seves repercussions, conclou que «imperà finalment el bon sentit i fou reconegut en justícia que les errades comeses […] per res desvirtuaren els bons serveis prestats a la causa pels homes de la Confederació.»[73] En aquest punt, la visió de Lluís de Salvador és, lamentablement, massa optimista. Jordi Piqué recull informacions de diverses fonts i en fa una anàlisi més ajustada.[74] Després dels Fets de Maig es desfermà una forta repressió sobre la CNT i el POUM –sobretot a Barcelona– «orquestrada» en bona part des de Moscou. És molt eloqüent el testimoni que ens deixà George Orwell (Eric Blair), al mes següent dels enfrontaments:

> A Barcelona, durant les darreres setmanes que hi vaig passar, hi havia en l'aire un ambient particularment desagradable, una atmosfera de sospita, de por, d'incertitud i d'odi mal dissimulat […] Les presons encara eren atapeïdes de presoners que hi eren des dels fets de maig […] Grups de guàrdies d'assalt armats circulaven pertot, els guàrdies civils continuaven ocupant cafès i altres edificis en punts estratègics.[75]

Sollevament militar, revolució, bombardeigs, enfrontaments interns, fam, malalties, por… Tarragona va patir molt durant la guerra, i per totes bandes. A les víctimes produïdes pels enfrontaments inicials i per les accions dels «incontrolats», cal afegir-hi les dels bombardeigs i, posteriorment, les de la repressió franquista. Ja de bon principi, Rovira i Virgili deia que, «proporcionalment a la seva àrea i al nombre dels seus habitants, Tarragona és la població catalana que més ha sofert», i pensava que per la seva importància civil i per la seva vàlua estratègica, calia que fos dotada de «mitjans de defensa capaços de respondre adequadament als cops navals o aeris que hom intenti donar-li.»[76]

71. Ibídem; pàg. 195.
72. Ibídem; pàg. 101-120.
73. Ibídem; pàg. 119.
74. Piqué Padró, Jordi. *La crisi de la rereguarda. Revolució i Guerra Civil a Tarragona (1936-1939), op. cit.*; pàg. 193-223.
75. Orwell, George: *Homenatge a Catalunya.* Barcelona: Edicions Destino, 2005; pàg. 159-161
76. Rovira Virgili, Antoni: «La tragèdia de Tarragona» a: *La Humanitat* [Barcelona], 23 de juliol de 1937, citat a: Rovira Virgili, Antoni: *La guerra que han provocat, op. cit.*; pàg. 227.

Altres historiadors, com Francisco González Huix[77] i Jordi Piqué incideixen sobre l'elevat nombre d'incursions aèries sobre la ciutat (144) i els seus quantitatius danys. Piqué comenta que si els estralls materials eren importants, encara ho era més la pèrdua de vides humanes. L'objectiu dels feixistes era minar la resistència física i moral de la rereguarda: «El temor desfermat per les bombes provocarà la fugida de molts ciutadans i el pànic desmoralitzarà progressivament una societat que acabarà anhelant la fi de la guerra, malgrat que això per a molts representi la derrota.»[78]

8. L'exili

Al gener de 1939, com tants d'altres republicans, Lluís de Salvador marxà cap a França; de no haver-ho fet, el més segur és que hagués caigut víctima de la repressió dels vencedors de la guerra: «els enemics ideològics, com mestres, periodistes, polítics, comissaris polítics, etc. sovint eren morts sobre el terreny, al carrer, on se'ls trobava.»[79]

Però el patiment dels que fugien del terror feixista no es va acabar al creuar la línia fronterera. Si bé s'allunyava la temença de morir sota les bombes, persistia la por a una agonia més lenta per la fam i el fred. Com deia Rovira i Virgili, «no costa pas gaire de descobrir els refugiats! […] Els delata el rostre, aquest rostre magre i groc, amb les galtes xuclades i els ossos en relleu sota la pell arrugada. A l'expressió espiritual de desconhort s'afegeix la marca de la depauperació corporal. Els grups de refugiats semblen una processó de fantasmes, una colla de malalts febrosencs de l'hospital. Els efectes del flagell són més vistents en els homes madurs que en els joves i les dones.»[80]

Ja hem dit al principi que els darrers textos d'aquella època estan escrits a llapis, en condicions molt precàries i, molt probablement, al camp d'internament del Barcarès.[81] Pensem que els va redactar en castellà per la impossibilitat immediata de fer-los públics a la Catalunya ocupada pels franquistes i perquè, com diu el seu encapçalament, els voldria adreçar a l'exterior, «a todos los hombres sensibles del mundo».

En el manuscrit es queixa amb ràbia de la barbaritat feixista i diu que Tarragona ha estat assassinada, destruïda per la guerra, tot i tenir fama d'haver estat sempre una població pacífica: «Los archivos de los tribunales tarraconenses, atestiguan el paso de muchos años, sin la instrucción de causas por delitos de sangre.»

Sense ambigüitats, arremet contra la Societat de Nacions, perquè la diplomàcia ha fracassat a Ginebra «en su labor humanitaria de poner la razón del Derecho por encima de la razón de la fuerza», i fa un crit d'alerta que és, al mateix temps, un al·legat pacifista:

77. GONZALEZ HUIX, Francisco. *El asedio aéreo de Tarragona… op. cit.,*
78. PIQUÉ PADRÓ, Jordi. *La crisi de la rereguarda. Revolució i Guerra Civil a Tarragona (1936-1939), op. cit.*, pàg. 599-600.
79. FIGUERES ARTIGUES, Josep M.: «El consell de guerra a Lluís Companys» a: CASASSAS YMBERT, Jordi (coord.): *Lluís Companys i la seva època, op. cit.*; pàg. 153.
80. ROVIRA VIRGILI, Antoni: *Els darrers dies de la Catalunya republicana. Memòries sobre l'èxode català.* Barcelona: Enciclopèdia Catalana, Proa Memòria, 1999; pàg. 178.
81. SALVADOR, Lluís de: *Tarragona sacrificada, op. cit.* Aquest manuscrit, la *Memòria dels bombardejos…* i els apunts personals (*Tarragona sota les bombes…*) formen part de la documentació que ell guardà tota la seva vida, evitant així, que fos requisada o fins i tot destruïda pels franquistes.

> Los que amáis la ciudad, la villa, al aldea donde habéis nacido, pensad que también la guerra puede llegar para vosotros y pensad que la monstruosidad de los que rinden culto a la guerra, puede asesinar, crucificar lo que tanto amáis […] Es hora que todos los ciudadanos del mundo, ante el ejemplo de Tarragona Crucificada, se alcen en un clamor universal contra la guerra. No ya contra esta guerra infame de España, sino contra todas las guerras presentes i futuras.

En plena lluita per la supervivència als camps d'internament, ell sent, com els altres exiliats, la ràbia per la derrota i el dolor per la pàtria perduda. I, enmig del dolor, del fred, de la fam, de les privacions de tota mena i de la impotència per no poder pal·liar els patiments de la seva família, recorda Tarragona amb tendresa i melangia: «Se siente más, por más próxima, la sensación de maternidad ante la ciudad amada, que ante la misma patria que veneramos…»

Malgrat tot, ell tenia fe en el futur redreçament de Catalunya. Per això va conservar tota la documentació que va poder, perquè era el testimoni d'una part de la història del nostre poble que calia preservar per a les futures generacions.

9. Conclusions

Fins aquí hem anat comentant alguns dels seus escrits fins l'any 1939. Entre la diversa temàtica tractada hem destacat els relacionats amb la cultura i els de caire social i polític. Hi ha un text, que es refereix a un altre intel·lectual tarragoní, l'historiador, polític i periodista Antoni Rovira i Virgili, que es podria aplicar perfectament a Lluís de Salvador:

> …maldava per obrir-se camí en el periodisme, una dedicació plenament imbricada amb la seva inquietud política. Val a dir que fou en aquesta activitat que es forjaren molts quadres de la intel·ligència republicana que, com ell, tenien poques possibilitats d'accés als aparells institucionals o a l'exercici professional liberal.[82]

Els articles de Lluís de Salvador han esdevingut un testimoni molt important d'aquells anys. Escrits amb una prosa culta i clara que sovint denotava una actitud pedagògica, reflecteixen les mancances i els anhels d'aquella societat. Ell era un pensador de mentalitat oberta i progressista, amb unes idees polítiques i socials que, en certa manera, s'avançaven a la seva època.

Republicà i d'esquerres, tenia uns profunds sentiments catalanistes que no el privaven de sentir-se solidari amb altres pobles de l'Estat. Defensava per damunt de tot la llibertat i rebutjava les situacions de subordinació que s'havien donat en els darrers segles; per tot això, pensava en el federalisme com a formula política més convenient.

Lluís de Salvador fou un home de pau i, com a tal, s'oposà sempre a totes les guerres, fossin a on fossin. Però ser pacifista no volia dir restar indiferent a la violència i a la injustícia, ni al patiment propi o aliè. Per això, quan l'any 1936 esclatà la Guerra d'Espanya, ell prengué partit per l'ordre i la legalitat republicana, i atacà en els seus escrits els bel·licosos que s'havien alçat en armes i que incitaven els altres a emprar també la violència. Tot i que el bàndol republicà estava més fragmentat ideològicament que el feixista, Salvador intentà cercar camins de concòrdia i evitar que els enfrontaments interns augmentessin.

Com a periodista, fou un transmissor de notícies i d'idees, i com a cronista local, esdevingut historiador, assumí la missió de relatar la vida quotidiana de Tarragona, en aquells

82. Riu-barrera, Eduard: «Rovira i Virgili observa Europa…, *op. cit.*; pàg. 43.

dramàtics dos anys i mig de guerra. Per això defensà amb gran zel els documents amb què passà la ratlla fronterera amb França. Si el poeta Salvador Espriu ens deia que «hem viscut per salvar-vos els mots, per retornar-vos el nom de cada cosa»,[83] de Lluís de Salvador podem dir que ens va salvar el testimoni d'una part de la nostra història. Tots dos, i molts d'altres, coneguts i no tant coneguts, es varen mantenir fidels «al servei d'aquest poble».

DIARIO DE TARRAGONA

CATALUNYA PER L'ESTATUT

L'esperit de la nova Espanya davant l'Estatut

VOTAR L'ESTATUT DE CATALUNYA!

Portada del *Diari de Tarragona* del diumenge 2 d'agost de 1931 amb motiu de lavotació de l'Estatut.

83. Espriu, Salvador. «Inici de càntic en el temple», dins de S*alvador Espriu. Obres completes. Poesia.* Barcelona: Edicions 62 (Col. Clàssics catalans del segle xx), 1968, pàg. 518.

Els primers anys de formació del Museu de Reus (1932-1936)

JAUME MASSÓ CARBALLIDO

Les continuades prospeccions i excavacions que el metge i prehistoriador reusenc Salvador Vilaseca Anguera (1896-1975) va portar a terme des de 1919 en nombrosos jaciments arqueològics de bona part de la Catalunya meridional li van comportar un gran prestigi científic i, alhora, li van permetre la iniciació i l'acreixement d'una important col·lecció particular. Al llarg dels anys, i en diferents circumstàncies, diversos representants d'institucions públiques i privades van intentar que Salvador Vilaseca els cedís en vida la seva col·lecció.[1] Val a dir que cap d'aquests intents no va assolir l'objectiu específic, però un d'ells –com veurem, a l'època de la Segona República– va derivar vers la creació del primer Museu Municipal de Reus. Molts anys després, el 1984, i gràcies a un acord entre els hereus del doctor Vilaseca i l'Ajuntament de Reus, fou inaugurat l'actual Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, en què es conserven i s'exposen els materials procedents de l'esmentada col·lecció, ensems amb els fons arqueològics de l'antic Museu Municipal i de diverses aportacions posteriors.[2]

1. Una exposició al Centre de Lectura de Reus

L'any 1932, Vilaseca es va decidir a mostrar públicament les millors peces de la seva col·lecció, aleshores ja d'un volum força considerable, al Centre de Lectura de Reus. Era, evidentment, un acte de prestigi per a l'entitat, però tot fa suposar que no hi havia cap ànim de cessió per part del propietari. L'*Exposició de Prehistòria (Camp de Tarragona i Priorat)* va obtenir un gran èxit de públic i un considerable ressò mediàtic a tot Catalunya. Es va inaugurar el vint-i-vuit de febrer i –tot i que estava previst que tanqués el vint-i-set de març– va romandre oberta fins passades les festes de Setmana Santa. La van visitar diversos investigadors i estudiosos, però també personalitats polítiques tan destacades com l'aleshores cap de la minoria parlamentària catalana, Lluís Companys (vint-i-set de març), pel president de la Generalitat, Francesc Macià (deu d'abril) i –almenys dues vegades– el conseller de Cultura Ventura Gassol (que acompanyà els dos anteriors).[3]

El trenta-u de març d'aquell mateix 1932, els cinc regidors de la minoria d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)[4] van presentar en la sessió ordinària municipal un escrit en

1. Vegeu J. MASSÓ CARBALLIDO: «Salvador Vilaseca Anguera (1896-1975) i la recerca prehistòrica a les comarques meridionals de Catalunya» a *L'arqueologia a Catalunya durant la República i el franquisme (1931-1975)*. Mataró: Museu de Mataró, 2003. Pàg. 155-173.
2. Vegeu el catàleg de l'exposició *Descobreix els tresors! 70 anys de museus a Reus, 1934-2004.* Reus: Institut Municipal de Museus, 2004.
3. L'exposició, instal·lada a l'actual Sala Fortuny, s'havia de clausurar –de fet– el divendres vuit d'abril, però es va mantenir fins al diumenge deu, de manera que el president Macià pogués visitar-la.
4. Aquests regidors eren Antoni Andreu Abelló, Josep Cabré Borrell, Francesc Abelló Pascual, Ramon Jordana Montserrat i Josep Borràs Massaguer. En el foli 138 *verso* del llibre d'actes municipals de 1932, conservat a l'Arxiu Històric de Reus, l'últim nom que apareix com a signant de la proposició és J. Banús (regidor d'Acció Catalana), en lloc de J. Borràs. Es tracta, sens dubte, d'una confusió (derivada de la similitud en l'escriptura manual dels cognoms).

què es feia un veritable elogi de l'exposició esmentada, tot dient –entre altres consideracions– que «ha estat visitada per les més prestigioses autoritats en arqueologia de la nostra terra, i el comentari que totes elles n'han fet, ha coincidit en apreciar la col·lecció Vilaseca com una de les millors que existeixen a Catalunya i Espanya», i que «no han mancat al Doctor Vilaseca col·laboradors entusiastes, tots els quals, junt amb ell, no han reparat en cap mena de sacrifici. De tots és conegut el lamentable accident que produí la pèrdua d'una mà al Senyor Pere Rius, treballant junt amb el Doctor Vilaseca en una de les seves excavacions. El Doctor Vilaseca ha fet que Reus aconseguís un lloc de relleu en el camp de la prehistòria, enaltint amb això el nom de la nostra ciutat.» En conseqüència, van demanar l'aprovació de dues proposicions. La primera era «fer constar en acta la satisfacció de la Corporació Municipal, pels treballs portats a terme pel Dr. Vilaseca», i la segona «acordar que l'Alcaldia feliciti al Dr. Vilaseca, i en posar-se en contacte amb ell, estudiar la possibilitat de crear un 'Museu Municipal de Prehistòria', o, almenys, que la seva col·lecció resti a Reus i pugui ésser instal·lada dignament a la nostra ciutat.»[5] Tots els portaveus del grups municipals es van mostrar favorables a la proposta. Un dels regidors ponents, Andreu, afegí que «el Consell de Cultura de la Generalitat [...] té en projecte la creació d'un 'Museu d'Arqueologia i Prehistòria' en una població de nostra província que encara no ha estat fixada.» Josep Caixés, de la minoria regionalista (Lliga), va fer referència a «les gestions que feu en el temps que tingué al seu càrrec l'Alcaldia,[6] perquè la col·lecció de prehistòria d'aquell senyor no sortís d'aquesta ciutat, instal·lant-la en el Centre de Lectura o en el Museu Prim-Rull. Al mateix temps fa constar que l'Ajuntament deuria estudiar la manera de concedir alguna recompensa a un obrer que en les excavacions que porta a terme el Sr. Vilaseca, va perdre una mà; a qual efecte, proposa que per la Comissió d'Hisenda es tingui present l'assumpte, per si és possible concedir alguna pensió.»[7] Josep Banús, d'Acció Catalana (AC), va dir que «els Regidors de la majoria han vist amb la major complaença la proposició llegida, i també s'han enterat satisfactòriament de les paraules del Sr. Caixés; fent constar, a la vegada, que ja tenien el criteri de fer el possible a fi que la col·lecció de què es tracta, no sortís de nostra ciutat.»[8] L'alcalde, Antoni Martí Baiges (també d'AC), va dir que faria «les gestions que se li encomanen amb tot interès per tal

5. Vegeu el diari *Foment* de l'u d'abril de 1932 (amb el resum de la sessió municipal i la transcripció correcta del nom dels regidors d'ERC).
6. Va ser alcalde entre el setembre de 1930 i l'abril de 1931. Cal tenir en compte, a més, que –uns quants anys abans– Caixés havia format part, a l'igual que Vilaseca, de la Junta de Museus del Centre de Lectura de Reus.
7. Segons el resum que consta en el llibre d'actes esmentat (foli 139-139 *verso*). Sobre Rius i les conseqüències del seu accident, vegeu J. Massó Carballido: «En record de Pere Rius (1898-1973), conservador del Museu de Reus» a: *Informatiu Museu* (Reus), núm. 16, març de 1999; pàg. 13-15.
8. El diari *Les Circumstàncies*, portaveu d'AC, en la seva edició del dos d'abril, va resumir així la intervenció de Banús: «diu que li plau declarar que la majoria veu amb gust la proposició de la minoria de 'Foment' per tal com ve a coincidir amb el seu criteri. Tant és així, que en un recent canvi d'impressions, els grups que la integren acordaren gestionar prop del Dr. Vilaseca que la seva col·lecció de Prehistòria pogués restar a Reus». El dia tres, el diari *Foment*, portaveu d'ERC, comentava la sessió dient que «és un vertader i merescut homenatge que es ret al doctor Vilaseca» i es referia d'aquesta manera a les paraules del regidor Banús: «El cap de la majoria, com sempre, diu que aquesta ja pensava portar a terme, determinades gestions en el mateix sentit. / Vol callar, home, vol callar!».

que tinguin efectivitat els desigs del Consistori, que també són els seus.»[9] La proposició va ser aprovada sense cap oposició (amb l'addició del que havia proposat el regidor Caixés respecte a Pere Rius) i l'alcalde Martí va poder fer de seguida –i de manera personal i directa– les gestions a què s'havia compromès, atès que va presidir, el dia nou d'abril, l'àpat que es va fer a la mateixa sala de l'exposició en honor de Salvador Vilaseca.[10]

La visita de Macià, al dia següent de l'àpat suara esmentat, va tenir una repercussió considerable, de la qual se'n féu ressò la premsa de Barcelona.[11] El diari *Foment* va informar, entre altres coses, que «feta la visita, la Junta directiva del Centre de Lectura pregà al President que no siguin traslladats de Reus els objectes exposats, i que el Govern de Catalunya faciliti, en la mida que sigui possible, la continuació de les excavacions i autoritzi la creació, a Reus, d'un Museu de Prehistòria que, a l'ensems que guardi els tresors ja descoberts, estimuli la recerca de nous objectes [...]. El senyor Macià va prometre interessar-se pel que se li demanava i tingué paraules d'elogi per la tasca meritíssima duta a terme pel doctor Vilaseca i pel Centre de Lectura, el qual ha afegit ara un nou capítol de glòria al seu brillant historial.»[12]

Tot i aquests excel·lents desitjos i voluntats, la idea de crear un Museu de Prehistòria a Reus no va prosperar i hom va haver d'esperar un any perquè s'obrissin unes noves perspectives, per bé que amb una orientació molt diferent.[13]

2. Vers la creació del Museu Municipal «Prim-Rull»

Francesc Abelló, metge i company de Salvador Vilaseca a l'Institut Pere Mata, i un dels signants de la proposta de l'any anterior, va reprendre el tema en qualitat de president de la

9. Segons el diari *Les Circumstàncies* del dos d'abril de 1932 (cf. amb el *Foment* del dia anterior i el llibre d'actes citat). El «Museu Prim-Rull» esmentat per Caixés pràcticament no tenia peces exposades (tret d'uns quants objectes i pintures menors), però s'anomenava museu per tal de mantenir la titularitat municipal de l'edifici d'acord amb les disposicions testamentàries del notari Pere Rull Trilla (mort el 1921). Vegeu J. MASSÓ CARBALLIDO: «El Museu de Reus i la casa Rull (1925-1926)» a: *Reus. Setmanari de la Ciutat*, núm. 1678, catorze de juliol de 1984; pàg. 3, i «Un curiós projecte: el Museu de Reus l'any 1930» a: *Reus. Setmanari de la Ciutat*, núm. 1673, nou de juny de 1984; pàg. 3 (és un projecte, no reeixit, anterior a l'etapa de Caixés al front de l'alcaldia).
10. El *Foment* del dia següent (deu d'abril) explicava que, a l'hora dels brindis, Antoni Martí Baiges «oferí el seu concurs com alcalde de Reus per a portar a terme la creació d'un Museu». D'aquest àpat es conserva una fotografia que ha estat repetidament publicada (per exemple, en els llibres *Història gràfica del Reus contemporani, I. 1803 / 1939*, Reus, 1986; pàg. 172, i *Salvador Vilaseca. Una obra perdurable*, Reus 1996; pàg. 32) i en la qual es veuen l'alcalde i Vilaseca dempeus, rere la taula d'honor, així com una cinquantena de comensals asseguts davant les vitrines que contenien les peces exposades.
11. *El Día Gráfico* va publicar, el dotze d'abril, una fotografia corresponent a la visita presidencial a l'exposició, en la qual es veu Macià situat entre Gassol i Vilaseca.
12. *Foment*, dotze d'abril de 1932. Val a dir que aquest diari havia publicat, des del vint-i-vuit de febrer, diversos articles i comentaris molt favorables a l'exposició i al mateix Vilaseca.
13. L'acta de la reunió de la Junta Directiva del Centre de Lectura del tres de gener de 1933 esmenta un projecte dels actes que havien commemorar el 75è aniversari de la fundació de l'entitat (pàg. 329 del volum corresponent, conservat a la biblioteca de l'entitat reusenca). El primer acte previst era la «inauguració del Museu d'Art modern i Prehistòria», per a l'organització del qual es van designar com a ponents Pau Font de Rubinat i Salvador Vilaseca. No cal dir que no es va portar a terme, segurament perquè pocs dies després tant l'un com l'altre van dimitir dels seus càrrecs directius, arran d'una moguda reunió general (vegeu P. ANGUERA: *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana.* Barcelona, 1977; pàg. 177-178).

Comissió municipal de Cultura.[14] En la sessió municipal del vint-i-tres de març de 1933, Abelló (d'ERC), amb el suport d'Amadeu Ferraté i Gili (d'AC),[15] va presentar un dictamen «sobre la creació d'un Museu Municipal». Pel seu evident interès, el transcric íntegrament del llibre d'actes municipals, tot respectant –tret dels accents gràfics– la irregular ortografia de l'original:

> Senyor = En casi totes les ciutats catalanes existeix un Museu Municipal. No cal ponderar la molta importància que per a la vida cultural dels pobles tenen aquestes institucions ja que les mateixes serven tots els records de generacions passades, palesant el grau de cultura que tenien i són a la vegada un poderós estímul que anima l'actuació dels veïns per a conèixer l'història, les institucions i tot quan fa referència a la seva ciutat. Per a aquesta raó és justificadíssim el que l'Ajuntament de Reus es preocupi de crear un Museu Municipal, on si reuneixin tots els materials i documents històrics que avui es troben dispersats en poder de particulars. La nostra ciutat, als ulls d'un observador superficial, sembla una ciutat moderna; però, si es tenen en compte les gestes dels seus avant-passats i els records que d'elles ens han quedat, veurem que té un passat històric molt considerable i que deu haver-se de conèixer amb la major perfecció. = Per a l'instal·lació del Museu de què es tracta, es pot aprofitar l'edifici llegat pel Sr. Pere Rull als Hospitals Municipals de Reus i Falset, el qual té dret d'utilitzar aquest Ajuntament amb la precisa condició de que es destini el mateix a Museu que ha de titular-se Prim-Rull. = El Museu Municipal, per tant, per a complir aquesta prescripció formulària consignada en el testament d'aquell senyor, es veu en la precisió de pendre dita denominació. En aquest edifici, s'hi trobaria degudament instal·lat el Museu, ja que és un local ben a propòsit per a aquest objecte i amb molt escasses despesses es posa en condicions de tenir la major utilitat. Al mateix temps cal tenir en compte que el fet d'instal·lar en aquest local el Museu, millora notablement l'edifici que, actualment, degut a que no s'utilitza per a res, no es troba en les degudes condicions de conservació. Com abans ja s'ha insinuat, en aquesta ciutat fóra molt fàcil el poguer inaugurar-se immediatament el Museu, per quan es podrien obtenir molts restes històrics i artístics, utillatge de les antigues indústries locals, per exemple: velers, corders, escudellers, etc; els impresos, gravats i altres gràfics; documents històrics de l'Arxiu Municipal, entre els quals hi ha la col·lecció de pergamins, que, segons judici dels tècnics, és la més completa que hi ha en tota la província; les moltes obres dels pintors reusencs; records del General Prim i tantes altres coses d'un estimable valor històric local que avui es troben dispersades en poder de particulars i que col·leccionades i ben ordenades poden nodrir un Museu digne de la nostra ciutat. = Com compendrà perfectament V.S., per a l'organització i conservació del Museu en projecte, cal disposar de personal necessari. El més indicat per aquests treballs és el que constitueix el Cos d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlecs, però l'adoptar el mateix resultaria molt costós al Municipi, i tractant-se d'una obra que comença també s'en pot prescindir. El que convé és disposar de moment de personal d'acreditada afició i que amb entusiasme vulgui treballar en tan patriòtica tasca. En nostra ciutat hi ha el veí Sr. Pere Rius Gatell, al qual va acordar l'Ajuntament estudiar la forma de concedir-li una subvenció, degut a que sofrí un accident fent uns treballs per a la recerca d'uns objectes prehistòrics. Aquest Sr. podria de moment, fer els treballs preliminars per a aplegar, catalogar, instal·lar els objectes, en una paraula, tot el que sigui precís per a començar una obra que tan bon nom i prestigi pot donar a nostra ciutat en l'aspecte cultural de la seva actuació. Per tot el que acaba d'exposar-se, aquesta Comissió es complau en proposar al Consistori l'adopció dels següents acords: Primer = Que es procedeixi a la creació d'un Museu Municipal, el qual s'establirà en el titolat Prim Rull, que ocupa la casa que fou propietat del Sr. Pere Rull en el carrer S. Joan, nº 27, d'aquesta ciutat. = Segon: Facultar a aquesta Comissió per a que disposi l'execució dels treballs necessaris per a la deguda instal·lació del Museu en la casa esmentada. = Tercer: Encarregar interinament al veí d'aquesta ciutat Sr. Pere Rius i Gatell, els treballs necessaris per a l'ordenació del Museu, acoplament, catalogació, instal·lació d'objectes, etc, la retribució del qual oportunament serà determinada. Cases Consistorials, 22 de Març de 1933 = Francesc Abelló = A. Ferraté.[16]

14. Sobre el metge i regidor Abelló, vegeu J. Massó Carballido: *Patrimoni en perill. Notes sobre la salvaguarda dels béns culturals durant la guerra civil i la postguerra (1936-1948)*. Reus: Centre de Lectura de Reus, 2004; pàg. 233-242.
15. Era germà de Ricard Ferraté, antic president de l'Agrupació Excursionista de Reus de la qual Vilaseca, pels volts de 1915-1917, havia format part activa.
16. Llibre d'actes municipals de 1933, Arxiu Històric de Reus, folis 148-150.

D'acord amb la mateixa acta municipal, un cop llegit el dictamen d'Abelló i Ferraté sobre la creació del Museu Municipal, el regidor C. Òdena va demanar la paraula i va dir «que dóna la seva conformitat al dictamen llegit, però creu que hauria estat preferible que per la Comissió d'Hisenda s'informés respecte de l'aspecte econòmic de l'assumpte de què es tracta en el mateix». Abelló li va respondre «que es consultà a la Comissió d'Hisenda, si es podia fer el dispendi que representa l'execució de l'obra de què es tracta, havent-se obtingut resposta afirmativa; fent constar a la vegada que les despeses que les obres a fer importaran, seran de molt poca importància.» Tot seguit, el secretari municipal fa constar que «Queda aprovat el dictamen per unaminitat.»

L'aprovació municipal era –tot i que ineludible– només un tràmit: uns quants dies abans, el divuit de març, Pere Rius ja havia començat a fer gestions amb diversos propietaris d'objectes d'interès per al futur museu. Però no va ser fins al vint-i-cinc d'abril que l'alcalde Enric Cavallé va trametre a Rius una autorització «per a retirar de varis edificis de propietat municipal uns objectes que han de passar al Museu Municipal Prim-Rull», i encara fins al deu de maig no se li va comunicar oficialment l'encàrrec acordat el dia vint-i-tres de març.

L'onze d'agost següent, Abelló va convocar en el mateix Saló de Sessions de l'Ajuntament diverses personalitats locals per estudiar la formació de la primer Junta del Patronat del Museu Municipal. Hi van concórrer Eudald Mercader i Josep Monné Vázquez, regidors de la Comissió de Cultura; Cèsar Ferrater Pons, artista i escriptor;[17] Salvador Vilaseca; Pere Rius, que actuà de secretari, i el mateix Francesc Abelló, que va presidir la reunió. D'entrada, Abelló exposà les expectatives obertes i els resultats obtinguts a partir del dictamen aprovat el vint-i-tres de març i explicà que

> […] com sia [que] estan avui molt avensats [sic] els treballs de referència i tenim dipositats al nostre Museu, objecte de vàlua històrica, creu arribat el moment de recabar dels presents, que per aquest fi ha convocat, la cooperació necessària per a crear un Patronat del Museu que porti a terme la tasca iniciada per la Comissió de Cultura, i proposa que entre tots confeccionin una llista de noms de les persones que per les seves condicions puguin integrar el Patronat que tingui cura de l'organització i sosteniment del naixent Museu Municipal i d'aquest Patronat, formar la junta que el representi i administri.[18]

Després de la deliberació corresponent, es va aprovar una primera relació de noms i càrrecs. Sota la presidència –lògica– de l'alcalde de Reus, la Junta es composaria d'una primera vicepresidència, que correspondria al president de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament; d'una segona vicepresidència, per a un delegat o representant de la Junta de Museus de Barcelona; de quatre vocals nats: el president o delegat del Centre de Lectura, una representant de l'associació Cultura de la Dona Reusenca, el director de l'Escola de Treball i un regidor (a designar) de la Comissió de Cultura, i de quatre vocals tècnics: S. Vilaseca, C. Fer-

17. D'una manera curiosament paral·lela, feia poc que Ferrater havia estat nomenat, també, vocal de la Junta de Museus del Centre de Lectura, com a delegat de la Junta Directiva de l'entitat (*Revista del Centre de Lectura*, núm. 237-239, gener-març de 1933; pàg. 77). Vegeu X. Ferré i Trill: «Nota biogràfica de Cèsar Ferrater (1891-1965)», i J. Massó Carballido: «Una conferència de Cèsar Ferrater sobre el Museu de Reus (1949)» a: *Informatiu Museus* (Reus), núm. 31, juliol de 2006; pàg. 11-15 i 16-19 (respectivament).

18. D'acord amb l'acta mecanoscrita que es conserva a l'arxiu de l'Institut Municipal de Museus de Reus (IMMR).

rater, P. Font de Rubinat [19] i l'arquitecte i exalcalde de Reus Josep Simó i Bofarull. Com a secretari actuaria el conservador del Museu (P. Rius). L'acta recull l'acord dels reunits de considerar Constituent la Junta suara esmentada i que aquesta Junta Constituent s'encarregaria de nomenar els membres del Patronat del Museu, de redactar el Reglament i d'elevar «per mitjà de la Comissió de Cultura al Consistori, per [a] la seva aprovació, les conclusions d'aquesta i successives reunions.»[20]

El set de setembre, Abelló i el seu company Monné van presentar a la sessió ordinària de l'Ajuntament un dictamen que proposava comprar a un veí quatre campanes «del Convent de Jesús, procedents d'unes excavacions fetes en uns terrenys de la seva propietat», per un total de vuit-centes pessetes.[21] El tretze d'octubre, Abelló i Mercadé proposen traslladar al Museu diversos objectes històrics propietat de l'Ajuntament, entre els quals hi havia dos dibuixos de Galofre, sis aiguaforts de Fortuny, una espasa i altres records del general Prim, el Llibre de la Cadena, un missal gòtic, el Llibre de Privilegis, el Llibre Verd, etc. Tot seguit, en la mateixa sessió, ambdós regidors van aconseguir l'aprovació d'un dictamen de la Comissió de Cultura sobre la creació d'un Patronat del Museu Municipal, el qual donava confirmació oficial als acords emanats de la reunió de l'onze d'agost (pel que fa a la constitució d'una Junta que tindria cura del funcionament del Museu) i en el qual s'afegia que «l'Ajuntament podrà nomenar en nombre il·limitat els Vocals que estimi convenients, que seran proposats per aquesta Junta.» D'acord amb el mateix dictamen, es van aprovar també els noms proposats «per als càrrecs de Vocals tècnics de l'esmentat Patronat.»[22] El dia vint-i-quatre, l'alcalde Cavallé va trametre a Vilaseca i als altres tres prohoms locals sengles oficis en què els notificava el nomenament «per al seu coneixement i efectes pertinents». Salvador Vilaseca, per tant, va rebre un ofici datat el dia vint-i-quatre d'octubre, signat per l'alcalde, Enric Cavallé, en què aquest li comunicava l'aprovació municipal per a la constitució del Patronat i que en formava part «com a Vocal tècnic».[23]

La primera reunió –realment constitutiva– de la Junta del Patronat del Museu Municipal va ser presidida pel vicepresident Abelló i es va portar a terme el dia vint-i-tres de desembre de 1933. Hi van assistir també el vocal nat Josep Caixés i Gilabert, en representació de l'Escola de Treball, els vocals tècnics Cèsar Ferrater, Josep Simó i Salvador Vilaseca i el secretari Pere Rius. Ateses les absències (només es va excusar la representant de Cultura de la Dona, Maria Sabater i Esteve), es va fer constar al llibre oficial d'actes del Patronat que «manca designar com a vocal nat a un Regidor de la Comissió de Cultura» i que es convocaria novament el delegat del Centre de Lectura, així com «al Sr. Pau Font de Rubinat per si accepta el nomenament de Vocal tècnic». En aquella primera sessió es van

19. Val a dir que Font de Rubinat, a causa dels desplaçaments derivats del seu càrrec de president de la Ponència d'Arxius, Biblioteques i Museus de la Generalitat, no va assistir a cap de les reunions de la nova Junta. Sobre aquest personatge, vegeu P. Anguera: *Pau Font de Rubinat (Reus 1860-1948). Vida i actuacions d'un bibliòfil catalanista*, catàleg d'una exposició de l'antic Museu Comarcal Salvador Vilaseca, Reus, 1997.

20. A l'Arxiu Històric de Reus també es conserva una còpia manuscrita d'aquesta acta (Reg. 1063-A, sign. 7.1.2.15).

21. Llibre d'actes municipals de 1933, Arxiu Històric de Reus, foli 335 *verso*.

22. Llibre d'actes municipals de 1933, citat a la nota anterior, folis 378-379.

23. Vilaseca va conservar, és clar, l'original d'aquest ofici (núm. 2007) al seu arxiu particular (actualment a l'IMMR).

prendre –entre altres– els acords referents als recursos humans i econòmics amb què havia de comptar la nova institució:

> A instàncies del senyor Abelló es procedeix a nomenar Director provisional del Museu i com a delegat de la Junta al Dr. Salvador Vilaseca, el qual accepta la designació a precs de la Junta i a condició d'ésser el càrrec no retribuït i sense fixació d'hores per a desempenyar-lo. / [...] Provisionalment, tenint en compte els treballs realitzats pel Sr. Pere Rius Gatell en l'organització del Museu, s'acorda nomenar-lo Conservador. / En la mateixa forma es nomena Conserge el Sr. Francesc Magrinà Solé. / Podran ésser confirmats en llurs càrrecs tan aviat com l'Ajuntament aprovi el pressupost del Museu, que la Junta confeccionarà oportunament; també es deixa per aquella ocasió la fixació de sous. / [...] El Dr. Abelló parla de les despeses generals del Museu i s'acorda a proposta del senyor Caixés oficiar a l'Ajuntament demanant inclogui en el pressupost que està elaborant, la consignació de deu mil pessetes anyals, pel sosteniment del Museu, i que aquestes siguin fetes efectives per trimestres a la bestreta, habilitant al Conservador del Museu senyor Pere Rius per a cobrar-les de comptaduria.[24]

I, a més a més, es va nomenar «una ponència integrada pels senyors Vilaseca i Ferrater per a l'estudi i redacció del reglament del Patronat».[25]

El dia vint-i-vuit de desembre, Abelló i dos dels seus companys de la Comissió de Cultura, Monné i Mercader, van presentar a la sessió ordinària de l'Ajuntament un dictamen que proposava donar a Pere Rius dues mil pessetes per retribuir-li «tots els treballs per ell verificats des dels seus inicis fins el 31 del mes que som». A petició del regidor Virgili, el dictamen va quedar «per vuit dies damunt la taula». Afortunadament per a Rius, el dictamen va ser «aprovat per unaminitat» en la sessió del dia quatre de gener.

Les circumstàncies polítiques van fer que el Govern de la Generalitat convoqués per al dia catorze de gener de 1934 unes noves eleccions municipals. Abelló ja no va formar part del nou Ajuntament, que va començar a funcionar oficialment el dia tres de febrer. El dia vint-i-cinc de gener, però, mentre estava en funcions, encara va tenir temps de convocar personalment –per mitjà d'un saluda– tots els regidors del Consistori «a visitar el Museu Municipal, en curs d'organització, per tal que pugui tenir coneixement dels treballs realitzats fins a la data; fent-li evident que l'hora de la mateixa serà a les set de la tarda del proper dissabte dia 27» –segons la còpia conservada a l'Arxiu Històric de Reus. Va ser, segurament, l'últim acte que va poder fer com a president de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament. Quan es va organitzar el nou cartipàs municipal, el nou responsable de Cultura va ser Josep Cabré i Borrell, el qual de seguida (a mitjan mes de febrer) va delegar en el regidor Joan Marimon i Pedret la vicepresidència de la Junta del Patronat del Museu. En la primera reunió d'aquesta Junta que va presidir Marimon, el disset de març de 1934, hom va reconèixer la tasca realitzada pel seu antecessor: «A proposta del senyor Vilaseca s'acorda que consti la satisfacció de la Junta per la gestió a favor del Museu del Dr. Abelló, que ha cessat de President de la Comissió de Cultura i de Vice-president de la Junta de Museus, per renovació de l'Ajuntament.»[26] En aquesta mateixa reunió, Vilaseca i Ferrater

24. *Llibre d'actes de les reunions de la Junta del Museu. Patronat del Museu Municipal de Reus*, volum primer (1933-1942), arxiu de IMMR, folis 2 i 3.
25. Posteriorment, en la reunió del vint-i-u d'abril de 1934, Ferrater fou nomenat «vocal-comptador» de la Junta. Llibre d'actes de la Junta del Museu, citat a la nota anterior, foli 6 *verso*.
26. D'altra banda, Abelló també va col·laborar amb el Museu en qualitat de dipositari d'objectes. El seu dipòsit estava format per «dos sillons de frare, de fusta de noguera i cuiros negres llavorats» [sic], del segle XVIII, que van passar a ser les peces números 153 i 154 del fons del Museu Municipal (segons la fitxa corresponent de l'inventari antic).

van repartir entre els assistents el projecte de reglament que els havia estat encarregat en la del vint-i-tres de desembre, «quedant pendent de discussió per a la reunió propera».[27] Aquesta es va fer dues setmanes després, el trenta-u de març, però –després d'una observació de detall del regidor Caixés– la seva aprovació definitiva es deixà per a una ocasió més oportuna.[28] No he sabut fixar el moment en què es va aprovar aquest reglament, entre altres coses perquè l'exemplar que en conec (mecanoscrit) no porta data.[29] En l'apartat «Del Director del Museu», el reglament assenyala que «la Junta podrà delegar en un dels seus membres, la Direcció del Museu» (art. 13) i que «el Director del Museu tindrà sota les seves ordres el personal adscrit al Museu, qui ordenarà les seves funcions i qui farà complir els acords de la Junta i de l'Assemblea» (art. 14).

Molts anys més tard, el mateix Vilaseca recordaria l'origen del Museu Municipal de Reus sense tenir en compte que entre la data de l'exposició de la seva col·lecció i la de la constitució del Patronat del Museu havien passat força mesos i que –arran de diversos conflictes interns en el si del consistori– fins i tot havia canviat el titular de l'alcaldia (a finals de novembre de 1932):

> [...] No fou fins l'any 1932 que, amb motiu d'una exposició celebrada al Centre, i de les seves circumstàncies, se'ns acostaren, independentment l'un de l'altre, dos amics representatius d'altres tantes tendències polítiques oposades, però «moderades», de l'Ajuntament i va ésser gràcies a ells, i naturalment, a altres benemèrits col·laboradors, que fou pres per l'Ajuntament l'acord de la fundació del Museu Prim-Rull. / Era Alcalde de Reus el senyor Enric Cavallé Muixí, del partit «radical» de Lerroux, home bo, honest i discret, que encomanava simpatia i respecte a tots els que tinguérem la sort de conèixer-lo i tractar-lo. El Patronat que es va constituir per a regir aquest primer intent [sic] de Museu Municipal, estava integrat per quatre membres a títol personal: l'eminent bibliòfil Pau Font de Rubinat, el regidor pel partit monàrquic conservador, Josep Simó Bofarull, l'artista pintor i redactor en cap del setmanari regionalista «La Veu del Camp», Cèsar Ferrater i Pons, i l'autor d'aquestes notes, únic supervivent. Completaven la junta representacions de l'Escola del Treball (Josep Caixés Gilabert, reusenc benemèrit), Cultura de la Dona (Maria Sabater i Esteve) i el president del Centre de Lectura. La cooperació del doctor Francesc Abelló, delegat de Cultura de l'Ajuntament, i del conservador del Museu, Pere Rius Gatell, van ésser molt valuoses.[30]

El que Vilaseca no va explicar aleshores és que també hi va haver contactes per crear, a més a més del Municipal, el *seu* Museu de Prehistòria. A l'arxiu personal repetidament citat hi ha un full, escrit de la seva pròpia mà, en què detalla les condicions que s'havien de respectar en el cas d'una possible cessió –mai definitiva– de la col·lecció. El document porta –al capdamunt– la data «1934», però no hi consta el nom de *l'altra part* (per bé que sigui deduïble pel contingut del text). Diu això:

> Instal·lació (local i mobiliari) adequada.
> Cessió en dipòsit. Escriptura notarial.
> La col·lecció no s'augmentarà més que amb aportacions del propietari.
> Assegurança (valor segons pèrits).

27. Llibre d'actes de la Junta del Museu, citat a la nota 24, folis 3 *verso* i 4.
28. Llibre d'actes de la Junta del Museu, citat a la nota 24, foli 5.
29. Probablement era un dels que es va repartir a l'esmentada reunió del disset de març. Porta aquest títol: «Reglament del Museu Municipal Prim-Rull de la Ciutat de Reus». Es conserva a l'Arxiu Històric de Reus, com a donació del nét de Pere Rius.
30. S. Vilaseca: «Comentari a un editorial» a: *Revista del Centro de Lectura*, 4ª èp., núm. 206, octubre de 1969; pàg. 759. El text íntegre d'aquest article de Vilaseca ha estat reproduït en el catàleg *Descobreix els tresors!*, citat a la nota 2; pàg. 63-65.

El propietari serà el director i administrador. No se'l podrà separar. Cessarà en el seu càrrec i atribucions en retirar la col·lecció. Tindrà un petit sou. Podrà realitzar viatges d'estudi i assistir a congressos de Prehistòria. Nomenarà (i separarà) el personal subaltern. Aquest personal serà suficient en número i estarà retribuït dignament.

El pressupost no podrà ésser suprimit ni rebaixat.

Concessió d'excavacions prehistòriques a les comarques tarragonines, d'acord amb el Servei central (de Barcelona).

Autoritat per a interdir [*ratllat:* (i sancionar?)] les excavacions no autoritzades.

Creació d'una biblioteca especialitzada.

Subvencions extraordinàries per a excavacions (obrers, assegurança d'obrers, material, etc.) i publicacions dels materials integrants de la col·lecció o de troballes tarragonines.

Prioritat en l'adquisició de troballes prehistòriques tarragonines (si no és possible la incautació).

La col·lecció formarà un [*ratllat:* nucli o] museu independent al costat del Museu Municipal actual o dels que s'organitzin. El Director propietari de la col·lecció [*ratllat:* obrarà] tindrà la corresponent independència.

La publicació sistemàtica del material o part dels materials de la col·lecció, serà facultativa del Director propietari: També ho serà la reproducció gràfica, o per altres mitjans, dels objectes que la formen.[31]

És clar que aquest hipotètic Museu de Prehistòria tampoc no va passar, aleshores, de la teoria a la pràctica. Com ja he dit al començament, haurien de transcórrer cinquanta anys perquè la col·lecció Vilaseca s'integrés –de manera definitiva– en el Museu de Reus.

3. La primera època del Museu Municipal

El Museu Municipal «Prim-Rull», finalment, es va inaugurar el catorze d'abril de 1934, en el tercer aniversari de la proclamació de la Segona República. L'acte oficial va ser presidit per l'aleshores alcalde de Reus, Josep Borràs i Massaguer,[32] que, a més, actuava com a delegat del conseller de Cultura de la Generalitat, Ventura Gassol, que no va poder assistir a la inauguració. Tots els diaris reusencs es van referir a l'acte inaugural, però la informació més àmplia i detallada va ser –és clar– la del republicà *Foment*:[33]

Un dels actes de més relleu i de més importància inclosos en el programa de festes organitzades per l'Ajuntament de la nostra ciutat en commemoració del tercer aniversari de la República, fou sens dubte la inauguració del nostre Museu Municipal Prim-Rull instal·lat a la casa núm. 27 del carrer de Gaudí [34] que fou propietat del senyor Rull i que a la seva mort la traspassà a l'Ajuntament a fins del caire a què ha estat destinada. / A dos quarts de dotze, al Teatre Municipal començaren a arribar les personalitats invitades a l'acte de la inauguració. / Entre altres representacions, recordem haver anotat les de l'Associació de la Premsa, Jutge de 1ª Instància, Institut 2ª Ensenyança, Escola del Treball, capità de la guàrdia civil, president dels Jurats Mixtos, Federació Obrera local, Banca local, Comissari de la Generalitat, Cultura de la Dona, Col·legi d'Agents Comercials, Foment Industrial i Mercantil, Foment Nacionalista Republicà, Acció Catalana, Radicals Socialistes, Casa del Poble, Agrupació Socialista de Catalunya, Col·legi i Sindicat de Metges, caporal del Sometent, Centre de Lectura, Estany de Riudecanyes, diaris «El Conseqüent», «Diari de Reus», «Les Circumstàncies» i FOMENT. Figurà a més una nodrida representació de la Cambra de Comerç, Sindicat de Vins i Cambra de la Propietat Urbana. / Aquests junt amb l'Ajuntament, presidit per l'alcalde senyor Borràs i acompanyats de la Banda Municipal s'adreçaren al Museu. / Foren rebuts pels individus de la Junta de Museus, senyors Vilaseca, Josep Simó i Bofarull, Cèsar Ferrater i Pere Rius. / Aquests, després de saludar els

31. Document conservat actualment a l'arxiu de l'IMMR.
32. Cal recordar que Borràs també va ser un dels signants de la proposta de març de 1932.
33. D'acord amb la seva capçalera, aquest diari era «el portantveu de l'Esquerra Republicana de Catalunya a les comarques tarragonines».
34. El carrer de Sant Joan havia estat rebatejat per l'Ajuntament republicà amb el nom del gran arquitecte reusenc Antoni Gaudí i Cornet (mort el 1926).

> visitants, els acompanyaren a recórrer les diverses dependències de la casa, donant explicacions i detalls sobre els valors històrics –per cert tots notables– que conté aquell Museu. / Quan la comitiva entrà en aquell lloc la Banda Municipal interpretà L'Himne a Riego i «Els Segadors». / Després de recórrer tots els pisos al final d'un d'ells l'alcalde senyor Borràs adreçà la paraula als invitats allí reunits. / Glossà en el seu parlament l'obra fecunda de l'anterior Ajuntament que fou l'inspirador de construir aquesta obra d'esplai cultural que ve a enaltir al nostre poble i ensenyar als seus fills tot el que contenia l'avantpassat Reus. Jo des d'aquí –continuà l'orador– faig tribut d'admiració i felicito a l'ànima d'aquest Museu, al senyor Vilaseca que amb les seves aptituds i el seu reconegut entusiasme ha sabut fer factible aquesta inauguració. / També rendeixo tribut d'agraïment envers al gran reusenc senyor Rull que amb la dotació de l'edifici no féu sinó la realització de tot això. Diu que per a donar més transcendència a l'acte havia invitat al mateix Conseller d'Agricultura [sic] de la Generalitat senyor Gassol el qual impossibilitat d'assistir-hi per prendre part a les festes de Barcelona delegà la representació en ell.[35] Acabà dient que des d'aquell moment restava obert el Museu al públic. / El final del discurs fou aplaudit donant-se tot seguit l'acte per acabat.[36]

En un moment que no he pogut determinar, l'Ajuntament de Reus va crear també l'anomenat *Patronat de Museus de la ciutat*, regit pel mateix Patronat i per la seva Junta. Aquest nou Patronat, de caràcter bàsicament consultiu, havia d'estar format «per aquelles persones que a proposta de la seva Junta, per les seves activitats o càrrecs públics, puguin aportar un ajut o una orientació a les finalitats del Museu». Tot seguit, aclaria que era «indispensable que, d'aquest Patronat, en formin part almenys: a) Un diputat del Parlament de la República; b) Un diputat del Parlament de la Generalitat», els quals calia que fossin «fills de Reus o tinguin un interès reconegut per les qüestions d'art i història locals». En la reunió del vint-i-tres de juny de 1934, van ser nomenats membres d'aquest Patronat d'honor nou persones: Francesc Abelló i Pascual, el ja esmentat metge i polític; Eduard Toda i Güell, historiador i col·leccionista, entre moltes altres coses; Jaume Fort i Prats, periodista; el president del Gremi de Pagesos de Santa Llúcia; Antoni Sardà i Moltó, arquitecte municipal; Ricard Carreras i Valls, historiador; Josep Arandes; Josep Ferré i Revascall, pintor, i Ferran Casajuana i Escofet, dibuixant.

No cal dir que en la composició de la Junta del Patronat es van produir noves baixes i incorporacions com a conseqüència dels canvis polítics a l'Ajuntament (especialment arran del Sis d'Octubre), però les seves reunions van continuar, de manera força regular, fins als primers mesos de 1936. A causa de l'esclat de la Guerra Civil, el *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* (BOGC) va publicar, el dia vint-i-dos d'agost, un decret pel qual eren «dissoltes totes les Juntes de Museus i totes les altres entitats que, amb un nom o altre, tenien per funció l'ordenació i l'administració dels Museus en les diverses localitats de Catalunya». Aquestes juntes, en aquells moments pràcticament inoperants, van ser substituïdes per «un Delegat» de la Generalitat que havia de servir «d'enllaç entre la Comissaria general de Museus, d'una banda, i els Ajuntaments, Milícies i Comitès locals, d'altra banda» (a Reus va ser nomenat delegat el conservador del Museu, Pere Rius).[37]

Tot i que, com hem vist més amunt, la intenció original de l'Ajuntament era crear un museu a partir dels fons de la col×lecció particular de Salvador Vilaseca, aquest va saber

35. Ventura Gassol era, evidentment, conseller de Cultura i no «d'Agricultura».
36. «La inauguració del Museu Municipal» a: *Foment*, 2a èp., núm. 88, disset d'abril de 1934; pàg. 5.
37. BOGC núm. 235, vint-i-dos d'agost de 1936; pàg. 1148. La Junta del Museu Municipal de Reus no es va reconstituir fins el set de febrer de 1939, pocs dies després de l'ocupació franquista de la ciutat, en unes circumstàncies ja molt diferents. Sobre les vicissituds del Museu entre 1936 i 1939, vegeu J. MASSÓ CARBALLIDO: *Patrimoni en perill*, obra citada a la nota 14, i el catàleg *Descobreix els tresors!*, citat a la nota 2.

reorientar la idea original cap a la constitució d'un museu de caràcter general, bàsicament d'història local i comarcal. En conseqüència, la tasca realitzada pel conservador (primer interí i després oficial) del nou Museu, Pere Rius i Gatell, es va adreçar preferentment a la recerca i captació de materials dispersos d'interès local i comarcal, a partir dels que ja formaven part del patrimoni municipal. D'aquesta manera, el Museu Municipal instal×lat a cal Rull tenia pocs materials arqueològics –només els trobats estrictament en terme reusenc i els pertanyents a èpoques més recents de les que interessaven especialment a Vilaseca (com les ibèriques de la cova C d'Arbolí)–,[38] però una quantitat prou significativa de peces relacionades o vinculades a la història (gran o petita) de la ciutat i als seus personatges més destacats: artistes, militars, polítics, religiosos, etc.[39]

Les perspectives eren, aleshores, ampliar gradualment les col×leccions amb noves aportacions que milloressin els fons dedicats –per exemple– al general Joan Prim,[40] al pintor Marià Fortuny [41] o a l'arquitecte Antoni Gaudí,[42] sense deixar de recuperar tota mena d'objectes (manuscrits inclosos) més o menys representatius o emblemàtics de la història de la ciutat.

De tota manera, al començament de 1936 el Museu Municipal Prim-Rull ja era gairebé atapeït d'objectes.[43] Per exemple, en una nota publicada quasi exactament dos anys després de la inauguració oficial del Museu, en el diari *El Conseqüent*, portaveu del Centre Republicà, l'anònim redactor afirmava:

> [...] Modest en alguns aspectes, el nostre Museu posseeix exemplars d'una gran vàlua. És un reliquiari de coses locals. Trobar reunides en un edifici, bellament instal·lades, pedres, llibres, pintures, robes, objectes innumerables que han tingut una significació en la vida de Reus, és un goig, una festa pel nostre esperit i una meravella pel patriota. I per afegidura, s'ha anar creant, entorn del museu, una activitat d'excavacions, d'exploracions, d'estudis que han enriquit d'una manera considerable el coneixement de la història local. I ara, aquelles sales que semblaven impossibles d'omplir ja resulten insuficients per encabir tot el material de què es disposa. Serà dintre de breus dies que, si l'Ajuntament vol atendre, com es mereix, una institució que va adquirint la importància del nostre Museu, haurà de resoldre el problema de la insuficiència de la seva instal·lació. [...] A més, el dia que Salvador Vilaseca es decideixi a dur al Museu Municipal la seva col·lecció particular d'objectes prehistòrics –la qual per si sola avaluaria qualsevol instal·lació del món– el problema prendrà caràcter àlgid, peremptori [...].[44]

38. Cal destacar que fins al començament de la Guerra Civil, el Museu Municipal de Reus –per mitjà del seu conservador, Pere Rius– va endegar diverses intervencions arqueològiques en el poblat ibèric de Santa Anna (Castellvell del Camp) i en les vil·les romanes del Mas de Valls (Reus) i de Parets-delgades (la Selva del Camp).
39. Vegeu-ne les detallades descripcions generals publicades en els periòdics locals *Les Circumstàncies*, el vint-i-sis d'agost de 1933 («El Museu Municipal», sense signar); *Foment*, el setze de maig de 1934 («Museu Municipal», d'Antònia Abelló), i *Avui*, el vuit de juliol de 1936 («El Museu Municipal de Reus», de Francesc Magrinyà, conserge del mateix Museu).
40. Sobre les gestions per a l'adquisició de peces relatives a aquest personatge, vegeu l'article «Uns records del general Prim al Museu de Reus» a: *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, núm. 29, octubre de 1933; pàg. 314-316, i J. Massó Carballido: «Els records del general Prim, al Museu de Reus (1933)» a: *El Punt* (Camp de Tarragona i Terres de l'Ebre), núm. 2484, vint-i-dos de juliol de 2003; pàg. 29.
41. Vegeu P. Rius i Gatell: «Un document per a la història de Fortuny» a: *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*, núm. 70, març de 1937; pàg. 92-95, i J. Massó Carballido: «Dues cartes *reusenques* dels Fortuny-Madrazo (1940 i 1954)» a: *Informatiu Museus* (Reus), núm. 25, gener de 2004; pàg. 18-21.
42. Vegeu el catàleg de l'exposició *Gaudí & Reus*, Museu Salvador Vilaseca, Reus, 2002; pàg. 55-62.
43. Com assenyalava coetàniament un article editorial de *Les Circumstàncies* («Problemes reusencs», l'onze de gener de 1936), el Museu «ja no cap a l'edifici Rull».
44. «El Museu Municipal», *El Conseqüent*, divuit d'abril de 1936, pàg. 2 (retall conservat a l'arxiu de l'IMMR).

La situació es va modificar radicalment arran de l'esclat de la Guerra Civil. Entre mitjan 1936 i 1938, al Museu de Reus –seu de la Delegació local i comarcal del Servei de Patrimoni Artístic de la Generalitat– hi va anar a parar un nombre molt considerable –en quantitat i qualitat– de pintures, escultures, retaules i altres objectes artístics, arqueològics i històrics procedents d'esglésies i d'entitats i col×leccions particulars de Reus i de les comarques del seu entorn. L'escassa capacitat d'emmagatzematge de les dependències de cal Rull es va veure superada amb escreix molt ràpidament i fou necessari cercar l'estatge molt més ampli de cal Gai, a l'actual carrer de Prat de la Riba, amb la intenció d'establir-hi un gran Museu Comarcal.[45] La derrota republicana va significar, entre altres coses, la devolució de la major part de les peces ingressades al Museu, per dipòsit o per expropiació, durant la guerra. Moltes d'aquestes peces, abans del seu retorn als antics propietaris o posseïdors, es van exposar de manera conjunta en les instal×lacions de l'antiga Escola del Treball (del quinze de novembre de 1939 al dos de gener de 1940), de manera que es va poder veure a Reus una mostra que, com deia molt encertadament la premsa de l'època, formava «un conjunt que difícilment tornarà a reunir-se mai més.»[46]

El Museu es va haver de reobrir, a mitjan 1940, amb els materials que romanien dels fons anteriors al juliol de 1936 i que no havien estat destruïts pels bombardeigs feixistes o cedits a altres museus, a més dels objectes no retornats i/o no reclamats al llarg de 1939 i 1940 i d'una sèrie de peces traslladades des del Centre de Lectura (procedents, sobretot, de l'antiga Agrupació Excursionista de Reus).[47] Però aquesta ja seria una altra història.

45. Vegeu J. Massó Carballido: «Notes sobre el salvament del patrimoni artístic religiós a Reus i Tarragona (1936-1937)»al volum *Guerra civil a les comarques tarragonines (1936-1939)*, Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, Tarragona 1999 [2000]; pàg. 243-266, i «El Museu de Reus durant la guerra civil de 1936-1939»al catàleg *Descobreix els tresors!*, citat a la nota 2; pàg. 34-43.

46. Vegeu J. Massó Carballido: «L'exposició de «Recuperación Artística» a Reus (1939-1940)» a: *Kesse* (Tarragona), núm. 32, setembre de 2002; pàg. 20-24.

47. Vegeu J. Massó Carballido: «Les activitats arqueològica i museística de l'Agrupació Excursionista de Reus, 1915-1925» a: *Miscel·lània en homenatge a Salvador Vilaseca i Anguera (1975-1985)*, Reus 1985; pàg. 9-19, i «Salvador Vilaseca. Notes per a un centenari (1896-1996)» a: *Revista del Centre de Lectura* (Reus), èp. VI, núm. 26, maig de 1996; pàg. 14-15.

Tres àmfores romanes, procedents de la zona marítima de Salou i adquirides l'any 1935, al pati del Museu Municipal Prim-Rull. Arxiu fotogràfic de l'IMMR.

Visita de l'arqueòleg Joan Serra i Vilaró a les restes del poblat ibèric de Santa Anna (Castellvell del Camp). L'acompanya –entre altres persones– el conservador del Museu de Reus, Pere Rius, qui s'havia fet càrrec de les excavacions (1934-1935). Arxiu de l'IMMR.

Visita del president Macià, amb el conseller Gassol, a l'exposició de la col·lecció Vilaseca al Centre de Lectura de Reus, el 10 d'abril de 1932. Foto de Sagarra, arxiu de l'IMMR.

Vista parcial de les sales de la planta baixa del Museu Municipal Prim-Rull, pels volts de 1935. És de l'arxiu fotogràfic de l'IMMR.

L'entorn polític de Josep Magriñà Martí (1869-1946). Un republicà de la Restauració, alcalde de Valls el catorze d'abril de 1931

JOSEP MARTÍ BAIGET

Introducció

El dia vint-i-sis de març de 1939 Josep Magriñà Martí va ingressar a la presó de Valls. Fou detingut pel president de la Comisión Gestora municipal, Joan Cusidó Calbet, que el posà a disposició del Jefe del Subsector de Valls del Servicio de Inteligencia de la Policia Militar, Isidoro Lavado Muñoz. Joan Cusidó l'acusava de tenir idees marxistes, d'haver estat perseguidor de les institucions religioses, de tenir relacions d'amistat amb homes que formaven part del Govern de la República, d'haver hostatjat a casa seva a Marcel·lí Domingo, al diputat Ramon Nogués Bizet, al vallenc Josep Robusté,[1] de mantenir contactes amb gent del Comitè Local Antifeixista, i de ser l'autor moral dels aldarulls i tropells que van tenir lloc a Valls durant el període revolucionari. Mentre va estar detingut a la presó de Valls,[2] fou posat a disposició de l'auditor de guerra de Tarragona i del jutge militar, i fou lliurat a la Guàrdia Civil per al seu trasllat a la presó de Pilats,[3] a Tarragona, el dia dinou d'abril.[4]

El període barceloní

Josep Magriñà va iniciar la seva projecció política en la vida pública lluny de la seva ciutat, a Barcelona, i una mica empès per les circumstàncies. Corria l'any 1903.[5] Un any

1. Aleshores sotscomissari de l'exèrcit de terra de la República. Sobre el vallenc Josep Robusté vegeu: MARTÍNEZ DE SAS, Maria Teresa; PAGÈS, Pelai (coordinadors): *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans.* Barcelona: PAM, 2000, p. 1178 (AGT).
2. Alguns indicis que no he pogut contrastar ni comfirmar suficientment apunten la possibilitat que Josep Magriñà hagués estat detingut pel requetè alguns dies abans del seu ingrès oficial a la presó, i que durant aquest temps hauria estat detingut al local de l'Agrupació Social.
3. Una part important del temps que estigué reclòs a la presó de Pilats el passà a l'infermeria. Joan VENTURA escriu que «per la seva avançada edat, gaudia d'una tolerància per allotjar-se en aquella dependència»; a: VENTURA SOLÉ, Joan. *Presó de Pilats. Tarragona, 1939-1941.* Tarragona: Diputació, 1993. La senyora Paquita Blasi Calbet, cunyada del fill de Josep Magriñà, m'ha comfirmat que va ser ella qui va aconseguir que li tinguessin aquesta tolerància.
4. AMV. Fons de l'Ajuntament de Valls. Registre General de la Presó. 1939.
5. Amb anterioritat a aquesta data la vida política de Josep Magriñà es presenta, a hores d'ara, una mica fosca. La unitat republicana que es va proclamar a partir de 1903 arreu de l'Estat espanyol també tingué els seus efectes a Valls, on amb anterioritat, els republicans federals, amb els quals s'alineava Magriñà, matenien posicions distanciades dels republicans del Centre d'Unió Republicana vallenc, fins al punt de mantenir local social i premsa pròpia, i donar suport electoral a candidats distints. El 1901, per exemple, a les eleccions a Corts, al districte Valls-Montblanc no donaren suport al republicà tarragoní Mir i Miró, a qui es considerava *cunero*, sinó que més aviat s'inclinaren pel candidat liberal de casa, Josep Orga, fill de Picamoixons, i amb qui, d'altra banda, estava emparentat. Josep Magriñà Martí fou inscrit al registre de socis del Centre de la Unió Republicana de Valls el dia vuit de maig de 1903. AHCV. Fons Mercadé. Centre d'Unió Republicana. Relació d'Associats.

significatiu per al republicanisme espanyol i català. A Madrid naixia la Unión Republicana de Salmerón. A Barcelona Lerroux impulsava una gran coalició republicana. Les eleccions provincials del mes de març i les legislatives del mes següent van donar, a Barcelona, una victòria absoluta als republicans. Es van convocar eleccions municipals per al dia vuit de novembre. Les disputes internes de la gran coalició republicana van trencar la candidatura ja anunciada.[6] Lerroux donà un cop de timó i imposà una candidatura nova. Entre els disset noms de la candidatura suara proclamada hi trobem el de Josep Magriñà Martí per al districte VII. És un dels tres republicans federals que entraren a la nova llista. Tenia aleshores la seva residència habitual a la ciutat comtal, ja que com a hereu del fabricant i comerciant d'aiguardents vallenc Ramon Magriñà[7] tenia cura de la comercialització i exportació dels vins i alcohols des de la capital catalana. El resultat d'aquelles eleccions municipals fou una gran victòria per als republicans i Josep Magriñà sortí elegit regidor. Fou el candidat amb més vots –el districte VII (Hostafrancs, Sants, Les Corts i Poble Sec) era sociològicament un barri obrer, i el que tenia el cens electoral més alt–, i amb un percentatge (27%) que només Hermenegildo Giner de los Rios i Albert Bastardas, que fou elegit alcalde de Barcelona, superarien per un punt.

No és l'objectiu d'aquestes notes entrar en els detalls d'aquests primers anys d'activitat política de Josep Magriñà. Portem-lo, doncs, cap al Camp de Tarragona altra vegada. El darrer dia de l'any 1905 moria a Valls el seu pare, amb seixanta cinc anys. La conseqüència immediata d'aquest fet és que ell, que n'era l'hereu, es veié obligat a traslladar la seva residència cap a la capital de l'Alt Camp per fer-se càrrec dels negocis familiars, i estem parlant d'una de les famílies econòmicament més potents de la ciutat. El 1906 no serà un bon any per al nostre protagonista. A l'agost va morir el seu germà Ramon, i a l'octubre, víctima d'un accident domèstic, perdia la vida la seva filla Maria de només tres anys.

En l'epicentre de la política vallenca

En els anys següents Josep Magriñà va traslladar la seva activitat pública a les societats econòmiques vallenques. El 1906 fou nomenat vocal de la Junta de Govern del Banc de Valls a la Junta d'Accionistes de l'entitat, celebrada el dia catorze de febrer, de manera que ocupava la plaça que havia deixat vacant la mort del seu pare.[8] A primers del 1907 el trobem presidint la Junta de la potent Lliga de Contribuyents[9] vallenca. El dia nou d'abril de l'any següent, a la seu d'aquesta entitat, que ja donava aixopluc a la Cambra Agrícola, s'hi va celebrar una reunió en què es decidí la creació de la Cambra de Comerç, i entre els signants de la convocatòria hi tornem a trobar el nom de Josep Magriñà Martí.[10] Després de diverses reunions preparatòries, la Cambra de Comerç de Valls es constituirà oficialment en una assemblea de socis celebrada el dia vint-i-nou de novembre. En l'assemblea

6. Vegeu Culla i Clarà, Joan B: *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*. Barcelona: Curial, 1986; pàg. 64 i ss.
7. Ramon Magriñà Mialet consta en el registre de socis del Centre de la Unió Republicana de Valls des del dia sis de març de 1886, és a dir, que està entre els socis fundadors. AHCV. Fons Mercadé. Centre d'Unió Republicana. Relació d'Associats.
8. AMV. Fons Francesc Costas Jové. Banc de Valls. *Memoria leida en la Junta General ordinaris de señores accionistas del dia 14 Febrero de 1906.*
9. *La Crónica de Valls* [Valls], 2 de febrer de 1907.
10. *La Crónica de Valls* [Valls], 11 d'abril de 1908.

del catorze de febrer de 1909 Josep Magriñà fou elegit vicepresident de l'entitat, i l'any següent n'ocupà la presidència, que havia quedat vacant per la renúncia d'Albert Dasca, el qual havia estat elegit diputat a Corts. Mentrestant, cap a finals d'octubre de 1909 es van celebrar eleccions a diputats provincials i Josep Magriñà, que es presentava en una candidatura conjunta de solidaris i republicans, en va resultar el candidat més votat al districte de Valls-Montblanc. Ja el tenim, doncs, ficat de ple en la política local. Tan de ple que, si hem de fer cas a Indaleci Castells, aleshores alcalde de Valls, Magriñà serà el 1910, des del seu lloc a la Diputació provincial, el principal responsable de la seva incapacitació política per ocupar el càrrec de regidor.[11]

El dia nou de novembre de 1913 se celebraren eleccions municipals, i per primera vegada després del moviment de la Solidaritat Catalana, les diferents opcions polítiques locals presentaven candidatures per separat. Hi concorregueren: catalanistes, tradicionalistes, jaumistes, conservadors, cabestanyistes i republicans. Josep Magriñà va ser, com ja havia passat a l'Ajuntament de Barcelona i a la Diputació de Tarragona, el candidat més votat. Serà regidor ininterrompudament fins al mes de setembre de 1923, en què l'Ajuntament fou destituït per la Dictadura de Primo de Rivera. Durant aquest període de gairebé deu anys va ser alcalde constitucional de la ciutat de Valls en dues ocasions. La primera, entre l'u de gener de 1916 i el trenta-u de desembre de 1918,[12] en què renuncià a l'alcaldia per motius de salut. La segona, entre l'u d'abril de 1922 i el vint-i-u de juny de 1923, en què, per Reial Ordre, serà substituït per Joan Casas Bofarull.

La política local vallenca feia anys que estava marcada per agres animadversions personals i polítiques que es remuntaven al sexenni democràtic, i que havien planat com una llosa insuportable damunt de l'activitat política municipal, malbaratant la majoria de les iniciatives –partidistes o no– que s'emprenien en benefici de la ciutat. Aquesta situació es començà a capgirar durant el bienni 1914-1915, però sobretot a partir del 1916 s'imposà una nova manera d'actuar en la política local. Aquesta situació coincidí de ple amb l'alcaldia de Josep Magriñà. Em cal constatar que durant el bienni 1916-1917 van coincidir a la corporació municipal un conjunt de personalitats locals d'inqüestionable pes polític, econòmic i social: els catalanistes Josep Montserrat Cuadrada i Fidel de Moragas, els conservadors Octavi Martinell Brunet, Joan Casas Bofarull i Indaleci Castells Oller, i els republicans Joan Farré Bella, Ricard Pallarès i Josep Magriñà Martí.

El primer mandat municipal de Josep Magriñà va destacar perquè s'edificà i s'inaugurà la Biblioteca Popular, la primera de les que va construir la Mancomunitat de Catalunya. Cal remarcar aquest fet, no tant per ser la primera de la Mancomunitat, sinó pel fet que la Biblioteca Popular fou el primer equipament cultural públic que es construí a Valls des de

11. «La Comisión Provincial ha declarado la incapacidad e incompatibilidad de D. Indalecio Castells, para ejercer el cargo de concejal. La ha pedido D. José Mª Jové. La ha fundamentado D. José Cabestany. La ha sostenido D. José Magriñá. Para acordarla se han tenido en cuenta antecedentes y documentos aportados despues de transcurrido el periodo legal de reclamaciones y de los que no se ha dado vista al interesado. Ha habido todo un empacho de legalidad. La sinrazón es tan grande. Pero ¿para que perder el tiempo, si Papitu tampoco nos entendería?». *La Crónica de Valls* [Valls], 15 de gener de 1910.

12. En aquesta etapa fou substituït per Reial Ordre durant un període de tres mesos, durant el qual s'havien de celebrar eleccions provincials, per Joan Casas Bofarull.

la inauguració del Teatre Principal a finals de 1850.[13] La Biblioteca Popular va marcar indeleblement l'activitat cultural i la vida social de la ciutat durant les dues dècades següents. Fent un fugaç repàs al procés d'edificació de la Biblioteca Popular, veurem com la seva fructificació és el resultat d'aquesta comunió d'interessos generals de què parlava abans.

Reculem a 1915. L'onze de maig la Mancomunitat de Catalunya va aprovar l'informe que havia formulat el Consell d'Investigació Pedagògica sobre les biblioteques populars. No puc obviar que en aquells moments el pedagog vallenc Eladi Homs era vocal tècnic i secretari del Consell d'Investigació Pedagògica de la Diputació de Barcelona, i que havia aplicat a la biblioteca que acabava de crear en aquest organisme, els criteris tècnics que la convertirien en el model que la Mancomunitat aplicaria a la xarxa de biblioteques populars.[14] A finals d'octubre, l'Ajuntament de Valls va aprovar un dictamen de la Comissió de Cultura, signat per tres exalcaldes, Fidel de Moragas (catalanista), Albert Farrés (republicà) i Indaleci Castells (conservador), en què es proposava demanar a la Mancomunitat de Catalunya la concessió d'una Biblioteca Popular.[15] La biblioteca fou concedida per la Mancomunitat cap a finals d'any, junt amb les d'Olot, Sallent i Sabadell. El vint-i-vuit de maig de l'any següent, l'alcalde Josep Magriñà, el tinent d'alcalde Indaleci Castells i el síndic Joan Farré, acompanyats de l'arquitecte Cèsar Martinell i del secretari del Consell d'Investigació Pedagògica, el pedagog Eladi Homs, elegeixen a Barcelona el model d'edifici projectat per l'arquitecte Lluís Planas. El dia vint-i-tres d'octubre de 1916, en el marc de la fira de Santa Úrsula, fou col·locada la primera pedra. Un any i mig després s'inaugurava. Ambdós actes foren presidits per l'alcalde Josep Magriñà.

Durant aquest primer mandat de Josep Magriñà com a alcalde de Valls es va produir, a més, un fet d'una importància considerable per a la bona marxa de l'economia del municipi: la supressió de l'impost de consums, fet que contribuí a alleujar considerablement la penosa situació en què es trobaven les arques municipals, sobretot en el que afectava al deute acumulat amb l'Estat. La supressió es produí a finals de 1918, com a culminació de les gestions endegades pel regidor Indaleci Castells com a cap de la Comissió d'Hisenda del municipi.[16]

En qualsevol cas fou una alcaldia difícil i complexa. No només per la conflictiva situació laboral que vivia la ciutat i el conjunt del país, o per les mancances de matèries primeres que agreujaven els conflictes socials, sinó també, i malgrat l'entesa política al consistori, per les intrigues permanents dels polítics que enyoraven els enfrontaments d'èpoques pretèrites, enfrontaments que facilitaven el profit personal i la manipulació electoral en benefici propi. A les poques setmanes del seu mandat Magriñà haurà d'afrontar la seva primera

13. Les iniciatives d'Indaleci Castells durant la seva alcaldia (1906-1909) de crear una biblioteca pública i un museu d'art se n'anaren a mal borràs per manca d'entesa política.

14. Vegeu «Biblioteques Populars» a: *Quaderns d'Estudi*. Consell d'Investigació Pedagògica. Barcelona, novembre 1915; pàg. 44-62. També Galí, Alexandre: *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)*. Llibre XI: Biblioteques Populars i moviment literari. Barcelona: Fundació A.G., 1984; i Martí Baiget, Joseph: «Eladi Homs Oller: un referent necessari en la renovació pedagògica a Catalunya», a: Homs, Eladi: *Articles pedagògics*. Vic: Eumo, 2002.

15. Arxiu Municipal de Valls (AMV). Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 28 d'octubre de 1915.

16. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 28 de novembre de 1918. Per conèixer com es va gestar la supressió de l'impost de consums per Valls, vegeu [Indaleci Castells]: «Supresión de consumos en Valls» a: *La Crónica de Valls* [Valls], 30 d'octubre de 1918 i 7 de desembre de 1918.

vaga general a la població, de la qual se'n va sortir amb èxit, però la rumorologia popular ja feia córrer la seva substitució per un alcalde de Reial Ordre. El setmanari *La Crónica de Valls* no amagava la circumstància que aquella, com en altres ocasions anteriors, fou una vaga política, possiblement atiada per l'incombustible polític Anselm Guasch, aleshores president de la Junta del Port de Tarragona, que estava preparant la seva candidatura a les eleccions a diputats a Corts pel districte de Valls-Montblanc les quals s'havien de celebrar a mitjan abril de 1916, i a qui convenia un alcalde addicte a la capital de l'Alt Camp.[17] No serà aquesta l'única vegada que tenim constància de la intervenció directa de l'alcalde Josep Magriñà en la solució de conflictes laborals. Al mes de juliol de 1917 intercedirà, també satisfactòriament, en un conflicte que afectava al ram de la construcció. «Seríamos injustos si no tributáramos un aplauso al señor Magriñá, cuya labor inteligente y activa, inspirando confianza a patronos y a obreros, ha sido por lo mismo afortunada.»[18]

Sens dubte, però, el tram més difícil de l'alcaldia de Magriñà fou el que transcorregué entre finals d'agost i desembre de 1918. Primer pel conflicte derivat de la manca general de subsistències, agreujat per l'esgotament de la farina i el subsegüent encariment del pa. Durant la primera setmana de setembre, la presència gairebé permanent de centenars de dones a la plaça del Blat de Valls que demanaven l'abaratiment del pa, acabà creant una situació de gran tensió ciutadana. Per reblar el clau, a finals de setembre va començar l'epidèmia de grip, que fins el vint-i-vuit de novembre va afectar a Valls unes dues mil duescentes persones, de les quals en van morir vuitanta-cinc. Durant les primeres setmanes de desembre hi tornarà a haver vaga general, i el problema de les subsistències continuava.

El dia setze de novembre de 1918 morí la mare de Josep Magriñà, Coloma Martí Llorach, i al mes següent ell va presentar la renúncia a l'alcaldia per esgotament físic i problemes de salut. El setmanari local *La Crónica de Valls*, que dirigia Indaleci Castells, el rival polític més qualificat de Josep Magriñà en aquesta etapa, jutjà d'aquesta manera els tres anys d'alcaldia de Josep Magriñà: «[…] Una alcaldía de tres años representa una carga muy penosa en estos tiempos de transición y de indisciplina. […] El señor Magriñá no ha sentido la vanidad pueril de buscar el éxito aparatoso. A menudo éste se consigue a expensas de más sagrados intereses. El señor Magriñá ha preferido, a la aparente y superficial, la labor sólida y positiva. En este punto su obra ha sido real y trascendente. No hablamos de su moralidad. Como dice el mismo interesado, esto no es virtud ni es mérito. El mérito está en la escepción, y la moralidad debiera ser norma general. Quien se ajusta a esta norma, aleja su condenación, mas no se granjea el aplauso.

«Pero lo cierto es que durante la alcaldía del señor Magriñá, se ha sentido la transformación regeneradora de la Hacienda local. Los alcaldes solían saldar su ejercicio con déficit. Ei señor Magriñá ha pagado más que no ha gastado, enjugando muchos atrasos. En beneficio de la Hacienda municipal, ha sacrificado pues fáciles éxitos. […] Durante la alcaldía del señor Magriñá ha sido inaugurada la Biblioteca popular y se ha suprimido el cupo de consumos. No se nos diga que esto ha sido obra del Estado y de la Mancomunidad. Sin el ambiente que crea la alcaldía y sin el estimulo de su voluntad, estas mejoras no se consiguen, Se dan a quien las merece o tiene méritos y arte para alcanzarlas.

17. *La Crónica de Valls* [Valls], 15 de març de 1916 i setmanes següents.
18. *La Crónica de Valls* [Valls], 21 de juliol de 1917.

«Para esto ha tenido una ventaja: la cohesión del Ayuntamiento. Pero esto es también un mérito del señor Magriñá. Se debe a su tacto exquisito. No ha querido ser enemigo de nadie, y nadie ha sido su enemigo. Cuando algún concejal se ha mostrado descontento, su disgusto ha sido transitorio. Nadie a la postre ha combatido desde los sillones concejiles su gestión. Los fracasos, cuando los ha tenido, dimanaron dé alguna excesiva condescendencia de su espíritu generoso. Nunca de su torpeza ni de su mala voluntad. Pero en este punto ha de tenerse en estima, aun cuando no se ve, mas que el bien que se hace, el daño que se evita. Y son muchos los que ha evitado con su natural benévolo el señor Magriñá.»[19]

L'u d'abril de 1922 tornava a acceptar l'alcaldia. Aquest fou un mandat relativament breu, durant el qual l'excés de zel en el control de la despesa municipal, el privà d'escometre obres molt necessàries per a la població, com per exemple, les escoles de Fontscaldes i l'empedrat de la circumval·lació de les muralles.

M'interessa fer notar aquí que durant aquestes primeres alcaldies del republicà Josep Magriñà, l'Ajuntament, fidel als hàbits establerts, assisteix amb regularitat a les celebracions religioses. Fins hi tot es donà el cas de suspendre una de les darreres sessions que presidí, la del quinze de juny de 1923, perquè l'Ajuntament havia d'assistir a la processó de Sant Isidre, just la vigília de la primera visita pastoral del cardenal Vidal i Barraquer a Valls, en el curs de la qual el cardenal va presidir un acte al Saló de Sessions de l'Ajuntament.

Amb l'entrada en funcions del Directori després del cop d'estat –tretze de setembre de 1923– del general Primo de Rivera, Josep Magriñà haurà d'abandonar el consistori vallenc. Cap a finals de gener de 1930 es va produir la renúncia de Primo de Rivera. A poc a poc s'anirà restablint la monarquia constitucional. El retorn als ajuntaments dels que havien estat regidors abans de la dictadura hauria suposat un altre pas endavant, però aquest no fou el cas. El dia quinze de febrer es publicà un Reial Decret que determinava que als ajuntaments de la categoria del de Valls els corresponia estar formats pels onze majors contribuents locals i deu exregidors. Entre aquests onze contribuents hi havia Josep Magriñà Martí. El dia vint-i-sis de febrer es va constituir el nou ajuntament i el nostre home passava a ocupar la 1ª tinència d'alcaldia, ja que l'alcaldia l'atorgava el RD al regidor de més edat, que en el cas de Valls no era altre que l'exdiputat a Corts i primer contribuent Albert Dasca. Cal dir, però, que durant aquells primers mesos Josep Magriñà va ocupar sovint l'alcaldia interinament.

Pocs dies després de constituir-se aquell ajuntament, es produí un fet social que ens mostra amb fidelitat l'engranatge del poder econòmic local vallenc. El dia vuit de març, al reial monestir de Santes Creus, es va efectuar l'enllaç matrimonial de Ramon Magriñà Homs –fill de Josep Magriñà Martí– amb Maria Blasi Calbet –filla de Francisco Blasi Cucurull, director del Banc de Valls. Els padrins del nuvi foren Lluís Homs Moncusí i Magí Magriñà Martí. Els de la núvia Josep M. Barrau i Compte i Daniel Sagú. Tots ells estaven situats entre els deu primers contribuents de la ciutat.

Mentrestant les forces polítiques anaven agafant posicions. A la dreta els catalanistes, els elements dinàstics, més o menys dispersos, i els tradicionalistes. A l'esquerra un ampli ventall de republicans, concentrats majoritàriament a l'entorn del Centre d'Unió Republi-

19. [Indaleci Castells]: «De la Alcaldía» a: *La Crónica de Valls* [Valls], 4 de gener de 1919.

cana. A Josep Magriñà el trobem identificat en aquests moments amb les posicions que defensava el tarragoní Antoni Rovira i Virgili. De fet era un dels signants del manifest que feu públic Acció Republicana el quinze de març de 1930.[20] No fou l'únic vallenc del Centre d'Unió Republicana que hi estampà el seu nom, també hi trobem Artemi Padró i Ricard Pallarès, dos altres històrics del republicanisme local. En aquells moments, si hem de fer cas al que deia la premsa local, la majoria dels membres del Cassinet es decantava per la formació de Rovira i Virgili.[21] El Centre d'Unió Republicana sumava aleshores cap a uns quatre-cents socis.[22]

El període republicà

La recuperació total de la normalitat monàrquica constitucional havia de passar per la convocatòria d'eleccions generals, a les quals havien de precedir les municipals, i aquestes foren convocades per al dia dotze d'abril de 1931. A Valls la formació de les candidatures, sobretot la de la dreta, segueix un procés estrany. Tot semblava indicar que el bloc de dretes anava configurant la seva candidatura i que havia de quedar formada per gent de l'Associació Catalanista, del Círcol Tradicionalista, i elements de la Unión Patriótica pròxims a Albert Dasca i Miquel Colom. Fins i tot es van fer públics els noms dels candidats que presentarien a cada districte. Però l'Agrupació Social –que aglutinava el sector carlí que girava a l'entorn del setmanari *Joventut*, que eren seguidors de Tomàs Caylà, enfrontat amb el sector històric dels carlins que encapçalava Tomàs Avellà– se sentí marginada i desconfià del que farien els elements més liberals del bloc quan fos el moment de votar l'alcalde, així que va acordar presentar una candidatura separada.[23] La dreta estava tan insegura dels seus efectius electorals que l'efecte immediat d'aquesta decisió de l'Agrupació Social fou la desfeta del bloc que s'estava negociant, i, a més, va acabar recomanant l'abstenció electoral. Mentrestant l'esquerra havia donat forma a una candidatura aparentment compacta, amb elements d'Acció Catalana, d'Estat Català i del Centre d'Unió Republicana, encapçalats per Josep Magriñà, basada exclusivament en la coincidència ideològica a l'entorn de dos conceptes fonamentals: Catalunya i República.[24] La premsa dretana considerà el bloc d'esquerres com un èxit personal del vell polític republicà.[25]

20. Baras, Montserrat: *Acció Catalana (1922-1936)*. Barcelona: Curial, 1984; pàg. 49.
21. «El partido republicano histórico de esta ciudad y de las demás poblaciones del Campo, está afiliado casi en su totalidad a la agrupación Acció Republicana...» a: *La Crónica de Valls* [Valls], 26 d'abril de 1930.
22. Aquesta xifra consta en un telegrama tramès per l'entitat al president del Consell de Ministres en què es demana l'ampliació de l'amnistia i la revisió de la causa pels fets del Garraf. (*La Crónica de Valls*. 29 de març de 1930). Una xifra creïble, si tenim en compte que cinc anys abans, en plena dictadura, en tenia 323. Arxiu Històric de Tarragona (AHT). Fons Govern Civil. Associacions. Reg. 297. Centro de la Unión Republicana Democrática. 29 de gener de 1925.
23. Al setmanari *Joventut* del dia 7 d'abril, s'hi pot llegir la seva versió de com van anar les coses.
24. «Catalunya. Proclamem el dret absolut de Catalunya a la seva llibertat nacional, a estructurar-se en l'interior com a ella li plagui, i a determinar, en l'exterior, de comú acord amb les altres terres hispanes, la naturalesa del nexe que l'hagi d'unir a elles. República. Considerem la República com a única forma de govern realment democràtica, i la considerem endemés, en les actuals circumstàncies, una reparació obligada d'aquests vuit anys d'absolutisme desenfrenat». *Lluita* [Valls], 4 d'abril de 1931.
25. «L'ex-alcalde republicà de Valls acaba d'aconseguir una victòria personal rodona, indiscutible, baldament pesi a qui, d'entre els seus, voldria veure tot el contrari.» *Acció Comarcal* [Valls], 11 d'abril de 1931.

El resultat de les eleccions no va deixar espai per a l'especulació, el bloc d'esquerres, o la Coalició Catalana-Republicana com s'autodenominava, arrasà en tots els districtes. Malgrat tot, els tradicionalistes atribuïren formalment la derrota al fet que l'esquerra va sumar als seus vots els del bloc monàrquic, tot i reconèixer que encara que les dretes s'haguessin presentat unides, no haurien evitat el triomf de les esquerres. Els regidors electes foren: Anton Solé Vallverdú (450 vots), Francesc Oller Aymerich (441), Francesc Caselles Serra (438), Fermí Grimau Grogués (433), Joan Baptista Pairot Fabra (371), Joan Roca Miquel (370), Francesc Magriñà Llort (367), Josep Martí Sabaté (358), Joan Cabré Guasch (352), Geroni Brunel Alsina (347), Joan Martí Català (347), Josep Magriñà Martí (343), i Josep Sanromà Sanromà (333), per la majoria; i Tomàs Caylà Grau (136), Magí Casañas Guasch (107), Laureà Català Rodon (106), Pau Olivé Badia (97), i Jaume Magriñà Monné (71), per la minoria.

Al llarg del dilluns dia tretze, els rumors de la victòria republicana arreu foren constants però no s'acabaven de confirmar. Fins a les dotze de la nit no es va rebre la notícia que s'havia proclamat la República a Madrid. Cap al migdia del dia catorze començaren a córrer veus que a l'Ajuntament i a la Diputació de Barcelona i de Tarragona hi onejava la bandera republicana. A primera hora de la tarda els rumors portaren a nombrosos grups de republicans al local del Centre d'Unió Republicana. Es va reunir la Junta Municipal Republicana[26] i va acordar enviar una comissió a Tarragona per confirmar el que estava passant. En retornar els comissionats s'acordà «prendre immediatament el govern de la ciutat». Una manifestació de ciutadans, encapçalada pels regidors republicans electes, sortí del local del Cassinet, situat al carrer de la Cort, i s'adreçà cap a l'Ajuntament on fou rebuda per l'alcalde Benet Cases. Josep Magriñà li exposà que venien a fer-se càrrec del govern de la ciutat en nom de la sobirania popular. «L'Alcalde Sr. Benet Cases li feu entrega de poders, sense formular cap protesta, i fou acompanyat fins a la porta per tots els regidors constituïts en Comitè Revolucionari. Tot seguit el Sr. Magriñà Martí proclama la República a Valls i recomana ordre». I afegia que atès que es tractava d'un acte revolucionari no s'havia convocat la minoria electa, a la qual es tindria en compte en normalitzar-se la situació. L'entusiasme era unànime. Els regidors republicans i grups de ciutadans ocuparen el balcó de la casa de la vila, on es feren onejar les banderes de la República, de Catalunya i de la ciutat. L'orquestra La Principal de Valls tocà La Marsellesa i la Santa Espina. Després es va organitzar una manifestació que va recórrer els principals carrers de la ciutat cridant visques a Catalunya, a la República i a Macià. De retorn a l'Ajuntament, Josep Magriñà adreçà des del balcó una vibrant al·locució al poble concentrat a la plaça. «Seguidament és esbalconat el retrat del rei.» Segons *Acció Comarcal* i *Joventut*, la defenestració fou obra del regidor Josep Sanromà. «La ciutat té aires de gran festa.» «Les forces de cavalleria estigueren tot el dia aquarterades.» L'endemà al migdia «uns empleats municipals precedits del nunci i seguits per tota la guàrdia urbana procediren a llegir, prèvia la típica tocada del pregó reial», una proclama de l'alcalde Josep Magriñà en què es feia referència a la recuperació del Govern municipal, a la proclamació de l'Estat Català en el marc de la República federal,

26. La Junta Municipal Republicana era l'organisme que dirigia políticament el Centre d'Unió Republicana, entitat que a la vegada es regia per una junta que vetllava per l'activitat social del centre. La Junta Municipal Republicana estava dirigida, en aquesta època, per Joan Farré Bella, que algunes fonts consideren el rival polític de Josep Magriñà dins de l'entitat.

als nous càrrecs de l'Ajuntament, i «finalment es fa públic que obeint ordres dels Governs provisionals de la República Federal i de la República Catalana i per tal de celebrar l'instauració del nou règim, s'ha decretat per avui festa nacional a qual efecte aquesta tarda el poble celebrarà festa per associar-se a l'entusiasme general del país.» A la tarda la festa fou completa, i no es registrà cap fet desagradable. Algunes entitats i les cases de destacats republicans lluïen banderes republicanes i catalanes. El diumenge següent «els liberalíssims Xiquets de Valls de la Colla Nova» celebraren la proclamació de la República aixecant diversos castells a la plaça del Blat i davant de diferents entitats, alguns dels castellers lluïen faixes amb la bandera catalana o republicana, i en algun cas les gralles acompanyaren l'aleta de l'enxaneta amb les notes de la Marsellesa.[27]

El vint-i-u d'abril es constituí formalment el nou Ajuntament republicà. Es van ratificar els càrrecs de l'alcalde i els tinents d'alcalde i s'elegiren els membres de les comissions. El més remarcable de la sessió és la posició que expressava la minoria en boca de Tomàs Caylà. No es va recriminar l'acte revolucionari del dia 14 d'abril, sinó que es trobà lògic. No acceptaren la tinència d'alcaldia que se'ls oferia, però tampoc van renunciar a col·laborar amb el nou Govern. Tomàs Caylà va manifestar que la seva ideologia era prou coneguda i que a ells els agradaria veure-la implantada per la força de la voluntat popular. «Contraris decidits del règim anterior per antipopular, fictici i injust, veuen avui el nou règim amb simpatia i estan disposats a col·laborar en el mateix, sense renunciar als propis ideals.» Aquell mateix dia, però, es va produir la primera advertència per una qüestió de caràcter religiós. Tomàs Caylà va expressar el disgust de la minoria per la suspensió de la processó del Combregar General, i advertí que si la majoria queia en extremismes «ens posaríem decididament front a front». Els fets foren els següents: diumenge dotze d'abril, jornada electoral, les autoritats eclesiàstiques i civils de la monarquia acordaven en comú posposar la processó del Combregar General fins al diumenge següent. Dissabte divuit d'abril, l'alcalde republicà Josep Magriñà en va decretar l'ajornament per tal d'evitar aldarulls. Diumenge dinou d'abril, una processó va portar el viàtic des de la parròquia de Sant Francesc als malalts de l'Hospital. A la processó hi anaven l'alcalde Josep Magriñà, i el tinent d'alcalde Joan Martí Català.[28]

Fets semblants s'aniran reproduint amb constància i progressió ascendent. A finals d'abril, a Fontscaldes, fou destrossada la creu commemorativa de la Santa Missió. El dia u de maig la corporació va acordar deixar de costejar les festes que no organitzava l'Ajuntament, el que volia dir, les festes religioses. L'efecte immediat fou no pagar la sortida dels gegants i de l'àliga a la processó de Corpus que havia de celebrar-se a primers de juny. Cap a finals de maig la Junta Local d'Acció Catòlica va fer pública una crida als catòlics vallencs per tal que no es deixessin ofegar per «la cridòria d'una petita minoria sectària i francament revolucionària».[29] La processó de Corpus es va celebrar a Valls sense problemes, però a Fontscaldes s'hagué de suspendre a mig recorregut per l'abraonament d'un grup de gent sobre el tàlem i la custòdia. L'alcalde Magriñà va decretar aleshores la suspensió de la processó de Corpus que havia previst celebrar la parròquia de Sant Antoni de

27. Aquesta versió dels fets és la síntesi de la que recollien els setmanaris locals *Lluita*, que dirigia Joan Farré Bella, i *Joventut*, que dirigia Tomàs Caylà.
28. *Acció Comarcal* [Valls], 25 d'abril de 1931.
29. *La Crónica de Valls* [Valls], 30 de maig de 1931.

Valls el diumenge següent, per tal d'evitar fets semblants. Al juliol, amb l'alcalde fora de la ciutat, l'autoritat accidental suspèn la processó de l'Apostolat de l'Oració, tot i que tenia el vistiplau previ de l'alcaldia. Però la decisió política que més va enterbolir les relacions entre la majoria i la minoria fou l'aplicació a primers de maig de l'any següent de la Llei de secularització de cementiris, amb la destrucció de la imatge de la Santa Fe que coronava la cúpula d'entrada al cementiri vallenc, la retirada dels símbols catòlics del recinte i el desmantellament de la capella.

Mentrestant, el dia vint-i-quatre de maig de 1931, se celebraren eleccions per elegir la Diputació provisional de la Generalitat, eleccions que van posar clarament de manifest la divisió existent en el republicanisme local, reflex del trencament de l'entesa republicana en alguns districtes electorals tarragonins, com Montblanc i Gandesa. D'una banda el Partit Catalanista Republicà va presentar al districte de Valls a Rovira i Virgili, a qui feia costat l'alcalde Josep Magriñà. De l'altra, Esquerra Republicana de Catalunya va presentar Manuel Galés. En el darrer moment Rovira i Virgili es retirà de la lluita electoral, i tot i que hi va haver un intent de substituir-lo per Josep Magriñà, a la fi optaren per la retirada, propugnant l'abstenció o el vot en blanc. Manuel Galés va sortir elegit al districte de Valls. Davant dels fets que havien portat la divisió als republicans d'aquest districte, el setmanari *Lluita*, el seu portaveu oficiós, passades les eleccions optà pel silenci. «El nostre silenci és sacrifici en ares de l'ideal col·lectiu comú: República i Catalunya.» Després vingueren les eleccions a diputats a Corts. Els resultats no deixaren espai per al dubte, la candidatura de Marcel·lí Domingo va obtenir la majoria en tots els districtes vallencs, quadruplicant els vots de la candidatura de Rovira i Virgili.

Era hora, però, de posar-se a treballar per la ciutat. La majoria republicana havia presentat a l'opinió pública un programa que recollia les principals actuacions que es volien portar a terme. En l'àmbit estrictament polític, defensava l'autonomia administrativa municipal; donava suport a la lliure elecció de l'alcalde i dels tinents d'alcalde per sufragi directe dels regidors; i es proposava revisar i depurar l'obra dels ajuntaments de la Dictadura, i en l'àmbit de les realitzacions concretes, propugnava la creació d'un grup escolar municipal; la revisió i racionalització del sistema de clavegueram i de distribució d'aigua potable, plantejant-se l'elevació i noves captacions; volia definir la propietat i dur a terme la urbanització del cementiri de l'església de Sant Joan; i confeccionar el Pla general de l'eixample entre els torrents del Catllar i de la Xamora, fins a la via del ferrocarril, i promoure-hi la construcció de cases barates. En el document que l'alcalde Josep Magriñà va lliurar en mà al nou governador Noguer i Comet en la primera visita que féu a la ciutat el dia sis de maig, aquests propòsits eren ratificats i s'ampliaven a la demanda de l'empedrat dels ravals, que és per on circulaven les carreteres, i a la condonació del deute municipal amb les altres administracions, posant especial èmfasi, però, en la «gravetat que revesteix el problema escolar a la nostra població».[30] La demanda al governador s'ampliarà per escrit amb la construcció d'una escola unitària per a nens a Picamoixons.

No entraré en el detall dels conflictes laborals locals que es produïren al llarg del mandat de l'alcalde Magriñà, tot i que algun cas –com el dels hortolans amb els amos al llarg dels primers mesos de 1932– hauria pogut arribar a tenir conseqüències polítiques per ell.

30. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 11 de maig de 1931.

D'una banda la dreta l'acusava de passivitat per solucionar el conflicte i de l'altra els hortolans arribaren a demanar-li la dimissió en manifestació. Tampoc entraré en l'anàlisi de les actuacions urbanístiques que portà a terme l'Ajuntament republicà vallenc al llarg del seu primer mandat –urbanització de la plaça del Quarter, eixamplament i urbanització de la plaça de Sant Francesc, eixamplament del carrer de Montserrat, obertura del carrer de Colom, expropiació i urbanització d'una zona de la Vallvera–, però si que em vull referir amb un cert detall a la construcció del Grup Escolar. Per dos motius: el primer per ser l'obra emblemàtica de la Segona República a Valls, el segon pel fet de tractar-se de l'obra més important que es feia a Valls des de l'edificació de la Biblioteca Popular, i que, com aquella, coincidia amb l'alcaldia de Josep Magriñà.

A primers d'agost l'Ajuntament va aprovar un dictamen de la Comissió de Cultura en què es rebutjaven solucions intermèdies per resoldre la greu situació de les escoles, i s'imposava com a única solució la construcció d'un grup escolar per a nens i nenes en els terrenys de l'hort de la Casa de Caritat al passeig dels Caputxins, amb l'auxili de l'Estat.[31] Poc més d'un mes després, l'Ajuntament va acordar en sessió extraordinària, i ja amb el projecte de l'arquitecte municipal Josep M. Vives Castellet damunt de la taula, demanar a l'Estat que es fes càrrec de la construcció del Grup Escolar en els terrenys que li cedia l'Ajuntament, i que ho fes amb una aportació econòmica del 30% del pressupost total, que inicialment pujava a 422.000 pessetes.[32] L'Ajuntament assumia, a més, el cost del mobiliari, amb la qual cosa el total a pagar pel consistori sumaria unes 150.000 pessetes, quantitat que es cobriria amb un préstec de la Caixa de Pensions.[33] Tots els acords que l'Ajuntament va prendre sobre el Grup Escolar en aquesta fase inicial foren acceptats per unanimitat, és a dir amb la participació de la majoria republicana i de la minoria tradicionalista. Al novembre, l'alcalde Josep Magriñà acompanyat per l'interventor municipal va viatjar a Madrid a entrevistar-se amb el Ministre d'Instrucció Pública i «vell amic» Marcel·lí Domingo, del que n'obtingué la promesa que el Grup Escolar de Valls seria inclòs en els pressupostos de l'Estat de l'any següent.[34] Durant els primers mesos de 1932 la tramitació del Grup Escolar es va paralitzar. Al març, Marcel·lí Domingo visità la ciutat, però aleshores ja era ministre d'Agricultura. A l'abril, l'alcalde va tornar a Madrid, on es va trobar que el Govern havia decidit fer front a la construcció d'escoles arreu de l'Estat i per fer-ho necessitava un préstec de quatre-cents milions, i per tant el Grup Escolar de Valls hauria d'esperar que la qüestió s'acabés de definir. De l'altra, havia de restar pendent de la solució que s'havia de donar en aquest sentit a l'Estatut de Catalunya. El municipi, per tant, veia ralentitzada la seva acció de govern quan els projectes estaven supeditats a l'execució directa de les administracions superiors.

Arribat el mes de setembre de 1932, veient que les dificultats serien insalvables, l'Ajuntament va decidir donar un gir de cent vuitanta graus al plantejament de construcció del Grup Escolar i assumir directament l'obra, demanant només una subvenció a l'Estat. Això representava que el 70% del pressupost havia d'anar a càrrec de l'Ajuntament. Aquesta

31. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 10 d'agost de 1931.
32. L'any 1931 el pressupost de l'Ajuntament de Valls va ser de 469.005,19 pessetes. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes municipals, 18 de desembre de 1930.
33. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 18 de setembre de 1931.
34. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 30 de novembre de 1931.

decisió s'adoptà perquè «l'insuficiència d'escoles, la manca de locals i les deficiències dels actuals constitueixen un afront que per dignitat i estimació pròpia i en bé de la cultura dels futurs ciutadans i de la prosperitat de Valls hem de procurar treure'ns-el del damunt».[35] Un fet, però, havia canviat. Les relacions entre la majoria republicana i la minoria carlina s'havien anat deteriorant. Les discussions entre Josep Magriñà i Tomàs Caylà havien anat pujant de to, i la minoria havia decidit no col·laborar més amb el govern. El laïcisme de l'un i l'integrisme religiós de l'altre estava obrint un abisme insalvable. Per tant, en aquesta ocasió, el vot de la minoria ja no va ser favorable al projecte de construcció del Grup Escolar, i no només per l'elevació del cost a càrrec de l'Ajuntament, que també s'argumentà, sinó perquè «l'obra cultural de la República va directament a fomentar el sentit laic, qual cosa obligarà als catòlics a construir les seves escoles.»[36] A partir d'aquest moment la campanya de la dreta contra la construcció del Grup Escolar fou implacable, menyspreant obertament l'obra que s'intentava realitzar.

Deixeu-me fer un breu parèntesi en la construcció del Grup Escolar, per portar el centre d'atenció cap a la situació que vivia l'esquerra local, perquè arribat el mes de novembre de 1932 es va produir un canvi substancial en la correlació de les forces polítiques de l'esquerra vallenca. S'havien convocat les primeres eleccions al Parlament de Catalunya per al vint de novembre. Les forces d'esquerra presentaven, a la circumscripció de Tarragona, quatre candidatures: Esquerra Catalana, Coalició d'Esquerres, el Bloc Obrer i Camperol i el Partit Comunista de Catalunya. A Valls, al Centre d'Unió Republicana va acabar passant el que ja es veia venir des de feia mesos: el trencament de la unitat política va ser un fet. Els seguidors de la Unió Socialista de Catalunya i els partidaris de Macià donaren suport a la candidatura que havia d'encapçalar Ventura Gassol, és a dir, la coalició Esquerra Catalana. Els republicans històrics –el grup més pròxim a l'alcalde Josep Magriñà– s'inclinaven per donar suport a la candidatura que es presentava amb el nom Coalició d'Esquerres, promoguda pels seguidors de Marcel·lí Domingo. El vallenc Carles Gerhard, de la USC, s'integrarà en la candidatura de Ventura Gassol. L'alcalde Josep Magriñà, després de molts dubtes i conscient de la divisió, va acabar en la candidatura dels marcel·linistes. El dia u de novembre es va celebrar una assemblea general al Centre d'Unió Republicana per determinar quina força política havia de servir-se del local com a centre electoral. Els republicans històrics donaven per fet que serien ells els usufructuaris del local, però el resultat fou favorable als seguidors d'Esquerra Catalana. Tota una premonició del que havia de succeir el dia de les eleccions. El resultat a Valls fou contundent. Esquerra Catalana gairebé duplicà en vots la candidatura unitària de la dreta, que quedà en segon lloc. Carles Gerhard fou el candidat més votat a Valls (1.242 vots) i a la comarca, per davant, fins i tot, de Ventura Gassol i de Rovira Virgili. Josep Magriñà (767 vots),[37] considerant els resultats com una derrota personal, va dimitir del càrrec d'alcalde. Els tinents d'alcalde van estar d'acord amb aquesta posició i també presentaren llur dimissió.

35. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 30 de setembre de 1932.
36. Idem.
37. Cal fer notar que no només deuria pesar el fet de veure's superat amb tanta diferència per la candidatura d'Esquerra Catalana, sinó que també Caylà (823 vots) obtingués més sufragis que ell. Magriñà podia haver considerat un èxit el seu resultat personal, que superava amb escreix els vots de la resta de companys de candidatura. Resultats de *La Crónica de Valls* [Valls], 26 de novembre de 1932.

Aquest fou un episodi que va reportar conseqüències al conjunt de l'esquerra local i interferí notablement en l'acció de govern municipal. L'endemà mateix de les eleccions, en una sessió plenària de l'Ajuntament de Valls, una vegada acabat el despatx ordinari, agafà la paraula l'alcalde Josep Magriñà i raonant que els resultats electorals que s'havien produït portaven implícita una desautorització real per continuar en el càrrec, presentà la seva renúncia amb caràcter irrevocable. Ho feu per dignitat personal, per l'efecte polític que representava la pèrdua de vots, encara que fos en una elecció que directament res tenia a veure amb la política municipal, i per la subsegüent desautorització de la seva autoritat moral. Joan Martí Català, en nom dels quatre tinents d'alcalde –Josep Martí Sabaté, Joan Cabré, Joan Roca Miquel i ell mateix– s'adherí solidàriament a la decisió de l'alcalde i va posar els càrrecs a disposició de l'Ajuntament, tot i això, Joan Roca precisà que el seu posicionament era personal i no polític «car no està conforme amb la política preconitzada per Marcel·lí Domingo».[38] En el fons, la dimissió de Josep Magriñà representava gairebé el trencament definitiu del nou règim republicà amb el període de la restauració, car aquest era el polític més significatiu del republicanisme històric vallenc, i dic gairebé perquè mentre es mantingué de regidor continuà mantenint les regnes del poder municipal, com ho demostra que una vegada elegit el nou alcalde, fos Josep Magriñà qui s'adrecés a la minoria «com a cap de la majoria» per demanar-li que es reintegrés a les comissions i que col·laborés en les tasques administratives municipals.[39]

La majoria d'esquerres que governava el municipi era una reproducció distorsionada de la composició del Cassinet. Dels tretze regidors de la coalició d'esquerres, vuit eren, en aquests moments, marcel·linistes: Josep Magriñà Martí, Joan Martí Català, Joan Cabré Guasch, Fermí Grimau Grogués, Josep Martí Sabaté, Antoni Solé Vallverdú, Francesc Magriñà Llort i Geroni Brunel Alsina. Tres de la Unió Socialista de Catalunya: Joan B. Pairot Fabra, Francesc Caselles Serra i Francesc Oller Aymerich. Un d'Esquerra Republicana de Catalunya: Josep Sanromà Sanromà. Acabem de veure fa un moment que Joan Roca Miquel es desmarcava dels marcel·linistes, ja que estava alineat a les rengles d'Acció Catalana. Per acabar-ho de complicar, Francesc Oller no formava part, en aquell moment, de la majoria de govern, de la qual s'havia separat voluntàriament feia algunes setmanes,[40] però continuava exercint oficialment de portaveu de la USC al consistori.

En la sessió municipal del dia dos de desembre la USC i ERC, que com veurem més endavant foren dos dels partits que se n'anaren del Cassinet, van manifestar la voluntat de no acceptar càrrecs polítics en el nou govern municipal, tot i que ERC continuà formant part de la majoria per col·laborar en la gestió administrativa del Govern municipal. Francesc Caselles, de la USC, va reclamar llibertat d'acció en l'ordre polític, i Joan B. Pairot resultà elegit nou alcalde. L'acceptació de l'alcaldia, en el cas de Pairot, va comportar la seva expulsió de la USC. Els fets que afectaven la secció local de la Unió Socialista de Catalunya són el reflex d'una situació en què es van trobar moltes altres formacions d'es-

38. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 21 de novembre de 1932.
39. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 2 de desembre de 1932.
40. Francesc Oller Aymerich fou possiblement el regidor que més treballà en favor del Grup Escolar. En la sessió municipal del dia disset d'octubre protagonitzà un dur enfrontament verbal amb l'alcalde Josep Magriñà, després d'haver dimitit del càrrec de delegat de l'Ajuntament al Consell Local de 1r Ensenyament. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 17 d'octubre de 1932.

querra de recent creació. La USC es formà a Valls al mes d'abril de 1932, just feia set mesos quan arribaren les primeres eleccions al Parlament de Catalunya. Una bona part dels elements que hi confluïren provenien de filiació diversa, la majoria d'Acció Catalana, però també d'Estat Català i d'altres grupuscles.

Passades les eleccions, els socis del Centre d'Unió Republicana celebraren una assemblea general extraordinària amb la finalitat de discutir una proposta que negava als socis de l'entitat que també ho fossin de la secció local de la Unió Socialista de Catalunya, drets polítics com a tals dins de l'entitat. Els socialistes de la USC, els simpatitzants d'ERC i els del Partit Radical Autònom abandonaren la reunió abans d'entrar en matèria. El trenta-u de desembre de 1932, ERC i la USC, van obrir, conjuntament, un nou local social en un dels baixos de l'edifici del castell, al Pati. Aquell mateix dia veié la llum el darrer número del setmanari *Lluita*,[41] i al cap d'un mes i escaig, apareixia *Treball*.[42] Em sembla que la relació de causa i efecte és tan contundent que no necessita més comentaris. Aquest fou, però, el penúltim cop de força dels republicans històrics. La nova generació republicana anava consolidant les seves posicions.

Tornem a la construcció del Grup Escolar. Ja hem vist que l'assumpció de l'obra per part de l'Ajuntament representava un increment substancial de la inversió per part del municipi. La Caixa de Pensions que havia concedit el crèdit per fer-se càrrec del 30% previst inicialment, negava ara l'ampliació fins al 70% de l'obra que havia de pagar l'Ajuntament. Josep Magriñà va iniciar gestions amb el Consell del Banc de Valls per tal que aquest estudiés la viabilitat del préstec, però l'entitat bancària local també l'acabarà negant, cosa que provocà un gran malestar entre la classe treballadora més sensibilitzada per la construcció del Grup Escolar, i en particular entre els obrers en atur, que veien en aquesta obra una possibilitat de sobreviure. L'esquerra més radical aprofità aquest fet per enfrontar-se políticament a Josep Magriñà. A primers de gener de 1933, aquest, com a cap de la Comissió de Foment, féu aprovar al consistori una proposta que podria ser qualificada com un inici encobert de les obres del Grup Escolar. Es tractava de fer els moviments de terra necessaris a l'hort de la Casa de Caritat per deixar el solar en condicions per edificar-hi el Grup Escolar. La minoria s'hi oposà considerant l'obra prematura. Josep Magriñà va defensar

41. De vegades la premsa local ens mostra detalls, aparentment insignificants, que són la síntesi de la seva història. En el cas del *Lluita*, els canvis produïts en l'adreça on tenia la redacció ens senyala clarament el camí recorregut –espiritualment i física– pel setmanari durant els dos anys de la seva curta existència. Primer fou al carrer Santa Úrsula núm. 20, domicili particular del seu director, Joan Farré Bella, i d'això en podem deduir que durant aquesta primera època el setmanari era un producte que es feia, gairebé íntegrament, a les mans d'una sola persona. Entre el tres de desembre de 1931 i el vint-i-sis de novembre de 1932, la redacció estava situada al carrer Baldrich (actual carrer de la Cort) núm. 37, on hi tenia la seu social el Centre d'Unió Republicana, temps en què el setmanari passà a ser confeccionat per un bon grup de col·laboradors de les diverses tendències polítiques més o menys esquerranoses que configuraven la massa social de l'entitat. El tres de desembre de 1932, quan inicià el darrer mes de la seva vida, tornà al domicili originari, és a dir, retornà, per morir-hi, a les mans del seu fundador, Joan Farré Bella. Les causes d'aquest anar i venir són el reflex de la unió i desunió de les esquerres locals que integraven el Centre d'Unió Republicana. Unió per derrotar la monarquia. Desunió per consolidar la república. Al llarg d'aquest anar i venir, *Lluita*, no deixà mai d'ésser el portaveu de l'entitat.

42. Quan va veure la llum, a la capçalera del setmanari hi figurava com a director el socialista Carles Gerhard, i se subtitulava Setmanari d'Avançada. Era el portaveu oficiós del que popularment s'anomenava «l'esquerra del Pati», és a dir, ERC i USC. A partir del mes de setembre del 1936 fou l'òrgan del PSUC.

el dictamen convençut que la construcció del Grup Escolar en aquell solar seria un fet, i a més per la necessitat de donar feina als treballadors en atur.[43]

A primers de febrer de 1933, després d'unes quantes reunions prèvies, un grup d'entitats –Associació de Pares dels Alumnes de les Escoles Nacionals, Societat Agrícola, Aroma Vallenca, Unió de Rabassaires, Sindicat de Treballadors Industrials i Sindicat de Treballadors del Camp– van fer circular un manifest en el que convocaven a una assemblea popular a la Societat Agrícola per tractar de la construcció del Grup Escolar, i en la qual s'acordà demanar a l'Ajuntament que n'accelerés la construcció. «Que no planyi els esforços i empri tots els mitjans al seu abast, perquè aquesta construcció sigui feta en el breu termini que exigeixen els angoixosos problemes de la manca de locals escolars i de l'atur forçós.» El primer regidor a donar-hi suport va ser Josep Sanromà (ERC).[44] Cal fer notar aquí que el president de l'Associació de Pares dels Alumnes de les Escoles Nacionals era en aquells moments Victorià Casaprima (ERC),[45] i que al llarg de 1933 les relacions entre «l'Esquerra del Pati» i «l'Esquerra del Cassinet» es mantingueren molt tibants. La irrupció d'aquestes entitats en el debat per la construcció del Grup Escolar incomodà en certa manera el Govern d'esquerres –majoritàriament marcel·linista–, no pas per l'exigència en si, sinó pel fet que algunes d'aquestes entitats estaven en mans de grups d'esquerra que en aquells moments tenien poca o nul·la representació en el Govern municipal. En el debat de la qüestió que es produí en la sessió municipal del dia sis de febrer, un hàbil Josep Magriñà manifestava la seva satisfacció «del gir que ha pres l'afer ben diferent dels primers designis que eren de censura, sino de difamació. Celebra el canvi d'orientació perque demostra que els ciutadans no s'han malfiat del seu Ajuntament.» En aquesta i en les successives intervencions es pot llegir entre línies l'existència d'una campanya difamatòria contra Josep Magriñà a l'entorn de les gestions que havia portat a terme per tirar endavant la construcció del Grup Escolar. Tot plegat feu que Joan Martí Català demanés un vot de reconeixement del consistori a les gestions realitzades per Josep Magriñà, vot que el portaveu de la USC, Francesc Oller, considerà inoportú i mancat de fonament, però la seva intervenció fou desmentida pel seu company de partit, Francesc Caselles, en afirmar que a ell si que li constava l'existència d'una campanya contra Josep Magriñà.[46]

Dies després l'Ajuntament es reuní amb una comissió de l'Associació de Pares dels Alumnes de les Escoles Nacionals, i es decidí anar a Barcelona a entrevistar-se amb diputats a Corts[47] per mirar d'agilitar la tramitació del projecte, i així ho van fer saber en una sessió del consistori, al mateix temps que Josep Magriñà els anunciava una data concreta

43. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 2 de gener de 1933.

44. Josep Sanromà fou expulsat d'ERC el vint-i-tres de febrer de 1933. *Treball* [Valls], 25 de febrer de 1933.

45. Victorià Casaprima fou elegit alcalde de Valls l'u de febrer de 1934. Fou detingut i empresonat pels Fets del Sis d'Octubre. Tornà a ocupar l'alcaldia després de la victòria electoral del Front Popular el febrer de 1936.

46. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 6 de febrer de 1932. Sobre aquesta possible o suposada campanya contra Josep Magriñà, el setmanari *Treball* en deia: «El Sr. Magriñà –exAlcalde– es plany d'una campanya personalista, campanya que ignoràvem i creiem que com nosaltres l'ignorava tot el poble. Tanmateix el senyor Magriñà té l'obsessió dels personalismes i peca sovint d'egòlatra. Té la sensació que tota la política local volta entorn seu». Aquesta és una sensació real encara ara, si hom rellegeix les actes municipals de l'època. *Treball* [Valls], 11 de febrer de 1933.

47. S'entrevistaren amb Josep Xirau i Rafael Campalans, ambdós diputats a Corts socialistes. *Treball* [Valls], 25 de febrer de 1933.

per a l'aprovació del projecte, el que evidenciava els bons contactes que mantenia amb el govern de Madrid.[48] L'aprovació de la participació econòmica de l'Estat en la construcció del Grup Escolar es va produir el dia vint-i-quatre de febrer. A primers de maig una nova assemblea popular convocada per les mateixes entitats abans citades es pronuncià durament contra el que ells consideraven passivitat de la majoria governant. ERC i la USC donaren suport a aquestes posicions des de les pàgines de *Treball*. A finals de maig es formalitzà el primer préstec amb la Caixa de Pensions, i finalment el dia vint-i-cinc de juny fou col·locada amb tota solemnitat i festa la primera pedra. El trenta-u de juliol es va signar el segon préstec amb la Caixa de Pensions i s'efectuava la subhasta de les obres. El dia set d'agost l'Ajuntament va adjudicar les obres al constructor Josep Miarnau Navàs, de Reus, per 396.000 pessetes. Al mes següent el Grup Escolar ja estava en construcció. Les obres van anar avançant progressivament, no sense entrebancs i amb alguna que altra denúncia per deficiències en els materials constructius. Cap a finals d'estiu de 1934 es començà a preparar la inauguració, per a la qual s'arribà a fixar la data del dia vint-i-vuit d'octubre, però els Fets del Sis d'Octubre ho desbarataren tot. Tretze regidors vallencs foren destituïts per haver-se posat al costat del Govern de la Generalitat. L'alcalde Victorià Casaprima i els regidors socialistes Francesc Oller i Agustí Clariana i el comunista Emili Martí Robert foren condemnats i empresonats. La inauguració del Grup Escolar fou posposada, i l'efectuà l'alcalde gestor Pere Batalla Andreu, militant de la Lliga, el dia tretze de gener de 1935.[49] És a dir, que el buc insígnia de l'acció de govern de l'esquerra vallenca, fou estrenat per la dreta durant el Bienni Negre. Alliberats els empresonats pels Fets del Sis d'Octubre, i restituït el Govern municipal, aquest acordà «distingir el Grup Escolar de nostra ciutat amb el nom de Grup Escolar Rafel Campalans»,[50] i el reinaugurà amb una gran festa el vint-i-quatre de maig de 1936.

Reculem una mica per veure com evolucionaren les relacions polítiques dins de l'esquerra. El dia dinou de novembre de 1933 es van celebrar noves eleccions generals, en les quals a la circumscripció de Tarragona van sortir elegits per majoria els cinc candidats de la coalició de dretes Unió Ciutadana, i per les minories dos candidats d'ERC. A Valls, malgrat la tibantor existent entre les dues grans famílies de l'esquerra, sembla que davant d'aquestes eleccions es produí un fet que deixa entreveure o bé un cert apropament de les posicions, o bé certes discrepàncies al si d'ERC, com sembla demostrar-ho que aquest partit tingués oficina electoral en els dos centres fins ara enfrontats, és a dir a la seu local del Pati i a la del Centre d'Unió Republicana.[51] Mentrestant la Generalitat, en plena campanya de les generals, va convocar eleccions municipals per al dia disset de desembre, i aquestes s'havien de regir per una nova llei electoral que introduïa canvis radicals. A primers de desembre sembla clar que les eleccions municipals tindran dues candidatures unitàries, una per a la dreta i una altra per a l'esquerra. Però el dia nou de desembre mentre el setmanari *Treball* anunciava la candidatura del Front Únic d'Esquerres amb grans titulars i amb tots els noms, el setmanari tradicionalista *La Crónica de Valls* feia referència al

48. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 20 de febrer de 1932.
49. Per disposició de l'alcalde Pere Batalla es va fer constar en acta una crònica de l'acte oficial de la inauguració. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 17 de gener de 1935.
50. AMV. Fons Ajuntament de Valls. Actes Municipals, 6 d'abril de 1936.
51. *La Crónica de Valls* [Valls], 11 de novembre de 1933.

trencament d'aquest front. Joan Martí Català, Tomàs Babot i Geroni Brunel, els tres noms que en formaven part en representació del Centre d'Unió Republicana foren retirats de la candidatura. El motiu de la retirada d'aquests candidats no fou altre que la total disconformitat dels republicans històrics a anar de bracet amb socialistes i comunistes, amb els qui Josep Magriñà no havia parat de tenir problemes durant el darrer any de regidor. Les eleccions municipals es van celebrar finalment el dia catorze de gener, i en la candidatura del Front Únic d'Esquerres no hi va figurar cap nom en representació del Centre d'Unió Republicana.

L'esquerra guanyà aquelles eleccions municipals per una diferència de només 263 vots.[52] A les del dotze d'abril de 1931 la diferència de vots a favor de l'esquerra havia estat de 3.675.[53] L'aplicació de la nova llei electoral, que donava la majoria a la candidatura més votada, atorgava dotze regidors a l'esquerra i sis a la dreta. El dia u de febrer de 1934 va prendre possessió el nou consistori vallenc. Aquell dia Josep Magriñà abandonava definitivament la vida política municipal. Dues setmanes més tard, el quinze de febrer de 1934, el mateix dia que moria el seu fill Ramon, el Centre d'Unió Republicana va aprovar el nou reglament de l'entitat en què l'article primer deia que la societat fundada el 1886 s'anomenaria des d'aquell moment Centre d'Unió Republicana d'Esquerra Republicana de Catalunya.[54] La nova Junta d'Acció Política, l'òrgan substitutori de la Junta Municipal Republicana, fou presidida per Joan Martí Català, el que havia estat la mà dreta, per dir-ho així, de Magriñà a l'Ajuntament. Josep Magriñà continuà cotitzant com a soci del Centre d'Unió Republicana d'Esquerra Republicana de Catalunya, si més no, fins al primer semestre de 1938.[55]

Em consta que des de la seva retirada de la política municipal visqué gairebé sempre, fins a la fi de la Guerra Civil, a la masia del Bosc, la mateixa que cap al final de la guerra li fou requisada per instal·lar-hi el Comissariat General de l'Ebre.[56] Quan les tropes franquistes van ocupar Valls, Josep Magriñà traslladà la seva residència a Barcelona, amb la seva jove i el seu nét.[57] Precisament a Barcelona està datat el document amb què s'inicia el seu expedient del sumari del consell de guerra. Un document del Govern Militar de Barcelona amb data divuit de març de 1939, vuit dies abans de la seva detenció oficial a Valls, i segons el qual Josep Magriñà «ha entregado en este Gobierno Militar, con destino al Tesoro Nacional, lo siguiente: 1.100 francos franceses en billetes de banco, 1 moneda, 1 par pendientes y 1 pieza oro con diamantes, peso 51 gr. 1 reloj oro, 2 monedas plata, peso 30 gr. 1 moneda metal».

Escrivia al començament, que el vint-i-sis de març de 1939 Josep Magriñà Martí va ingressar oficialment a la presó de Valls. El dia dotze de maig de 1939 fou sotmès a consell

52. *La Crónica de Valls* [Valls], 20 de gener de 1934.
53. *Joventut* [Valls], 16 abril 1931. *Lluita* [Valls], 16 d'abril de 1931.
54. AHT. Govern Civil. Associacions. Reg. 368.
55. A l'expedient del sumari del Consell de Guerra hi ha el rebut de soci a nom seu corresponent a aquest període. Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer. Registre a l'arxiu 50730. Auditoría de Guerra de la 4ª Región Militar. Sumarísimo ordinario 1018.
56. Segons consta en la declaració de Josep Magriñà. Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer. Registre a l'arxiu 50730. Auditoría de Guerra de la 4ª Región Militar. Sumarísimo ordinario 1018.
57. Segons testimoni oral de Paquita Blasi Calbet, cunyada del fill de Josep Magriñà. Valls, 22 de novembre de 2005.

de guerra, acusat de rebel·lió militar, i fou condemnat a la pena de reclusió perpètua. Al llarg de 1940 es va estudiar una proposta de commutació de la pena per raons d'edat i pels avals acreditats, i finalment se'l condemnà a una pena de sis anys i un dia, que no arribà a complir en la seva totalitat.[58]

Epileg

En el sumari del consell de guerra,[59] a més de la denúncia del president de la Comisión Gestora municipal, Joan Cusidó, hi consten les declaracions acusatòries particulars de Lluís Clols Rabassó, Josep M. Torner Cusidó, Joaquim Guinovart Aguilà i Eugeni Cirac Fontova, un informe acusatori del Delegado Local de Información e Investigación de FET y de las JONS, Francesc de P. Olivé, que porta el vistiplau del Jefe Local y Comarcal de FET y de las JONS, Lluís Clols, i un altre de la Guàrdia Civil, i el testimoni de Josep Baldrich Cervelló. Hi ha una declaració exculpatòria de Fèlix Torrabadella Amat. També hi consten tres avals aportats l'abril de 1940 que es tingueren en compte en la revisió de commutació de la pena. Un d'aquests avals és de les Germanetes dels Pobres, un altre de mossèn Anton Tomàs i un tercer que signen vint-i-vuit vallencs de rellevant significació política i econòmica, addictes al nou règim, inclòs el cap local de FET y de las JONS, Josep M. Fàbregas.

Entenc que el testimoni de Josep Baldrich es produí com a masover del Bosc de Saldoni, residència habitual de Josep Magriñà, el dia en què s'efectuà el registre de la masia, d'on es van emportar un rifle marca Winchester, una escopeta de caça i dues escopetes de saló. El testimoni de Josep Baldrich tracta de l'estada de dos dies de Marcel·lí Domingo a la masia, a principis de l'estiu de 1938, i sobre la presència de comandaments d'alta graduació de l'exèrcit republicà a l'esmentada masia durant la Guerra Civil, entre els quals cita a Delage i Modesto.[60]

El contingut de les declaracions acusatòries és en gran part coincident, pel que només reproduiré les declaracions de Lluís Clols[61] i d'Eugeni Cirac.[62] La del primer diu així: «Que dicho señor ha militado siempre en partidos de izquierdas, siendo el primer Alcalde al advenimiento de la República; gran propagandista por dichos partidos, organizador del bloque del frente popular para las elecciones del dieciseis de Febrero del treinta y seis, exaltando a las masas a fin de que atropellaran y coaccionaran por todos los medios a las personas que no eran adictas a dichos partidos, a los que felicitó personalmente, una vez

58. Expedient del sumari del Consell de Guerra a Josep Magriñà. Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer. Registre a l'arxiu 50730. Auditoría de Guerra de la 4ª Región Militar. Sumarísimo ordinario 1018.
59. Per conèixer la mecànica de funcionament dels consells de guerra sumaríssims vegeu: Gavaldà, Antoni: *Josep Busquets Queralt, afusellat. La repressió franquista a Valls.* Tarragona: El Mèdol, 2005.
60. El comunista Luís Delage era el Comissari General del V Cos de l'Exèrcit Popular de la República, que tenia com a cap al general Juan Guilloto Leon (a) Modesto, i a Enrique Lister, com a segon comandament. Salas Larrazabal, Ramon: *Historia del ejército popular de la República.* Madrid: Editora Nacional, 1974.
61. Lluís Clols Rabassó fou designat alcalde-gestor de Valls per l'autoritat militar el vint-i-tres de maig de 1935, càrrec que exercí fins a la victòria del Front Popular el febrer de 1936. Acabada la guerra fou Jefe Local y Comarcal de FET y de las JONS.
62. Eugeni Cirac Fontova fou secretari general de la Joventut Nacionalista de Valls el 1922, fou director del setmanari vallenc *El Temps* (1931-1933), portaveu de Lliga Catalana. Director (1943-1986) del setmanari *Juventud. Semanario Nacional Sindicalista*, que publicava la inspecció comarcal de FET y de las JONS i mà dreta de l'alcalde franquista Josep M. Fàbregas.

conocido el triunfo de los mismos. Que al estallar el Glorioso Movimiento Nacional, se puso des de los primeros momentos frente a el, viéndose frecuentemente acompañado de los sujetos que constituían el Comité revolucionario, autores de la destrucción de las iglesias y conventos, de robos y saqueos así como del asesinato de más de cincuenta personas, en esta ciudad y perseguidores de los elementos de orden, que además era amigo y mantenía relaciones con los hombres tanto del Gobierno rojo, como de la Generalidad, siendo visitado durante este período por algunos de ellos, entre los que recuerda a Marcelino Domingo, Robusté (a) Chel, el cabecilla Modesto, y otros varios cuyos nombres no recuerda, teniendo amplias facultades durante todo el tiempo de la revolución, sin que le fuera incautada su industria de alcoholes y anisados y dedicándose además a toda clase de negocios con los que le consta ha fomentado extraordinariamente su fortuna.»[63]

La d'Eugeni Cirac diu així: «Que es el responsable moral de cuanto ha sucedido en Valls desde muchos años para acá por ser el encartado el verdadero orientador de toda la política de izquierdas que se llevaba a cabo. Que su gran tacto político le permitió tener en la mano a todas las fuerzas obreras de Valls a las que sabía mover como le daba la gana, moviendolas a producir muchas de las algaradas, motines y desmanes de los que siempre infaliblemente resultaron víctimas personas de derechas. Que todo ello lo hacía con un tacto y una astucia tales que a primera vista parecía completamente ajeno de toda responsabilidad cuando en realidad era el único causante. Que dicha diplomacia y tactos ya característicos en el le valieron que el pueblo le apodara el Gitanillo. Que es de rumor público muy verosímil y acentuado que fue el protector del que más tarde se comprobó era el asesino del señor José Caylá (asesinado hace muchos años en Valls). Que era uno de los más furibundos anticlericales de Valls, persiguiendo durante sus gestiones como Alcalde de Valls que ha sido en varias ocasiones siempre en representación de partidos de izquierda, a las congregaciones religiosas, siendo el encartado el inspirador de toda la política contra las mismas […] Que fue el quien sometió al Consistorio el proyecto de derrumbamiento del convento de Monjas Mínimas que existía en esta población y que ha sido derrumbado durante la dominación roja. Que eran célebres las sesiones del Ayuntamiento en que se discutían proyectos que atentaban contra la opinión católica y honrada de Valls por ser el encartado más que un Alcalde un verdadero orador de mitin que sabía excitar a los extremistas y sojuzgar una vez más a la opinión de derechas […]».[64]

La superiora del convent de les Germanetes dels Pobres de Valls, certificava «que desde hace muchos años conozco a D. José Magriñá Martí, el cual aportó a este establecimiento donativos de importancia, en metálico y alimentos. Tanto en virtud de sus cargos públicos, como particular se mostró siempre con nosotras y con nuestros viejecitos caritativo y bondadoso. Hombre de tan buenas virtudes y de posición económica holgada es de difícil creer pudiera tener roce alguno con la horda o intentara algún acto de violencia

63. Declaració de Lluís Clols a l'expedient del sumari del Consell de Guerra contra Josep Magriñà. Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer. Registre a l'arxiu 50730. Auditoría de Guerra de la 4ª Región Militar. Sumarísimo ordinario 1018.

64. Declaració d'Eugeni Cirac a l'expedient del sumari del Consell de Guerra contra Josep Magriñà. No he reproduit els fragments que coincidien exactament amb la declaració de Lluís Clols. Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer. Registre a l'arxiu 50730. Auditoría de Guerra de la 4ª Región Militar. Sumarísimo ordinario 1018.

contra ningún establecimiento religioso hacia los cuales demostró siempre tanto cariño».[65] Mossèn Anton Tomàs s'expressava en termes similars.

L'aval de més pes, amb total seguretat, era el que signaven Joan Queralt Fàbregas, ex-delegat de premsa i propaganda i gestor de l'Ajuntament; Pere Batalla Andreu, delegat local de la CNS; Josep M. Martí, secretari de FET y de las JONS; Antoni Llagostera Rodon, gestor de l'Ajuntament; Joan Olivé Cardellà, gestor de l'Ajuntament; Samuel Costas, secretari del Pio Hospital; Antoni Pruna, delegat de premsa i propaganda; Josep Abelló Pomés, gestor de l'Ajuntament; Tomàs Selva Grau, secretari del Banc de Valls; Francisco Blasi, director del Banc de Valls; Joan Llagostera, delegat d'excombatents; i Manuel Dueñas, Francisco Bordas, Francisco Rull, Miquel Mándoli, Octavi Martinell, Jaume Guasch, Amadeu Gabriel, Ignasi Sarró, Antoni Vallvey, Galzeran Vives, Jaume Guivernau, Josep Torrella, mossèn Josep Pont, mossèn Damià Subielos, Domingo Robusté i Lluís Montserrat. La firma de Josep M. Fàbregas certificava les firmes dels que eren de FET y de las JONS, i tots es reconeixien «adictos incondicionalmente al Glorioso Movimiento Nacional». L'aval diu: «Que si bien es cierto que D. José Magriñá Martí militaba en el partido de Marcelino Domingo y desempeñó en los primeros tiempos de la República, y hasta el año 1932, el cargo de Alcalde de Valls, no tuvo en cambio actuación pública, política o delictiva de ninguna clase, durante la dictadura marxista, ya que desde antes de 18 de Julio de 1936 se mantenía alejado de la política y al producirse la oposición al Glorioso Alzamiento Nacional, manifestó su disconformidad y total discrepancia con la política de la «horda», tanto con su total inhibición de la vida pública, cuanto con palabras de desprecio y repugnancia hacia los rojos.

«Durante todo el tiempo que nuestra ciudad estuvo sometida a la tiranía marxista, el Sr. Magriñá no tuvo contacto de ninguna clase con los rojos, y, por el contrario, permaneció en su domicilio dedicado exclusivamente a sus negocios y al cuidado de sus asuntos privados. No tuvo, ni pudo tener por ello, intervención de ninguna clase, ni directa ni indirecta, ni moral ni material, en el asalto y destrucción del convento llamado de las Monjas Mínimas.»[66]

Josep Magriñà Martí, «el Po», moria als setanta-sis anys a la masia on residia al Bosc de Valls el dia catorze de gener de 1946, data en què es complia el setè aniversari de l'ocupació de Valls per l'exèrcit de Franco. El setmanari local *Juventud* despatxava lacònicament el seu traspàs amb aquestes paraules: «Por sus numerosas actividades, tanto industriales como de otros géneros, y por su filantropía, el Sr. Magriñá era muy conocido en esta ciudad y comarca».[67] Després no calia fer res més, l'oblit l'acabaria esborrant del tot.

Gairebé han passat seixanta anys des del dia de la seva mort. Poc més de dues generacions. Temps suficient, però, perquè Valls hagi oblidat completament la rellevant personalitat política local que va ser Josep Magriñà, el darrer dels republicans històrics del Centre

65. Aval de la superiora de les Germanetes dels Pobres de Valls. Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer. Registre a l'arxiu 50730. Auditoría de Guerra de la 4ª Región Militar. Sumarísimo ordinario 1018.
66. Expedient del sumari del Consell de Guerra a Josep Magriñà. Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer. Registre a l'arxiu 50730. Auditoría de Guerra de la 4ª Región Militar. Sumarísimo ordinario 1018.
67. *Juventud.* Semanario Nacional Sindicalista. [Valls], 19 gener 1946.

d'Unió Republicana Democràtica.[68] El darrer home destacat del Cassinet. El darrer dels grans polítics vallencs de la Restauració.

68. Els estatuts de constitució del Centro de la Unión Republicana Democrática de Valls porten data de l'u de gener de 1886, i van ser registrats al Govern Civil de Tarragona el sis de març de 1886. AHCV. Associacions. Reg. 4821.

Proclamació de la Segona República des del balcó de l'Ajuntament de Valls. 14 d'abril de 1931. Foto: Pere Català Pic. AMV.

1931, l'any de les (des)il·lusions, a Constantí: la política municipal

JOSEP ESTIVILL

El canvi polític

1931, l'any de la proclamació de la Segona República. El país deixava enrere una dictadura i s'obria a la democràcia i les llibertats. El canvi s'esperava des de feia temps, amb ansietat i il·lusió; i va arribar al mes d'abril arran d'unes eleccions, però no va ser un canvi fàcil sinó ple de dificultats i confrontacions i res no feia preveure que les il·lusions portarien també molts maldecaps polítics.

Arreu del territori tot estava previst per a les eleccions municipals, les primeres des de feia anys, però a Constantí, com a molts altres llocs, ja no va ser necessari que es duguessin a terme perquè el nombre de candidats que s'hi presentaven coincidia amb els deu consellers que havien de constituir l'Ajuntament. D'aquesta manera, el dia cinc d'abril de 1931, una setmana abans de la diada electoral, i seguint el que marcava la Llei electoral del vuit d'agost de 1907 (article 29, apartat últim), la Junta Local del Cens Electoral va proclamar els candidats Lluís Ferré Brunet, Antoni Roig Prunera, Lluís Gil Coll, Joan Solé Solé, Josep Torrens Solanas, Lluís Ferré Ravell, Lluís Martí Coll, Joan Fortuny Magriñá, Josep Salas Nicolau i Fèlix Sabaté Palau. Es tractava de dos components afins a la Lliga Regionalista, quatre de monàrquics i quatre de republicans.[1]

El dia dotze d'abril es van fer les eleccions municipals –no pas a Constantí com acabem d'explicar– i a Catalunya van guanyar els republicans que van obtenir 3.200 regidors, seguits de lluny pels 1.000 de la Lliga Regionalista, uns 300 monàrquics, 100 socialistes i tan sols 8 de comunistes. Conseqüentment amb aquests resultats, el catorze d'abril a la una del migdia, Lluís Companys va proclamar la República Espanyola des del balcó de l'Ajuntament de Barcelona i a un quart de tres Francesc Macià, des del balcó de l'antiga Mancomunitat, proclamava l'Estat Català sota el règim d'una República Catalana.[2]

L'endemà, el quinze d'abril, a les 6.45 hores, el president Macià va enviar un telefonema a la Joventut Catalanista Republicana de Constantí perquè s'apoderés immediatament de l'Ajuntament, hi proclamés la República Catalana i hi formés un nou consistori: «Regidors Republicans Catalanistes: Elegits diumenge tenen encautarse inmediatament de aquest Ajuntament per ordre del Gobern Provisional República Catalana. Si fosin minoria completis ab President Entitats Republicanas. Proclamis Republica Catalana i remetis Secretaria Presidencia Palau Generalitat Barcelona confirmació oficial urgent per escrit ab nous Alcalde i membres Comité Provisional Ajuntament. Indispensable manteniment ordre.»[3] Aquest missatge es va rebre al poble a les 9.40 h. A les 10.25 se'n va rebre un altre del governador civil de Tarragona, Macià Mallol, en què s'informava de l'abdicació del rei, Alfons XIII, i que es procediria a proclamar el règim republicà.

1. Expedient general de l'elecció de consellers verificada el 05.04.1931. Arxiu Històric Municipal de Constantí (AHMCO), fons de l'Ajuntament de Constantí (AC), signatura número (sign. 359).
2. RISQUES, Manel (dir.): Història de la Catalunya Contemporània. Barcelona: Pòrtic, 1999; pàg. 285.

Segurament va ser aquell mateix dia quinze que Lluís Ferré –enmig d'una allau de telefonemes que circulaven amunt i avall– va anunciar al Saló de Sessions de la casa consistorial que la República Federal havia estat proclamada a tot el territori espanyol i que calia actuar en conseqüència:

> «En la Villa de Constantí a catorce de Abril de mil novecientos treinta y uno. Constituido en el salón de estas Casas Consistoriales los abajo firmados, todos afiliados al partido Republicano de esta Villa, presidido por Don Luis Ferré Ravell, al objeto de constituir el Ayuntamiento.
>
> Acto seguido el Señor Presidente anunció a los demás reunidos que habiéndose proclamado la República Federal en toda España, procedía constituir los Ayuntamientos amoldados a las circunstancias que la misma reclama, esto es, formados por individuos que la hayan fomentado y hayan procurado intervenir directa o indirectamente para llegar a establecerla.
>
> Seguidamente se preguntó a los concejales votados en la última elección no pertenecientes al partido Republicano si reconocían esta forma de Gobierno instituido y estaban todos conformes ser adictos al mismo, contestando afirmativamente a excepción de los Señores Don Luís Ferré Brunet y Don Antonio Roig Prunera que se abstienen de indicarlo; a cuyo efecto fueron proclamados Concejales en sustitución de los dos últimamente citados, a los señores Don Pablo Gil Rivalt y Don José Jové Ramón, quedando constituido el Ayuntamiento Republicano en la siguiente forma: Alcalde, Don Luís Ferré Ravell; Primer Teniente de Alcalde, D. Juan Fortuny Magriñá; Segundo Teniente de Alcalde, D. Luís Martí Coll y Concejales Don Luís Gil Coll, Don José Jové Ramón, Don Pablo Gil Rivalt, Don José Salas Nicolau, D. Juan Solé Solé, Don Félix Sabaté Palau y Don José Torrents Solanas.
>
> En este estado se dió posesión a los nombrados de sus respectivos cargos haciendoles entrega de las insignias correspondientes, levantándose de todo ello la presente acta que firman todos los Señores nombrados a su lectura, de que certifico.»[4]

Aquesta acta no seguia els procediments establerts: no indicava les disposicions legislatives que regulaven la constitució ni la manera com s'escollien els càrrecs (alcalde, primer tinent d'alcalde, etc.). Sembla més aviat que les maneres responien a la petició formulada per Macià en el seu telefonema, en què demanava als seus partidaris la confiscació del principal òrgan de govern municipal optant, en bona mesura, per la via dels fets consumats. De fet, sis dels deu consellers eren socis de l'associació Joventut Nacionalista Republicana de Constantí, una entitat que havia estat constituïda un any abans, el trenta d'abril de 1930, i «dedicada a la propaganda de los ideales de Catalanismo, República, Democracia y Federación por todos los medios permitidos por la legislación vigente.»[5]

I davant d'aquesta situació que devien entendre com a irregular, els dos consellers que formaven part de la Lliga Regionalista van presentar la dimissió. Encara, però, es va convocar una segona sessió per al dia divuit que va servir per organitzar les celebracions per l'arribada de la República, i no va ser fins al dia vint-i-cinc d'abril que l'Ajuntament es va tornar a constituir oficialment i ara de manera més reglamentària, d'acord amb el que establien la Llei electoral de 1907 i la Llei municipal de 1877. Els consellers van votar els nous càrrecs i amb sis vots a favor contra quatre en blanc Lluís Ferré Ravell va ser nomenat alcalde; Joan Fortuny Magriñá, primer tinent d'alcalde i Lluís Martí Coll, segon tinent; i la

3. Telefonema de Francesc Macià a la Joventut Catalanista Republicana de Constantí, 15.04.1931. AHMCO, fons AC, sign. 2615.
4. Actes del Ple de l'Ajuntament, 14.04.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51. A l'encapçalament hi figura de manera clara el dia catorze però pensem que podria tractar-se d'un error perquè totes les notícies sobre els esdeveniments als quals es fa referència es van notificar al poble el dia quinze i no el catorze.
5. Reglament i Acta de Constitució de la «Joventut Nacionalista Republicana de Constantí» (1930) a: Estudis de Constantí, 5. Ajuntament de Constantí i Centre d'Estudis de Constantí, 1989; pàg. 157-161.

resta de càrrecs es van assignar a: Antoni Roig Prunera, regidor-síndic, i Lluís Ferré Brunet, Joan Solé Solé, Fèlix Sabaté Palau, Josep Torrens Solanas, Lluís Gil Coll i Josep Salas Nicolau, consellers.[6] En aquest equip de Govern municipal hi observem la presència dels dos consellers, Antoni Roig i Lluís Ferré, que havien estat en principi apartats i substituïts per uns altres, però a la sessió següent, del dia cinc de maig, es va informar que havien presentant unes instàncies de dimissió dels càrrecs «fundant-les amb les ocupacions pròpies de cada un d'ells» però es considerava que «les dimissions indicades son un poc duptoses i es necessari consultar-les a la Superioritat per poguer-las admetre», de manera que «s'acorda deixar-les damunt de la taula per la seva resolució en la vinenta sessió que's fassi.»[7].

Les autoritats acceptaren la dimissió dels dos consellers de la Lliga (d'acord amb l'establert al decret del Ministeri de la Governació, de tretze de maig, publicat a la Gaseta del dia catorze),[8] i d'aquesta manera van ser convocades unes eleccions parcials per al dia trenta-u de maig amb la finalitat de cobrir les dues vacants.[9]

En aquestes eleccions parcials el cens estava format per 345 electors –al poble hi vivien unes 2.200 persones però només votaven els homes majors de 25 anys–, dels quals en votaren 277 i el resultat per als tres candidats que s'hi presentaven fou el següent: Pau Gil Rivalt, 98 vots; Isidre Bofarull Cerdà, 89 vots i Josep M. Guinovart Roig, 89 vots, i en blanc 1 vot.[10] La primera regidoria estava clara però per a la segona plaça es va produir un empat entre els dos candidats següents, de manera que es va convocar unes noves eleccions de desempat per al dia catorze de juny.

En aquestes segones parcials, només hi van participar 131 votants, menys de la meitat que quinze dies enrere, i el candidat republicà socialista Guinovart va obtenir 128 vots contra 3 del monàrquic Bofarull. És estrany aquest resultat (l'alt nivell d'abstenció i la migradesa de resultats d'un candidat que recentment havia rebut 89 vots) i segurament devia ocórrer algun fet que nosaltres desconeixem, encara que cap dels candidats presents a l'acte de l'escrutini no va formular reclamació ni protesta de cap mena.[11]

La situació en la política municipal devia ser, però, crispada –per utilitzar una expressió que avui dia està molt de moda– perquè en la sessió del dia quinze de juny –l'endemà d'aquestes segones parcials– els regidors de la «minoria» (referint-se probablement als d'adscripció monàrquica) no van assistir a la sessió –els que sí que hi eren van voler-ho fer constar expressament a l'acta–[12] i van presentar una instància de dimissió per la manera arbitrària i irregular com s'havien celebrat les eleccions, denunciant el fet que el seu company, Isidre Bofarull, havia estat «indignamente atropellado en sus derechos sin la protesta de este ayuntamiento» i, en particular, l'incompliment dels articles 50, 51 i 52 de la Llei electoral (els quals fan referència a l'escrutini dels vots i a la proclamació dels consellers)

6. Actes del Ple de l'Ajuntament, 25.04.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
7. Actes del Ple de l'Ajuntament, 09.05.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
8. Actes del Ple de l'Ajuntament, 18.05.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
9. Ofici de l'alcalde de Constantí al president de la Junta Local del Cens Electoral, 22.05.1931. AHMCO, fons AC, sign. 359.
10. Expedient general de les eleccions parcials de consellers verificada el dia 31 de maig de 1931. AHMCO, fons AC, sign. 359.
11. Expedient general de les eleccions parcials de consellers verificades el dia 14 de juny de 1931. AHMCO, fons AC, sign. 359.
12. Actes del Ple de l'Ajuntament, 15.06.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.

i d'un decret del Ministeri de la Governació del dia vint-i-tres de maig. Denunciaven, per exemple, que no s'havia informat de manera oficial al candidat de la data en què havien de celebrar-se les eleccions.[13]

Els dia vint de juny els nous consellers escollits a les eleccions parcials, tots dos republicans (un catalanista i l'altre socialista) prengueren possessió del càrrec. A la mateixa sessió, els quatre consellers de la minoria –així se'ls anomena en els documents–, Joan Solé, Josep Salas, Felix Sabaté i Josep Torrents van informar verbalment del contingut de la instància de dimissió que havien presentat per escrit uns dies abans «alegant que per no haver protestat l'Ajuntament de la manera en que s'ha verificat el desempat de'ls últims Regidors votats, ells se veien obligats com a protesta de dit acte a presentar les seves dimisions irrevocables del carrec de Regidors que ostenten» . I continua el llibre d'actes: «enterats els presents de cuan se diu en l'indicada comunicació i atenent de qué, el que s'alega es una de les tantes cosses que voldrien fer-se contra la voluntat del poble tota vegada que s'ha demostrat el desitg de que prevaleixi la seva forsa i no la que pugui donar-li la sort, com voldrien aquests Senyor [sic], s'acorda deixar damunt de la taula l'indicada comunicació i trasladar còpia d'ella al Exm. Sr. Governador Civil, perqué resolgui el que cregui més convenient.»[14]

El governador civil va acceptar les dimissions dels quatre consellers el dia quinze de juliol i va convocar unes noves eleccions parcials –les terceres– per al dia vint-i-sis de juliol per tal de renovar parcialment l'Ajuntament cobrint les baixes sobrevingudes.[15] Però només tres dies després, el divuit de juliol, el governador s'entrevistà amb l'alcalde al despatx de la mateixa alcaldia de Constantí i li comunicà verbalment que per ordre del ministre de la Governació «han sigut suspesses fins a nova ordre les eleccions parcials de Concejals convocades per al dia 26 del corrent mes.»[16] El dia vint-i-tres de juliol el ministre, a més a més, deixà en suspens les dimissions dels consellers i ho justificà en l'obligatorietat del desenvolupament del càrrec, segons marcava la llei.[17] D'aquesta manera, els consellers es van veure obligats a participar novament a les sessions del Ple i així podem veure les seves signatures a l'acta corresponent.[18]

La crisi per la constitució republicana del consistori semblava tancada; l'equip actual es va mantenir al capdavant del Govern almenys fins a finals d'any, però les discussions i picabaralles per les qüestions més concretes del dia a dia van continuar. El disset d'agost, per exemple, hi va haver una discussió perquè s'havia retirat un quadre del Sagrat Cor que hi havia penjat a la Sala de Sessions. L'alcalde va explicar que la decisió s'havia pres en una sessió anterior a la qual no havia assistit el regidor que es queixava, Joan Solé. Nosaltres, però, hem revisat totes les actes anteriors i no consta enlloc que aquesta decisió fos acorda-

13. Instància de dimissió dels càrrecs de consellers municipals signada per Joan Solé, Felix Sabaté, Josep Torrens i Josep Salas, 15.06.1931. Correspondència de les juntes i comissions municipals d'eleccions, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2624.
14. Actes del Ple de l'Ajuntament, 20.06.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
15. Expedient d'eleccions parcials de consellers, juliol de 1931. AHMCO, fons AC, sig. 359.
16. Ofici de l'alcalde de Constantí al president de la Junta Local del Cens Electoral, 18.07.1931. Expedient d'eleccions parcials de consellers, juliol de 1931. AHMCO, fons AC, sign. 359.
17. Ofici del governador civil de Tarragona a l'alcalde de l'Ajuntament de Constantí, 23.07.1931. Correspondència de les juntes i comissions municipals d'eleccions, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2624.
18. Actes del Ple de l'Ajuntament, 31.07.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.

da. Alguns regidors (Joan Solé, Josep Salas i Feliu Sabaté) van demanar que constés en acta «la seva més enérgica protesta» per aquesta retirada.[19]

La retirada del quadre del Sagrat Cor es va justificar amb l'explicació que «la Casa de la Vila es la casa d'un poble, i com avui el poble es lliura, la llibertat deu haver de rivar a tots els ordres, creient en aquest cas, favorir i respectar totes les creences generals».[20] Aquest fet puntual convé interpretar-lo en un marc més ampli de la política de laïcització empresa pels primers governs de la República i que va provocar no poques friccions amb la jerarquia catòlica. L'Ajuntament rebia sovint peticions per adherir-se a campanyes en la línia d'expulsar la Companyia de Jesús o protestar contra el comportament d'alguns bisbes. La qüestió religiosa ja va marcar la Festa Major de 1931. El mossèn va convidar la corporació als oficis religiosos en honor al patró Sant Feliu, com era un fet habitual des de feia temps: «Els principis democràtics que guien vostra conducta, i que en res s'oposen a la religió, ans be es ella que ls' nodreix i vigoritza, em fan creurer que donareu a la vila la satisfacció de veure-us present al Banc del Ajuntament».[21] Però el que es va acordar va ser abstenir-se de participar-hi amb caràcter oficial.[22]

Els anys trenta foren anys de conflictivitat social. Un comunicat de la Inspecció Provincial de Treball demanava a l'Ajuntament el màxim zel en el control de les fàbriques i centres de treball perquè s'havien rebut vàries denúncies sobre abusos en la durada de la jornada laboral que, per llei, havia de ser de vuit hores.[23] A Constantí en aquell moment hi havia diverses entitats que vetllaven pels drets dels treballadors, com el Sindicat Agrícola, el Casino, la Germandat Montepio i Sant Antoni i d'altres.[24] El vint-i-quatre d'agost de 1931 es va constituir la Unió Agrícola, una associació formada per «tots els obrers i petits propietaris del camp i de les indústries derivades que ho desitgin» que té per objecte «procurar el ben estar dels seus associats, establint l'ajuda mútua, vetllar per llurs interessos morals i econòmics, institució de la borsa de Trevall, ensenyaments teòrics professionals, socors en els accidents del trevall i retir per la vellesa».[25] Hi havia també el Sindicat Obrer de Constantí, adscrit al sindicat anarquista de la CNT, que precisament aquest anys va canviar-se el nom i va modificar els estatuts; va passar de dir-se «Sociedad de Obreros Agricultores la (Unión) de Constantí» a «(Sindicato) de Trabajadores», tal i com consta literalment en una certificació del secretari.[26] Aquest sindicat tenia com a finalitat la resistència al capital per tal d'assolir la unitat de salaris i de jornada: «cuantas mejoras morales y materiales estime pertinentes con objeto de contrabalancear los determinios económicos

19. Actes del Ple de l'Ajuntament, 17.08.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
20. Actes del Ple de l'Ajuntament, 17.08.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
21. Carta del rector, Senén Aguadé, a l'alcalde, 28.07.1931. Correspondència de les juntes i comissions municipals d'administració general, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2615.
22. Actes del Ple de l'Ajuntament, 31.07.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
23. Ofici de la Inspecció Provincial del Treball de Tarragona a l'alcalde, 12.06.1931. Correspondència de les juntes i comissions municipals de seguretat pública, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2621.
24. Vegeu Duch, Montserrat i Giné, Anna M.: Constantí. Tarragona: Cossetània Edicions (La Creu de Terme, 10); pàg. 61-68.
25. «Reglament i acta de constitució de la Unió Agrícola de Constantí (1931)», Estudis de Constantí, 5. Ajuntament de Constantí i Centre d'Estudis de Constantí, 1989; pàg. 163-167.
26. Carta a l'alcalde, 30.09.1931. Correspondència de les juntes i comissions municipals de seguretat pública, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2621.

que el mundo capitalista nos impone: però cuidará esencialmente en capacitar y preparar a sus asociados para conseguir la abolición del salario». Els estatuts de l'entitat, aprovats al mes d'octubre, establien que la lluita es desenvoluparia «en el más puro terreno económico, o sea, en el de la acción directa, despojándose por entero de toda ingerencia política o religiosa.»[27]

Cercar una identitat: la cultura, els símbols, la modernització de l'Administració

La voluntat de passar pàgina a l'etapa negra de la Dictadura s'acompanyava pel desig de pujar al carro de la modernitat; per exemple, es volia agilitzar l'Administració pública, apropar-la al ciutadà. Aquest no era un fet nou perquè durant els anys de la Mancomunitat tot allò vinculat a la gestió municipal havia rebut un gran impuls però des que la van suprimir les coses havien anat a pitjor. Només cal agafar el llibre d'actes del Ple de l'Ajuntament de l'any 1931 per comprovar com durant els primers mesos de l'any –els darrers de la Dictadura– només hi va haver quatre sessions i la redacció dels acords presos ocupava nou pàgines, mentre que durant els tres últims mesos d'aquell mateix any –ja en període republicà– hi va haver catorze sessions i ocupaven vint-i-una pàgines. I encara que sigui pura anècdota, va ser en aquest moment que l'Ajuntament va comprar una màquina d'escriure per a la secretària, i quan van suprimir els formalismes a l'hora de convocar les sessions (van començar a fer-les senzillament de paraula, prescindint de les antigues cèdules de citació) i també quan van decidir portar els assumptes administratius de manera més personal, sense lliurar-los a cap gestoria de Tarragona, com havia estat la pràctica habitual durant anys. De totes maneres, tot això tampoc no suposava un gran canvi.

La voluntat d'agilitzar la gestió xocava, però, amb una lacra secular que rosegava l'eficàcia de l'Administració local: el seu endeutament. Com gairebé en totes les èpoques anteriors, l'Ajuntament estava perpètuament endeutat. Així, remenant la paperassa oficial es poden veure oficis i circulars d'organismes provincials, autonòmics o estatals, que reclamaven per enèsima vegada els diners que se'ls devia. La Junta Provincial de Beneficència, per exemple, va reclamar una partida pressupostària que l'Ajuntament estava obligat a passar a l'Hospital de Constantí: «Muy Sr. mío y de mi consideración: convencido de que mi interés y consideración por ustedes no es atendido, le prevengo que si en el plazo de ocho días no se han puesto al corriente en los presupuestos y cuentas de ese Hospital, daré conocimiento a la Junta y al Gobernador.» [28] Unes vegades s'utilitzava aquest to imperatiu i sever i en d'altres l'amabilitat i el factor complicitat personal, com en aquesta comunicació del conseller i delegat de la Generalitat a les comarques tarragonines: «[...] li demano com atenció especial, i més com a amic que fent us de les meves atribucións, que lo més inmediatament possible i sempre dintre del present mes ordeni l'ingres d'alguna quantitat pels següents descoberts [...].»[29] L'Ajuntament sempre prometia pagar tots els deutes –i habitu-

27. «Estatuts del Sindicato de Trabajadores de Constantí, 1931», Estudis de Constantí, 4. Ajuntament de Constantí i Centre d'Estudis de Constantí, 1988; pàg. 133-140.
28. El mot ratllat és a l'original. Ofici de la Junta Provincial de Beneficència de Tarragona a l'alcalde de Constantí, 03.05.1931. Correspondència de beneficència, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2618.
29. Ofici del conseller i delegat de la Generalitat a l'alcalde de l'Ajuntament de Constantí, 03.06.1931. Correspondència de les juntes i comissions municipals d'administració general, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2615.

alment ho feia perquè si no se'n derivaven responsabilitats penals cap als consellers– però només es pagava quan es podia i hi havia diners a la caixa municipal.[30]

De fet, existia una segona opció més funesta per fer front als deutes que era la de reduir el capítol de despeses acomiadant algun treballador municipal. Amb aquesta finalitat, l'Ajuntament de Constantí va proposar una reunió amb els altres ajuntaments del partit judicial per concertar alguna reducció de les places de personal que treballava en els serveis sanitaris (metges, cirurgians, veterinaris, inspectors d'aliments i farmacèutics) encara que no sabem si aquesta reunió va tenir conseqüències.[31] La precarietat financera es reflectia també en un cert abandonament dels edificis públics, no tant de les estructures principals com del seu manteniment. Tot va ser arribar el nou equip de govern republicà i posar-se en marxa una política d'emblanquinat de façanes. Al mes de juny acordaren pintar les parets i finestres de les escoles, l'escorxador i els rètols d'entrada i sortida de la vila i al mes d'agost la caserna de la Guàrdia Civil.[32] També trobem documentades intervencions –aquestes més habituals– en el manteniment de les carreteres, camins i camins veïnals i les primeres reunions fetes per concretar la construcció d'una nova carretera que arribés fins a la carretera de València a Tarragona, passant per la Canonja.[33] Com succeïa des de feia segles al Camp de Tarragona, els greus problemes de subministrament d'aigua coincidien ocasionalment amb les riuades de les pluges intenses. El 1931 començà precisament amb la imperiosa necessitat de reparar els desperfectes que havia ocasionat la riuada del Francolí el divuit d'octubre de l'any anterior, raó per la qual es va obrir una subscripció pública per recaptar fons.[34] Però el més habitual era la sequera i, en particular, la manca d'aigua per proveir el municipi; per això, es va estudiar la possibilitat d'obrir un segon pou al costat de l'anomenada Mina d'Aigua de la Vila.[35] I mentrestant van decidir que al poble hi havia d'haver dos abeuradors: un a la part alta, a la plaça del Castell i, l'altre, a la part baixa, al carrer de Sant Pere.[36]

Una altra preocupació era la referida a la salut de les persones. Durant aquests mesos es va prohibir als veïns coses com menjar la fruita verda o llençar les escombraries fora dels llocs autoritzats.[37] Sabem que el veterinari del poble, que feia també d'inspector dels aliments, va imposar una multa a dues dones que venien peix sense tenir els permisos.[38] Això va ocórrer precisament l'any en què es va discutir la possibilitat d'obrir una peixateria a la plaça del Castell.[39]

A Constantí hi havia un hospital de beneficència, conegut com l'Hospital de les Monges i, segons consta en la documentació, també hi havia un metge, un farmacèutic i dues

30. Actes del Ple de l'Ajuntament, 14.09.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
31. Actes del Ple de l'Ajuntament, 19.10.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
32. Actes del Ple de l'Ajuntament, 08.06.1931 i 22.08.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
33. Ofici de l'alcalde de Constantí al de la Canonja, 14.08.1931. Correspondència d'obres públiques i urbanisme. AHMCO, fons AC, sign. 2620.
34. Actes del Ple de l'Ajuntament, 14.09.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
35. Actes del Ple de l'Ajuntament, 05.10.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
36. Actes del Ple de l'Ajuntament, 05.09.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
37. Actes del Ple de l'Ajuntament, 09.05.1931 i 25.05.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
38. Ofici del veterinari municipal a l'alcalde, 21.03.1931. Correspondència de les juntes i comissions municipals de seguretat pública, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2621.
39. Actes del Ple de l'Ajuntament, 25.05.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.

farmàcies particulars (la Guàrdia Civil i les famílies pobres tenien els medicaments gratuïts, perquè els pagava l'Ajuntament).[40]

Com hem vist més amunt, una de les actuacions del nou Ajuntament republicà que va provocar recels va ser la retirada d'un retrat del Sagrat Cor que hi havia penjat a la Sala de Sessions. Aquest seria només un exemple d'una constant d'aquests primers mesos de vida del nou règim, que va continuar amb la retirada de tots els símbols que feien referència al passat de la Dictadura i la monarquia dels Borbons. El dia nou de maig van retirar de la Sala de Sessions el retrat del rei Alfons XIII i el van canviar per una al·legoria de la República.[41]

Era el moment d'exaltar uns nous referents polítics. Se succeïen els actes i homenatges a les persones que havien ajudat a portar la democràcia i les llibertats. Les celebracions principals es van fer el dia vint-i-tres d'abril, coincidint amb la diada de Sant Jordi, i van decidir canviar el nom de la plaça Pau del Protectorat per plaça de la República i comprar una bandera republicana per penjar-la al balcó.[42] De seguida també es va canviar el nom del carrer Major, un dels més importants del poble, pel carrer de Francesc Macià, una prova del fervor amb què s'havia acollit el règim republicà i, en particular, la figura del president de la Generalitat: «Considerant les altes qualitats personals d'En Francesc Macià Llusá i atenent els sacrificis soferts durant la seva vida per l'idealitat de lliurar l'esclavitut de la nostra terra fins a conseguir la regeneració de la nostra parla, que tan perseguida havia sigut fins ara, volguent demostrar-li agraiment i efecte que li té el poble Catalá, al mateix temps de que perduri el seu nombre [sic] a la memoria de tots els ciutadans en el sucsesiu, l'Ajuntament acordá per aclamació, possar una placa que dongui el nombre de En Francesc Maciá, al carrer que fins ara havia sigut conegut com Carrer Major d'aquesta Vila.»[43]

Es va crear una comissió especial per decidir més canvis de noms de carrers i a finals d'any el dictamen proposava les següents modificacions: el carrer de Sant Pere passaria a dir-se carrer de Mossèn Cinto Verdaguer; el de la Font, J. Anselmo Clavé; el carrer Mitjá, Pau Clarís; el de la Costa, Angel Guimerá; el de la Peixateria, Prat de la Riba; el de les Creus, Galán i G. Hernández; el carrer de Sant Vicenç seria el carrer de Sant Jordi; el del Castell, Doctor Robert; el de l'Església Vella, Ignasi Iglesias; el de Sant Cristòfor, Pi i Margall i, finalment, la plaça del Castell s'anomenaria plaça del 14 d'abril.[44] L'Ajuntament va aprovar la proposta per «entendre que dits noms son acertats al gust de la majoria del poble», excepte en el cas d'un conseller que va protestar pel cas concret del nom de carrer del Mig que, segons ell, ja estava bé amb el nom que tenia.[45]

Amb la República va arribar la recuperació de la llengua i la cultura catalanes. Per primera vegada en molts anys, les actes del Ple de l'Ajuntament es van redactar novament en

40. Notes de l'onze d'agost de 1931. Correspondència de les juntes i comissions municipals de beneficència i assistència social, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2618.
41. Actes del Ple de l'Ajuntament, 09.05.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
42. Actes del Ple de l'Ajuntament, 18.04.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
43. Actes del Ple de l'Ajuntament, 18.07.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
44. Dictamen de la Comissió Municipal per al Canvi de l'Antic Nom dels Carrers, 15.12.1931. AHMCO, fons AC, sign. 3552.
45. Actes del Ple de l'Ajuntament, 19.12.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.

català (en concret a partir de la sessió del cinc de maig). Al poble tothom el parlava, però escriure'l ja era una altra qüestió; dècades de prohibició i persecució l'havien arraconat i ara es vivia una situació de diglòssia. Moltes persones encara signaven amb el seu nom en castellà (de vegades alternaven les dues llengües) i quan escrivien només se sentien còmodes fent servir el castellà.

Com hem vist més amunt, el 1931 es van posar a punt els equipaments educatius. L'Ajuntament va fer pintar la façana i les portes i finestres de les escoles; es va inscriure com a soci de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, tot i que no van voler pagar al mestre l'estada a l'Escola d'Estiu.[46] I quan Marcel·lí Domingo, aleshores ministre d'Instrucció Pública, va visitar Tarragona el van anar a rebre.[47]

Però els documents de l'Ajuntament no ens parlen de la sociabilitat durant aquests anys, no sentim el batec de la gent ni sabem el que pensava, tan sols ho podem endevinar fugaçment en algunes informacions disperses que ens parlen d'alguns moments de diversió. El dia cinc de juliol va passar pel poble una cursa ciclista,[48] i durant la Festa Major va tenir lloc un partit de futbol entre el Reus Deportiu i el Constantí Sport Club, un Gran Festival de Atletisme i un partit de «basket-bol».[49] Els dies festius, la gent del poble solia fer el vermut. Aquell any de 1931 el bar Tarrida oferia als seus clients cafè, cafè gelat, granissats, orxata valenciana, gasosa, cervesa «orange», «fruitam», *champagne*, conyac, estomacal, anís de marca, rom negrita, «jarabes» amb aigua, «jarabes amb sifon», «vi vert», vermuts amb tapes i pastes.[50] Amb el llistat de les consumicions podem intuir els moments d'esbarjo i relaxament que devia viure la gent en una època on la vida política estava massa sovint carregada de tensions i confrontació.

Conclusions

L'arribada del règim republicà la primavera de 1931 prometia molts canvis perquè es deixava enrere la Dictadura repressora de Primo de Rivera. Però el cert és que aquests primers mesos produeixen una certa sensació de frustració.

Les il·lusions de canvi es redueixen als símbols –canvien els noms del carrers– i a les proclames d'exaltació

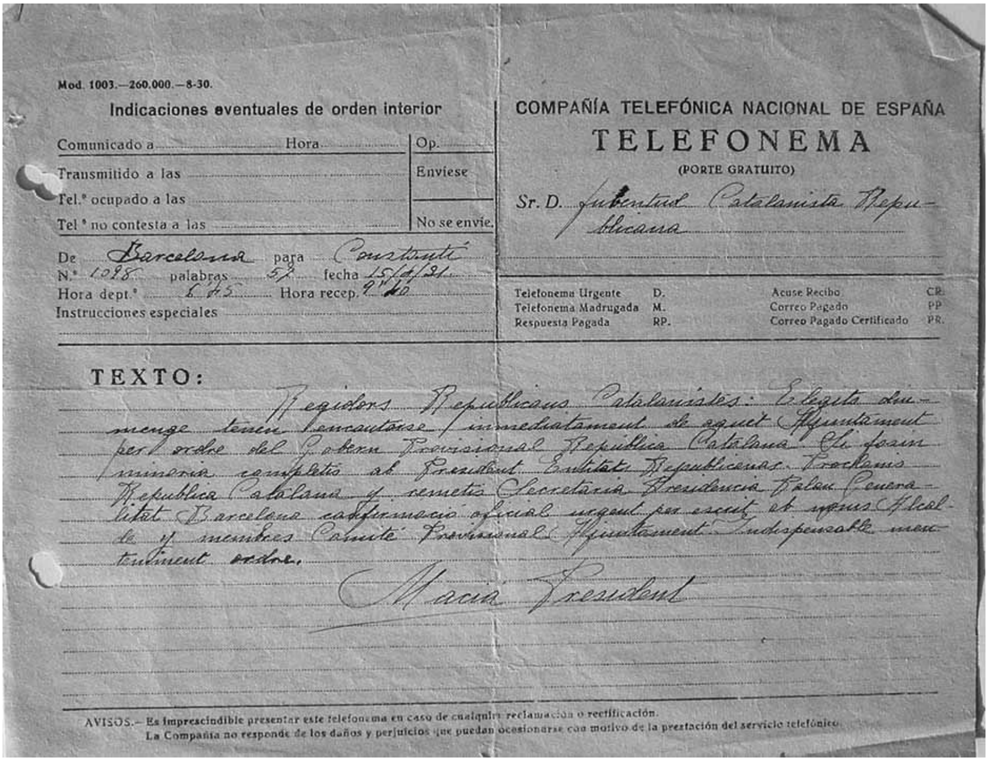
patriòtica. La vida continua més o menys com en els temps anteriors, amb la notable excepció de la recuperació de la llengua catalana i l'auge de l'associacionisme cultural i social.

L'Ajuntament continua endeutat i amb problemes de finançament de manera que, com sempre, les inversions públiques en matèria d'equipaments i serveis són mínimes.

46. Actes del Ple de l'Ajuntament, 18.07.1931 i 25.07.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
47. Actes del Ple de l'Ajuntament, 29.08.1931. AHMCO, fons AC, sign. 51.
48. Carta de Josep Garcia, propietari del bar Modern, de Reus, a l'alcalde, 03.07.1931. Correspondència de les juntes i comissions municipals de cultura, 1931.
48. AHMCO, fons AC, sign. 2626.
49. Nota del Constantí Sport Club, s. d. Correspondència cultura 1931. Correspondència de les juntes i comissions municipals de cultura, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2626.
50. Llistat de preus de les consumicions durant la Festa Major del bar de Josep Tarrida, s. d. Correspondència de les juntes i comissions municipals de cultura, 1931. AHMCO, fons AC, sign. 2626.

La política municipal tendeix a polaritzar-se entre les dretes i les esquerres. Els uns i els altres actuen amb ressentiment i amb aquesta actitud responen, probablement, a conflictes acumulats durant anys.

De totes maneres, a finals d'any la situació s'estabilitza. Llavors veiem que els canvis no són tan clars com podia esperar-se, almenys durant aquest primer any i que, a més a més, moltes situacions polítiques –per exemple, les picabaralles al consistori i l'endeutament públic– estableixen una relació de continuïtat amb el passat. Tot això devia deixar un regust una mica amarg –suposem.

Mod. 1003.—260.000.—8-30.

Indicaciones eventuales de orden interior

Comunicado a ... Hora ... Op.
Transmitido a las ... Envíese
Tel.º ocupado a las
Tel.º no contesta a las ... No se envíe.

De Barcelona para Constantí
N.º 1098 palabras 57 fecha 15/4/31
Hora dept.º 6'45 Hora recep. 9'40
Instrucciones especiales

COMPAÑÍA TELEFÓNICA NACIONAL DE ESPAÑA

TELEFONEMA

(PORTE GRATUITO)

Sr. D. Jubentud Catalanista Republicana

Telefonema Urgente D. Acuse Recibo CR.
Telefonema Madrugada M. Correo Pagado PP.
Respuesta Pagada RP. Correo Pagado Certificado PR.

TEXTO:

Regidors Republicans Catalanistes: Elegits diumenge tenen encautarse immediatament de aquet Ajuntament per ordre del Gobern Provisional República Catalana. Si foren minoria completis al President Entitats Republicanas. Proclamis República Catalana y remetis Secretaria Presidencia Palau Generalitat Barcelona confirmació oficial urgent per escrit al nom Alcalde y membres Comité Provincial Ajuntament. Indispensable manteniment ordre.

Macià President

AVISOS.– Es imprescindible presentar este telefonema en caso de cualquier reclamación o rectificación.
La Compañía no responde de los daños y perjuicios que puedan ocasionarse con motivo de la prestación del servicio telefónico.

Telefonema del president Macià ordenant la incautació de l'Ajuntament de Constantí (15-4-1931).AHMCO.

Les dretes durant la Segona República a la Pobla de Mafumet

HÈCTOR MIR I LLORENTE

I. Introducció

L'objectiu d'aquest treball és estudiar les dretes d'una petita població del Camp de Tarragona, un conjunt de persones que, tal vegada, no passaran a formar part de la gran Història; que, molt possiblement, no llegiren els grans pensadors dretans del moment, ni tan sols els principals diaris nacionals –com a molt *La Cruz* i algun setmanari comarcal com *Joventut* o *La Ceda*–, segurament com els seus antagonistes de les esquerres; però que tenia el seu propi sistema de valors i de percebre el seu entorn. Persones immerses dins del seu moment històric i que actuaren segons els esdeveniments.

Per tant, amb aquest article, intentaré explicar qui, quants i què pensaven les dretes pobletanes, d'on provenien i quina evolució tingueren en el decurs de la Segona República. Val a dir que donada la dialèctica que es generà entre els dos pols polítics, en què sovint es donaren actituds *anti* o *contra* per part d'ambdues forces, és del tot impossible estudiar les dretes sense conèixer mínimament què feren les esquerres. És per això que se li ha donat força importància a l'anàlisi de la lluita política municipal.

Les conclusions, segurament, tot i el caràcter local, podrien ser perfectament extrapolables al conjunt de la dreta del Camp de Tarragona.

II. La Pobla de Mafumet als anys trenta

La Pobla de Mafumet és un petit municipi situat al nord del Tarragonès. L'any 1933 assolí el màxim creixement demogràfic, amb 547 habitants. A partir d'aquest moment la tendència demogràfica fou lleugerament inflacionista –517 habitants censats el 1936– i no començà a recuperar-se fins a les darreries dels anys cinquanta.[1]

La ocupació majoritària de la població era la agricultura, amb una incipient presència del sector industrial, també relacionat amb el món agrari, i de serveis, relatius a la comercialització de fruits secs o al subministrament de béns necessaris a la comunitat.[2] Amb una sola escola costejada per l'Ajuntament, ja abans de la dècada dels trenta, l'escolarització a la Pobla de Mafumet era completa i només hi havia un 17,7% d'analfabetisme, la taxa més baixa de tot el Tarragonès.[3]

La xarxa associativa de la Pobla, la configuraven diverses confraries religioses i el Sindicat Agrícola, entitat creada l'any 1916, centrada en qüestions purament professionals i cooperativistes però imbuïda d'una forta religiositat. Amb l'adveniment de la República, la bipolarització de la societat es reflectí en la creació de noves associacions. Així, per una

1. CORTIELLA I ÒDENA, Francesc: *Història de la Pobla de Mafumet.* Ajuntament de la Pobla de Mafumet, 1986; pàg. 129.
2. PÉREZ ESCAMILLA, Mª Isabel i YUSTE ALABAU, Jordi: *La Pobla de Mafumet: Contribuciones industriales (1846-1936).* Tarragona, 2005. Inèdit.
3. DUCH PLANA, Montserrat: *República, reforma i crisi. El Camp de Tarragona (1931-1936).* Tarragona: Edicions El Mèdol, 1994; pàg. 115.

part, el 1932 es creà la Societat Obrera de Tots els Oficis Jornalers, Mitgers i Arrendataris, que arribà a tenir quaranta socis el 1934, i el Centre Republicà d'Unió d'Esquerres, fundat l'any 1934. Per una altra part, el 1932 es fundà Joventut Nova Germanor i Nova Germanor Agrària, amb cinquanta-nou socis l'any 1936, entitat que, segons els seus estatuts defensava «la religió, la pàtria, la família i la propietat».[4]

La propietat de la terra, tant en extensió com en residència del propietari es trobava molt repartida[5] al municipi (6,2 Km^2). De tot el terme, només un 34,9% de la terra pertanyia a propietaris de la Pobla, la resta estava en mans de forasters, generalment pagesos dels pobles propers. Respecte al repartiment de la riquesa, sabem que dos-cents nou propietaris (64,9%) contribuïen amb un màxim de trenta pessetes, mentre que només quatre (1,2%) eren propietaris amb una contribució superior a les cinc-centes pessetes. Aquests percentatges són força coincidents amb els que Montserrat Duch dóna per a la comarca del Baix Camp.[6] Tanmateix, l'alt índex de propietaris forans provoca certa desviació dels resultats respecte als habitants de la Pobla. Si prenem com a referència únicament aquests darrers, observem que el grup que paga fins a trenta pessetes –63 propietaris– representen el 60,6%, mentre que el grup que paga més de cinc-centes pessetes –2 propietaris– representa l'1,9%, percentatges que s'acosten més al que Duch presenta per al Tarragonès, on el grup intermedi, el que hom podria anomenar –amb totes les cauteles– propietaris mitjans, arriba vora el 40%. Per altra part, tot i les patents desigualtats, aquesta distribució de la propietat permetia que tant els petits propietaris com aquells que no tenien terres poguessin disposar d'una àmplia oferta de treball, treballant a jornal o amb arrendaments de mitgeria les terres dels mitjans o grans propietaris pobletans, o, sobretot, dels propietaris forans amb més terres o amb residència més llunyana.

II.1. Les dretes pobletanes

Tradicionalment la visió que els pobles del voltant han tingut de la Pobla de Mafumet és la d'un poble força de dretes, o, més correctament, un poble molt devotament catòlic.[7] Certament, per comparació de percentatges, la Pobla de Mafumet és un dels pobles de la comarca que va aportar més voluntaris a la causa de Carles V durant la primera guerra carlina.[8] Així mateix, des de les darreries del segle XIX i fins a mitjan dècada de 1910 va ser

4. Totes les dades procedents de SOLÀ I GUSSINYER, Pere: *Itineraris per la sociabilitat meridional catalana. L'associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona (1868-1964).* Tarragona: Diputació de Tarragona, 1998; pàg. 437-438.
5. Arxiu Municipal de la Pobla de Mafumet (AMPM), Fons Municipal. Contribució territorial rústica. Repartiment per a 1933, Sign. Ant. 845.
6. DUCH PLANA, M. *Op. cit.*; pàg. 22-23.
7. Respecte a aquest punt és força il·lustratiu un refrany de la zona: "Catòlics a la Pobla, farsants al Morell, revolucionaris a Vilallonga i mansos al Rourell". Citat a DD.AA: *Apunts per a la història de Vilallonga del Camp.* Valls: Cossetània Edicions, 2003; pàg. 149.
8. ANGUERA, Pere: *Déu, rei i fam. El primer carlisme a Catalunya.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995; pàg. 322. La llista nominal dels voluntaris carlins coneguts a: CORTIELLA I ÒDENA, F. *Op. cit.*; pàg. 63-64.

un feu electoral carlí,[9] i des de llavors s'anà produint un canvi de tendència cap a les candidatures republicanes.

Als pobles petits no s'acostumen a donar els paràmetres que permetrien un millor coneixement de cada opció política. Més que d'ideologies personals, quasi que es podria parlar de la ideologia del grup familiar. La *casa* és un tot, fins i tot en el plànol polític, sigui quin sigui el seu color. Per altra part, la plasmació dels diferents idearis en agrupacions locals es fa difícil per la manca d'un nombre prou significatiu de militants, la qual cosa comporta, a més, la pràctica inexistència d'una seu de partit. Els espais de socialització de les diverses tendències polítiques cal buscar-les en espais com els cafès, o, en les associacions religioses, en el cas de les dretes. Donada la migradesa de personal, i per tant de recursos, aquests espais acostumaven a aglutinar les diferents tendències, les quals s'anaren perfilant cada cop amb més claredat en el decurs de la República. Aquesta bipolarització vingué reforçada, a més, per la nova llei electoral republicana: el repartiment de representants electes en majories i minories afavorí, involuntàriament, l'establiment de grans coalicions entorn als eixos dretes-esquerres.

L'única informació de què s'ha pogut disposar per conèixer quin era l'estat de les dretes pobletanes a la dècada dels trenta, quants eren i a quines formacions pertanyien han estat els informes de l'Ajuntament, la delegació local de Falange Española Tradicionalista (FET) i altres dades disperses dins la documentació municipal, redactades a l'acabament de la guerra.[10] Som conscients de la cautela amb què s'han de prendre aquestes dades, en un moment en què, davant la instauració del nou règim, era més que necessari tenir un passat el més net possible. Amb tot, som de la opinió que, en un poble petit com la Pobla de Mafumet, on tothom es coneixia, es fa molt difícil crear-se un passat diferent sense la complicitat i beneplàcit del nou aparell polític. Molt possiblement, alguns dels que l'any 1939 es conceptuen com de dretes no ho eren tant l'any 1936, de fet, en uns pocs casos, hi ha informes divergents entre l'Ajuntament i la Falange. Les dades aportades per aquells casos en què consta la militància política són –creiem– molt més fiables, i les que, per altra banda, ens forneixen d'una informació més interessant.

A partir d'aquestes dades he pogut conèixer la ideologia de 103 pobletans, i en trenta casos, la seva filiació de partit. Dels 103, cinquanta-set eren conceptuats com de dretes, n'hi havia cinc que eren simpatitzants de les dretes, trenta-cinc d'esquerres, quatre simpatitzants d'esquerres, i tan sols dos apolítics –pare i fill. Malauradament, el fet de no poder conèixer la ideologia de tots els pobletans adults no ens permet extreure gaires conclusions.

Pel que respecta a la militància política, al conjunt de les esquerres es documenten dues persones afiliades a Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) i una al Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM). Pel que fa a les dretes, divuit persones consten com a mi-

9. Prats i Sala, Joan: *El Carlisme sota la Restauració. El Partit Carlí a la província de Tarragona (1885-1907).* Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconense Ramon Berenguer IV, 1990; pàg. 234. Molins, Joaquín Mª: *Elecciones y partidos políticos en la província de Tarragona 1890-1936.* Vol. I. Tarragona: Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1985, annexos.

10. Les fonts emprades han estat: AMPM, Fons Delegació de FET y de las JONS, Sign. 1 i Fons Municipal, Sign. 153, 154, 206, 223, 224, 236, 238, 239, 240.

litants de la Confederació Espanyola de Dretes Autònomes (CEDA),[11] sis com a carlins i dos de la Lliga. Així mateix, cal fer constar que hi havia almenys quatre persones que formaven part d'Acció Ciutadana, el cos de vigilància creat arran dels Fets d'Octubre de 1934 per substituir el sometent.[12] D'aquests, tres pertanyien a la CEDA, i del quart, tot i indicar-se la seva significació dretana, no s'esmenta l'afiliació política.

El partit polític dretà majoritari abans de la guerra, com es pot observar, fou la CEDA. A diversos informes s'esmenten càrrecs dins del partit, cosa que indica que a la Pobla hi devia haver una agrupació local d'Acció Popular de Catalunya constituïda. Consta el càrrec de president –ocupat pel secretari de l'Ajuntament, el qual era també secretari d'Acció Ciutadana, i especifica l'informe que provenia del Carlisme–, un caixer i dos secretaris –dels quals un era el principal contribuent de la Pobla i cap d'Acció Ciutadana, i l'altre també era membre d'Acció Ciutadana. L'alcalde a partir de 1934, Lluís Padrell Navarro, consta com a «dirigent».

El fet de poder conèixer la identitat d'aquests divuit militants de la CEDA a la Pobla, juntament amb altres dades provinents dels padrons de cèdules personals i els repartiments de contribució territorial de riquesa rústica i industrial,[13] ens permet poder esbossar les característiques socioeconòmiques, els grups d'edat i les professions majoritàries dels cedistes pobletans l'any 1935.

Així, per professions s'observa, tal i com correspon a una població com la Pobla en aquella època, l'aclapadora presència d'oficis relacionats amb l'agricultura: dotze pagesos, tres propietaris i un jornaler, si bé en els casos d'un propietari –l'alcalde Padrell Navarro– i d'un dels pagesos –el regidor Giralt– els ingressos principals provindrien del sector serveis –comerciant de caldos i fruits el primer, i una botiga de comestibles el segon. Molt per darrere, trobem una sola persona relacionada amb el sector serveis –un barber–, i una altra amb l'administració –secretari d'ajuntament.

Respecte al repartiment de la riquesa a partir de les contribucions de rústica i industrial, cal dir que en vuit casos (44,4%) no s'ha aconseguit conèixer la quota de pagament, bé per no disposar de béns rústics, o perquè, donada la joventut d'alguns membres, els béns rústics familiars estaven a nom d'un dels progenitors o algun altre membre de la família que no hem pogut localitzar. Només es documenta una persona amb un pagament inferior a les trenta pessetes (5,6%); el grup més nombrós, amb set persones (38,9%) és el que paga entre trenta i cent pessetes. Per sobre només hi ha una persona (5,6%) al grup d'entre cent i cinc-centes pessetes, i una altra (5,6%) entre els contribuents que superen les cinc-centes pessetes. Així i tot, cal insistir en la manca d'informació econòmica de gairebé la meitat dels militants.

Per grups d'edat, el majoritari és el comprès entre els vint i els trenta anys, amb set persones (38,9%), seguit molt de prop pel grup d'entre trenta i quaranta anys, amb sis (33,3%), per sota quedarien els tres menors de vint (16,7%) i els dos més grans de quaran-

11. Malgrat que en la majoria de casos consten com a militants de les Joventuts d'Acció Popular (JAP), l'edat d'alguns d'ells fa pensar en un error per generalització. Per tant, s'ha optat per parlar genèricament només de CEDA, incloent-hi les seves joventuts.
12. Sobre Acció Ciutadana, vegeu Duch Plana, M. *Op. cit.*; pàg. 108.
13. AMPM, Fons Municipal, Sign. Ant. 210, 838 i 845. S'ha optat pel 1935 perquè és l'any més proper a la contesa civil del qual s'han conservat les tres sèries.

ta anys (11,1%). L'arc d'edat quedaria comprès entre els quinze anys del jove barber Domingo Dalmau Llagostera i els quaranta-dos del pagès Lluís Ramon Massó. Si bé podria sobtar la joventut de la majoria de cedistes –al voltant d'un 72% tenen entre vint i quaranta anys–, quan ens fixem en l'edat de tots els càrrecs electes al llarg d'aquells anys –tant de dretes com d'esquerres– descobrim que, si bé predominà el grup d'entre trenta i quaranta anys, ningú supera els quaranta-sis anys del regidor més veterà.

El quadre que presenten els partidaris de la CEDA a la Pobla de Mafumet és la d'una agrupació de, principalment, pagesos i propietaris mitjans –es podria definir com a classe mitjana rural–, d'entre els quals comencen a despuntar representants del sector serveis, i d'una edat majoritària d'entre vint i quaranta anys.

És interessant observar que respecte als òrgans dirigents no hi ha una clara jerarquització socioeconòmica com la que es podia donar en els vells partits de la Restauració. Així, el càrrec de president recau en el secretari de l'Ajuntament, Ramon Messegué Portolés, i no pas en un gran prohom com hagués ocorregut anteriorment. Igualment, el caixer és un pagès, Josep Vallvé Fortuny, la contribució rústica del qual no arriba a les quaranta pessetes. Més evident es fa respecte a les dues secretaries documentades, una ocupada pel primer contribuent de la Pobla, el propietari Joan Mir Gasol,[14] i l'altra per Joan Padrell Dalmau, conceptuat com a jornaler.

No hi ha cap dada que indiqui l'existència de cap agrupació local del Partit Carlí o de la Lliga.

Aquest era el panorama polític de les dretes l'any 1936, en què es copsa el fort arrelament que tingué una formació –la CEDA– que feia ben poc que estava implantada a Catalunya. Conèixer quina va ser la evolució anterior se'ns fa difícil a tenor de la documentació conservada. Per l'adscripció que presenten alguns regidors de dretes, es podria parlar d'un cert predomini dels regionalistes. Una informació que ens permet conèixer relativament l'estat inicial de les dretes és el resultat de les darreres eleccions abans de l'abril de 1931, les de diputats a Corts de l'any 1923.[15] Els resultats foren vuitanta-set vots per al republicà Nougués, seixanta-sis per a Nicolau del Partit Liberal, cinquanta per a Recasens dels regionalistes i cap vot per als representants del Partit Conservador. És remarcable el predomini del vot republicà, però també el nombre de vots del candidat regionalista. Som de l'opinió que els votants d'aquesta opció –que englobaria a lligaires i carlins, o afins a aquestes postures– seran, amb l'arribada de la Segona República, el «nucli dur» de les dretes pobletanes. Pel que fa al predomini del vot liberal al Camp de Tarragona en aquestes eleccions, se'n pot fer múltiples lectures. Dins dels votants podíem trobar des de dinàstics convençuts, i que per tant, posteriorment, podien engruixir el bloc de dretes, fins a d'altres que evolucionessin cap als radicals.[16] El cert és que, a la llum dels resultats electorals posteriors, aquest seria el grup més voluble ideològicament.

14. Era fill de l'exalcalde Daniel Mir Rovira. Cal dir que la presència de propietaris no era exclusiva de les dretes, així, dins dels regidors de les esquerres es troben dos dels propietaris més importants de la Pobla.
15. AMPM, Fons Municipal, Eleccions, s/c.
16. Com de fet va ocórrer amb el Partit Liberal a nivell provincial, el qual es passà massivament a les files del Partit Radical. Molins, J. M. *Op. cit.* Vol. II; pàg. 92.

III. La proclamació de la Segona República

És ben cert que l'arribada de la Segona República no deixà a ningú indiferent. Per als menys –els dinàstics i defensors de l'*statu quo* anterior, malgrat haver deixat pràcticament sol a Alfons de Borbó– fou un moment d'intranquil·litat i incertesa. Per a molts, d'alegria i expectació, uns per sincera fe republicana, i, molts d'altres, contagiats de l'eufòria produïda per un moment tan intens de canvis, enlluernats per la promesa d'una república de característiques quasi taumatúrgiques. Tal vegada, qui rebé més fredament la proclamació de la República foren els carlins. Per una part existia l'alegria de veure caure el seu tradicional enemic, la dinastia alfonsina, però per altra banda existia preocupació per la deriva que podia prendre el nou règim republicà. Senzillament, la república els era tan aliena com ho havia estat la monarquia alfonsina.[17]

A la Pobla de Mafumet, les eleccions del dotze d'abril, molt igualades en percentatge de vots, però amb lleugera majoria per als republicans, havien portat al consistori quatre regidors republicans i tres de dretes. Prenent la mitjana de vots per candidatura, el resultat fou d'un 53,6% per a la candidatura Republicana Radical Socialista i un 46,4% per a la candidatura de les dretes. L'abstenció en aquestes eleccions va ser molt alta, de manera que el percentatge de participació només fou d'un 56,7%.[18]

La proclamació oficial de la Segona República s'efectuà el dia setze en un Ple extraordinari de presa de possessió dels regidors electes.[19] El cap del grup republicà, Manuel Rubió Ninclis, s'autoerigí alcalde interí, després d'obligar al fins aleshores alcalde, Daniel Mir Rovira, a abandonar el càrrec «por virtud de haberse proclamado y reconocido la deseada República española». El nou alcalde es dirigí als nous regidors «sobre quienes, como republicanos y como ciudadanos al servicio de la Libertad y de la Justicia (que esto significa ser republicano), pesa integramente en los actuales momentos históricos, la responsabilidad de los primeros pasos de la naciente República de las Españas; de su prestigio y respeto y en su consecuencia, de su afianzamiento y realidad eterna o de su fracaso». Les paraules del nou alcalde no anaven gaire desencaminades, car precisament l'actuació de les noves autoritats féu que molts electors pobletans acabessin engruixint el vot dretà.

A continuació, els tres regidors de les dretes presenten la seva dimissió irrevocable perquè manifesten que ells no havien lluitat per aconseguir aquest canvi de règim. Segons Cortiella,[20] sembla que foren altres les raons que obligaren els tres regidors a presentar la seva forçada renúncia. Els regidors sortints foren reemplaçats per uns altres tres de la candidatura republicana, de manera que el primer govern municipal republicà fou totalment monocrom. L'inici d'aquesta nova etapa se simbolitzà amb la creació d'un nou llibre d'actes, i s'arxivaren tots els corresponents «al pasado monárquico».

17. Sobre aquesta qüestió vegeu els articles de Tomàs Caylà a la revista *Joventut* de Valls. Guinovart i Escarré, Joan: *Tomàs Caylà, un home de la terra*. Valls, Edicions Cossetània,1997; pàg. 209-215.
18. AMPM, Fons Municipal, Eleccions, s/c.
19. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple extraordinari del 16.04.1931.
20. Cortiella i Òdena, F. *Op. cit.*; pàg. 79.

IV. La lluita política

El nou consistori d'esquerres encetà ràpidament una política d'eliminació de qualsevol vestigi de l'etapa anterior i d'exaltació del republicanisme. Així, la primera decisió adoptada fou la del canvi de nomenclatura dels carrers per d'altres més adients al que hom ha anomenat el «nou santoral republicà».[21] Val a dir que aquesta iniciativa pionera ha portat a la llarga desafortunades conseqüències, car, amb l'arribada del nou règim franquista, es procedí a un nou canvi de noms dels carrers, de tal manera que, a data d'avui, no es conserva cap dels noms originals dels carrers de la Pobla.

També s'acordà adquirir «las banderas nacional y regional», així com un quadre al·legòric de la República.[22] Al mateix Ple s'acordà a proposta de l'alcalde el desarmament del sometent rural «puesto que así se haría una buena obra en bien de la República, toda vez que los actuales somatenes son monárquicos sus elementos, salvando ciertas excepciones en algunos lugares, que durante el tiempo transcurrido por la Dictadura cooperaron con la misma».[23] La politització del sometent era prou coneguda, per la qual cosa cal suposar que es desarmà els seus efectius i que es féu una depuració. Malgrat aquestes mesures, com es veurà més endavant amb els Fets d'Octubre, ni desaparegué el sometent, ni la seva politització, si bé prengué una orientació molt diferent a la que fins aquell moment havia tingut.

També, una de les primeres mesures a prendre fou la del canvi del segell municipal –una imatge de Sant Joan, patró de la Pobla de Mafumet, i l'anyell pasqual– per un de nou «correspondiente a la actuación de la República, incompatible con la alegoría antiartística y cretina del sello actualmente existente».[24]

En aquells primers moments calia reforçar l'esperit republicà, per això, malgrat l'escassetat crònica de cabals municipals, el vint-i-nou d'abril es concedí una subvenció de vint-i-cinc pessetes per a la celebració del primer de maig, amb gralles, manifestacions i balls.[25] Així mateix, s'autoritzaren diversos mítings polítics, com el de Pere Vallverdú Nin, de caràcter republicà,[26] o el de regidor Lluís Ribal Cusiné, de caràcter socialista.[27]

Arreu sorgiren propostes d'homenatges i de monuments als prohoms de l'imaginari republicà, a les quals, el consistori pobletà s'hi adherí amb tot entusiasme. Així, respongueren positivament a l'acord dels ajuntaments de Gijón i Barcelona perquè fossin expulsats els jesuïtes del territori espanyol;[28] o a la proposta de l'Ajuntament de Las Cabezas de San Juan de fer un monument a Riego i a la proposta de l'alcalde de Jaén, president del Patronato Pro Monumento a Galán y García Hernández.[29] L'estat precari de les arques munici-

21. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari del 22.04.1931.
22. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari del 13.05.1931.
23. Aquesta proposta fou presentada també a tots els alcaldes de la demarcació. AHMCO, Fons Ajuntament de Constantí, Sign. 2621. He d'agrair aquesta informació a l'arxiver municipal de Constantí, Josep Estivill.
24. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari del 07.10.1931.
25. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari del 29.04.1931.
26. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari del 03.06.1931.
27. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari de 17.06.1931.
28. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Plens ordinaris del 27.05.1931 i del 17.06.1931.
29. Ambdues propostes aprovades al mateix ple. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 10.02.1932.

pals obligà que l'adhesió a les diverses propostes de proselitisme republicà fos merament moral i que s'haguessin de rebutjar aquelles que reclamaven, a més del suport moral, també el material. Així, per exemple, hagueren de rebutjar la invitació de l'Ajuntament de les Borges Blanques de contribuir a un homenatge a Francesc Macià per falta de fons.[30]

Seguint una llarga tradició que ha continuat fins als nostres dies, el nou consistori va nomenar alcalde honorari de la Pobla de Mafumet al de Jaca, senyor Pío Díaz, no per haver participat en un intent revolucionari contra un règim legalment constituït, sinó «por su heroismo como buen republicano y defensor de la bella República».[31] Així mateix, i seguint una altra llarga tradició, es revocà l'acord pres per l'Ajuntament l'any 1925 de fer alcaldes honoraris a l'exrei Alfons de Borbó i la seva dona.[32]

Grans fets amb repercussió a tot el país tingueren també ressò als plens municipals. Així, poques setmanes més tard de l'arribada de la República, a primers de maig, es produïren arreu d'Espanya saquejos i crema d'esglésies i convents. Per tal d'evitar possibles aldarulls, les autoritats municipals pobletanes prohibiren el dia sis de maig qualsevol tipus d'acte o manifestació a la via pública entre les nou del vespre i les set del matí.[33] També el projecte d'Estatut presentat per la Generalitat als ajuntaments fou aprovat,[34] uns dies més tard es realitzà un referèndum per a la seva ratificació. Els resultats, amb un 89,4% de participació, van ser de tots els vots a favor. El juny de 1932, el general Sanjurjo intenta un frustrat cop d'estat; és el conegut com *la sanjurjada*. El consistori, a proposta del comissari accidental de la Generalitat a Tarragona, envià un telegrama d'adhesió al govern de la República i al president de la Generalitat «ante los advenimientos ocurridos días pasados en contra el actual régimen».[35]

Un fet de difícil explicació és la presentació de dimissió del regidor Joan Padrell Obía, als pocs dies de l'inici de la legislatura.[36] Padrell s'havia presentat com a republicà independent dins la candidatura republicana radical socialista. Els motius esgrimits per Padrell per a la renúncia foren que ell havia acceptat el càrrec per fer d'intermediari amb les forces vives de la Pobla, però, atès que havia marxat del consistori una part de les dites forces vives, considerava innecessari continuar en el càrrec. La resta de regidors no li acceptaren, ja que no reconeixien el terme «forces vives». Malgrat la negativa del consistori, Padrell no participà en cap Ple més.

Una nota que permet observar com ben aviat es va fent més gran el divorci entre els dos grans pols polítics és la que recull que l'u de juny de 1932 l'Ajuntament havia concedit una subvenció de cinquanta pessetes per a la celebració de les properes festes patronals de Sant Joan; vint-i-dos dies més tard, revoca aquest acord i decideix no concedir cap subvenció més «en virtud de haberse dividido en dos bandos los jóvenes de este pueblo».[37]

30. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari del 16.09.1931.
31. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 30.03.1932.
32. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 22.06.1932.
33. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari del 06.05.1931.
34. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari del 22.07.1931. Val a dir que el punt de l'ordre del dia on s'aprova, és l'únic punt redactat en català, tota la resta és escrit en castellà. Fins temps més tard, no es redactaran íntegrament totes les actes en català.
35. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 17.08.1932.
36. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple extraordinari del 23.05.1931 i Ple ordinari del 27.05.1931.
37. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari de l'01.06.1932 i Ple ordinari del 22.06.1932.

Un mes després hi hagueren eleccions per renovar la meitat dels regidors. Hi participà el 88,2% de l'electorat, amb uns resultats força ajustats; fent una mitjana dels vots de cada candidatura, la republicana socialista assolí el 50,5% dels vots enfront del 49,5% aconseguit pels regionalistes.[38] Entrà com a nou regidor el regionalista Josep Giralt Raventós, i trencà, encara que per la mínima, el bloc monolític d'esquerres existent fins el moment.

Lluny quedava ja l'esclat d'optimisme filorepublicà que havia inundat la Pobla tot just un any abans, a les eleccions a Corts Constituents del vint-i-vuit de juny de 1931. En aquestes, amb un 93,2% de participació, el més alt de tot el període, la Candidatura Republicana de les esquerres havia escombrat amb el 70,1% dels vots a la Candidatura Autonomista Republicana de les dretes,[39] la qual, tot i així, amb el 29,9% de vots quedà molt per sobre de la mitjana provincial.[40]

Aquesta segona etapa municipal, un cop consolidat el règim i els símbols republicans, tingué dues línies de conflicte principals. Per una part, com ja es veurà posteriorment amb més profunditat, continuaren prenent-se mesures anticlericals, tot i que ara amb el vot en contra sempre del regidor Giralt. Per altra, s'encetà la revisió dels comptes municipals dels consistoris anteriors a la República. Les formes i sistemes emprats fan pensar que, més que una revisió rutinària, del que es tractava en realitat era d'exercir una mena de represàlia sobre els seus oponents polítics.

Així, l'agost de 1932 el consistori aprovà de requerir a Daniel Mir Rovira, alcalde entre 1930 i 1931, que presentés els comptes municipals corresponents al període del seu mandat, en un termini de quinze dies.[41] Val a dir que el dit Mir estava en aquells moments en litigi amb l'Ajuntament per la retirada de la creu del calvari. L'exalcalde no presentà els comptes exigits i mesos més tard, el consistori acordà que Daniel Mir havia de lliurar tota la documentació i que l'Ajuntament seria l'encarregat de la confecció dels comptes a càrrec de l'exalcalde.[42] Sembla que, finalment, l'afer es resolgué al llarg del segon semestre de l'any 1933, però atès el mal estat en què es troba el llibre d'actes, no podem disposar de més detalls.

L'altre gran afectat fou Antoni Padrell Fortuny, alcalde entre 1924 i 1930. En aquest cas fou l'Ajuntament qui s'encarregà de revisar els comptes. Com que s'hi apreciaren algunes irregularitats, al desembre de 1932, l'Ajuntament reclamà a l'exalcalde Padrell que ingressés la quantitat que faltava.[43] Davant això, Padrell sol·licità a l'Ajuntament poder revisar els comptes, però la seva petició fou desestimada.[44] En conseqüència, Padrell es negà a ingressar els diners reclamats i l'Ajuntament, finalment, interposà una denúncia contra ell a la fiscalia de l'Audiència de Tarragona per possibles irregularitats en els comptes municipals.[45] L'afer Padrell, tot i que es resolgué amb l'arribada del nou consistori de dretes, encara tingué ressò l'any 1936.

38. AMPM, Fons Municipal, Eleccions, s/c.
39. AMPM, Fons Municipal, Eleccions, s/c.
40. A nivell provincial, la Coalició Autonomista republicana assolí el 13,3% dels vots. Molins, J. M. *Op. cit.* Vol. II; pàg. 43.
41. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 17.08.1932 i Ple ordinari del 19.10.1932.
42. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 07.12.1932.
43. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 21.12.1932.
44. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 28.12.1932.
45. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 21.01.1933.

El segon semestre de 1933, tot i que les actes, majoritàriament, són il·legibles, fou força més tranquil que el primer.[46]

Malgrat no haver-se conservat l'expedient electoral, sabem que a les eleccions legislatives del dinou de novembre de 1933 la victòria fou per a Unió Ciutadana, amb un percentatge de vots d'entre el cinquanta i el seixanta per cent.[47]

A principis de gener de 1934 hi hagueren noves eleccions municipals, del resultat de les quals sorgí un nou consistori, en què, aquest cop, la majoria era formada pels candidats de la coalició de dretes, mentre que la minoria –dos regidors– quedà per a la coalició d'esquerres. Amb tot, no es pot dir que la tranquil·litat i el *fair play* fossin les notes dominants en aquests comicis. Mercès a una acta de la Junta Municipal del Cens Electoral,[48] es detecta una maniobra fraudulenta per aconseguir que no guanyessin les dretes. La Junta es reuní a instàncies del cap de la llista d'Unió Ciutadana, Josep Giralt Raventós. En l'acta es recull que el dia de la votació, a instàncies de Joan Padrell Navarro, també d'Unió Ciutadana, es féu vindre el notari de Tarragona, Josep M. Faura Ubach perquè aixequés acta de l'escrutini de vots. Desconeixem els detalls del que va passar durant l'escrutini, però a l'acta de la Mesa Electoral no hi constava escrutat cap vot a favor de cap candidatura. És a dir, un cop fet el recompte de la votació, com que no sortiren guanyadores les esquerres, feren desaparèixer les paperetes. Per això, la Junta acordà que, com que legalment, el que tenia validesa era l'acta de la Mesa i no la del notari, es desestimava la petició de Giralt de què fos vàlida a efectes de recompte l'acta notarial, i, per tant, determinà que no es podien proclamar regidors els candidats de la llista número u (Unió Ciutadana). Finalment, acordaren la suspensió de l'elecció i assenyalaren nova data d'eleccions per al dia vint-i-vuit del mateix mes.

Malgrat aquest intent de rebentar unes eleccions que els eren desfavorables, val a dir que durant el període en què governaren les esquerres a la Pobla, el consistori esmerçà molts esforços a dotar a la població de més i millors infraestructures i serveis. Però també cal dir que no s'observa una substancial diferència, ni quantitativament ni qualitativa, respecte a la política seguida pel nou consistori de dretes o pels governs municipals anteriors.

Finalment, el nou consistori es constituí dos mesos més tard, el vint-i-vuit de març.[49]

Una de les primeres decisions del nou Ajuntament va ser revisar novament els comptes de l'exalcalde Antoni Padrell Fortuny. Aquest cop no es va trobar cap irregularitat, i per això, el nou alcalde Lluís Padrell Navarro[50] va proposar que es retirés la demanda contra Antoni Padrell, la qual cosa s'acceptà amb el vot en contra de la minoria d'esquerres.[51]

Des del mateix inici de la legislatura, els dos regidors d'esquerres procediren a una sistemàtica dura oposició per tal d'erosionar la majoria dretana. Al llarg de tota la legislatura, cap proposta feta per la majoria de dretes aconseguí ser aprovada per unanimitat.

46. AMPM, Fons Municipal, Sign. 58.
47. Molins, J. M. *Op. cit.* Vol. II, annexos.
48. AMPM, Fons Municipal, Eleccions Municipals, s/c.
49. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 28.03.1934.
50. Malgrat la coincidència de cognoms no eren família directa.
51. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari de l'11.04.1934, Ple ordinari del 18.04.1934 i Ple ordinari del 02.05.1934.

Igual que havien intentat anteriorment, un dels cavalls de batalla per tal de desacreditar al contrincant fou la gestió econòmica. A parer de la minoria, les despeses per celebrar el catorze d'abril havien estat excessives i demanaren per això explicacions a l'alcalde. Les dretes tampoc s'estigueren quietes en aquest camp, i, així, ultra retirar la demanda contra l'exalcalde Padrell, també manifestaren disconformitat amb la despesa desproporcionada que l'anterior consistori havia realitzat per treure una creu del cementiri i emblanquinar-lo.[52]

Precisament el Ple en què es debateren aquests temes[53] aporta unes discussions molt interessants que ens permeten copsar com les esquerres veien en aquell moment els seus oponents polítics. Arran de la discussió de les despeses a la festa del catorze d'abril, l'alcalde manifestà que ell considerava un deure l'acatament de les ordres superiors, i que era un deure celebrar la festa, ja que tots ells eren republicans i varen ajudar a portar la República a Espanya. Contestà el portaveu de la minoria d'esquerres que ell era de la opinió que, amb el vot de l'alcalde i dels seus companys de majoria, mai s'hagués assolit la República.

A continuació l'altre regidor de la minoria d'esquerres proposà que, ja que la majoria de dretes havia declarat ser republicana, s'acordés fer una protesta contra el «Fascisme», a la qual cosa li replicà l'alcalde que expliqués dit regidor què entenia ell per «Fascisme». El regidor de la minoria manifestà que l'alcalde sabia millor que ell què és el feixisme, però que tot i així li contestava. Malauradament, el mal estat en què es troba el llibre d'actes no permet llegir bé la resposta, només s'arriba a entendre quelcom referent al Dr. Albiñana.[54] Contestà l'alcalde que el seu grup no tenia inconvenient en protestar contra el Sr. Albiñana, si allò era el feixisme, i si així ho creia el regidor de la minoria. Replicà dit regidor dient que ell havia parlat d'aquell cas a exigències de l'alcalde, però que el que ell volia era que constés en acta la protesta contra el feixisme. Finalment no es prengué cap acord al respecte.

Un altre sistema de desacreditació de la majoria electa fou el comportament del públic assistent als plens. En almenys dues ocasions es consignen incidents provocats pel públic. El primer, al controvertit ple del dia dos de maig, en què els crits i discussions del públic amb els regidors al llarg del Ple obligaren finalment a tancar la sessió. Si bé hom podria pensar en una reacció més o menys espontània fruit de l'acalorament del moment, no fou tan «espontània» la interrupció ocorreguda en el Ple del dia vint de juny. A meitat de la reunió, en l'ordre del dia de la qual no hi havia cap tema que es pogués considerar «candent», algú del públic tocà un esquellot, amb el consegüent escàndol. A partir d'aquí,

52. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 02.05.1934 i del 09.05.1934.

53. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 02.05.1934.

54. Sobta que per definir el feixisme s'escollís l'exemple del Dr. Albiñana enlloc d'altres exemples més populars en aquells moments en què a Alemanya feia poc temps que havia triomfat el nazisme o en què des de les esquerres s'acusava al partit de Gil Robles de feixista. També ens mostra la nul·la difusió que encara tenia FE y de las JONS, nascuda l'any anterior. El Partido Nacionalista Español d'Albiñana, si bé era el més antic –s'havia fundat l'any 1930– no deixava de ser un minúscul grupuscle. Sobre el PNE vegeu: Gil Pecharromán, Julio: "El conservadurismo alfonsino en la Segunda República" a: Tusell, Javier; Montero, Feliciano; Marín, José María (ed.): *Las derechas en la España contemporánea*. Barcelona: Universidad Nacional de Educación a Distancia, 1997; pàg. 212-213; Thomàs, Joan M.: *Falange, guerra civil, franquisme. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys de règim franquista*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992; pàg. 37-45.

es produí una forta discussió entre el regidor de les dretes Carles Dalmau Barberà i Pere Vallverdú Nin. Un cop s'aconseguí calmar la situació, l'alcalde demanà a Vallverdú que abandonés el Ple, a la qual cosa es negà. Se li demanà dues vegades més, i Vallverdú, en obert desafiament, s'hi tornà a negar.[55]

Sembla que les calors estivals apaivagaren una mica els ànims, ja que no es torna a trobar a les actes cap incident més, la qual cosa no deixa de sobtar, en tant que s'anava acostant la data del Sis d'Octubre.

Les conseqüències de l'aixecament contra la legalitat republicana, produït a Catalunya entre el sis i el set d'octubre de 1934, no produí canvis en el consistori municipal, ja que aquest no estava en mans dels partits que es revoltaren. Amb tot, foren destituïts dels seus càrrecs, a requeriment de l'autoritat militar, el secretari interí, Antonio Pérez Cuchí, i el guarda rural Emili Reverté Dalmau per la seva participació activa al moviment antigovernamental.[56]

Poc temps després, el consistori acordà canviar el segell municipal per l'anterior amb la imatge del patró de la Pobla, Sant Joan Baptista, i, seguint aquella vella tradició ja emprada per l'anterior consistori, declarà nul el nomenament d'alcalde honorari, fet el 1932, a l'alcalde de Jaca, Pío Díaz.[57]

Arran dels Fets d'Octubre, deixaren d'assistir als plens els dos representant de la minoria d'esquerres, tot i no figurar entre els detinguts pobletans per la revolta[58] i malgrat els nombrosos requeriments fets per l'alcaldia per tal que assistissin als plens.

No fou fins el vint-i-tres de febrer de 1936, vuit dies més tard del triomf del Front d'Esquerres, que els dos regidors de la minoria feren la seva aparició en un ple, amb tota una bateria de preguntes per a l'alcalde,[59] però com que aquest no es trobava present, hagueren de tornar al següent Ple.[60]

Demanaren llavors saber el motiu pel qual s'havia tornat a posar la creu al cementiri, a la qual cosa respongué l'alcalde dient que el cementiri era municipal i que, per tant, manava la decisió de l'Ajuntament, i que si hi havia alguna llei contrària que la hi mostressin i l'estudiarien.

Així mateix, preguntaren a l'alcalde per què els membres del consistori anaven a les processons, a la qual cosa respongué l'alcalde que ell i els seus companys anaven a la processó «sempre que els donava la gana i que sempre que trobés convenient d'acudir-hi ho realitzaria com a catòlic que és.» Finalment, preguntaren sobre l'afer de la denúncia contra l'exalcalde Antoni Padrell. Contestà l'alcalde que l'afer estava decidit pel tribunal i que no tenien res a fer.

55. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 20.06.1934. Pere Vallverdú Nin, militant del POUM, fou durant la guerra el líder de les milícies antifeixistes i veritable "home fort" de la Pobla de Mafumet.
56. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 15.10.1934.
57. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari de l'01.12.1934.
58. La llista completa de pobletans detinguts per la sedició d'octubre a: Campos Terré, Francesc: *El 6 d'octubre a comarques*. 1935. Tortosa: Reedició Cooperativa Gràfica Dertosense, 1986, pàg. 115.
59. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 23.02.1936.
60. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 15.03.1936.

Tot feia suposar que, ara, un cop havia triomfat arreu el Front Popular,[61] les esquerres tornarien a la pressió i l'assetjament a què havien sotmès a la majoria de dretes abans del Sis d'Octubre de 1934, però, sorprenentment, al següent Ple els dos regidors de la minoria d'esquerres ja no van aparèixer. Es fa difícil d'entendre aquesta actitud, si bé podia haver tingut certa lògica en l'etapa posterior als Fets d'Octubre, un cop les esquerres tenien el poder a la Generalitat i al govern de Madrid tot permetia indicar una tornada a la vida municipal. Tal vegada es tractés simplement de copsar com estaven els ànims de les dretes després de la derrota electoral.

Com sigui, el període posterior no donà per gaire més. La darrera acta d'un ple és datada el vint-i-dos d'abril, i ni tan sols està acabada de transcriure.[62] Un mes més tard, el trenta-u de maig, l'alcalde, Lluís Padrell Navarro presentava en un escrit la seva dimissió «per motius de negocis i davant la necessitat de tenir que residir a Barcelona per algun temps.»[63] L'espiral de crispació que es començava a viure i les presses amb què presentà la dimissió i canvià de residència evidencien que aquesta decisió es devia a d'altres motius no necessàriament mercantils.[64]

El contingut dels darrers plens el coneixem mercès a uns esborranys corresponents al mes de juny.[65] Així, al Ple del dia onze de juny, es llegí la carta de renúncia del que fins aleshores havia estat alcalde, Lluís Padrell. Es nomenà regidor Agustí Piñol Obré i resultà escollit com a alcalde Josep Giralt Raventós. La darrera acta correspon a l'esborrany del Ple del dia catorze de juny. Un mes més tard esclatà la guerra.

Si bé s'ha intentat detallar la vida política de la Pobla al llarg d'aquells anys, hi ha tres temes que, per la seva importància en la presa de postures d'un i altre bloc, i pel fet que, certament, foren una de les fissures més importants que permeteren l'allunyament en postures cada cop més irreconciliables, s'ha considerat adient estudiar-les amb més deteniment. Es tracta dels conflictes generats pel tema religiós, la Llei de contractes de cultiu i els actes i les conseqüències derivades per la insurrecció del Sis d'Octubre de 1934.

IV.1. El conflicte religiós

L'anticlericalisme de les esquerres, tant burgeses com proletàries, era una actitud que arrelava a les primeries del segle XIX, i que, molt possiblement, fou un dels principals factors que contribuïren a engrandir encara més l'escletxa entre els dos pols polítics. Així, és força gràfic en aquest sentit veure com l'imaginari col·lectiu va acabar equiparant el fet d'anar a missa amb ser de dretes. Amb l'arribada de la República, com diu M. Duch, «l'actitud anticlerical es feu més palesa en els primers debats de les Corts Constituents, amb discussions més dramàtiques sobre la religió que en relació a la definició de la República o la de l'Estat integral.»[66]

61. Tot i que, a la Pobla de Mafumet, triomfà la candidatura del Front Català d'Ordre, amb un percentatge de vots d'entre el 50 i el 60 per cent. MOLINS, J.M. *Op. cit.* Vol. II, annexos.
62. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 22.04.1936.
63. AMPM, Fons Municipal, Sign. 94.
64. De fet, durant la guerra tres dels seus germans foren assassinats i, ell mateix aconseguí escapar dels seus botxins a l'Arrabassada, a Barcelona, ferit en un braç.
65. AMPM, Fons Municipal, Sign. 100.
66. DUCH PLANA, M. *Op. Cit.*; pàg. 127.

A la Pobla, l'anticlericalisme del nou consistori no trigà a aparèixer. Aquest, s'adherí d'immediat a les propostes dels ajuntaments de Gijón i Barcelona per tal d'expulsar del territori espanyol als jesuïtes,[67] tradicional bèstia negra de sempre dels anticlericals. En aquest sentit són molt simptomàtiques les paraules del regidor Jornet, que justificà el fet de treure la creu del calvari dient que «aquello representa una significación religiosa por parte de los «jesuítas»»,[68] tot i no haver-hi hagut mai cap jesuïta a la Pobla.

Aviat aparegueren també les topades de l'Ajuntament amb el rector. Així, amb motiu de la processó de Corpus, aquest convidà el consistori a participar-hi. S'acordà no assistir-hi i, a més, es recordà al rector que per fer celebracions a la via pública era imprescindible sol·licitar el permís a l'Ajuntament.[69] Uns dies més tard, el rector sol·licità una subvenció per celebrar la Festa Major de Sant Joan. Se li denegà adduint que «en el presente presupuesto municipal vigente no figura cantidad alguna consignada para actos religiosos y por considerar innecesarios tales actos»,[70] la qual cosa només era certa a mitges. Efectivament, a cap pressupost hi havia un capítol referent a despeses de culte o festes, però, de sempre, els diferents consistoris havien subvencionat les festes i els actes litúrgics amb les quantitats del capítol de despeses vàries.

Els noms i símbols catòlics existents al municipi també es veieren afectats. Pel que fa al cementiri, li canviaren el nom pel de Cementiri Municipal.[71] Uns mesos més tard s'acordà retirar-ne la creu.[72]

Respecte als tocs de les campanes, s'aprovà –amb el vot en contra del regidor de les dretes, Giralt– que el rector s'abstingués de tocar a morts mentre no rebés ordres en contra, i que li quedava rigorosament prohibit tocar cap classe de senyal amb campanes sense el corresponent permís des de les set del vespre fins a les set del matí.[73]

Però potser el que aixecà més polseguera fou la retirada de la creu del calvari. A primers del 1932 un regidor va proposar-ne l'extracció, donada la seva significació «jesuïta», cosa que, finalment, s'aprovà el vint-i-set d'abril «toda vez que no es una obra estética ni es cosa religiosa, ni tampoco esta en su lugar correspondiente» i encarregaren que s'avisés el rector perquè ho fes ell «por creer que es el más indicado para ello».[74]

Les obres d'enderrocament s'iniciaren el nou de maig al matí, i al vespre es féu un Ple extraordinari (un dels pocs que se celebraren al llarg de la República). El motiu fou la denúncia que interposaren el guarda municipal i l'agutzil contra l'exalcalde Daniel Mir Rovira per les paraules que els dirigí mentre estaven traient la creu, i que motivà un llarg plet entre el dit Mir i l'Ajuntament. Segons l'acta, Daniel Mir els digué «Vosaltres dos haveu estat els martirs? Tingueu cuidado que les coses no es canviin que si canvian saltareu del càrrec. Així si l'alcalde vos agués menat penxar vostres mares, també les aguereu penxa-

67. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari del 27.05.1931 i Ple ordinari del 17.06.1931.
68. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 27.01.1932.
69. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari 03/06/1931.
70. AMPM, Fons Municipal, Sign. 56, Ple ordinari 17/06/1931.
71. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 27.01.1932. El cementiri de la Pobla no va ser traspassat a l'Ajuntament perquè ja n'era el titular des de la seva construcció a la dècada dels seixanta del segle XIX.
72. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 07.12.1932.
73. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 04.01.1933.
74. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 27.01.1932 i Ple ordinari del 27.04.1932.

des? També li podrieu dir que vingués ell [referint-se a l'alcalde]. Ara ja sé que sou vosaltres dos» [sic].[75]

L'incident no era d'especial gravetat, però la reacció del consistori fa pensar que es volgué donar un càstig exemplar –per desproporcionat– a Daniel Mir com «avís per a navegants» que se'ls poguessin oposar. D'aquesta manera s'acordà informar de l'incident al governador civil perquè li imposés una sanció. Aquest, reconeixent efectivament la poca gravetat de l'assumpte, se'n desentengué manifestant que corresponia que es resolgués a l'Ajuntament o que passés al Jutjat Municipal. Llavors el consistori decidí multar Daniel Mir «con el máximo que las leyes autorizan por faltas a la autoridad». L'exalcalde Mir, llavors, presentà un recurs de reposició que fou refusat. El dit Mir no s'hi degué conformar, i així, tres mesos més tard, el jutjat d'instrucció del partit declarava incompatible el consistori per portar endavant l'expedient de multa governativa, però declarava que podia fer-ho el jutjat municipal. Atès que havia transcorregut molt temps s'optà per votar si deixar-ho estar o passar-ho al Jutjat Municipal. Aquesta darrera fou la solució aprovada amb l'única abstenció del nou regidor de dretes, Giralt. Finalment el judici se celebrà el dotze de setembre i se sentencià que Daniel Mir havia de pagar una multa de quinze pessetes i els costos. Mir va recórrer la sentència, però no li acceptaren el recurs d'apel·lació. Aquest llarg afer acabà amb el pagament de la multa el vint-i-quatre de setembre, cinc mesos després d'haver-se iniciat.[76]

No deixa de ser significatiu el fet que en el mateix Ple del dia disset d'agost en què s'informà que l'Ajuntament no podia expedientar Daniel Mir, s'acordés a continuació que el mateix exalcalde havia de presentar els comptes del seu mandat en un termini de quinze dies.

Amb l'arribada a l'Ajuntament de les dretes, després de les eleccions municipals de 1934, la situació tornà a la normalitat anterior a la República i les bones relacions amb l'església es restabliren. Així, s'autoritzà que es fes la processó de la Mare de Déu del Lledó, copatrona de la Pobla de Mafumet, i, havent rebut del comissari de la Generalitat a Tarragona l'avís de l'arribada del bisbe auxiliar en visita pastoral (certament, el paper dels comissaris de la Generalitat pel que ateny aquestes qüestions també canvià respecte a l'etapa anterior) s'acordà anar a rebre'l en corporació i convidar el comandant de la Guàrdia Civil i el mestre.[77] També, pel que es desprèn de les manifestacions del portaveu de la minoria d'esquerres, en aquest període es restituí la creu al cementiri i fou habitual l'assistència dels regidors de les dretes a processons i cerimònies religioses.[78]

75. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple extraordinari del 09.05.1932.
76. Per poder veure tots els detalls de l'afer Mir: AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple extraordinari del 09.05.1932, Ple ordinari de l'11.05.1932, Ple ordinari de l'01.06.1932, Ple ordinari del 17.08.1932; Fons Jutjat de Pau, Sign. 268.
77. AMPM, *Fons Municipal*, Sign. 59, Ple ordinari de l'01.02.1935 i Ple ordinari del 19.05.1935.
78. AMPM, *Fons Municipal*, Sign. 59, Ple ordinari del 23.02.1936 i Ple ordinari del15.03.1936.

IV.2. El conflicte agrari

A la Pobla, malgrat haver-se constituït una Societat que englobava part dels petits propietaris, jornalers i mitgers, no s'aprecia un gran moviment al voltant de la polèmica sobre la Llei de contractes de conreu. En el terreny de la política municipal, el nou de maig de 1934, enmig de les batusses entre la Generalitat i el Govern central per tal d'aprovar la Llei, la minoria d'esquerres presentà una proposició perquè el consistori protestés contra l'actuació del president del Govern amb referència a l'esmentada llei. La resposta de l'alcalde va ser tot un exercici de diplomàcia, car contestà que ignorava quin era el contingut d'aquella llei, i per tant pregava a la minoria que deixés la proposició per estudiar-la. Després d'una petita discussió, es retirà la proposta.[79]

Sembla que l'alcalde finalment s'assabentà de què deia la Llei de contractes de conreu, ja que cinc dies més tard, davant la instància que presentà per Pere Vallverdú Nin –signada per ell mateix i 83 persones més– perquè se celebrés una votació refrendària de dita llei, l'Ajuntament s'escudà en el fet que encara no s'havia publicat el reglament per a la seva aplicació i no donà curs a la demanda.[80]

Amb tot, malgrat aquest bloqueig de la Llei per part de les dretes, en la línia propugnada per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI), cal dir que, en tot el període estudiat, només es constata una sola proposta amb millores socials per als treballadors agraris. El vint-i-quatre de febrer de 1932, el regidor Ribal va proposar fer un canvi en els tocs de les senyals per anar a treballar i descansar. La proposta fou desestimada per tots els seus companys de partit (en aquells moments tot el consistori) ja que l'aplicació d'aquest canvi «pueda implicar algun conflicto social, toda vez que, ni los obreros ni los patronos han demostrado estar disconformes de la manera que se dan las señales en la actualidad».[81]

Fora de l'àmbit de la política municipal, també es produí alguna situació de conflicte entre propietaris i arrendataris. Davant del que s'anava coneixent de la nova llei, els propietaris intentaren en molts casos blindar les seves finques. Així, al Jutjat de Pau es conserva un expedient possessori corresponent a l'any 1933 en què es declaren les dades d'una finca per tal que aquesta quedi exempta de figurar a l'inventari de finques expropiables.[82] Per les característiques del document, un full imprès amb espais en blanc per afegir les dades del propietari i de la finca, així com pel fet que a l'arxiu patrimonial de Ca Mir de la Pobla de Mafumet es conserven dos expedients possessoris d'idèntiques característiques, cal suposar que la redacció de l'imprès –molt crítica amb la nova Llei– hauria anat a càrrec de l'IACSI, molt actiu en les tasques d'assessorament als propietaris en aquelles dates.[83]

A la Pobla no es donaren gaires intents de desnonament de finques. L'any 1933, es documenta un plet entre l'arrendatari i un propietari de la Pobla pel preu de l'arrenda-

79. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 09.05.1934. Vegeu la Llei de contractes de conreu completa a Parlament de Catalunya: *L'obra legislativa 1932-1939*. Barcelona: Publicacions del Parlament de Catalunya, 1981; pàg. 277-289.
80. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 16.05.1934. De fet, el Reglament no s'aprovà fins el dotze de setembre. Parlament de Catalunya. *Op. cit.* 1981; pàg. 290-302.
81. AMPM, Fons Municipal, Sign. 57, Ple ordinari del 24.02.1932.
82. AMPM, Fons Jutjat de Pau, Sign. 198.
83. IACSI: *Anuari 1933*. IACSI, Barcelona, 1933. Es conserva a l'arxiu patrimonial de Ca Mir, la Pobla de Mafumet.

ment.[84] El 1934 es produí un intent de desnonament per part d'una propietària establerta a Barcelona.[85] El gruix de conflictes es donaren al llarg de la segona meitat de 1935. Tres propietaris residents a Tarragona promogueren quatre judicis de desnonament, en un dels casos per finiment de contracte,[86] i en la resta perquè es volia recuperar la finca per conrear-la directament.[87]

Les motivacions finals d'aquests intents de desnonament, donada la residència dels propietaris –tots forans– i les dates en què es produïren, caldria buscar-les en les facilitats donades als propietaris en la nova Llei de conreus aprovada feia poc temps pel Govern central,[88] més que en possibles revenges motivades pels Fets d'Octubre.

En una societat pagesa com la de la Pobla dels anys trenta sembla que la qüestió plantejada al voltant de la polèmica Llei de contractes de conreu hauria d'haver tingut una major repercussió que la que ens mostra la documentació conservada. Allà on sí que tingué realment importància fou en el fet que, davant l'atàvica por de perdre les seves terres o les rendes que se n'extreia, els propietaris i pagesos mitjans es cohesionaren encara més, formant una pinya defensiva, i s'aglutinaren definitivament amb aquelles forces polítiques que defensaven els seus interessos.

IV.3. Els Fets del Sis d'Octubre

Malgrat que l'aixecament revolucionari contra la legalitat republicana del Sis d'Octubre de 1934 no revestí a Catalunya la duresa que es donà en altres zones –tant en la fase revolucionària com de repressió–, al Camp de Tarragona aparegué algun sediciós. Així, a Reus, el dia set, per ordre del tinent d'alcalde s'intentà l'assalt de la caserna d'intendència.[89] Al Morell s'incendià l'església i els revoltats dispararen contra el rector, que quedà greument ferit; s'escorcollaren cases dretanes i s'intentà calar foc al convent de les monges; també fou assaltada la caserna de la Guàrdia Civil.[90] La tònica general, però, fou la de l'ocupació més o menys pacífica de tots els organismes republicans legalment constituïts.

A la Pobla es poden conèixer els Fets d'Octubre a partir de les actes dels plens i, sobretot, per les declaracions inserides a l'expedient de destitució del guarda municipal Emili Reverté Dalmau, participant de la revolta.

Els fets, a partir de les dades existents, foren els següents: un cop coneguda la sublevació de la Generalitat a Barcelona, cap al vespre els alçats ocuparen l'Ajuntament. A les deu de la nit, el «Comitè revolucionari» requerí que l'alcalde, Lluís Padrell Navarro, anés a l'Ajuntament i un cop allí, el pressionaren perquè presentés la dimissió del càrrec –tot i que desconeixem si realment es va fer efectiva. A l'endemà, un cop sufocada la revolta a Barcelona, l'alcalde legítim, a instàncies de l'autoritat militar, declarà l'estat de guerra i

84. AMPM, Fons Jutjat de Pau, Sign. 46.
85. AMPM, Fons Jutjat de Pau, Sign. 104.
86. AMPM, Fons Jutjat de Pau, Sign. 47.
87. AMPM, Fons Jutjat de Pau, Sign. 47, 104 i 105.
88. Sobre la nova llei i el seu impulsor, el ministre cedista Giménez Fernández, vegeu: Tusell, Javier: *Historia de la Democracia Cristiana en España* (I). Madrid: Sarpe, 1986; pàg. 277-307.
89. Duch Plana, M. *Op. Cit.*; pàg. 104-105.
90. Climent, Luis: *Rojos en Tarragona y su provincia.* Tarragona: Talleres Tipográficos Suc. de Torres & Virgili, 1942; pàg. 22.

ordenà als veïns que lliuressin totes les armes. El guarda expedientat s'hi negà fins que hi anà la Guàrdia Civil i l'obliga a fer-ho. De les declaracions es desprèn que el sometent pobletà –o, com a mínim, el seu caporal– participà activament en els fets, la qual cosa mostra com aquest cos armat continuà molt polititzat, si bé, sota el govern de les esquerres, amb un signe totalment diferent a l'anterior.[91]

És molt probable que el paper de nou alcalde estigués reservat a Manuel Rubió Ninclis, el qual –com ja s'ha vist anteriorment– amb l'arribada de la República ja s'havia autoproclamat alcalde, i que constà a la llista de presos pobletans detinguts als vaixells-presó de Tarragona.

Pel requeriment fet per l'alcalde, així com per la presència del guarda municipal i, almenys, el caporal del sometent, sembla clar que el grup de revoltats anava armat. Però desconeixem si només disposaven de les armes reglamentàries d'aquests, o si en tenien d'altres.

La depuració de responsabilitats sobre aquests fets portà al tancament de dotze pobletans als vaixells-presó del port de Tarragona.[92] Eduardo Tarragona és de la opinió que el moviment fou promogut i articulat per l'esquerra burgesa o «no revolucionària», a qui mancava tota base social revolucionària.[93] Respecte a això, cal consignar el fet que entre els detinguts no es trobava Pere Vallverdú Nin, cap dels esquerrans més revolucionaris.

Al primer Ple celebrat després de la revolta del Sis d'Octubre,[94] s'aprovà participar amb vint-i-cinc pessetes en una subscripció sol·licitada per la Cambra de la Propietat Urbana «per a les forces lleials que han intervingut en el sofocament del moviment revolucionari». També s'acordà de sol·licitar al president de la República i al Consell de Ministres l'indult del capità Escofet i del comandant Farràs. I, també, a requeriment de l'autoritat militar, es destituïren els funcionaris municipals Antonio Pérez Cuchí (secretari interí) i Emili Reverté Dalmau (guarda municipal) perquè eren sospitosos d'haver participat «en el moviment abortat». L'expedient de destitució del guarda municipal Emili Reverté Dalmau s'inicià l'u de febrer de 1935 i fou definitivament destituït el set d'abril.[95]

Per celebrar els actes del catorze d'abril, l'Ajuntament –no sense una certa dosi de cinisme o humor negre, certament– aprovà adquirir i repartir a tots els veïns el llibre *La Revolución de Octubre en España*.[96]

El colofó dels Fets d'Octubre vingué el 1936. Amb la victòria del Front d'Esquerres, s'aprovà el dia nou de juny de 1936 la Llei sobre il·legitimitat dels acords de les Autoritats i Organismes de nomenament governatiu, que obligava a recuperar els governs municipals d'esquerra anteriors al sis d'octubre de 1934, així com a readmetre a tots els expedientats per aquest afer.[97] Atès que a la Pobla no s'havia creat cap Comissió Gestora, ja que la majoria escollida a les urnes era de dretes, no es produí cap canvi. Ara bé, per ordre de la superioritat, el deu de març de 1936 l'alcalde es veié obligat a readmetre a Emili Reverté

91. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 17.03.1935.
92. La nòmina completa a Campos Terré, F. *Op. cit.*; pàg. 115.
93. Tarragona, Eduardo: *Las elecciones de 1936 en Cataluña.* Barcelona: Editorial Bruguera, S.A., 1977; pàg. 17.
94. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari del 15.10.1934.
95. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari de l'01.02.1935 i Ple ordinari del 07.04.1935.
96. AMPM, Fons Municipal, Sign. 59, Ple ordinari de l'11.04.1935.
97. Parlament de Catalunya, *Op. cit.*; pàg. 108-110.

Dalmau com a guarda municipal, a Antonio Pérez Cuchí com a secretari interí i a Isidre Vallvé Padrell. L'alcalde, tot i haver d'acceptar la imposició, va fer constar la seva protesta pel fet que el primer estava expedientat pels Fets d'Octubre, el segon també, i a més era interí –i l'Ajuntament ja havia aconseguit un secretari en propietat, Ramon Messegué Portolés–, i el tercer no havia acceptat el lloc de treball que se li oferia.[98]

Aquest acte només pot ser entès com una imposició de les noves autoritats sobre el consistori pobletà, ja que ja havien passat tres mesos des de la promulgació de la Llei, i, a més, contravenia les seves disposicions, atès que les destitucions havien estat efectuades per un ajuntament escollit lliurement en sufragi i no pas per cap Comissió Gestora.

V. Conclusions

La proclamació de la República va provocar arreu un esclat col·lectiu d'ebullició. Hom constatava que es cloïa una etapa esgotada i que no podia donar més de si, i se n'obria una de nova, els resultats de la qual dependrien de les actuacions de les noves autoritats.

A la Pobla de Mafumet, malauradament, la República naixia marcada per un «pecat original». Des d'un principi, i durant tot el període, el republicanisme intentà patrimonialitzar el nou règim. Segons la seva forma de veure-ho, només ells estaven legitimats per portar les regnes del nou Govern municipal. Només des d'aquesta mentalitat es pot entendre la forçada dimissió del que havia estat alcalde fins aleshores i dels nous regidors de la candidatura de dretes. Un cop copat l'Ajuntament, iniciaren el que denominaren com a «política republicana».[99] Aquesta consistí, per una part, i com no podia ser d'altra manera quan s'ha produït un canvi de règim, en l'exaltació i promoció dels símbols republicans, però també, sobretot, en tota una llarga sèrie de mesures anticatòliques, les quals perseguien fer desaparèixer qualsevol símbol extern de l'església –creu del cementiri, del calvari, els tocs de campana, etc.– i que el permís per a la celebració de processons quedés a criteri del consistori de torn. Aquestes darreres mesures, fonamentalment, crearen força malestar en una població amb sentiments majoritàriament catòlics, i creiem que foren un dels factors principals que permeteren el canvi de tendència que donà finalment la victòria a les dretes. Respecte a això, és important recalcar que, en una data tan primerenca com és el juny de 1932, el consistori d'esquerres constata la divisió dels joves de la Pobla en dos bàndols. La creixent divisió ideològica ja havia començat a fer-se palesa al carrer.

Aquesta evolució també s'observa a partir dels resultats electorals. Així, a les eleccions municipals del dotze d'abril de 1931 que portaren «la bella República» sortí guanyadora la candidatura republicana, però tan sols amb un set per cent de diferència respecte a la candidatura dretana. La gran eclosió republicana es produí amb les eleccions a Corts constituents del mateix any. Amb la participació de votants més alta de tot el període, la victòria republicana va ser aclaparadora, assolint el setanta per cent dels vots. Amb tot, el per-

98. AMPM, Fons Municipal, Sign. 210.

99. La definició que Claudi Ametlla va fer dels republicans de Tarragona de la seva joventut creiem que coincideix perfectament amb la mentalitat de les esquerres republicanes de la Pobla a l'hora de fer política: "L'ideari dels federals tarragonins es podia dosificar així: un quaranta per cent d'anticlericalisme; un trenta per cent d'essències republicanes i l'altre trenta per cent es repartia entre federalisme i proletarisme tirant a anarquista."

centatge de vots de la candidatura de dretes doblà a la Pobla els resultats assolits a tota la demarcació, la qual cosa mostra la gran base electoral amb què comptava el poble a l'inici del període. La gran diferència de vots d'aquests comicis, tot just iniciada la República, caldria buscar-la més en l'estat d'eufòria col·lectiva que encara es vivia, que no pas en el possible retraïment i desorganització del vot dinàstic, car, davant la «marea republicana» que s'albirava, encara que pogués ser com a mal menor, haurien pogut optar per votar a la candidatura *lligaire*.

Sigui com sigui, aquests resultats ja no es repetiren. Gradualment, les esquerres anaren perdent vots, ja fos per transvasament cap a les dretes o per l'augment de l'abstenció. Així, a les eleccions parcials de regidors de juliol de 1932, si bé tornà a guanyar la candidatura d'esquerres, ho féu amb només un u per cent de diferència respecte a la candidatura de dretes.

El gran salt es produí amb els comicis legislatius de novembre de 1933, en què la candidatura dretana assolí la victòria amb un percentatge d'entre el cinquanta i el seixanta per cent, el mateix resultat que obtingué després a les eleccions de 1936.

El sentit de propietat sobre la República, referit anteriorment, s'observa amb les eleccions municipals de 1934. Davant l'evidència de la victòria de la candidatura dretana, les esquerres optaren per fer desaparèixer les paperetes escrutades. El nou consistori, de majoria dretana, hagué de patir des de llavors una oposició de gran duresa per part de la minoria d'esquerres, la qual sempre els considerà poc més que uns emboscats, ja que els veritables republicans només podien ser ells. Això ocasionà que en aquest primer període de govern de les dretes, aquestes haguessin de prendre una postura sempre a la defensiva, havent de fer més d'una «professió de fe» republicana, i, fins i tot, rebent en alguna ocasió la velada acusació de filofeixistes. En honor a la veritat, cal dir que si bé realment la República no havia arribat de la mà d'aquells homes, i que, molt possiblement, si se'ls hagués deixat escollir, la majoria d'ells haurien preferit el retorn d'Alfons de Borbó o del carlí Jaume III, o, fins i tot, un estat «amb home fort», tal i com començava a imposar-se a bona part d'Europa, no se'ls pot negar l'acatament i la lleialtat amb què treballaren pel règim llavors vigent. Si més no fins els primers mesos de 1936.

La patrimonialització de la República, suara esmentada, la trobem novament darrere l'aixecament del Sis d'Octubre de 1934. Com al Ple del setze d'abril de 1931, es tractava novament que els republicans «de debò» recuperessin el poder per salvar la República, ja que només a ells els pertocava fer-ho. Les responsabilitats penals que es derivaren de la revolta –en alguna ocasió fins i tot armada– contra el govern legalment establert quedaren en paper mullat un cop les esquerres recuperaren el poder, aquest cop per mitjà de les urnes.

El conflicte rabassaire, tot i la importància que prengué arreu de Catalunya, no sembla que calés amb gaire força a la Pobla, potser perquè dins de les esquerres també hi figuraven alguns dels principals propietaris de la Pobla. Amb tot, les poques propostes d'adhesió a la Llei de contractes de conreu realitzades al consistori per la minoria d'esquerres foren sistemàticament torpedinades per les dretes, en un intent de frenar-ne l'aplicació, a la espera de veure com acabava el contenciós que es dirimia entre la Generalitat i el govern de Madrid. Si bé el conflicte no es féu massa tangible en la documentació, sí que tingué importància l'efecte psicològic que se'n derivà. No era tant el que fins a aquell moment havia

passat, sinó l'amenaça del que podia arribar a passar. Davant el temor a perdre les seves finques, pagesos mitjans i propietaris començaren a tancar files.

Respecte a l'evolució de les dretes pobletanes, cal assenyalar la important base social de què disposaven ja a l'inici de la República. Aquesta estava formada majoritàriament per gent propera a la Lliga i al Carlisme, i en menor mesura per dinàstics. Econòmicament, predominava la classe mitjana rural –propietaris i pagesos mitjans.

Al final del període, una formació política de creació recent a Catalunya, l'Acció Popular de Catalunya, aconseguí aglutinar la major part de militants dretans de la Pobla, de manera que fins i tot es creà una agrupació local. L'origen polític dels seus membres cal buscar-lo en el Carlisme –en coneixem almenys un cas en què s'especifica– i, sobretot, a la Lliga, la qual, arran de la seva aparició, quedà molt afeblida. L'edat majoritària dels seus membres, entre vint i quaranta anys, podria fer pensar que als pares lligaires o carlins els sortiren els fills de la CEDA.

Quines foren les causes d'aquest creixement de la CEDA des del no res? Si bé no podem fer afirmacions categòriques, som de la opinió que, en part, fou a causa del mateix plantejament del partit, el qual s'organitzà com un partit «modern», fent-se atractiu als ulls dels joves, sobretot. Molt semblantment succeí amb el Partit Carlí, el qual veié com augmentava la seva militància durant la República per la progressiva radicalització del seu discurs, però també arran de la modernització que es produí al seu si amb l'arribada de Fal Conde l'any 1934. Aquesta estructuració «moderna» també podria ajudar a entendre, en part, el perquè de la gran acceptació d'ERC, enfront d'altres propostes d'esquerra més veteranes.

La qüestió religiosa podia haver estat un altre factor d'afiliació, però no creiem que fos determinant. Si bé la CEDA es presentava com a defensora dels interessos catòlics, també ho feien els altres dos partits dretans existents, la Lliga i el Carlisme. El principal motiu, potser, caldria buscar-lo en el conflicte agrari que es vivia. Tot i que, com ja s'ha vist, a la Pobla el problema va ser de baixa intensitat, la por al que podia esdevenir-se va fer que acabessin alineant-se amb el partit que, en aquells moments, millor defensava els seus interessos com a propietaris.

A la Pobla, el fet de conèixer-se tots, de ser veïns i, en molts casos, haver jugat plegats quan eren petits, va fer que, en algunes ocasions, les tibantors entre dretes i esquerres donessin peu a situacions tragicòmiques dignes del *Don Camilo* de Guareschi, si no fos perquè la ceguesa d'uns i altres i la manca d'un veritable esperit democràtic de tots ells els portà poc temps després a una sagnant i despietada lluita fratricida.

Joan Mir i Gasol, cap d'Acció Ciutadana de la Pobla de Mafumet i secretari de les JAP, amb la seva dona, Maria del Carme Felip Torrents, a la Rambla de Tarragona durant els anys de la República.

L'experiència republicana a la Secuita: 1931-1936 [1]

JORDI PARRAL GARCIA

Introducció

El treball sobre la Secuita m'ha permès recórrer els esdeveniments succeïts durant els anys 1931-1936, vistos des de la perspectiva d'una població rural singular.

El terme municipal integrava, des de mitjan segle XIX, la població de la Secuita, capçalera del municipi, més tres agregats: l'Argilaga, Vistabella i les Gunyoles. Per tant, al llarg de l'article em referiré a «la Secuita» com a terme municipal en general, i utilitzaré la paraula «nucli» per fer referència a cada una de les quatre poblacions en particular.

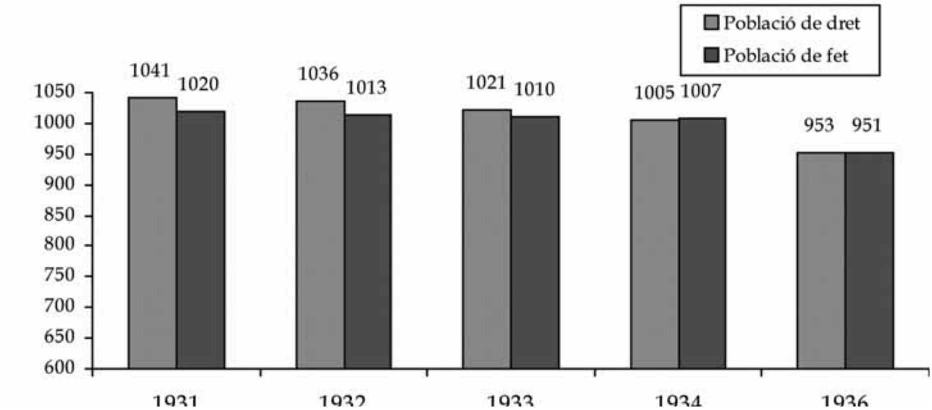
L'estudi parteix de l'absència de bibliografia local sobre la Segona República, de manera que m'he basat en fonts documentals inèdites com són les actes municipals, els padrons, els apèndixs, les matrícules de contribucions i la documentació diversa del consistori conservada a l'Arxiu Històric Municipal de la Secuita (AHMS); que he tingut l'ocasió de revisar mercès a les facilitats que m'ha donat la corporació municipal. També he consultat l'Arxiu Històric de Tarragona (AHT), l'Arxiu Històric Arxidiocesà (AHAT), l'Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona (AHDT); i diverses fonts hemerogràfiques. Per últim, he seleccionat una bibliografia de suport que considero imprescindible.

L'esquema del treball s'estructura en cinc grans blocs que tracten sobre l'agricultura, l'economia, les infraestructures, la vida política i els aspectes socioculturals.

1. La població

Les dues primeres dècades del segle XX a la Secuita estan marcades per una dinàmica de creixement demogràfic, assolint els 1.069 habitants l'any 1920. A partir d'aquesta data la tendència es va estabilitzar a la baixa, i durant tot el període republicà el creixement vegetatiu va quedar aturat i es va produir un degoteig costant de població, per causes migratòries.

L'evolució de la població de la Secuita pot veure's en la següent gràfica:

FONT: Padrons municipals d'habitants, 1931-1934 i 1936.

L'any 1931 la Secuita tenia 1.041 ànimes (514 homes i 527 dones), és a dir, hi vivien 28 persones menys que l'any 1920. De la mateixa manera, la població es va anar reduint gradualment passant als 1.036 habitants (509 homes i 527 dones) l'any 1932, 1.021 (499 homes i 522 dones) l'any 1933, 1.005 (493 homes i 512 dones) l'any 1934 i 953 (477 homes i 476 dones) l'any 1936.

La davallada constant de 1931 a 1936 té relació amb un fenomen que ja s'havia començat a produir durant la dècada anterior: els constants moviments migratoris cap a les grans capitals com Tarragona, Reus o Barcelona per motius laborals. Els fluxos del camp cap a les ciutats farà minvar la població, tot i que l'emigració també anirà retrocedint al llarg de l'època republicana a causa de la influència de la crisi econòmica mundial del 1929.[2]

Si analitzem la distribució de la població observem que l'any 1936 vivien al nucli de la Secuita 452 persones (219 homes i 233 dones), a l'Argilaga 236 (122 homes i 114 dones), a Vistabella 147 (75 homes i 72 dones), a les Gunyoles 84 (41 homes i 43 dones) i en masies 34 (19 homes i 15 dones).[3] Les dades mostren com durant la Segona República la capçalera del municipi superava notablement la població dels nuclis agregats, tendència que ha augmentat en l'actualitat.[4]

L'evolució dels naixements, defuncions i matrimonis al terme de la Secuita durant la Segona República són els següents:[5]

	1931	**1932**	**1933**	**1934**	**1935**	**1936**
Naixements	11	22	12	12	7	13
Defuncions	13	15	13	20	17	22
Matrimonis	7	5	5	6	10	4

De 1931 a 1936 es produeixen 77 naixements i 100 defuncions, fet que mostra un creixement vegetatiu negatiu, corroborant la tendència a la baixa de la població, apuntada anteriorment. Destaquen dos dades més que ens resulten significatives. La primera és el creixent nombre de matrimonis l'any 1935, i la segona és l'augment de naixements de 1932, el doble en proporció si el comparem amb la resta; fet que podríem relacionar amb les expectatives aixecades per la proclamació del nou règim.

2. Economia

L'economia de la vila es basava en l'agricultura i es complementava amb els altres dos sectors, el secundari amb petites indústries familiars i el de serveis.

1. Vull agrair la col·laboració imprescindible en l'elaboració del treball a la historiadora Núria Martí Solé.
2. Sobre aquesta qüestió, vegeu J. HERNÁNDEZ: *España y la crisis de 1929.* Madrid: Espasa Calpe, 1986
3. Padró Municipal d'Habitants. AHMS. La Secuita. 1936.
4. A finals de l'any 2004 residien 1.248 persones al terme municipal: 930 a la Secuita, 126 a Vistabella, 124 a l'Argilaga i 68 a les Gunyoles.
5. Registre Civil. Naixements, defuncions i matrimonis. AHMS. La Secuita.1931-1936.

Les activitats econòmiques l'any 1936 eren les següents:

OFICIS	1936	OFICIS	1936
Pagès[6]	352	Farmacèutic	1
Tasques domèstiques	363	Comerciant	4
Paleta	5	Telefonista	1
Espardenyer	1	Flequer	5
Ferrer	2	Carter	1
Pastor	5	Xofer	1
Agutzil	1	Comissionista	2
Fuster	5	Empleat	1
Boter	1	Soldat	1
Peó de camins	2	Mestre	5
Metge	1	Ferroviari	2
Servent	7	Religiós	3

FONT: Padró municipal d'habitants. 1936.

A partir del quadre es delimiten els tres sectors econòmics que predominaven al terme. El sector primari agrupava agricultors i ramaders (0,5%) i representava un 37,5% del total de població; al que s'ha d'afegir el 38% de dones dedicades a la llar, que sens dubte, compaginaven les tasques domèstiques amb les del camp. És a dir, més de les tres quartes parts de la població es dedicava a l'agricultura.

Els sectors secundari i terciari ajudaven a complementar l'economia del municipi. En el primer es concentrava la gent de les indústries, els artesans i la classe obrera, un 1,5%, i destacaven les petites indústries artesanes, molt vinculades al comerç. En el segon estaven les persones dedicades als diversos serveis, comerç, funcionaris, religiosos..., un 3,8%, en què predominaven les botigues amb articles de primera necessitat. Per últim, constatar la presència d'escolars, un 14%; petits no escolaritzats, un 5 %; i d'impedits i jubilats, 0,2%.

2.1. Sector primari

El cultiu que predominava a la Secuita durant la Segona República era la vinya, seguit del garrofer, l'olivera i, a més distància, dels sembrats, avellaners, ametllers i fruiters:[7]

6. El padró distingeix en les següents categories de treballadors del camp: pagesos (218), parcers (53), terrassàs (57), agricultors (13), propietaris (8), rabassaires (2) i feines del camp (1).
7. Cal dir que no he localitzat els amillaraments de rústica de 1931-1936, i, per tant, sols he estudiat els apèndixs d'aquests anys, mitjançant els quals podem observar com evolucionen els ceps respecte als altres conreus. Els apèndixs eren les actualitzacions que l'Ajuntament feia periòdicament de l'amillarament. S'ha de fer constar, però, que això no significa ni un augment de la superfície conreada, ni necessàriament un canvi en els cultius; únicament, vol dir que per compra o per herència, nous propietaris no inscrits en la llista de la contribució rústica hi són per primer cop. Apèndix d'Amillaraments. La Secuita. 1931-1936. AHMS.

	1931	1932	1933	1934	1935	1936
Total de finques amillarades	47	27	19	30	18	6
Total de superfície amillarada	56 ha 87 a	20 ha 38 a	29 ha 83 a	44 ha 48 a	75 ha 61 a	11 ha 91 a
% vinya	14,3	14,5	3,3	20,5	1,4	6,5
% de vinya i altres cultius	80,5	65	93,2	79,6	97,4	91,7

FONT: Apèndix d'Amillaraments de la Secuita. 1931-1936.

Les dades mostren com la vinya era el cultiu més important, principalment associada a altres conreus com el garrofer i l'olivera, amb una mitjana de 84,5% sobre el total de la superfície amillarada durant la República. El vi que s'obtenia en trulls particulars tenia una graduació alcohòlica força elevada, al voltant dels 12,5°.

Tot i que s'observen molts alts i baixos d'aquest conreu durant el període estudiat, la vinya era essencial en l'economia de la població. D'aquí la decisió presa per l'Ajuntament de la Secuita, el divuit de febrer de 1932, d'adherir-se –tal com van fer molts ajuntaments, sindicats vitícoles i vinyaters de Catalunya– a l'Assemblea Vitícola que es va fer a Barcelona, el dia vint-i-u del mateix mes. L'acord municipal deia: «davant els problemes que afecten el vi i llurs solucions com la declaració de collita i guies de circulació, separació dels alcohols industrials, tractats de comerç favorables i sobre de tot supressió de l'import de consums».[8]

Mitjançant el padró sobre edificis i solars de l'any 1933 ens apropem al nombre de forasters i de veïns que vivien a la Secuita durant l'època republicana, així com al nombre d'edificis. La contribució urbana recaptada ascendia a 3.467,09 pessetes, que es repartia de la següent manera: 322 persones tributaven per 10 pessetes; 53, en pagaven entre 10 i 20; 10, ingressaven entre 20 i 30 pessetes; 4, entre 30 i 40; 5, 40 i 50 pessetes, i 2, en pagaven entre 50 i 60.[9] Observem que predominaven els edificis de proporcions reduïdes, una tendència habitual en la majoria de municipis de l'interior. En relació amb el número d'edificis, sumaven un total de 396 l'any 1933 i 397 l'any 1936.[10]

8. Llibre d'Actes Municipals. 18.02.1932.
9. Contribució Territorial. Riquesa Urbana. Padró dels Edificis i Solars. La Secuita. 1933. AHMS.
10. Ministerio de la Gobernación. Servicio Nacional de Regiones Devastadas y Reparaciones. Tarragona. 1939. AHDT.

Dels 269 propietaris de finques urbanes, 227 eren veïns i 42 eren hisendats forans. Aquests últims representaven menys d'una cinquena part (15,60%) del total.

La situació pel que fa a la distribució de la terra i dels ramats estava molt més equilibrada, en favor dels forans:[11]

Anys	Propietaris Secuita		Hisendats forasters		Total
	Rústica	Pecuària	Rústica	Pecuària	
1931	39.325,75	3.788	47.366,45	626,05	
	43.113,75		47.992,50		91.106,25
1932	41.295,05	3.729,50	45.408,05	684,55	
	45.024,55		46.092,60		91.117,15
1933	41.186,25	3.671	45.495,05	743,05	
	44.857,25		46.238,10		91.095,35
1934	40.957	3.632	45724,30	782,05	
	44.589		46.506,35		91.095,35
1935	41.126,50	3.710	45.554,80	704,05	
	44.836,50		46.258,85		91.095,35
1936	40.636,50	4.138,25	46.044,80	275,80	
	44.774,75		46.320,60		91.095,35

FONT: Contribució per finques rústiques i pecuàries. 1931-1936.

Veiem que l'any 1936 els forans pagaven més de la meitat del total de la contribució, un 50,85%; per un 49,15% dels propietaris veïns, encara que durant la República hi ha una tendència a l'equilibri entre els dos. Això implica que aproximadament la meitat de la terra del municipi era en mans de persones que vivien fora de la Secuita, i que, o podien treballar-les ells directament o les donaven als agricultors i obrers locals perquè les fessin produir.

En la contribució de pecuària la diferència a favor dels propietaris autòctons era considerable. Del total de l'import que gravava la tinença d'animals al terme l'any 1935, el 84% el pagaven els veïns, mentre que el 16% els satisfeien els forasters. Per tant, la majoria del bestiar era propietat de les persones del terme.

De fet, hem de destacar també el gran nombre de bèsties de càrrega que hi havia al municipi:

11. Libro del Repartimiento de la Contribución Territorial. Riqueza Rústica. La Secuita. 1931-1936. AHMS.

	1931	1932	1933	1934	1935	1936
Cavalls	3	3	3	2	2	2
Mules	12	11	11	11	7	7
Ases	166	170	170	174	190	190

FONT: Apèndix d'Amillaraments. 1931-1936.

La tendència es caracteritzà per un creixement significatiu en el nombre d'ases, que passaven dels 166 exemplar als 190 entre els anys 1931 i 1936 respectivament; si bé és cert que s'observa una reducció dels cavalls i les mules. L'any 1936, el 95'5% del total dels caps de bestiar al municipi eren ases, un percentatge que mostra amb claredat la preferència per aquest tipus d'animal pel menor cost econòmic i pels avantatges en l'aspecte reproductiu.

Cap de les bèsties censades eren de pastura, així que la funció bàsica d'aquestes era el treball complementari a les tasques agrícoles. Amb tot, palesem l'existència de 5 pastors l'any 1936; per tant, el més probable és que exercissin l'ofici amb ramats de fora del terme.

2.2.1. L'associacionisme agrari i obrer

Les associacions pageses eren de cinc tipus: les destinades al foment del reg, les de defensa de la propietat, les mutualitats de protecció en casos de malaltia, les de comercialització de productes del camp i les de resistència obrera. De les primeres, entitats destinades a potenciar i mantenir el regadiu, destaquem la societat Mina Guñolas. Es va constituir el setze d'agost de 1932 i formaven la Junta Directiva el president, Miguel Vallvé Giné; el vicepresident, José Vidal Roig; el dipositari, José Masgoret Armengol; el secretari, José Mallafré Mallafré, i el vocal, José Brunet Mallafré. El seu reglament especificava que la integraven «todos los regantes de la mina de agua Gunyolas, sita en término municipal de Secuita, Partida Albareda y cuya mina tiene su boca de salida en finca propiedad de D. José Mallafré Mallafré, el objeto de la recta administración de las aguas que manan de la misma, su conservación y aumento mediante la ejecución de las obras que procedieran, y dirimir en su caso, las discrepancias que surgieren entre sus usuarios».[12]

El domicili social estava a la plaça de Mariana Pineda núm. 4, baixos, de les Gunyoles, local cedit per Pedro Miró. Hi havia un total de 19 regants, que es repartien 168 hores de reg a la setmana, i pagaven la quota proporcional a les hores de consum d'aigua. L'existència d'aquesta entitat va evitar el problema del proveïment d'aigua potable a les Gunyoles. Per contra, els nuclis de la Secuita, l'Argilaga i Vistabella van tenir moltes dificultats, com veurem posteriorment, per extreure l'aigua del subsòl.

12. Expedients d'Associacions: Mina Guñolas. 1932. AHT.

De les associacions que defensaven la propietat trobem la Sociedad Patronal de Agricultores de Secuita, de la qual ignoro la data de la seva constitució, referida el 1935. Tenia com a objectiu establir un servei de guarderia rural per vigilar les collites, per impedir els furts al camp. Era considerada com una entitat patronal i els seus dirigents formaven part de la Comissió Inspectora de Col·locació Obrera de la localitat.

Les terceres, mutualitats de socors mutus entre els agricultors, eren entitats destinades a socórrer-los en cas de malaltia. Aquesta era la funció de l'Associació Mútua d'Obrers Agricultors de la Secuita, que es va constituir el divuit d'agost de 1933 i va assolir els 71 associats l'any 1934.[13]

Sobre les associacions pageses dedicades a la comercialització de productes del camp destaquen dos entitats. La primera, el Centre de Viticultors de l'Argilaga, es dedicava a la comercialització del vi i a la defensa dels productors i tot i que no l'hem trobat documentat fins al 1936,[14] sabem que és anterior. La segona, el Sindicat Agrícola i Caixa Rural també de l'Argilaga, constituït el dotze de gener de 1917, tenia la seva seu al carrer Nou i l'integraven 56 socis.[15]

També apareixen notícies de la Unió de Treballadors del Camp de Vistabella, lligada al moviment rabassaire. Era una entitat de caràcter obrer que l'any 1933 va participar en l'acta de constitució del Registre de Col·locació Obrera local.

Però la més destacada de les associacions de resistència obrera, que va enllaçar amb els conflictes al camp durant la Segona República, va ser la Societat Sindicat Agrícola «Agricultors Rabassaires» de la Secuita. Constituïda el dinou de novembre de 1931, estava presidida per José Caballé Prunera; el vicepresident era José Domingo Solé; el secretari, Cándido Soler Coll; el vicesecretari, Ramon Cordallá Bundo; el tresorer, José Estil·les Gils; el comptador, Juan Brulles Alegret; el delegat, José Rufá Marqués; el vocal primer, José Calvet Porta, i el vocal segon, Juan Brunet Solé.[16]

Integrada per viticultors i agricultors, tenia per objecte defensar els interessos agrícoles comuns als sindicats, resoldre els conflictes mitjançant l'arbitratge; fomentar el crèdit entre els associats; adquirir maquinària, eines, adobs, etc., i fomentar la cultura entre els associats, sempre aliè a tota política i creença religiosa. El local social estava domiciliat al carrer del Doctor Porta, núm. 3, i l'any següent, el 1934, es va traslladar al carrer Pi i Margall, núm. 5. La Societat estava adherida a la Unió de Rabassaires i a ERC. L'abril de 1933, tenia 72 socis, entre colons i parcers. Un any després els seus militants s'havien reduït en sis,[17] segurament l'agudització dels conflictes al camp havia foragitat els socis menys combatius.

El mot rabassaire provenia d'un contracte agrícola anomenat de rabassa morta que afectava principalment a les vinyes, pel qual, el rabassaire pagava al propietari una quantitat anual en metàl·lic i una en fruits. Aquest contracte era efectiu mentre dos terços dels

13. Duch Plana, M.: *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona.* Tarragona: El Mèdol, 1994; pàg. 33.
14. Llibre d'Actes Municipals. 08.06.1936.
15. *BOPT.* 30.05.1927.
16. Expedients d'Associacions: Sociedad Sindicato Agrícola «Agricultors Rabassaires» de Secuita. 1931-1933. AHT.
17. «Poble Secuita», 1 de maig 1934. Polític-Social Barcelona 1441. Archivo Histórico Nacional - Sección Guerra Civil. Salamanca.

ceps estiguessin vius però, feta la llei feta la trampa; com que es capficava el sarment del cep vell i en naixia un de jove, el contracte acabava sent indefinit.[18]

Així, la solució als conflictes plantejats per aquests contractes fou un dels principals objectius de la política republicana. En arribar el nou règim democràtic, ERC va fer costat als rabassaires (que esdevindran la seva base electoral més poderosa al camp català), front l'Institut Agrícola de Sant Isidre que va agrupar els propietaris. Tant el govern de Madrid, amb els decrets de revisió de contractes l'estiu de 1931, com el president Macià, aquell mateix any, i la Generalitat, en els anys posteriors, van fer de mediadors i van intentar regular l'accés a la propietat de la terra mitjançant lleis i comissions arbitrals.

L'esforç més decidit en aquest camp fou la creació del Jurat Mixt del Treball Rural. Creat l'any 1932 per regular una sèrie de bases de treball (exclusivament per a les feines del camp) a cada província, tant per a la classe obrera com per a la patronal. Per als municipis com la Secuita s'establia la jornada laboral en dos períodes, màxim de vuit hores treballades: el primer comprenia des de l'abril al setembre i el segon des de l'octubre al març. Els jornalers del primer període, per exemple, cobraven 6 pessetes al dia els menors de 17 anys i els majors de 65, i els compresos entre aquestes edats rebien entre 6,50 i 7,50 pessetes. Algunes altres de les bases acordades eren el descans dominical (menys en les feines agrícoles de regadiu i forestals en les èpoques indispensables), la prohibició del treball a preu fet (excepte en temporada de collita o recol·lecció), l'obligació d'assegurar els treballadors pel risc d'accidents, l'assegurança de maternitat, les vacances, l'assegurança per als menors d'edat... i la contractació obligatòria dels treballadors eventuals a través del Registre i Oficines locals.[19]

També per donar feina als aturats es va constituir el Registro de Colocación de Obreros del Campo de la Secuita, el vint-i-dos d'octubre de 1933. El president de la Comissió Gestora va ser Juan Brullas Alegret; els vocals, Pedro Jové Mallafré i Jaume Estil·les Recasens; el jutge municipal, Antonio Gou Andreu, i el secretari de l'Ajuntament, Juan Mas Cavallé.

Entre els organismes locals que van assistir a l'acte de constitució hi havia el Sindicat Agrícola d'Agricultors Rabassaires de la Secuita, representat per José Cavallé Prunera, José Domingo Solé i Pedro Coll Fortuny; la Unió de Treballadors del Camp de Vistabella, amb Pedro Gils Brunet, Juan Brunet Burgueras i Juan Mallafré Ferré; l'Asociación Mutua de Obreros Agricultores de la Secuita, amb Joaquín Poy Martí; i en representació dels propietaris, hi van ser presents Juan Solé Vidal, José Mañé Ferré i José Brunet Mallafré.

El Registre obligava els propietaris a contractar preferentment treballadors en atur del terme municipal. Pretenia l'acompliment dels contractes de treball designant una Comissió Inspectora que controlés les respectives assignacions.[20]

18. Sánchez Cervelló, Josep: *Conflicte i violència a l'Ebre. De Napoleó a Franco.* Barcelona: Flor del Vent Edicions, 2001; pàg. 338-351.
19. *Avançada.* Núm. 62, del 07.10.1933; pàg. 3.
20. El mateix Ajuntament de la Secuita era l'encarregat d'elaborar aquestes llistes. L'u de gener de 1934 es van presentar sis demandes de treball: Josep Seró Batalla, Antoni Rocamora Mir, Xavier Cardellà Bundó, Joan Martí Mallafré, Josep Morató Padró i Josep Brullas Blanch es van oferir per a fer feines d'esporga i de poda d'arbres i plantes. Un full mecanografiat. La Secuita. 01.01.1934. AHMS.

Aquesta Comissió va estar formada per un vocal de les Societats Patronals i un de les Obreres. L'any 1935, els propietaris van presentar la Sociedad Patronal de Agricultores de Secuita, representada per Joan Ferré Pié. De les societats obreres, van assistir-hi la Sociedad de Obreros Agricultores de la Secuita, representada per Josep Rufá Marqués, i la Societat de Treballadors del Camp de Vistabella, amb Joan Brunet Burgueras. Dels primers, el vocal elegit va ser Antoni Giné Parés, amb un vot; dels segons, fou escollit Joan Pous Poy, amb dos vots.[21]

El 1934 es va intentar donar un impuls definitiu per resoldre els problemes dels agricultors, des del Parlament català, amb la Llei de contractes de conreu, que afavoria l'accés a la petita propietat i equilibrava l'excessiu egoisme dels propietaris. Però arran dels Fets d'Octubre, la Llei fou definitivament derogada (molts pagesos van patir-ne les represàlies), i no va recobrar vigència fins la victòria del Front Popular a les eleccions de febrer del 1936. Amb tot, el malestar al camp va continuar latent entre mitjans i grans propietaris d'una banda i pagesos i jornalers de l'altra, a les portes de la Guerra Civil.

2.2.2. Indústria, artesania, comerç i altres serveis

Les indústries tenien un pes econòmic poc significatiu. Amb tot, n'hi havia quatre de dimensions molt reduïdes, de les quals ignoro el nombre exacte d'empleats per empresa, si bé, com hem vist el sector secundari tan sols ocupava l'1,5%:

Empresari	Indústria i eines	Impost industrial (ptes.)	Adreça
Manuel Robert Miró	Fusta Màquina de raspallar, mecànica en taller. Fusteria	59,33	Victòria, 19
Eugeni Rull Martí	Farinera Pastador mecànic amb forn	135,26	B. Argilaga, 45
José Tous Contijoch	Farinera Pastador mecànic amb forn	135,26	Victòria, 12
Ramon Vergés Figueras	Farinera Pastador mecànic amb forn	135,26	Plaça, 15

FONT: Contribució de comerç i professions. 1931.

21. Expedient de constitució de la Comissió Inspectora del Servei de Col·locació Obrera. Secuita. 1935. AHMS.

En aquest sector s'inclouen els 7 artesans següents:[22]

Artesans	Taller	Impost ind. (ptes.)	Adreça
Juan Coll Muntané	Albarder, baster[23]	37,97	Doctor Porta, 1
Juan Bta. Martorell Vidal	Albarder, baster	37,97	Carretera de Tarragona, 1
José Parés Solé	Barber	37,97	Major, 3
Juan Gils Pons	Fuster	37,97	B. Vistabella, 15
Salvador Gils Pons	Fuster	37,97	B. Vistabella, 1
Manuel Robert Miró	Fuster	37,97	Victòria, 19
Antonio Gou Andreu	Serraller	37,96	Plaça, 6

FONT: Contribució de comerç i professions. 1931.

Pel que fa al comerç, destaquem els següents establiments l'any 1931:[24]

Comerciants	**Tipus de comerç**	**Impost ind. (ptes.)**	**Adreça**
Juan Brullas Miró	Comestibles	85,43	Victoria, 23
Isidre Campanera Vives	Comestibles	85,43	Victoria, 35
José Gatell Virgili	Comestibles	85,42	Victoria, 39
Manuel Rull Martí	Comestibles	85,43	B. Argilaga, 23
Centro Unión Republicana	Cafè i licors país	85,43	Victoria, 35
Sindicato Agrícola Argilaga	Cafè i licors país	85,43	B. Argilaga, s/n
Salvador Solé Miret	Cafè i licors país	85,43	Plaza, 2
Alfonso Estil·les Gils	Adrogueria	56,95	Major, 14
Antonio Martí Solé	Adrogueria	56,95	B. Argilaga, s/n
José Pujals Fortuny	Adrogueria	56,95	B. Vistabella, 18
Juan Aguilar Buixedas	Fruites i patates	42,72	Creus, 11
Juan Mallafré Ferré	Fruites i patates	42,72	B. Vistabella, 18
Agustín Solé Solé	Fruites i patates	42,72	St. Cristòfol, 9
José Pujals Fortuny	Cafè econòmic	42,71	B. Vistabella, 18
José Bofarull Estil·les	Venda de carn	42,72	Creus, 12
Jose Mª Joval Fortuny	Carnisseria	42,72	Major, 18
José Martí Miquel	Especulador de vins	280,01	B. Argilaga, 8
Dolores Martí Mercadé	Comerciant i transportista de vins i carbó	142,38	Creus, 17
Juan Brunet Solé	Comerciant i transportista de vins i carbó	144,75	Ambulància
Antonio Giné Parés	Comissionat caldos i fruites	128,13	B. Argilaga, 42
Eugenio Masgoret Contijoch	Comissionat caldos i fruites	128,14	B. Argilaga, 10

El 1932, a les Gunyoles, s'encarregava de la venda de carn Inés Ferré Vallvé; i a partir del juny de 1934, comença a treballar una venedora de peix en aquest mateix nucli i també al de Vistabella.[25]

Pel que fa als serveis públics, la Secuita i agregats disposaven, entre d'altres, de metge i veterinari titular, farmacèutic, tres eclesiàstics, cinc mestres, agutzil, carter, telefonista, xofer, un militar i dos ferroviaris; també tenien línia telefònica, escorxador i rellotger. La campana major del cloquer de l'església del citat nucli va ser reparada pel ferrer Antoni Gou l'agost de 1934, i, dos mesos més tard, es van il·luminar els voltants de les fonts públiques d'aquest poble i de Vistabella. També s'ha de remarcar la creació d'una biblioteca popular a la Secuita, el juny de 1935.

3. Infraestructures

3.1. Les Obres Públiques

El període estudiat és important, especialment, per la conducció d'aigua potable als nuclis de la Secuita, l'Argilaga i Vistabella. El projecte impulsat per l'Ajuntament s'havia iniciat l'any 1924, però va romandre aturat fins al juny de 1930. L'estiu d'aquell any la corporació, a través d'un plebiscit popular, va rebre un vot de confiança per fer les gestions oportunes encaminades a reprendre-ho.[26] Així es va nomenar la Comisión de Aguas, formada per l'alcalde, el secretari i quatre consellers, que es van encarregar que l'Estat aprovés definitivament el projecte i el pressupost de l'obra el primer de juliol.

Les senyores Concepció Serra, vídua de Dalmau, i Irene Dalmau Serra havien cedit a l'Ajuntament el cabdal i el pou Puntarró de la partida La Primavera, el set d'octubre de 1926, per proveir la Secuita i els seus agregats. Per tant, per endegar l'obra sols faltava aconseguir la cessió de les finques (per on estava assenyalat el pas de la rasa i les canonades), i, juntament amb el cabdal i el pou, traspassar-la a l'Administració pública.

Finalment el projecte es va aprovar a inicis de 1931,[27] amb un pressupost de 128.895 pessetes. L'Administració va assignar les obres d'exploració i aforaments a l'empresa División Hidráulica del Pirineo Oriental de Barcelona, encarregada de determinar el cabdal potencial d'aigua, que en les primeres exploracions es va revelar insuficient. Per no perdre la subvenció estatal, el consistori va aconseguir que l'empresa ajornés l'informe d'aforament desfavorable. D'acord amb la División Hidráulica, l'Ajuntament va iniciar, per mitjà de saurins i d'estudis hidrogeològics, la recerca d'aigua suficient. Van fer dos perforacions més a finals de 1931, que tampoc resultaren satisfactòries. Però les fortes pluges del desembre d'aquell any van fer possible l'augment dels cabdals dels aqüífers; i gràcies a això, el primer pou que s'havia excavat va donar un excel·lent resultat de trenta-cinc a quaranta litres per minut, de manera que es va aconseguir l'aprovació de l'expedient d'ajut de l'Estat el qual afirmava que es necessitaven trenta-tres litres per minut, segons el nombre de

22. El Padró de 1936 incrementa el nombre total amb quatre artesans més: dos ferrers, un boter i un espardenyer.
23. Albarder o baster: persona que feia el guarniment de les bèsties de càrrega.
24. Contribució de comerç i professions. La Secuita. 1931. AHMS
25. Llibre d'Actes Municipals. 02.06.1934.
26. Llibre d'Actes Municipals. 08.06.1930.
27. Reals Ordres de 26 de gener i 16 de març de 1931.

veïns del terme. L'esdeveniment es va comunicar a la Divisió Hidràulica perquè ho corroboressin de manera oficial. A finals de gener de 1932 el pou regalava de quaranta-cinc a cinquanta litres per minut, que significava aproximadament un abastiment de 17,5 litres per habitant i dia.[28]

Després de l'informe satisfactori de l'enginyer en cap de l'empresa, Tomás Ribera Atienza, al maig del 1932; la subhasta del projecte de conducció d'aigües a la Secuita, l'Argilaga i Vistabella es va materialitzar. El consistori, a l'espera de la concessió de la subvenció i l'adjudicació de la subhasta, manifestava públicament la satisfacció del moment, un divuit de maig de 1933: «Veïns de la Secuita: ja el vostre somni és una realitat. Ja el vostre poble es posa a to amb aquell que, mercès a la higiene i a l'element de vida i de progrés que és l'aigua, marxen de cara a l'avenir amb optimisme, amb alegria, amb l'orgull de la seva pròpia personalitat. Ara, tot sentint dia i nit el cant lliure i joiós de l'aigua, és quan La Secuita es sentirà més moderna i més gojosa de la seva llibertat.»[29]

L'Ajuntament també va agrair públicament la cooperació decisiva en les gestions d'Enric Bassa i Figuerola, a qui nomenaren fill predilecte de la Secuita; a l'il·lustre tarragoní Macià Mallol i Bosch, primer governador civil republicà de la província; al ministre d'obres públiques, Indalecio Prieto; i als enginyers de la Divisió Hidràulica dels Pirineus Orientals.

El disset de juny de 1933 l'adjudicació de la subhasta fou a favor del contractista Ernest Koplowitz de Madrid. El líquid tan preuat va arribar definitivament a inicis de 1934, com ho palesa la premsa de l'època:

«Avui s'inaugura la nova portada d'aigües al poble de la Secuita, celebrant-se per aital motiu festetjos populars.»[30]

De resultes a la portada d'aigües es van construir sis rentadors i tres abeuradors públics a la Secuita, l'Argilaga i Vistabella, l'agost de 1935; a més d'una font per cada veïnat. La de la Secuita es va ubicar a la plaça de la República, amb dues aixetes; la de l'Argilaga a la plaça Prat de la Riba, també amb dos sortidors; i la de Vistabella al carrer de la República, davant l'església, amb una aixeta.[31]

3.2. Altres millores

A inicis de 1932 es va aprovar la reparació de la rasa que anava del carrer Doctor Porta, fins al quilòmetre vuit de la carretera de la Masó a la Secuita, que era vital per a les comunicacions perquè enllaçava Tarragona amb el Pont d'Armentera. Així mateix, des del juny de 1933 fins al maig de 1934, la corporació, per tal de donar feina als aturats de la vila, va invertir jornals de peó i carro per l'arranjament dels carrers dels diversos nuclis.

Les millores de les vies de comunicació, quan estava finalitzant-se la construcció del camí veïnal dels Pallaresos a Perafort, van animar en Francesc Montserrat Vidal, xofer i veí de Tarragona, a demanar autorització per establir el servei d'una línia d'*omnibus-automòbil* de vint-i-quatre passatgers, amb itinerari i horari fix, el gener de 1933. Pretenia, partint

28. Llibre d'Actes Municipals. 28.05.1932.
29. *Diari de Tarragona*. Núm. 119, del 26.05.1933; pàg. 5
30. *Diari de Tarragona*. Núm. 24, de l'01.02.1934; pàg. 5
31. Llibre d'Actes Municipals. 02.12.1933.

de la Secuita, realitzar un recorregut de catorze quilòmetres per Vistabella, Perafort, els Pallaresos i Tarragona; fent dos viatges diàriament, matí i tarda. La petició fou acceptada pels beneficis que aportava aquest servei.[32]

També he d'esmentar que la concessió de l'enllumenat públic durant tot el període republicà va ser per Josep Fortuny Aleu,[33] tot i que va tenir algunes dificultats per abastar el veïnat d'electricitat. Aquests problemes arribaven en ocasions per falta de força motriu en l'elevació de l'aigua del pou; o per decisions de la natura, com la matinada del dos de març de 1935, en què un huracà va provocar estralls en la il·luminació.[34]

Un altre problema greu era l'higiènic, que derivava de l'absència de canalitzacions d'aigües fecals; aquestes contaminaven els aqüífers i els microbis passaven a la cadena animal i vegetal. En aquells anys els detritus orgànics continuaven anant a parar als pous secs. Els únics límits en la seva utilització eren la interdicció de treure fems, letrines, i aigües brutes des de la sortida del sol fins a les deu de la nit. Així i tot, la higiene continuava essent precària, hereva dels hàbits ancestrals que desconeixien els avantatges d'un vida neta i saludable, i la relació existent entre brutícia i malalties.

De fet, el nou governador provincial Ramon Noguer i Comet[35] va sancionar l'alcalde de la Secuita, entre d'altres, per la deixadesa mostrada en les mesures disposades a l'hora de combatre la ràbia, al setembre de 1932.[36] Al febrer de 1933 encara es registraven casos d'aquesta malaltia al terme.

Pel que fa a la beneficència, a l'Ajuntament es portava el recompte dels pobres del municipi i se'n feia una llista. D'aquesta manera el metge titular dispensava assistència sanitària gratuïta a les famílies més necessitades. Per constar en els expedients de pobresa s'havia de tenir el jornal mitjà de 6 pessetes, salari que es va mantenir durant tot el període republicà. Al juliol de 1935, l'Ajuntament estava representat a la Junta Municipal de Sanitat i Assistència Social pels consellers Brunet i Ferré i per l'alcalde de la vila.[37]

4. Vida política

Després de la dimissió del general Primo de Rivera (1923-1930), el rei Alfons XIII va intentar perpetuar la institució monàrquica. Amb aquesta finalitat va encarregar la formació del Govern primer al general Berenguer i després a l'almirall Aznar, i va convocar eleccions municipals el dotze d'abril de 1931. Els resultats van ser clarament favorables a les candidatures republicanes. El catorze d'abril de 1931 es va proclamar a tot l'Estat la Segona República, que arribava sense sang i amb entusiasme generalitzat. El poble mostrava a les urnes la falta de confiança en el bipartidisme corrupte de la Restauració (1875-1923) i en els militars; que es va materialitzar en el càstig exemplar a la monarquia. El rei es va exiliar i el Govern provisional de la República començava a fer les seves primeres passes.

32. Ibid., 19.01.1933.
33. Donava aquest servei des de l'any 1916.
34. Llibre d'Actes Municipals. 04.03.1935.
35. Havia ocupat el càrrec pocs dies després de proclamar-se la República, en substitució de Macià Mallol i Bosch. Sobre aquest governador veieu: NOGUER, R.: *Vint mesos de govern provincial.* Barcelona: Cosmos, 1933.
36. *Diari de Tarragona*. Núm. 224, del 18.09.1932; pàg. 5.
37. Llibre d'Actes Municipals. 08.07.1935.

A la Secuita es presentava una única candidatura que, òbviament, va ser la guanyadora, com preveia l'article 29 de la Llei electoral.[38] Amb tot, va haver-hi algun incident el dia de la pressa de possessió, fet pel qual l'Ajuntament entrant va posar la seva dimissió en mans del governador Macià Mallol. Però aquest ratificà la nova corporació.[39]

A les actes municipals, les primeres escrites en català, apareixen els regidors escollits: Josep Brunet Mallafré, Manel Robert Miró (segon tinent d'alcalde), Josep Mallafré Vallvé, Josep Solé Solé (primer tinent d'alcalde), Pau Fortuny Girona, Antoni Martí Solé, Josep Brullas Fortuny, Josep Rufà Marqués (que no va comparèixer a la sessió) i Ricard Mañé Fortuny, com a alcalde.[40] D'entre aquests, n'hi va haver dos que no van arribar a ocupar el càrrec (Josep Brunet Mallafré, Josep Rufà Marqués) i dels altres set, sis eren republicans i un de la Lliga.[41]

El vint-i-tres d'abril es van establir les diverses comissions; a Governació estava Josep Solé i Pau Fortuny; a Hisenda, Manel Robert i Antoni Martí; i a Foment, Ricard Mañé, Josep Brullas, Josep Mallafré i Pau Fortuny.

Una de les primeres iniciatives del nou Ajuntament fou trametre al president de la Generalitat el següent telefonema d'adhesió:

> «Alcalde Secuita al Sr. President de la Generalitat Catalana. Barcelona. Constituït l'Ajuntament de Secuita ens apresurem a significar-vos l'entusiasta adhesió d'aquest poble d'antiga tradició republicana que representem, a la República federal espanyola, tot posant-nos a les ordes del primer Ciutadà de Catalunya, pel bé i la seguretat de la naixent Generalitat Catalana. VISCA LA GENERALITAT CATALANA! VISCA LA REPÚBLICA FEDERAL ESPANYOLA! Mañé=Alcalde»[42]

També es va iniciar el canvi de noms dels carrers i places dels veïnats, per aconseguir una toponímia més laica i catalanista. Per exemple, el carrer Major de la Secuita va passar a ser el de Santiago Rusiñol, la plaça de l'Església Major de l'Argilaga va esdevenir la plaça d'Enric Prat de la Riba, el carrer Nou de Vistabella es va dir carrer de la Llibertat, i la plaça de l'escola de les Gunyoles es va anomenar plaça de Mariana Pineda.[43]

El vint-i-vuit de juny de 1931 es van produir les eleccions a Corts Constituents, per designar els representants encarregats de redactar la futura Constitució (aprovada el nou de desembre). A la província de Tarragona, dominada per la figura política de Marcel·lí Domingo, la victòria va ser de la candidatura d'esquerres. D'igual forma, a Catalunya es va produir el referèndum per a l'aprovació popular de l'Estatut de Núria, el dos d'agost, que donà un 99% de vots afirmatius. En el cas de la Secuita, d'un total de 334 electors, anaren a votar 284, tots ells a favor de l'Estatut.

El nou règim anava consolidant-se en el Govern local. La prova la tenim amb la visita a la vila del governador civil Noguer i Comet i esposa, al juliol de 1932. Segons la premsa de l'època, als afores del poble el van esperar un gran nombre de veïns amb la bandera i

38. El nombre de vots era igual al del Cens de 1930, és a dir, 307 electors.
39. Sabem d'aquests incidents per una notícia publicada dos anys més tard. Vegeu: *Diari de Tarragona*. Núm. 119, del 26.05.1933; pàg. 5.
40. Llibre d'Actes Municipals. 18.04.1931.
41. Dirección General del Instituto Geográfico, Catastral y de Estadística. La Secuita. 31.12.1931. Un full mecanografiat. AHMS.
42. Llibre d'Actes Municipals. 18.04.1931.
43. Per a un estudi amb detall dels canvis en la retolació dels carrers de la Secuita i agregats vegeu el Llibre d'Actes Municipals. 30.04.1931.

la Junta Directiva del Centre Unió Republicana, que aglutinava tots els components de la candidatura de les esquerres a la població. A la Secuita també es trobava en aquell moment el director general d'Indústria, Nogués i Biset, alineat a les idees de Marcel·lí Domingo, que va compartir protagonisme amb el governador.[44] Van rebre les autoritats al centre republicà al so de la Marsellesa i tot seguit, després d'uns breus parlaments, Noguer i Comet va obsequiar el Centre Unió Republicana amb un retrat del president de la República, Alcalà Zamora, i Nogués va pronunciar un discurs sobre la situació de la República.[45]

El Centre Unió Republicana, amb seu al carrer de les Victòries núm. 5, es va constituir oficialment l'onze d'agost de 1934, amb l'objectiu de defensar i propagar la seva política en conformitat amb la Constitució i la llei. Tota persona major de setze anys pertanyent al partit republicà podia formar part del Centre; havia de pagar una pesseta d'entrada, més la quota de soci, un ral mensual. La Junta directiva la formaven: el president, Juan Giné Gils; el vicepresident, José Brunet Virgili; el tresorer, José Rufà Marqués; el secretari, José Gasió Cunillera; el comptador, Joan Fortuny Parés; i els vocals, José Rovira Solé; Jaime Robert Miró, Juan Rovira Solé i José Cardella.[46]

La política del Govern central d'Azaña, amb la reforma militar, la separació Església-Estat, la supremacia legislativa i la independència del poder judicial, la lluita contra el latifundisme i la sensibilitat cap als problemes expressats pels nacionalismes basc i català van encendre la llum d'alarma entre els sectors més conservadors de la societat.

Així, el deu d'agost de 1932 hi va haver l'intent colpista del general Barrera a Madrid i del general Sanjurjo a Sevilla, que tot i ésser sufocat, mostrava amb claredat la divisió social existent.

L'Ajuntament de la Secuita, com a protesta pel cop d'Estat esclatat, va enviar dos telefonemes en què donava suport i s'adheria a la causa republicana: «-A Jefe de Gobierno. Reitero nombre Ayuntamiento fidel adhesión Gobierno, garantia de ley, orden y libertad, protestando complot militarista-. A Presidente República. Le saluda en nombre Ayuntamiento, trasmitiéndole fidel adhesión protestando enérgicamente complot militarista. Firmat Mañé.»[47]

L'ensurt del pronunciament militar va fer reflexionar el Govern sobre la necessitat de consolidar políticament la República. En aquest sentit, un dels primers passos va ser l'aprovació de l'Estatut el nou de setembre d'aquell mateix any, i també la Llei de reforma agrària. Era el moment de màxim esplendor del règim democràtic, especialment d'Azaña.

A Catalunya, el vint de novembre de 1932 hi va haver les eleccions al Parlament. L'enfrontament entre els dos sectors republicans –els partidaris de Marcel·lí Domingo i Ramon Nogués d'una banda, i els seguidors d'ERC de l'altra– era un fet. Els primers, sense renunciar a la seva catalanitat, consideraven necessària l'entesa amb els grups estatals afins. Els segons promulgaven l'autogovern sense comptar amb la política global espanyola.[48]

44. Sobre el governador, vegeu SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.: Ramon Nogués i Biset. *De la presidència de la Diputació republicana a la de les Corts a l'exili*. Tarragona: Arola, 2004.
45. *Diari de Tarragona*. Núm. 167, del 12.07.1932; pàg. 2.
46. Expedients d'Associacions: Centro de Unión Republicana. La Secuita. 1934. AHT.
47. Llibre d'Actes Municipals. 11.08.1932.
48. SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.: *Conflicte i violència*...; pàg. 303-306.

El vint-i-cinc de març de 1933 el Parlament va aprovar la renovació dels ajuntaments de Catalunya, que havien estat proclamats amb l'aplicació de l'article 29 de la Llei electoral. Així, els consistoris van ser substituïts per comissions gestores. Amb aquesta mesura la Generalitat pretenia acabar amb el caciquisme local que encara subsistia en algunes contrades i que continuava exercint el seu poder sobre l'electorat. En el cas de la Secuita, l'equip de govern va presentar la dimissió i la Comissió Gestora va quedar formada per Joan Brullas Alegret com a president; Pere Jové Mallafré, vicepresident, i els consellers Jaume Estil·les Recasens i Pere Jové Mercader, més lligats a ERC i a la Unió de Rabassaires que als marcel·linistes o federals, el que feia preveure enfrontaments posteriors (les divisions de les esquerres obriren camí al triomf de la candidatura de dreta a les eleccions municipals de 1934). La plaça de secretari, que ocupava Joan Mas Cavallé, va ser l'única que no va variar. Pel que fa als nuclis agregats, la Comissió designà com a alcaldes pedanis de l'Argilaga, a Joan Roig Grimalt; de Vistabella, a Pau Brunet Moragas, i de les Gunyoles, a Florenci Solé Magriñá.[49]

El dinou de novembre de 1933 es van fer les eleccions legislatives, les primeres en la història d'Espanya en què va participar «la bella mitad del género humano».[50] Aquests comicis no sols es van caracteritzar per la inclusió de sufragi femení, sinó també per les consignes abstencionistes propagades per la CNT. El resultat electoral marcava un gir polític cap al centre-dreta, amb Lerroux al poder.

Les comissions gestores havien complert el seu objectiu i, després dels comicis municipals del catorze de gener de 1934, van anar sent substituïdes progressivament. En el cas de la Secuita tenim notícies d'incidents durant les eleccions municipals, es van trencar algunes urnes,[51] fet que va prolongar la formació del nou consistori fins al març del 1934. Finalment l'Ajuntament va quedar hegemonitzat per la Lliga Catalana i constituït per l'alcalde, Josep Gras Tarrés; l'alcalde segon, Josep Rufà Marqués; l'alcalde tercer, Jaume Brunet Mallafré; el secretari, Joan Mas; el dipositari interí, Joan Ferré, i les quatre comissions permanents. A Governació estava Josep Rufà, Joan Ferré Pié, Jaume Brunet i Francesc Rocamora Mir; a Hisenda, Josep Gras, Joan Ferré, Josep Masgoret Gras i Francesc Rocamora; a Obres Públiques i Aigües, Josep Gras, Josep Rufà, Jaume Brunet, Joan Ferré i Francesc Rocamora, i a Cementiri, Josep Gras, Josep Rufà, Jaume Brunet, Josep Masgoret i Francesc Rocamora.[52] Els alcaldes pedanis eren Salvador Dalmau Rosell a l'Argilaga, Pere Gils Brunet a Vistabella i Jaume Solé Sans a les Gunyoles.

Com comentàvem anteriorment, el Govern de centre-dreta de Lerroux (novembre del 1933-abril de 1934), posteriorment el de Samper i l'entrada dretana de la CEDA al Govern central, juntament amb la derogació de la Llei de contractes de conreu van ser el detonant de la vaga general revolucionària i dels coneguts Fets d'Octubre del 1934, durant els quals Companys va proclamar l'establiment de la República Catalana.

Els aixecaments es van sufocar; es va represaliar els parcers i els arrendataris, es va censurar la premsa, es va declarar l'estat de guerra –que es va mantenir fins a l'abril del 1935–, es va suspendre l'Estatut i es van destituir la majoria dels ajuntaments –tot i que

49. Llibre d'Actes Municipals. 29.06.1933.

50. García Méndez, E.: *La actuación de la mujer en las Cortes de la II República*. Madrid: Ruan, 1979; pàg. 56.

51. *Diari de Tarragona*. Núm. 11, del 16.01.1934); pàg. 1-2

52. Llibre d'Actes Municipals. 08.03.1934

el de la Secuita va ser una excepció perquè ja governaven les dretes i es va mantenir sense modificació fins l'any 1936.[53] Durant els aldarulls d'octubre de 1934 es van detenir quatre persones al municipi, les quals van ser empresonades al vaixell *Manuel Arnús*. N'eren tres de l'Argilaga: Antoni Dalmau Voltes, Artur Vila Bardina i Josep Martí Roigé, i, un de la Secuita, Josep Domingo Solé;[54] membres d'ERC i de la UR.

Els fets més remarcables de l'any 1935 van ser d'una banda l'aixecament del plànol parcel·lari del terme –enllestit a finals d'agost–, els treballs topogràfics del qual van anar a càrrec de l'Institut Geogràfic i Cadastral. I d'altra banda, després dels fets revolucionaris, es va sol·licitar la construcció d'una caserna de la Guàrdia Civil amb set guàrdies, el dotze de gener. El pressupost total per a la realització de l'edifici era de 63.280,06 pessetes. Al setembre ja estava configurada l'estructura de la caserna: a la planta baixa hi hauria el despatx del comandant, un cos de guàrdia per a la tropa concentrada, la sala d'armes, una quadra, els rentadors, les habitacions per al comandant i les estances per als detinguts. El primer pis disposava d'habitacions per a sis famílies, amb un dormitori d'homes, un de dones, un altre per als matrimonis, menjador, cuina i lavabo.[55]

El pressupost municipal que s'hi va destinar va ser de 27.312,31 pessetes l'any 1931, i es va mantenir dins d'aquests paràmetres durant tota la Segona República, a excepció del 1936, en què es va reduir a 26.088,46 pessetes.

Al febrer de 1936, la victòria del Front d'Esquerres a les eleccions legislatives va comportar l'amnistia dels detinguts d'octubre. També es van restaurar els ajuntaments destituïts i els centres republicans i catalanistes clausurats. Però la tensió entre postures irreconciliables de dretes i esquerres continuava, a les portes de la Guerra Civil.

Els comicis no van comportar cap canvi en el govern municipal fins l'octubre del 1936, en què es va crear un Consell municipal que estava integrat de forma proporcional per les diverses forces polítiques que hi havia a la població: Emili Rovira Folch, Joan Solé Estil·les i Serafí Mallafré Vallvé, d'ERC; Pau Ferré Brullas, Antoni Martí Padró i Josep Pons Piqué, de la CNT; Antoni Rocamora Mir i Joan Cordellà Bundo, del PSUC; Josep Gils Gils, del POUM; Gabriel Brunet Solé, d'Acció Catalana Republicana, i Pere Coll Fortuny, elegit alcalde, de la Unió de Rabassaires de Catalunya.[56]

5. Aspectes socioculturals

S'han de destacar dos aspectes relacionats amb la vida social i cultural de l'època: la qüestió religiosa i l'ensenyament.

Església i modernitat eren termes antagònics per a una gran part de la societat, cada vegada més laica. El nou règim va apostar decididament per la secularització de la societat la separació definitiva entre Església i Estat. Però d'un extrem es va passar a l'altre, i de la posició privilegiada de què tradicionalment havia gaudit l'estament clerical, el nou període conegué episodis de persecució religiosa i en ocasions fora de qualsevol raonament. Els

53. Governació. Ajuntament de la província. Constitució. 1934-1937. Alcaldia Constitucional de la Secuita. Un full mecanografiat (23.05.1935). AHDT.
54. Campos Terré, S.: *El 6 d'octubre a les comarques*. Tortosa: Dertosa, 1987; pàg. 108-119.
55. Expedients d'Obres Públiques. Pobles varis de la província. La Secuita. 1935. AHDT.
56. Llibre d'Actes Municipals. 21.10.1936.

governants no van saber tractar adequadament el contenciós religiós, que es va convertir en un taló d'Aquil·les. No podem oblidar que qui més qui menys, tant el gruix de la població com les capes influents de la societat, tenia una forta tradició catòlica al darrere que no podia ser esborrada en poc temps i per imposició; sinó més aviat a llarg termini i per convenciment.

Al març de 1932 l'Ajuntament creà la Comissió de Cementiris, encarregada de complir les disposicions relacionades amb la secularització de cementiris. A partir d'aquell moment esdevenien de jurisdicció pública i el catorze d'abril d'aquell mateix any ja es va dur a terme a la Secuita el primer enterrament civil.

Les demostracions antireligioses es van fer més patents al llarg de l'any 1933. Al juny la corporació va prohibir tota manifestació en sentit religiós per mitjà del retoc de campanes, en les diades que l'Església considerava festives. La prohibició s'aixecava els dies establerts festius pel Govern de la República o pel mateix Ajuntament, com el primer de maig, el catorze d'abril, les festes majors locals,[57] etc.

Al mateix mes de juny es va procedir a treure una creu dita «de la missió religiosa», clavada l'any 1927 per commemorar l'estança dels missioners al nucli de l'Argilaga. L'emblema religiós estava ubicat en un voral de la carretera de Tarragona al Pont d'Armentera.[58]

Per citar un darrer exemple dels atacs produïts contra el clergat, en ocasions del tot injustificables, hi va haver un moment en què el blanc de les crítiques van ser una congregació catòlica de monges, «Hijas de Maria»(establerta a la Secuita al desembre de 1931) i el seu director espiritual. La premsa de l'època relatava els fets:

> «Des de Secuita: com per art de màgia, en aquest poble, des de l'adveniment de la República, ens ha sortit un estol de republicans que fa feredat. Fins las *Hijas de Maria* són republicanes, i tot ho tenim d'agrair a un *fill modest*, que és com si diguéssim el pare espiritual de les Hijas. I tant és així, que no fa molts dies, amb motiu de l'enterrament d'una senyoreta pertanyent a n'aquella institució, las Hijas volien aprofitar el trist acte per a fer una manifestació clerical, assistint-hi amb el penó de la comunitat. L'alcalde, home laic i de conviccions republicanes, prohibí la manifestació amb el penó, però el *modest* director espiritual les aconsellava que desobeïssin a l'alcalde i sortissin amb el penó. Hi he de confessar, que les Hijas, tingueren més criteri que el modest pare espiritual i no va sortir el penó.»[59]

L'altre aspecte sociocultural a assenyalar durant el període de 1931 a 1936 va ser la millora de l'ensenyament en tots els aspectes. Les administracions locals van impulsar la construcció de nous edificis, el blanqueig i la reparació dels locals ja existents, la contractació de professorat, l'adquisició de material i la constitució de consells locals operatius. A més, l'aposta per una educació laica era la millor inversió de futur, segons els governants republicans.

Al terme municipal tenien escoles mixtes l'Argilaga, Vistabella i les Gunyoles; mentre que a la Secuita n'hi havia una per a nens i una altra per a nenes. Al juny de 1931, la Corporació va decidir sol·licitar els ajuts corresponents per erigir un nou col·legi a l'Argilaga, «que acabi amb el trist espectacle de veure reunits nens i nenes baix la direcció d'un sol Mestre, el qual encara que vulgui, li és impossible atendre a tots complidament per l'excessiu nombre i la diferència de sexes.»[60]

57. Ibid., 03.06.1933.
58. Ibid., 15.06.1933.
59. *Tarragona Federal.* Núm. 209, del 29.07.1933; pàg. 3.
60. Llibre d'Actes Municipals. 18.06.1931.

Amb una rapidesa extraordinària, es va col·locar la primera pedra de la nova escola el setze d'agost d'aquell mateix any. L'edifici, al carrer Francesc Macià, disposava de planta baixa amb una classe per als nois, una per a les noies, i al mig hi havia la sala polivalent destinada a museu, projeccions, labors, biblioteca, etc. També comptava amb un primer pis, on hi havia les habitacions dels mestres. Les instal·lacions, projectades per l'arquitecte Antoni Pujol Sevil, gaudien de bona llum, natura, i excel·lent ventilació.[61]

Per millorar l'eficiència i eficàcia en les relacions entre l'Ajuntament i el món escolar, es va crear el Consell local de Primera Ensenyança de Secuita (que suplia la desapareguda Junta local de Primera Ensenyança). Es va constituir el dos de juliol de 1932 amb un president, Ricard Mañé (alcalde); un secretari, Emilio Iranzo (mestre nacional) i els vocals Daniel Recasens (metge inspector de sanitat municipal), Vicente Daltoro (mestre nacional), Manuel Robert i Teresa Mañé (pares de família). Aquest Consell era l'encarregat de transmetre a la corporació les necessitats peremptòries en matèria d'ensenyament; com era el cas del material escolar o de l'obtenció del permís de donar part de les classes en català.[62]

Per últim, he de destacar la instal·lació d'una biblioteca a l'escola de nens de la Secuita, el maig de 1935. Estava subvencionada pel consistori i es nodria dels llibres facilitats per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, de la qual l'Ajuntament era soci.

Tot i no ser mèrit únicament de la República,[63] les dades d'alfabetització del terme municipal eren molt acceptables l'any 1936: un 76% de la població sabia llegir i escriure, mentre que el 24% restant eren analfabets.[64]

En resum, els principals assumptes que el govern local va procurar resoldre durant la República van ser cinc: l'abastiment i la conducció d'aigua potable a la Secuita, Vistabella i l'Argilaga; la reorganització de l'ensenyança a les cinc escoles nacionals del terme; la construcció d'una casa escola a l'Argilaga, igual que les existents a la Secuita, Vistabella i les Gunyoles; la construcció de tres trossos de carretera d'un total aproximat de tres quilòmetres;[65] i la instal·lació de centres telefònics públics als barris de Vistabella i les Gunyoles, a semblança dels de la Secuita i l'Argilaga. Podem dir que el balanç és positiu, ja que la major part d'aquests temes es van resoldre satisfactòriament, menys la construcció d'alguns trams de carretera i la línia telefònica a Vistabella, de la qual no he trobat cap referència.

61. *Diari de Tarragona.* Núm. 193, del 19.08.1931; pàg. 4.
62. Acta de Constitució del Consell local de Primera Ensenyança. La Secuita. 1932. Dos fulls mecanografiats. AHMS.
63. Entre 1923 i 1930 l'alfabetització ja mostrava una tendència a l'alça en altres poblacions de la província. Vegeu Parral Garcia, J.: *Alcover durant la Dictadura de Primo de Rivera. 1923-1930.* Alcover: Centre d'Estudis Alcoverencs, 2002; pàg. 152-157.
64. Padró Municipal d'Habitants. La Secuita. 1936. AHMS.
65. Un quilòmetre de la Secuita a l'Argilaga, prolongació de la de l'estació de la Secuita-Perafort; mig quilòmetre de les Gunyoles a la carretera de Tarragona a Lleida, i, mig quilòmetre més de Vistabella a la carretera de la Masó a la Secuita. Llibre d'Actes Municipals. 14.05.1931.

Conclusió

La Secuita, malgrat ser un nucli rural mal comunicat durant el període republicà anterior a la Guerra Civil, va conèixer els trasbalsos i les divisions polítiques que es van generalitzar tant a Catalunya com a la resta de l'Estat.

La candidatura de la Unió Republicana a les eleccions de 1931, tot i ser unitària, integrava gent de dreta que acabaria capitalitzant la vida política local després dels enfrontaments de les esquerres, a partir de l'establiment de la Comissió Gestora. La consolidació de les dretes locals, especialment després dels Fets d'Octubre, i el seu triomf a les eleccions de febrer de 1936 el hi garantí un llarg període de preeminència social. I no fou fins octubre de 1936 quan les noves disposicions de la Generalitat canviaran el Govern Municipal. Amb tot, l'absència de morts a partir del juliol/agost de 1936 demostren com les lleialtats primordials i l'esperit de comunitat van ser més forts que les divergències polítiques.

L'esperança que va significar arreu la instauració de la República es va concretar en el cas de la Secuita en dos àmbits essencials de la vida de la població: la construcció d'una xarxa de conducció d'aigua potable, i en la millora del sistema educatiu.

Bibliografia

BONAMUSA, Francesc: *Política i finances republicanes (1931-1939). Lluís Mestres i Capdevila.* Tarragona: El Mèdol, 1997.

CAMPOS TERRÉ, S.: *El 6 d'octubre a comarques*. Tortosa: Dertosa, 1987.

CARDÓ SOLER, Josepa: «L'evolució dels conreus al municipi de la Secuita als segles XVIII i XIX». Vol. I. Valls: XXXV Assemblea intercomarcal d'estudiosos de Catalunya Estudis vallencs, 1989.

CORTIELLA ÒDENA, F.: *Guia de la Secuita (Tarragonès)*. Tarragona: Diputació Provincial de Tarragona. Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV. Els llibres de la Medusa 14, 1982.

DUCH PLANA, Montserrat: *República, reforma i crisi. El camp de Tarragona*. Tarragona: El Mèdol, 1994.

DUCH PLANA, Montserrat: «El Tarragonès durant la Segona República (1931-1936)» a: OLIVÉ, E. (dir.): *Història del Camp de Tarragona*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1989.

GARCÍA MÉNDEZ, E; *La actuación de la mujer en las Cortes de la II República*. Madrid: Ruan, 1979.

HERNÁNDEZ, J.: *España y la crisis de 1929*. Madrid: Espasa Calpe, 1986.

MOLINS, I.: *Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona, 1890-1936*. Vol. II. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1985.

NOGUER, R.: *Vint mesos de govern provincial*. Barcelona: Cosmos, 1933.

PARRAL GARCIA, J.: *Alcover durant la Dictadura de Primo de Rivera. (1923-1930)*. Alcover: Centre d'Estudis Alcoverencs, 2002.

SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.: *Conflicte i violència a l'Ebre. De Napoleó a Franco*. Barcelona: Flor de Vent, 2001.

SÁNCHEZ CERVELLÓ, J.: *Ramon Nogués i Biset. De la presidència de la Diputació republicana a la de les Corts a l'exili*. Tarragona: Arola, 2004.

SOBREQUÉS CALLICÓ, Jaume (dir.): *Història de Catalunya. Del s. XVIII fins als nostres dies*. Vol. XI. Bilbao: Editorial de la Gran Enciclopedia Vasca, 1982.

VILA MAYO, Octavi: «La Segona República» a: PIQUÉ, J. (coord.): *El s. XX a Tarragona*. Tarragona: Nou Diari, 1995.

VIRGILI SANROMÀ, Josep P.: *Tarragona i la seva premsa. 1900-1980*. Vol I. Tarragona: Edicions de l'Hemeroteca de la Caixa d'Estalvis Provincial de Tarragona, 1980.

Fonts arxivístiques

Arxiu Històric Municipal de la Secuita
Arxiu Històric de Tarragona
Arxiu Històric de la Diputació de Tarragona
Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona
Archivo Histórico Nacional - Sección Guerra Civil. Salamanca

Fonts hemerogràfiques

L'Avançada. Tarragona
Diari de Tarragona. Tarragona
Tarragona Federal. Tarragona
Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona (BOPT)

Carrer de la Victòria. La Secuita, 1929. Imatge cedida per Remigi Calvet.

Una bibliografia sobre la Segona República al Camp de Tarragona i comarques

ESTEVE MASALLES

Ara per ara pocs estudis prenen de referència com un tot el Camp de Tarragona i les comarques del Priorat, la Conca de Barberà i el Baix Penedès. En els estudis locals encara és freqüent considerar el Camp de Tarragona, les Terres de l'Ebre, cada comarca, una població o bé tota la província. En aquest recull bibliogràfic, no exhaustiu, hem considerat la zona geogràfica que de vegades ha estat anomenada «àmbit del Camp del Tarragona» o, també, «Regió del Camp de Tarragona». D'altra banda, tampoc no són abundants els estudis exclusius sobre la Segona República entesa com el període entre 1931 i 1939; sovint l'inici de la Guerra Civil assenyala un tall cronològic. És ben cert que moltes vegades hi ha un paràgraf o, fins i tot, un capítol en què s'estudien els anys anteriors o posteriors a 1936, segons el cas. Hem pres com a referència el període que va del catorze d'abril de 1931 fins a finals de gener de 1939. Hi hem inclòs majoritàriament llibres, si bé també hi ha alguns articles de publicacions seriades que hem considerat de prou interès. No s'han inclòs ni col·laboracions en la premsa diària, ni articles curts o que tractin temes molt específics o d'interès estrictament local.

Les referències bibliogràfiques s'han organitzat en deu apartats temàtics, ordenats per ordre alfabètic de la forma següent:

Biografies i memòries
Cooperativisme
Guerra Civil
Memòries de gestió institucional
Monografies
Població, territori i urbanisme
Política
Premsa
Sindicalisme
Societat, ensenyament i cultura

BIOGRAFIES i MEMÒRIES

No hi hem inclòs personatges com Andreu Nin, el cardenal Gomà, Claudi Ametlla, Jaume Aiguader, Joan Garcia Oliver i tants altres perquè no contenen referències, o ben poques, a la situació a la regió del Camp de Tarragona durant la República.

Adserà Martorell, Josep
El Doctor Rafael Battestini i Galup i el seu entorn: Director de l'Hospital de Sant Pau i Santa Tecla (1923-1937): Estudi Documental. Tarragona: Estarraco: Junta del Port de Tarragona, 1992

Aguadé i Sordé, Jaume
El diari de guerra de Lluís Randé i Inglés: batalles del Segre i de l'Ebre i camps de concentració abril 1938 - juliol 1939. Valls: Cossetània Edicions, 2004

Aguadé i Sordé, Jaume
«La guerra civil 1936-1939: Records d'un nen de 9-12 anys de Vilabella» a: *La Resclosa: Estudis de la Vall del Gaià.* Vila-rodona. Núm. 6 (2002); pàg. 5-20

Alomà i Sanabres, Josep Maria
«Josep M.ª Aloma Sanabres militant cenetista» [Entrevista]»
A: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 245-259

Arxiu Vidal i Barraquer
Església i Estat durant la Segona República Espanyola: 1931-1936… / edició a cura de M. Batllori i V.M. Arbeloa. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1971-1991

Batllori, Miquel
El canonge Manyà: entre Tortosa i Tarragona durant la Segona República. Tortosa: Fundació Universitària Dr. Manyà, 2003

Blasco, Juan
Estampas de mi cautiverio. Buenos Aires: Sociedad Editora Internacional, 1940

Bonamusa, Francesc
Política i finances republicanes 1931-1939: Lluís Mestres i Capdevila: Comissari Conseller a Tarragona 1936-1937 i Director General de Finances de la Generalitat de Catalunya 1937-1939. Tarragona: El Mèdol, 1997

Bru i Sans, Josep
El que em va tocar viure. Tarragona: Arola Editors, 2002

Carod-Rovira, Josep-Lluís
Marcel·lí Domingo (Tarragona 1884 - Tolosa 1939): de l'escola a la República. Tarragona: Edicions El Mèdol, 1990

Casas-Mercadé, Ferran
Valls, a sol i serena: abans de la Guerra Civil. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1976

Casas-Mercadé, Ferran
Valls: la Guerra civil: Quan no hi havia pau ni treva: 1936-1939. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1982

Cochs, Joan
Éxito e infortunio de un hombre. Reus: [l'autor], 1987

Correig i Massó, Antoni
Temps de guerra: apunts autobiogràfics (Del 1936 al 1939) (Des de la fe). Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1999

Cosidó Fàbregas, Pau
Creiem en la Revolució: La revolució traïda. Valls: [l'autor], 1992

Cubells Juncosa, Artur
Tota una vida per la llibertat i la República. El Masroig: Arts Gràfiques Bobalà, 1997

Fontana Tarrats, José María
Los Catalanes en la Guerra de España. Madrid: Samarán, 1956

Fontana Tarrats, José María
Dos trenes se cruzan en Reus: [A través de una visión localista la història reciente de España]. Barcelona: Acervo, 1979

Fort i Cogul, Eufemià
Joaquim Guitert i Fontseré: In memoriam. Santes Creus: Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, 1957

Fort i Cogul, Eufemià
Eduard Toda, tal com l'he conegut. Montserrat: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1975

Fort i Cogul, Eufemià
Ramon Muntanyola testimoni de reconciliació. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1977

Fuentes i Gasó, Manuel Maria; Roig i Queralt, Francesc
Manuel Borràs i Ferré: Una vida al servei de l'Església. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví: Parròquia de Sant Sebastià, 2004

Gavaldà i Torrents, Antoni
«Cinc alcaldes de Valls per a la història: biografia i recordança de la Guerra d'Espanya: 1936-1939» a: *Quaderns de Vilaniu: Miscel·lània de l'Alt Camp*; Núm.10 (1986, novembre); pàg. 77-95

Guinovart i Escarré, Joan
Tomàs Caylà: Un home de la terra. Valls: Cossetània, 1997

Guix i Sugranyes, Josep Maria
Vida i obra de Salvador Vilaseca. Reus: Recull d'Estudis Històrics, 1996

Iglésies i Fort, Josep; Anguera i Nolla, Pere
Joaquim Santasusagna: notícia bio-bibliogràfica. Reus: Ajuntament de Reus, 1982

Jackson, Angela
Més enllà del camp de batalla: Testimoni, memòria i record d'una cova hospital en la Guerra Civil espanyola. Valls: Cossetània Edicions, 2004

La lliçó de l'Ebre: Conèixer Artur Bladé i Desumvila. Flix: Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre, 2005

Marquès i Sureda, Salomó
Martí Rouret mestre, republicà i català. L'Escala: Ajuntament, 2001

Martorell Gavaldà, Alfons
Memorias de un libertario: de la República al exilio. Madrid: Fundación de Estudios Libertarios Anselmo Lorenzo, 2003

Martorell Gavaldà, Alfons
República, revolució i exili: Memòries d'un llibertari reusenc. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1993

Melendres i Rué, Miquel
El Martiri de no ser màrtir: Memòries íntimes de cinc setmanes sota la revolució espanyola. Barcelona: Editorial Casulleras, [1955].

Miracle, Josep
A sang i a foc: impressions de la guerra civil (1936-1939). Reus: Fundació d'Història i Art Roger de Belfort, 1990

Montoliu, Miquel
Cartes del pare: Cròniques calafellenques: 1912-1937. Calafell: Llibres de Matrícula, 2000

Montserrat Cavaller, J.
Joaquim Bau Nolla y la restauración de la Monarquía. Madrid: Actas, 2001

Muntanyola i Llorach, Ramon
Vidal i Barraquer: cardenal de la pau. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1976

Olivé Martínez, Enric
Memòries involuntàries: Enric Olivé Martínez: Converses amb A. Coll Gilabert. Tarragona: Arola Editors, 1999

Oliveras, Joan
«Vivències a Vila-rodona» a: *La Resclosa: Estudis de la Vall del Gaià.* Vila-rodona. Núm. 5 (2001); pàg. 29-46

Pàmies i Mateu, Francesc
Carta als meus néts: memòries i consideracions d'un català que fou soldat de Franco. Reus: [l'autor], 1981

Paradell i Massons, Francesc
No era la meva guerra. Santa Coloma de Queralt: Associació Cultural Baixa Segarra, 1995

Picas, Francesc A.
Les Llàgrimes del Cardenal Vidal i Barraquer: una biografia inèdita. Barcelona: La Formiga d'Or, 1994

Prats i Biarnés, Josep-Maria
Memòries d'un tarragoní absent: notes per a la història local. Tarragona: [l'autor], 1988

Pujadas Martí, Xavier
Marcel·lí Domingo i el marcel·linisme. El Vendrell: l'Ajuntament; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996

Raguer i Suñer, Hilari
Salvador Rial Vicari del Cardenal de la Pau. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993

Recasens i Jordà, Josep
«Impressió fugaç després de mig segle: [Condicions de vida a la reraguarda]» a: *La Guerra civil a Tarragona: Col·leccionable.* Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 33-38

Salas i Puertos, Francesc
Quatre vides i un destí. Tarragona: [l'autor], 1999

Salas i Puertos, Francesc
Vivències: del cau, a la llibertat? Tarragona: [l'autor], 1986

Sánchez Cervelló, Josep (ed.)
Marcel·lí que torna. Tortosa: Amics de l'Ebre; Tarragona: Autoritat Portuària de Tarragona, 1995

Sànchez Cervelló, Josep
Ramon Nogués i Biset: de la presidència de la Diputació republicana a la de les corts a l'exili. Tarragona: Arola, 2004

Saragossa i Pallarès, Lluís
Records de la meva vida. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1993

Solé Caralt, Joan
Diálogos con un aldeano: luchas íntimas de la generación del 1936. La Bisbal del Penedès: [l'autor], 1961

Tarragona, Josep Maria
Vidal i Barraquer: De la República al Franquisme. Barcelona: La Formiga d'Or, 1994

Tarrasa i Alvira, Josep Maria
Josep Maria Tarrasa, una vida: memòries per a llegir en veu alta. Tarragona: Club Maginet, 1995

Thomàs, Joan M.
José M. Fontana Tarrats biografia política d'un franquista català. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1997

Tous i Vallvé, Jordi
Antoni Andreu i Abelló correspondència política d'exili: 1938-1939: D'Estat Català al Front Nacional de Catalunya. Tarragona: Edicions El Mèdol, 1999

Tous i Vallvé, Jordi
Evarist Fàbregas i Pàmies (1868-1938): filantrop, financer i republicà catalanista reusenc. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1990

Tous i Vallvè, Jordi (ed.)
Lletres de batalla: Josep Gomis i Lluís Faiges, testimonis reusencs contra l'oblit. Tarragona: El Mèdol, 2003

Ventura i Solé, Joan
El Meu diari de guerra: 1937-1939. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV , 1987

COOPERATIVISME

Duch i Plana, Montserrat
La Cooperativa Obrera Tarraconense: consum, treball i lleure a Tarragona: 1904-1965. Tarragona: Cooperativa Obrera Tarraconense: El Mèdol, 1993

Gutiérrez, Agustí
Casa oberta: Un segle de Cooperativa Obrera Tarraconense 1904-2004. Tarragona: Silva Editorial, 2005

Piñana Edo, Marcel·lí
El Sindicat Agrícola de Riudoms: 1902-1940: De l'esperança a la por. Riudoms: Revista l'Om, 2004

Santesmases i Ollé, Josep
Els Inicis de l'associacionisme agrari a Vila-rodona: la Societat de treballadors agrícoles. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1990

Santesmases i Ollé, Josep
El Cooperativisme agrari a Vila-rodona: 1893-1939: Un exemple d'estructuració econòmica, social i política en la Catalunya vitivinícola. Vila-rodona: Centre d'Estudis del Gaià, 1996

Saumell Soler, Antoni
La Cooperativa Agrícola i Caixa Agrària de Llorenç del Penedès (1889/1936). Llorenç del Penedès: Cooperativa Agrícola de Llorenç del Penedès, 2003

Saumell Soler, Antoni
Viticultura i associacionisme a Catalunya: Els cellers cooperatius del Penedès: 1900-1936. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2002

Suñé Morales, Jordi
Miquel Mestre Avinyó i el cooperativisme a Torredembarra 1895-2004. Torredembarra: Patronat Municipal de Culrura, 2005

Teixidó Montalà, Jaume
«La Societat Agrícola de Cabra del Camp (1895-1936)» a: *Quaderns de Vilaniu: Miscel·lània de l'Alt Camp.* Valls: Institut d'Estudis Vallencs. Núm. 32 (1997, novembre); pàg. 51-75

XXIX Aniversari de la Cooperativa Obrera Tarraconense / [C. Oliva i Toda, Andreu Sans, Josep Sentís… (et al.)]. Tarragona: Cooperativa Obrera Tarraconense, 1933

GUERRA CIVIL

Bergadà i Escrivà, Àngel
Martirologi de la Conca: La persecució religiosa a la Conca de Barberà durant la revolta 1936-1939. Montblanc: Parròquia de Santa Maria, 1987

Duch i Plana, Montserrat
«Violència anticlerical durant la guerra: La persecució religiosa a la guerra» a: *La Guerra civil a Tarragona: Col·leccionable.* Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 17-22

Fernandez José, Xavier; Virgili Pons, Isidre
Paraules de guerra: Tarragona als papers de Salamanca. Tarragona: Arola Editors, 2006

Pagès, Pelai
«Reclusos de les comarques tarragonines a la presó model de Barcelona (1936-1939)» a: Piqué Padró, Jordi; Sánchez Cervelló, Josep (coord.): *Guerra civil a les comarques tarragonines (1936-1939)*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem d'Oliver del Camp de Tarragona, 1999; pàg. 95-106

Robert Cendra, Marcel·lí
A dos passos de la mort: tres testimonis de la persecució religiosa entre el 1936 i el 1939. Tarragona: [s. n.], 1988

Serra i Vilaró, Joan
Víctimas sacerdotales del Arzobispado de Tarragona durante la persecución religiosa del 1936 al 1939. Tarragona: [s. n.], 1948?

Anguera i Nolla, Pere
«Reus durant la guerra civil» a: *La Guerra a Tarragona: Col·leccionable*. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 130-136

Anton Clavé, Salvador
«Revolta i vida quotidiana a Vila-seca durant la guerra» a: *La Guerra a Tarragona: Col-leccionable*. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 114-120

Bigorra i Trill, Carme
«Actituts polítiques dels altafullencs durant la guerra i postguerra del 1936-39 segons els informes de la guardia civil de l'any 1947» a: *Recull Joan Antònio i Guàrdias*. Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", 1990; pàg. 115-149

Blanc i Canyelles, Francesc
«Quan Lluís Pundoda va ser alcalde i Lluís Amill el secretari» a: *Estudis altafullencs*. Altafulla: Centre d'Estudis d'Altafulla. Núm. 20 (1996); pàg. 101-148

Carreras Tarragó, Josep Maria
«La matança de Santa Coloma de Queralt; Procés i condemna de cinc veïns de santa Coloma» a: *La Guerra civil a Tarragona: Col·leccionable*. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 82-88

Carreras Tarragó, Josep Maria
Els tribunals populars de 1936: Procés de cinc veïns de Santa Coloma de Queralt. Santa Coloma de Queralt: Revista La Segarra, 1986

Carrión i Cubells, Joan Josep
«Riudoms 1936-1938: Notes a l'entorn de la vida quotidiana» a: *Lo Floc: Full informatiu del Centre d'Estudis Riudomencs "Arnau de Palomar"*. Núm. 80 (1986, juliol-agost); pàg. 4-10

Casas-Mercadé, Ferran
«Roda el món: [La guerra a Valls]» a: *La Guerra civil a Tarragona: Col·leccionable*. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 122-126

Cirera i Saló, Maite
«La Guerra civil a Salou» a: *Estudis de Salou: Recull*. Salou: l'Ajuntament. Núm. 1 (1996); pàg. 29-44

«Crónica del 18 julio 1936 al 31 diciembre 1940» a: *Crónica de Valls 1941: Decenario de Nuestra Señora de la Candela*. Valls: Imprenta E. Castells, 1941; pàg. [55-76]

Duch i Plana, Montserrat; Giné, Anna M.
«Constantí durant la guerra civil» a: *Estudis de Constantí*. Núm. 3 (1987); pàg. 97-127

Duch i Plana, Montserrat
«Del divuit de juliol als fets de maig: [L'Esclat de la guerra]» a: *La Guerra Civil a Tarragona: Col·leccionable*. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 9-16

Duch i Plana, Montserrat
«Mobilitzacions i solidaritat a la reraguarda: [De les milícies a l'Exèrcit Popular]» a: *La Guerra civil a Tarragona: Col·leccionable*. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 25-30

Duch i Plana, Montserrat
«Bombardeigs i defensa passiva a Tarragona: [Els bombardeigs a Tarragona]» a: *La Guerra civil a Tarragona: Col·leccionable*. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 41-46

Ferré i Bosch, Maria Antònia
«Guerra i revolució en la memòria popular» a: *Quaderns d'Història Tarraconense*. Tarragona. Vol. VIII (1989); pàg. 131-146

Florit i Bargalló, Josep
«Una altra raça: [La guerra a Valls]» a: *La Guerra civil a Tarragona: Col·leccionable*. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 122-126

Fontanals i Torroja, Marta
«Sarralencs a la guerra civil espanyola 1936-1939 / Marta Fontanals Torroja, Josep M. Vergès Bosch» a: *3r Recull de Treballs*. Sarral: Revista El Baluard, 2004; pàg. 15-52

González Huix, Francisco J.
El Asedio aéreo de Tarragona: 1937-1939. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1990

González Huix, Francisco J.
«Enero 1939: Un proyecto de desembarco en la zona Tamarit-Berà» a: *Estudis Altafullencs.* Núm. 16 (1992); pàg. 141-159

González Huix, Francisco J.
El Puerto y la mar de Tarragona durante la Guerra Civil: 1936-1939. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1995

González Huix, Francisco J.
«Tarragona, puerto del Consejo de Aragón durante la Guerra Civil (1936-1939)» a: *Recull Joan Antònio i Guàrdias.* Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", 1990; pàg. 99-114

González Huix, Francisco J.
«El torpedeamiento del vapor Navarra en aguas de Altafulla durante la guerra civil» a: *Estudis Altafullencs.* Núm. 12 (1988); pàg. 57-64

González Huix, Francisco J.
«El tráfico desconocido del último período de la Guerra Civil: Puerto de Tarragona, enero abril 1939» a: Recul*l Ignasi Mallol i Casanovas.* Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", 1991; pàg. 173-196

González Huix, Francisco J.
«El Primer período del control naval del comité de no intervención en el mar de Tarragona: abril mayo 1937» a: *Recull Roig i Bergadà 1864-1937.* Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", 1993; pàg. 221-234

Grau i Massó, Isidre
«La Guerra civil a Constantí: Noves aportacions» a: *Estudis de Constantí.* Constantí: Centre d'Estudis, l'Ajuntament. Núm. 13 (1997); pàg. 97-98

Grau i Pujol, Josep M.T.; Puig i Tàrrech, Roser
«El Cost humà de la guerra civil a la Selva del Camp: els morts al front de batalla (1936-1939)» a: *El Pontalt: Grup de Joves Verge de Paret Delgada.* La Selva del Camp. Any XIII, Núm.51 (1991, maig); pàg. 15-17

La guerra civil a Alcover (1936-1939). Alcover: Centre d'Estudis Alcoverencs, 2002

Íñiguez i Gràcia, David; Santacana i Mestre, Joan
Les fosses d'Albinyana. Guerra Civil. 1936/1939. Calafell: Llibres de Matrícula, 2003

Madariaga Fernández, Francisco Javier
Reus: Epicentre de la força aèria de la República: 1936-1939. Tarragona: Arola Editors, 2000

Manent i Segimon, Albert
«La Guerra civil a l'Aleixar: 1936-1939» a: Manent i Segimon, Albert: *Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*. *De 1936 a 1975*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999; pàg. 127-142

Manent i Segimon, Albert
«La guerra civil a quatre pobles de les muntanyes de Prades: L'Albiol, Capafonts, la Febró, la Mussara» a: Manent i Segimon, Albert: *Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*. *De 1936 a 1975*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999; pàg. 143-147

Manent i Segimon, Albert
La guerra civil i la repressió del 1939 a 62 pobles del Camp de Tarragona. Valls: Cossetània Edicions, 2006

Masdéu i Guitert, Joaquim M.
«Aproximació a la història recent de la Selva del Camp: la guerra civil 1936-1939» a: *Penell: Revista d'Història*. Reus. Núm. 1 (1984, abril); pàg. 125-143

Mayayo i Artal, Andreu
«Els Fets de Solivella, juliol de 1936» a: *L'Avenç: Revista d'Història*. Barcelona. Núm. 79 (1985, febrer); pàg. 34-39

Mayayo i Artal, Andreu
«La Revolució a la Conca de Barberà» a: *La Guerra Civil a Tarragona: Col·leccionable*. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 98-103

Mèlich i Martra, Jordi
«El Comitè antifeixista de Reus» a: *Col·loqui Internacional 2a. República Espanyola: Comunicacions presentades a les ponències I i II*. Tarragona: Departament d'Història contemporània de la Facultat de Filosofia i Lletres; pàg. 197-205

Montoliu, Miquel; Santacana i Mestre, Joan
Memòria de guerra: Calafell 1936-1939 . Calafell: [els autors?], 1998

Els morts del Baix Camp al front 1936-1939. Reus: Serveis Alternatius de Comunicació, 1987

Palau i Rafecas, Salvador
«Apunts per a la història de la Guerra Civil al municipi de Santa Coloma de Queralt: els seus caiguts" a: *La Segarra*. Santa Coloma de Queralt. Núm. 146 (1981, abril); pàg. 18-22

Palau i Rafecas, Salvador
«La guerra i la postguerra a Santa Coloma de Queralt: segona part» a: *Aplec de Treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*. Montblanc. Època I, Núm.7 (1985); pàg. 217-281.

Piqué i Padró, Jordi
La Crisi de la rereguarda: Revolució i guerra civil a Tarragona: 1936-1939. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Tarragona: Diputació de Tarragona, 1998

Piqué i Padró, Jordi
«Els reclusos del Preventori Judicial de Tarragona (1936 - 1939)» a: Piqué Padró, Jordi; Sánchez Cervelló, Josep (coord.): *Guerra Civil a les comarques tarragonines (1936-1939)*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 1999; pàg. 69-94

Piqué Padró, Jordi; Sánchez Cervelló, Josep (coord.)
Guerra Civil a les comarques tarragonines (1936-1939). Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 1999

Piqué Padró, Jordi
"Revolució a Tarragona" a: Solé Sabaté, JM (coord.) *Guerra Civil a Catalunya*. Barcelona: edicions 62, 2004; vol.1, p. 181-185

Prats i Batet, Josep Maria
«El Cost humà de la guerra civil (1936-1939) a la Conca de Barberà» a: *Aplec de Treballs*. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà. Núm. 13 (1995); pàg. 171-205

Rius i Morgades, Josep
El Baix Penedès: Resultats de la Guerra civil 1936-1939. Avantatges d'un diàleg respectuós i constructiu per aconseguir aquells nivells de convivència. El Vendrell: [s. n.], 1980

Ruart I Güixens, Jaume
"L'Aeròdrom del Vendrell i altres temes de la darrera guerra civil» a: *Miscel·lània penedesenca: 8enes Jornades d'Estudis Penedesencs 1995 (Sant Pere de Ribes)*. Vilafranca del Penedès: Institut d'Estudis Penedesencs. Núm. XXI (1995); pàg. 187-196

Sabaté i Alentorn, Jaume
Víctimes d'una guerra al Priorat (1936-19..). Barcelona: Rafael Dalmau, 2002

Salvador i Andrés, Lluís de
Tarragona sota les bombes: Crònica d'una societat en guerra 1936-1939. Edició, presentació i apunts biogràfics a cura de M. Elena Virgili Bertran. Valls: Cossetània Edicions, 2005

Sanchez Cervelló, Josep
"Els bombardejos sobre Tarragona" a: Solé Sabaté, JM (coord.) *Guerra Civil a Catalunya.* Barcelona: edicions 62, 2004; vol.2, p. 116-121

Santesmases i Ollé, Josep
«De les eleccions del 16 de febrer del 1936 a l'entrada dels "Nacionals". Notícies de les actes municipals de Vila-Rodona» a: *La Resclosa: Estudis de la Vall del Gaià.* Vila-rodona. Núm. 7 (2003); pàg. 101 – 140

Serra i Gras, Miquel
Bombes feixistes damunt Reus. Reus: [l'autor], 1994

Sifré, Francesc
«Montblanc i la Guerra» a: *L'Espitllera montblanquina: revista d'informació.* Montblanc. Núm. 55 (1986, juliol); pàg. 36-40; Núm.56-57 (1986, agost); pàg. 49-55

Vidiella Ramon, Alfons
El Vendrell: 1936-1939. Vilafranca del Penedès: Ramon Nadal editor, 2001.

MEMÒRIES INSTITUCIONALS I DE GESTIÓ

Banc de Reus
Memòria i balanç general 1932. Reus: Impremta Ferrando, 1934

Banc Mercantil de Tarragona
Memoria y balance. Tarragona: el Banc, 1933

Cambra Oficial de Comerç de Reus
Vida económica de Reus. Reus: Cambra Oficial de Reus, 1931-1935

Cambra Oficial de Comerç i Indústria de Valls
Memoria comercial correspondiente a los años 1930 y 1931. Valls: Impremta Castells, 1932

Instituto Nacional de Estadística
Reseña estadística de la provincia de Tarragona. Madrid: Instituto Nacional de Estadística, 1952. Inclou algunes sèries estadístiques entre 1931 i 1939.

Junta d'Obres del Port de Tarragona
Memoria sobre los actos más importantes de la Junta de Obras del Puerto de Tarragona. Tarragona: la Junta, 1931-1936

Mútua d'Accidents de Treball de Tarragona
Memòries. Tarragona: Impremta Pijoan, 1932-1935

Reddis. Societat d'assegurances contra els accidents de treball
Memòries 1934, 1935. Reus: Impremta Ferrando, 1936

Reus. Ajuntament
Presupuesto ordinario. Reus: l'Ajuntament, 1930-1932

Tarragona. Ajuntament
[Pressupostos, Liquidació comptes anyals]. Tarragona: l'Ajuntament, 1931-1934

Tribunal Tutelar de Menors (Tarragona)
Memoria. Tarragona: Tribunal Tutelar de Menores, 1932-1940

Vida económica de la provincia de Tarragona: Publicación de las Cámaras de Comercio, Indústria y Navegación de Tarragona, Reus, Tortosa y Valls [Tarragona (etc.): les Cambres], [1929-1935]

MONOGRAFIES

Bertran, Josep
Cambrils, Dictadura i República (1923-1939). Cambrils: Edicions de l'Ajuntament de Cambrils, 1989

Duch i Plana, Montserrat
República, reforma i crisi: El Camp de Tarragona 1931-1936. Tarragona: El Mèdol, 1994

Duch i Plana, Montserrat
Reus i el Baix Camp durant la II República. Reus: Centre de Lectura, 1989

Duch i Plana, Montserrat
«El Tarragonès durant la Segona República (1931-1936)» a: Olivé Serret, Enric (ed.): *El Tarragonès.* Tarragona: Diputació de Tarragona, 1989

Duch i Plana, Montserrat
«La Vila d'Alcover durant la Segona República: 1931-1936» a: *Centre d'Estudis Alcoverencs: Butlletí.* Alcover. Núm. 55 (1991, juliol-setembre); pàg. 10-30

Escoda Vilà, J.M.
Reus de la dictadura a la República. Reus: Centre de Lectura, 1979

Llop i Tous, Josep
De la segona república a la primera postguerra: la Canonja 1930-1944. La Canonja: Centre d'Estudis Canongins Ponç de Castellví, 2001

Mayayo i Artal, Andreu
La Conca de Barberà: 1890-1939: De la crisi agrària a la guerra civil. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1986; pàg. 281-481

Navais Icart, Joan; Samarra, Frederic
«La Segona República i la Guerra Civil» a: Anguera, Pere (dir.): *Història general de Reus*. Reus: Ajuntament de Reus, 2003, vol. 4

La Segona República a Tarragona a través de la premsa local. [Guia de lectura] Tarragona: Biblioteca Pública de Tarragona, 2006

«Les veus del silenci: II República, Guerra Civil, Revolució i postguerra a Roda de Berà» a: *Boi.* Roda de Berà: Centre d'Estudis Rodencs. Núm. 12 (2004, primavera); pàg. 7-16

Vidiella Ramon, Alfons
«Una nova època: de la Dictadura a la Guerra Civil» a: Belarte, M. Carme; Santacana Mestre, Joan (coord.): *Història del Vendrell.* Valls: Cossetània; El Vendrell: Ajuntament del Vendrell , 2004

Totes les *monografies locals* publicades des de 1979 inclouen referències a la Segona República. Algunes són molts breus, però d'altres s'estenen amb dades sobre eleccions, alcaldes, vida quotidiana, o bé ofereixen una perspectiva sintètica prou apreciable. Es poden destacar, entre altres:

Aguadé i Sordé, Jaume
Vilabella: Història i vida d'un poble. Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1990

Anglès i Soronellas, Josefina; Ventós Rodíguez, Joan Miquel
L'Aleixar. Valls: Cossetània Edicions, 2004

Biete Farré, Vicenç
Cabacés: un poble al peu de Montsant. Cabacés: l'Ajuntament, 1991

Corts Salvat, Joan Ramon; Toda Serra, Josep M.
Riudoms: 850 anys d'història, llengua i cultura. Valls: Cossetània Edicions, 2000

Cruañes i Oliver, Esteve
El Llibre de l'Arboç. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1985

Mèlich, Jordi; Gort, Ezequiel; Anguera, Pere
Aproximació a la història de Reus. Reus: l'Ajuntament, 1980, vol. 2

Porta Balanyà, Josep
Montblanc. Valls: Cossetània Edicions, 2000

Solé i Moreno, Marçal
Roda de Barà: notes històriques. Roda de Barà: Ajuntament de Roda de Berà, 2002

Informació gràfica

Anguera, Pere; Arnavat, Albert; Amorós, Xavier
Història Gràfica del Reus contemporani. Reus: l'Ajuntament, 1986, vol. 1

Centre d'Estudis del Gaià (Vila-rodona)
«De la República a la Dictadura: 1931-1945» a: *La Resclosa: Estudis de la Vall del Gaià*. Vila-rodona. Núm. 3 (1999); pàg. 123-140. Resum fotogràfic d'exposició de 1998

Martí Baiget, Josep
Valls: una memòria fotogràfica (1845-2000). Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 2000

Olivé i Serret, Enric; Piqué Padró, Jordi; Ricomà, Francesc Xavier
Tarragona: La imatge i el temps. Tarragona: l'Ajuntament, 1990

Olivé i Solanes, Josep Maria
Tarragona a través del temps. Tarragona: Gas Tarraconense, 1984

POBLACIÓ, TERRITORI I URBANISME

Anguera, Pere
Urbanisme i Arquitectura de Reus. Reus: Caixa de Pensions, 1988

Gort, Josep M.; Gort, Ezequiel
Reus: La formació d'una ciutat: Reconstrucció urbanística de Reus. Reus: l'Ajuntament, 1987

Iglésies i Fort, Josep
Com i per què fou reconeguda la Vegueria de Reus per la Generalitat de Catalunya *l'any 1933*. Reus: Unió de Botiguers de Reus, 1980

Iglésies i Fort, Josep
Delimitació del Camp de Tarragona. Reus: Llibreria Nacional i estrangera, 1930

Iglésies i Fort, Josep
Les comarques meridionals de Catalunya i la futura divisió territorial. Reus: Revista del Centre de Lectura, 1933

Iglésies i Fort, Josep
Síntesi de la població del Baix Camp a partir dels segle XVI. Reus: Centre de Lectura, 1980

Mezquida i Gené, Lluís Maria
«Trauma de la guerra en la configuración urbana» a: *Revista Técnica y de Información / Cámara Oficial de la Propiedad Urbana de la la Provincia de Tarragona.* Año II, núm. 4 (1961, dic.); pàg. 73-77

Mezquida i Gené, Lluís Maria
«Tarragona 1933-39: importante período de la historia urbana» a: *Revista Técnica de la Propiedad Urbana: Cámara Oficial de la Propiedad Urbana de la Provincia de Tarragona.* Año XXIII, núm. 32 (1982); pàg. 93-103

Nomenclator de las ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de población de España: Província de Tarragona. Madrid: Dirección Nacional de Estadística, [1940?]. Volums de 1930 i 1940

Recasens i Comes, Daniel
Mortalitat i natalitat a la ciutat de Tarragona. Tarragona: Gràfiques Forés, 1935

Relación de carreteras y caminos vecinales: Provincia de Tarragona Obras Públicas. Tarragona: Talleres Tipográficos Suc. de Torres & Virgili, 1934

Tort i Donada, Joan
«El Camp de Tarragona en les guies d'Iglésies-Santasusagna: 1929-1934» a: *Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya* (35a: 1989: Valls - Vila-rodona). Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1989. Vol. III; pàg. 31-41

POLÍTICA

Adell i Ferrer, Francesc
Deu mesos de revolució?: Recull d'articles publicats a "Llibertat" de Tarragona durant deu mesos de caos i de confusió revolucionària. Tarragona: F. Sugrañes Impressor, 1937

Anguera i Nolla, Pere
A bodes em convides: Estudis d'història social. Reus: Centre de Lectura, 1987

Anguera i Nolla, Pere
La consciència nacional a Reus en els segles XIX i XX. Reus: PSAN, 1978

Anguera i Nolla, Pere
Menjacapellans, conservadors i revolucionaris. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1991

Anguera i Nolla, Pere
«Dos testimonis inèdits dels fets d'octubre» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Els fets d'octubre*. Núm. 8 (1985); pàg. 35-37

Anguera i Nolla, Pere
«Consciència nacional i classes socials a Reus: 1868-1938» a: *Quaderns d'Història Contemporània.* Tarragona: Departament d'Història Contemporània, 1979. Núm. 1 (1979); pàg. 7-18

Anguera i Nolla, Pere
L'ombra de l'estel blanc: Estudis sobre el catalanisme polític. Lleida: Virgili & Pagès, 1989

Anguera i Nolla, Pere
«Notes per a la història del BOC POUM al Baix Camp» a: *Quaderns d'Història Tarraconense*. Tarragona. Vol. VI (1987); pàg. 101-120

Anguera i Nolla, Pere; Pérez Segura, Lluís-Miquel
«Polèmica guerra-revolució en els textos de J. Recasens i Mercadé» a: *Col·loqui Internacional 2a. República Espanyola: Comunicacions presentades a les ponències I i II.* Tarragona: Departament d'Història contemporània de la Facultat de Filosofia i Lletres; pàg. 3-25

Banqué i Martí, Josep
Comunistes i catalans / Josep Banqué i Martí; Edició i notes a cura de Joan Navais i Frederic Samarra. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2004

Boamusa, Francesc
Política i finances republicanes 1931-1939: Lluís Mestres i Capdevila: Comissari Conseller a Tarragona 1936-1937 i Director General de Finances de la Generalitat de Catalunya 1937-1939. Tarragona: El Mèdol, 1997

Buigues Vilar, Josep Carles
«Aproximació als fets de Maig del 1937 a Tarragona, a través de la premsa local» a: *Quaderns d'Història Tarraconense*. Tarragona. Vol VII (1988); pàg. 161-172

Campos i Terré, Sebastià
El 6 d'octubre a les comarques. Tortosa: Impremta Popular, 1935

Campos i Terré, Sebastià
El 6 d'octubre a les comarques. Tortosa: Cooperativa Gràfica Dertosense, 1987. Inclou dietari personal i llistat d'empresonats als vaixells del Port de Tarragona

Carod-Rovira, Josep-Lluís
»Altafulla electoral: 1931-1936» a: *Estudis Altafullencs* / Centre d'Estudis d'Altafulla. Núm. 2 (1978); pàg. 93-106

Clara, Josep
«Sobre la maçoneria tarragonina de la II República» a: *Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos de Catalunya* (35a: 1989: Valls - Vila-rodona). Valls: Institut d'Estudis Vallencs, 1989. Vol. II; pàg. 243-249

Climent, Luís
Rojos en Tarragona y su provincia. Tarragona: [l'autor], 1942

Diari de Tarragona: Suplement extraordinari: 14 abril 1931 - 14 abril de 1932: Amb motiu de l'aniversari de la proclamació de la República. Tarragona: Diari de Tarragona, 1932

Duch i Plana, Montserrat
«Aproximació a les causes de la guerra civil: [Vigílies de guerra]» a: *La Guerra Civil a Tarragona. Col·leccionable.* Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 2-8

Duch i Plana, Montserrat
«Catalanisme i cristianisme durant la II República: La Federació de Joves Cristians de Catalunya» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Església i societat.* Tarragona: Departament d'Història Contemporània, 1984. Núm. 6 (1984); pàg. 49-63

Duch i Plana, Montserrat
«Els Fets d'octubre a Tarragona» a: *Diari de la TV* [Suplement setmanal del *Diari de Tarragona*]. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986. (1986, 29 de novembre - 5 de desembre); pàg. 25-32

Duch i Plana, Montserrat
«Front d'esquerres al Camp de Tarragona» a: *Universitas Tarraconensis: Facultat de Filosofia i Lletres: Divisió Geografia i Història.* Tarragona. Vol. I (1982)

Duch i Plana, Montserrat
«La Polèmica de la llei de contractes de Conreu» a: *Col·loqui Internacional 2a. República Espanyola: Comunicacions presentades a les ponències I i II.* Tarragona: Departament d'Història contemporània de la Facultat de Filosofia i Lletres.; pàg. 387-398

Duch i Plana, Montserrat
«La Proclamació de la República» a: *Diari de la* TV [Suplement setmanal del *Diari de Tarragona*]. Tarragona: Diari de Tarragona, 1986. (1986, 15-21 de novembre); pàg. 9-16; (1986, 22-28 de novembre); pàg. 17-24

Ferré, Xavier
«Rovira i Virgili i els federalistes a Tarragona (1902-1932)» a: *Revista del Centre de Lectura de Reus.* Sisena època, núm. 54 (1999, juny); pàg. 4-6

Franqués i Garcia, Xavier; Queralt Montserrat, Josep Ma.
«Ideologia i programa dels homes de la Lliga Autonomista Republicana de Tarragona» a: *Col·loqui Internacional 2a. República Espanyola: Comunicacions presentades a les ponències I i II.* Tarragona: Departament d'Història contemporània de la Facultat de Filosofia i Lletres; pàg. 126-140

García Cazorla, Clara
«Documentación del Partido Sindicalista de Valls» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 183-184

Gavaldà i Torrents, Antoni
El Pensament agrari de l'anarquisme a l'Alt Camp: 1923-1939: El paper de Pere Sagarra i Boronat. Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV , 1986

Molins, Joaquim Maria
Elecciones y partidos políticos en la provincia de Tarragona: 1890-1936. Tarragona: Publicacions de la Diputació de Tarragona, 1985, 2 vol.

Navais Icart, Joan; Samarra, Frederic
L'extrema dreta al Reus republicà (1931-1936). Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2003

Navais Icart, Joan; Samarra, Frederic
Tres banderes i una revolució: L'anarcosindicalisme llibertari, el separatisme català i el comunisme dissident a Reus. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 2001

«Notícies de ERC a les comarques tarragonines» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 223-226

Pijuan i Domènech, Maria Rosa; Solé Parra, Ma. Del Carmen
«El Ressò a les comarques tarragonines del pensament de Marcel·lí Domingo» a: *Col·loqui Internacional 2a. República Espanyola: Comunicacions presentades a les ponències I i II.* Tarragona: Departament d'Història contemporània de la Facultat de Filosofia i Lletres; pàg. 233-244

Recasens i Mercadé, Josep (1883-1954)
Pobra Espanya!: Política, guerra, presons… Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1995

Santasusagna i Vallès, Joaquim (1899-1982)
Entre la Revolució i la guerra. Reus: Centre de Lectura, 1983

Valls documental: Publicació iniciada per la subcomissió de propaganda aprovada per la Comissió Central i publicada per l'Exm. Ajuntament. Valls: l'Ajuntament, 1932?

PREMSA

Anguera i Nolla, Pere; Cabré, Rosa
Ideologia i història dels diaris reusencs en català. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1979

Anguera i Nolla, Pere
«La Premsa satírica a Reus» a: Anguera i Nolla, Pere: *Societat, sociabilitat i ideologia a l'àrea reusenca.* Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1999; pàg. 170-176

Anguera i Nolla, Pere; Gavaldà i Torrents, Antoni; Pujadas, Xavier (editors)
La Premsa a la província de Tarragona durant la Segona República 1931-1936. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1996.

Bonillo Hoyos, Xavier
«Revista del Centre de Lectura: La cultura des dels ateneus 1920-1934» a: *L'Avenç*: Revista d'Història. Barcelona. Núm. 238 (1999, juliol-agost) (Plecs d'Història local); pàg. 47-49

Duch i Plana, Montserrat
«Notes sobre la premsa tarragonina durant la guerra: [Els bombardeigs a Tarragona]» a: *La Guerra civil a Tarragona: Col·leccionable.* Tarragona: Diari de Tarragona, 1986; pàg. 47

Gavaldà i Torrents, Antoni
«Els Artífexs del setmanari cenetista de guerra "Acció Sindical": Valls (1936-1939)» a: *Cultura.* Valls. Núm. 445 (1985, octubre); pàg. 14-20

García Cazorla, Clara
«Acción Sindical» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 187

Puig i Tàrrech, Roser; Grau i Pujol, Josep M.; Felip, Jaume
La Premsa i la història a la Conca de Barberà: 1889-1939. Montblanc: Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1995

Suárez, Marisa
«Llibertat: un diari tarragoní» a: *Kesse. Revista del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver.* Tarragona. Núm. 15 (1994, maig); pàg. 13-16; núm.16 (1994, desembre); pàg. 13

Virgili i Sanromà, Josep-Pau, 1895-1993
Tarragona i la seva premsa. Tarragona: Edicions de la Hemeroteca de la Caixa de Tarragona , 1980, 2 vol.

SINDICALISME

Artecho, Nieves
«Aproximación sociológica a la F.E.T.E (Sección Baix Camp): 1936-1938» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 81-87

Borrell, Montserrat; García Cazorla, Clara; Rius, Aurora
«Aproximació a la U.G.T. de Valls i comarca 1936-1938» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 69-78

Borrel i Figueras, Montserrat; Buigues Villar, Juan Carlos; Gutiérrez Albert, Antonio
«El Movimiento huelguista en Tarragona durante la República: Una aproximación: Visión General» a: *Col·loqui Internacional 2a. República Espanyola: Comunicacions presentades a les ponències I i II.* Tarragona: Departament d'Història contemporània de la Facultat de Filosofia i Lletres; pàg. 26-45

García i Blaví, Jordi
«Sindicat de defensa marítima de Tarragona U.G.T.» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 53-56

García Cazorla, Clara
«Libros de actas de la CNT de Valls: mayo de 1931 - mayo de 1939» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 177-179

García Cazorla, Clara
«Libro de actas de la Sociedad de Camareros y similares de Valls: 1928-1936» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 233-235

Gavaldà i Torrents, Antoni
«La Unió General de Treballadors a Valls en temps de guerra: 1936-1939» a: *Quaderns de Vilaniu: Miscel·lània de l'Alt Camp.* Valls: Institut d'Estudis Vallencs. Núm. 30 (1996, novembre); pàg. 69-116

Gavaldà i Torrents, Antoni; Recasens i Rovira, Maria
«La col·lectivitat agrícola de Vilabella durant la guerra (1936-1939)» a: *Recull Josep Maria Jujol i Gibert (1869-1949).* Tarragona: Estació de Recerca Bibliogràfica i Documental "Margalló del Balcó", 1999; pàg. 221-237

Muiños Villaverde, Maria Jesús
«Sindicato de obreros y empleados de la Junta de obras del puerto» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 59-65

«Notícies de la CNT a les comarques tarragonines: Maig de 1937» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 191-194

Sabanés, Anna
«La "Federación local de sociedades obreras de Tarragona": Aproximació a partir de les actes del període juliol 1931- abril 1934» a: *Quaderns d'Història Contemporània: Extra Revolució i Guerra Civil: Recerques a l'Arxiu Històric Nacional de Salamanca.* Núm. [6] (1983); pàg. 31-48

SOCIETAT, ENSENYAMENT I CULTURA

Anguera i Nolla, Pere
El Centre de lectura de Reus: una institució ciutadana. Reus: Edicions 62, 1977

Anguera i Nolla, Pere
Societat, sociabilitat i ideologia a l'àrea reusenca. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1999

Arnavat i Carballido, Albert
«La Palma: notes per a la història d'una societat recreativa reusenca: 1897-1939» a: *Penell: Revista d'Història.* Reus. Núm. 3 (1989, febrer); pàg. 165-175

Badia i Batalla, Francesc
«Els monuments i objectes d'interès artístic o històric desapareguts o destruïts l'any 1936 a Montblanc» a: *Aplec de Treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.* Montblanc. Època I, núm. 9 (1989); pàg. 87-122

Benito Cabré, Magí
Falles a Tarragona: Any 1933: Falla, l'Estació Central. Tarragona: Edicions de l'Ateneu de Tarragona, 1995

Callao i Costa, Manuel
«La Setmana Santa de Tarragona durant la Segona República: Algunes dades» a: *Setmana Santa Tarragona Germandat de Jesús Natzarè.* 2001; pàg. 39-41

Cardona de Barcelona, Pere
«Polèmica per la supressió de la processó de Divendres Sant de 1932» a: *Setmana Santa 2003.* Agrupació d'Associacions de Setmana Santa, 2003; pàg. 103-106

Comissió Municipal de Cultura. Ajuntament de Tarragona
El problema escolar a Tarragona. Tarragona: la Comissió, 1932

Descobreix els tresors: 70 anys de museus a Reus 1934-2004 / [Comissaris Marc Ferran, Jaume Massó]. Reus: Institut Municipal de Museus de Reus, 2004

Duch i Plana, Montserrat
«Notes per a l'estudi de la indigència popular en el Camp de Tarragona durant la II República» a: *Universitas Tarraconensis.* Tarragona: Facultat de Filosofia i Lletres: Divisió Geografia i Història. Tarragona, 1986

Duch i Plana, Montserrat
«Anys trenta. Salut i indigència popular al Camp de Tarragona» a: *Universitas Tarraconensis.* Tarragona: Facultat de Filosofia i Lletres: Divisió Geografia i Història. Vol. VII. Tarragona, 1985; pàg. 127-141

Ferrer i Bosch, Maria Antònia; Dasca i Roigé, Andreu; Rovira i Soriano, Jordi
CL Anys de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense: una aproximació a la seva història (1844-1994). Tarragona: Reial Societat Arqueològica Tarraconense, 1994

Fort i Cogul, Eufemià
Santes Creus de l'exclaustració ençà: la gestió dels organismes que n'han tingut la tutela. Santes Creus: Patronat del Reial Monestir de Santes Creus, 1972

Gavaldà i Torrents, Antoni
«L'Escola a l'inici de la guerra a poblacions del mig Gaià: Bràfim, Vilabella i Vila-rodona» a: *La Resclosa: Estudis de la Vall del Gaià.* Vila-rodona. Núm. 4 (2000); pàg.75-99

Gavaldà Torrents, Antoni
«Els inicis de l'Escola en temps de guerra al Partit Judicial de Valls» a: *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Vol. XII (2001); pàg. 53 - 84

Gavaldà i Torrents, Antoni
«Les colònies i les semicolònies escolars a Valls, durant la Segona República. Les concepcions ideològiques. L'organització teòrico-pràctica i els resultats» a: *Quaderns de Vilaniu: Miscel·lània de l'Alt Camp.* Núm. 16 (1989, novembre); pàg. 3-25

Lloret i Ordeix, Pere
El Patronat i la Comissaria de la Restauració del Monestir de Santes Creus: 1932-1938. Santes Creus: Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, 1978

Magriñá Salvat, Cristina
«L'Escola Normal del Magisteri Primari de Tarragona durant la segona república (1931-1936). Primera aproximació» a: *Comunicació educativa: Revista d'Ensenyament de les comarques meridionals de Catalunya.* Tarragona: Àrees de Didàctiques Específiques de la Universitat Rovira i Virgili. Any XI, núm. 15 (2002, abril); pàg. 33-36

Massó i Carballido, Jaume
«Notes sobre el salvament del patrimoni artístic religiós a Reus i Tarragona» a: Piqué Padró, Jordi; Sánchez Cervelló, Josep (coord.): *Guerra Civil a les comarques tarragonines (1936-1939).* Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 1999; pàg. 243-266

Massó i Carballido, Jaume
Patrimoni en perill. Notes sobre la salvaguarda dels béns culturals durant la guerra civil i la postguerra (1936-1948). Reus: Edicions del Centre de Lectura, 2004

Mezquida i Gené, Lluís Maria
«La Congregación 1931-39» a: *La Sang: Portaveu de la R. i V. Congregació de la Puríssima Sang de N. S. Jesucrist i de la Santíssima Verge de la Soletat.* Núm. 10 (1993); pàg. 19-26

Los Monumentos arqueológicos y tesoro artístico de Tarragona y su provincia durante los años 1936-39: Memoria de la Real Sociedad Arqueológica tarraconense. Tarragona: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense, 1942

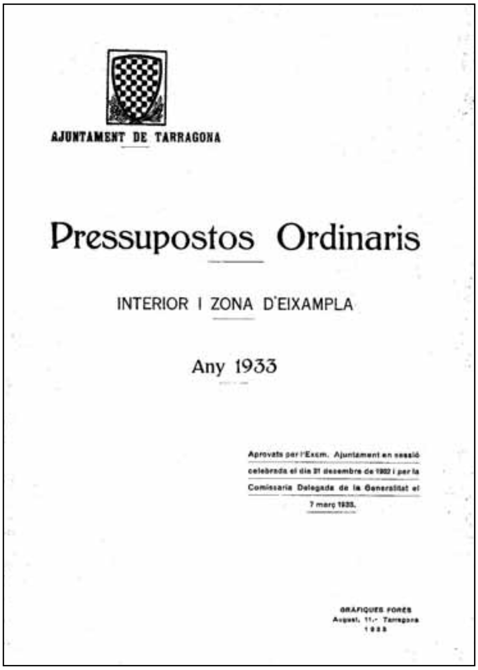
Ortueta, Elena de
De l'erudit al turista. Inici de la projecció del patrimoni artístic i cultural de Tarragona (1834-1933). Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2004

Per la restauració del Monestir de Poblet / [Pòrtic de Tomàs Roig i Llop]. Barcelona: Ràdio Associació de Catalunya, 1935

Solà i Gussinyer, Pere
Itineraris per la sociabilitat meridional catalana: L'Associacionisme i la cultura popular a la demarcació de Tarragona: 1868-1964. Tarragona: Diputació de Tarragona, 1998

Solé i Aubia, M. Montserrat
«Acció social del Centre Republicà de Santa Coloma de Queralt: 1873-1939» a: *Aplec de Treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.* Montblanc. Època I, núm. 9 (1989); pàg. 213-236

Zamora i Escala, Jaume Enric
«El Monestir de Poblet i el salvament dels arxius a la Conca de Barberà durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939)» a: *Aplec de Treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.* Montblanc. Època I, núm. 21 (2003); pàg. 279-308

AJUNTAMENT DE TARRAGONA

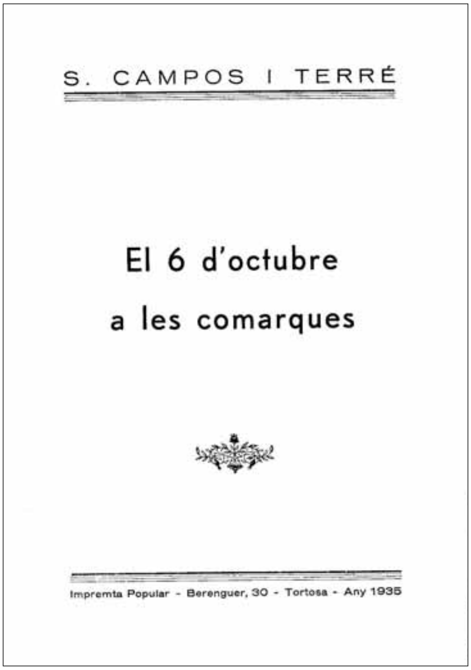
Pressupostos Ordinaris

INTERIOR I ZONA D'EIXAMPLA

Any 1933

Aprovats per l'Excm. Ajuntament en sessió celebrada el dia 21 desembre de 1932 i per la Comissaria Delegada de la Generalitat el 7 març 1933.

GRÀFIQUES FORÉS
August, 11.- Tarragona

S. CAMPOS I TERRÉ

El 6 d'octubre a les comarques

Impremta Popular - Berenguer, 30 - Tortosa - Any 1935

Els documents de Tarragona i de la comarca del Tarragonès que encara resten a l'Arxiu General de la Guerra Civil de Salamanca

JORDI PIQUÉ PADRÓ

1. Introducció

Avui, dimarts dia trenta-u de gener de 2006, abans de lliurar el present article, les cinc-centes caixes, amb els dissortadament anomenats «papers de Salamanca», han ingressat en els dipòsits documentals de l'Arxiu Nacional de Catalunya a Sant Cugat del Vallès. Certament, és una bona notícia. Tanmateix, no puc deixar de sentir una sensació agredolça, si més no, ambivalent.

Les cinc-centes caixes contenen una part dels documents d'arxiu generats i rebuts per la Generalitat Republicana en l'exercici de les funcions que li eren pròpies, entre 1931 i 1939. Per tant, ni són papers ni són de Salamanca. Aquest conjunt de documents, però, només és una petita part de l'enorme massa documental, aproximadament unes cent seixanta tones, que fou espoliada per l'exèrcit franquista entre l'estiu de 1939 i inici de 1940.

Durant els primers mesos de la Guerra Civil, guerra que cal recordar fou provocada per la rebel·lió militar contra el règim republicà legalment establert, era habitual que quan les tropes sollevades en el seu avanç anaven ocupant diferents poblacions de la zona que es mantenia fidel, els escamots de la falange, al mateix temps que es dedicaven a exercir la repressió a l'ample, també encenien fogueres purificadores on cremaven la premsa, els llibres i els arxius propietat dels partits polítics, sindicats, associacions o entitats que no s'havien adherit des del primer moment al cop d'estat.

Com en d'altres ocasions durant la guerra, en aquest aspecte, la intervenció dels nazis alemanys en el bàndol franquista també fou decisiva. Els agents de la Gestapo, que ja feia uns quants anys que exercien una repressió rigorosa, sistemàtica, amb molt d'ofici i gairebé de forma científica, restaven astorats davant la pràctica primitiva dels colpistes espanyols, una acció, la de cremar els arxius de l'enemic, que més aviat recordava les revoltes carlines del segle XIX.

Així, doncs, advertits i assessorats pels alemanys, el vint-i-set d'abril de 1938 el franquistes creaven la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos. Per tant, aquest servei va entrar en funcionament en una data força tardana, divuit mesos després de l'inici del conflicte bèl·lic; a mitjan abril de 1938, quan les tropes franquistes ja havien ocupat Lleida, Gandesa, Ascó, Flix, Ulldecona i Alcanar, i a Tortosa s'aturaven a la vora dreta de l'Ebre. Catalunya quedava definitivament aïllada de la resta de la zona republicana i la seva ocupació total era qüestió de mesos.

Aquest nou organisme, la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos tenia la funció de requisar tota la documentació necessària i útil per poder proporcionar informació relativa a les persones sobre les quals s'havia d'exercir la repressió un cop guanyada la Guerra. És a dir, una informació que havia de servir per poder provar que centenars de milers de persones no combregaven amb el nou règim.

Era una operació militar, de guerra, que es va dur a terme de forma meticulosa i que fou realitzada amb eficàcia. Val a dir, però, atès que és força significatiu, que aquesta operació es va programar al detall just abans d'iniciar la campanya sobre Catalunya. És cert que el mètode de treball d'aquest organisme servirà i s'aplicarà després, quan s'ocupen València i Madrid, però serà a Catalunya on es demostrarà tota la seva capacitat.

El membres del servei encarregat de l'espoli disposaven d'unes llistes on es relacionaven totes les organitzacions polítiques i sindicals, els diaris, les conselleries i departaments oficials, els ajuntaments, les organitzacions marxistes, d'esquerres, nacionalistes o catalanistes, els centres d'instrucció pública, les organitzacions juvenils i infantils, les casernes militars, les audiències provincials i els diferents tribunals de justícia, així com els polítics i les personalitats del món cultural de Catalunya. És a dir, a priori, disposaven dels noms i les adreces de tots aquells que representaven la Catalunya republicana, o si més no, de tots aquells que representaven la Catalunya que no s'havia sotmès al jou franquista.

El servei comptava amb sis equips formats per més d'un centenar de persones organitzades en tasques d'oficina, equips de recollida, conductors, treballadors de magatzem i personal de guàrdia. També hi col·laboraven la policia, la Falange i altres serveis de l'Estat franquista, com els de Recuperació Artística i el de Propaganda.

Així, doncs, entre la data de la seva creació el vint-i-set d'abril de 1938 i el juny de 1939, el servei va realitzar 1.400 escorcolls arreu de Catalunya. El resultat fou que hi havia tanta documentació requisada que fins i tot es va pensar inicialment de crear un centre a Barcelona per arxivar-la. Finalment, però, es va decidir el seu trasllat en un comboi de ferrocarril, atès que no hi havia suficients camions per traslladar el resultat de l'operació: més de 3.500 sacs de documentació, unes cent seixanta tones.

Un cop descartada Barcelona com a ciutat per dipositar aquella enorme massa documental, les saques foren traslladades a Salamanca i instal·lades a l'antic convent de San Ambrosio, al cor de l'Espanya nacional. En aquest lloc, tota la documentació requisada de la zona republicana, entre la qual hi havia la procedent de Catalunya, fou posada a disposició del Tribunal de Represión de la Masoneria y el Comunismo, el qual la classificà segons la seva utilització per donar suport a les acusacions sobre milers de persones que es trobaven amb causes obertes.

La classificació de la documentació duta a terme per ordre del tribunal només seguia el criteri de les causes iniciades pels tribunals militars la qual cosa, d'una banda, representà la disgregació de la unitat dels fons documentals, i, de l'altra, va permetre la destrucció o els robatoris de documents que no eren considerats útils per a l'acusació.

El Tribunal fou suprimit l'any 1963 i el dipòsit del convent de San Ambrosio fou posat a disposició d'alguns investigadors tot i que de forma molt precària. No fou fins l'any 1979 quan per Ordre ministerial es creà l'arxiu de Salamanca integrat a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid. Era una mena de delegació a la ciutat del Tormes que portava el nom afegit de Sección Guerra Civil.

Per a traslladar el resultat dels 1.400 escorcolls registrats arreu de Catalunya pel personal de la Delegación del Estado para la Recuperación de Documentos foren necessaris diversos camions i dotze vagons de ferrocarril. Ara, per al retorn, només ha calgut disposar de dues furgonetes blanques que, per prudència i seguretat, han viatjat de nit i gairebé han

arribat al seu destí, sense previ avís i amb absoluta discreció, després de dotze dies i una aturada forçosa a Madrid.

Han passat seixanta-set anys des de l'espoli de la documentació, trenta-un anys des de la mort del dictador, vint-i-nou anys des de les primeres eleccions democràtiques a Espanya. Un Estat espanyol democràtic amb governs espanyols de diferent color polític: Unió de Centre Democràtic (1977-1982), Partit Socialista Obrer Espanyol (1982-1996), Partit Popular (1996-2004) i, finalment, dos anys més d'un govern socialista.

La reclamació des de Catalunya d'aquests documents es remunta a final de 1976, abans de les primeres eleccions democràtiques, quan Marcel·lí Moreta, diputat delegat de la Biblioteca de Catalunya donava comptes en el Ple de la Diputació de Barcelona de les gestions iniciades per tal de recuperar els documents d'arxiu de la Generalitat Republicana. Posteriorment, aquesta primera acció ha estat seguida de nombroses actuacions, interpel·lacions i proposicions no de llei, tant al Parlament de Catalunya, com al Senat i al Congrés dels Diputats, promogudes per diferents grups polítics.

L'any 1995 el Ministeri de Cultura creà la Junta Superior de Archivos i, posteriorment, un Patronat que havia de regir l'Arxiu de Salamanca. En ambdós casos, les diferents solucions aconsellades i aprovades per aquests òrgans constituïts per l'Administració central foren desestimades.

A Catalunya, poc després, l'octubre de 2002, s'iniciaven diferents mobilitzacions ciutadanes impulsades per la imprescindible, laboriosa i constant Comissió de la Dignitat, actuacions cíviques que s'han anat desenvolupant fins ara i que, sortosament, encara continuen.

És obvi que sense fonts documentals no hi ha història. Per tant, la importància del patrimoni cultural i, en concret, del patrimoni documental, és evident, especialment pel que fa a les nacions sense estat, com és el cas de Catalunya. En aquest sentit, la recuperació del nostre patrimoni documental, tot just el que fou generat durant la primera experiència autonòmica catalana, adquireix una significació especial.

Possiblement, l'any 1939, el segrest de les 3.500 saques de documentació catalana no tenien només com a objectiu la repressió sobre les persones que es mantingueren fidels a la República. També podia haver-hi un intent d'esborrar les proves documentals que reflectien l'existència d'una Catalunya autònoma, tant pel que fa a l'àmbit polític com al cultural i a l'associatiu. Recordem-ho: sense documents no hi ha història i sense història es perd un dels fonaments bàsics de la nostra identitat nacional.

Així s'entén, no només a Catalunya sinó en el món. Més de cinc-cents catedràtics i professors de dues-centes cinc universitats de quaranta-set països, així com d'altres personalitats significatives del món de la cultura, la política, la història i l'art, varen signar la declaració promoguda per la Comissió de la Dignitat. En ella es reclamava la devolució a Catalunya, sense més dilacions, dels fons documentals de diverses institucions catalanes –no només de la Generalitat– que, des de 1939, es troben a Salamanca.

D'altra banda, tant la UNESCO com el Consell Internacional d'Arxius han promulgat directrius sobre com cal compensar aquestes confiscacions de documentació, tant en el cas de guerres entre estats com de conflictes dintre d'un estat. Les guerres i, especialment les del segle XX han provocat destrucció i desplaçaments il·legítims de documentació. Situació que ara a l'inici del tercer mil·leni encara perdura. Els darrers conflictes de Bòsnia (bom-

bardeig de la Biblioteca - Arxiu de Sarajevo), Kosovo (eliminació sistemàtica dels registres històrics i administratius) i Palestina (destrucció dels arxius de l'Autoritat Nacional Palestina a Ramala) ho corroboren.

El 18 de maig de 2004, el Congrés sorgit després de les eleccions del mes de març va fer un mandat al nou govern socialista per iniciar un diàleg amb la Generalitat de Catalunya per tal d'arribar a un acord. Es creà una comissió d'experts, integrada per juristes, historiadors i arxivers, les conclusions de la qual, en bona part foren assumides pel Consell de Ministres del 15 d'abril de 2005.

Després, tot això ha quedat formalitzat en la Llei del 15 de setembre de restitució a la Generalitat de Catalunya dels documents confiscats en motiu de la Guerra Civil Espanyola, la qual cosa ha permès la transferència de les cinc-centes caixes a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

L'aspecte més positiu de la Llei és el reconeixement de l'espoli franquista i la restitució de la documentació generada per la Generalitat de Catalunya i el Parlament de Catalunya. Per motius legals, la recuperació de la documentació sostreta a Catalunya és un dret de justícia que ara, finalment, troba compliment. D'altra banda, la devolució per part d'un govern central democràtic de la documentació segrestada per un govern feixista i dictatorial esdevé una reparació històrica que ara troba la seva compensació.

Tanmateix, els aspectes menys favorables són els requisits i procediments per a demanar el retorn dels documents de particulars i entitats privades (cal la identificació prèvia dels documents i acreditar la titularitat). Altrament, per al retorn dels documents espoliats als ajuntaments, el procediment per regular el seu retorn es posposa a la futura Llei de la memòria històrica per a la qual es va crear una comissió el 18 d'octubre de l'any 2004 i, ara, encara no es possible preveure quan es presentarà.

És cert que durant el franquisme, com apunta Josep Cruanyes, gairebé un 90% del conjunt documental espoliat, és a dir aproximadament unes 140 tones, fou destruït i convertit en pasta de paper. Per la qual cosa, cal suposar que de tot el patrimoni documental català traslladat els anys 1939 i 1940, ja només es conservaven a Salamanca unes 16 tones. Així, doncs, a banda de les cinc-centes caixes recentment retornades, encara resten a Salamanca centenars de milers de documents generats o rebuts a Catalunya.

A tall d'exemple, a continuació, sense cap voluntat de ser exhaustius, es relacionen els documents de la ciutat de Tarragona i de la comarca del Tarragonès que, després del retorn del dia 31 de gener, continuen dipositats a l'Arxiu de la Salamanca. És a dir, una relació prou aproximada, tot i que no completa atesa la disbauxa dels inventaris de Salamanca, de la documentació d'ajuntaments, partits polítics i sindicats, així com d'associacions i particulars.

Cal esmentar que la majoria dels exemplars de les publicacions periòdiques espoliades, especialment el *Diari de Tarragona* i *Llibertat*, porten el segell oficial de l'Ajuntament de Tarragona. Per tant, seixanta-set anys després, aquests números dels principals diaris de la ciutat continuen mancant a la Biblioteca Hemeroteca Municipal.

Certament, hagués estat més fàcil retornar la totalitat dels documents catalans que foren confiscats i que encara restaven a Salamanca. Però no ha pogut ser. Les institucions i la societat civil catalanes, amb la Comissió de la Dignitat al capdavant, no volen ni poden donar el tema per resolt. Només cal esperar que no s'hagi d'esperar set dècades més.

2. Relació de documents

Secció políticosocial - Barcelona

Lligall 7

CNT-UGT. Relació d'informes polítics d'agents del Cos d'Investigació i Vigilància realitzat pel Consejo de Obreros y Soldados y demás cuerpos similares. (març 1937) (25 doc.)

Lligall 140

CNT-AIT. Comitè Comarcal del Tarragonès. Correspondència. (1936-1937) (18 doc.)

Lligall 230

UGT. Correspondència, actes de constitució, relacions d'afiliats i documentació adreçada a la Federació Local de Societats Obreres de Tarragona relativa als següents sindicats: Sindicat d'Infermers, Sindicat de Militars Retirats, Associació Professional de Periodistes, Sindicat del Transport Marítim, Secció Fusters, Societat d'Obrers del Port, Societat de Cambrers i Cuiners, Sindicat de Picapedrers, Secció de Miners, Sindicat de Metallúrgics, Sindicat de Funcionaris d'Hisenda i Comitè d'Enllaç CNT-AIT. (125 doc.)

UGT. Societat de Treballadors de la Terra. Actes de confiscació de la propietat rústica del terme municipal de Tarragona. (agost - setembre de 1936) (38 doc.)

UGT. Documentació de la Federació Comarcal del Tarragonès relativa a notícies, actes, informes i nomenaments de la Defensa Marítima de Pescadors, del Comitè Gastronòmic, del Sindicat de Funcionaris d'Hisenda, del Sindicat d'infermers. Acta i nomenaments de la reunió del Sindicat de Treballadors de la Terra de Tarragona. (63 doc.)

Lligall 231

UGT. Constitució del Sindicat d'Obrers del Camp de la Canonja (1931) (1 doc.) Correspondència i circulars del Consejo Obrero del Sindicato Nacional Ferroviario de Tarragona. (127 doc.)

Lligall 304

Documentació relativa a la constitució d'ajuntaments de la comarca del Tarragonès (octubre de 1936 - març de 1937). (65 doc.)

Lligall 368

UGT. Acta de confiscació i inventari de l'edifici de les Germanes de la Companyia de Santa Teresa de Jesús de Tarragona (juliol de 1936). (8 doc.)

UGT. Llibre d'Actes de la Federació Comarcal de Sindicats (setembre de 1937 - octubre de 1938). (76 pàg.)

Lligall 462

UGT. Circulars, correspondència i estatuts de la Federació Comarcal de Societats Obreres (febrer - juny de 1937). (35 doc.)

UGT. Estatuts i llibre d'actes de l'Organització Telefònica Obrera Espanyola de Tarragona. (62 pàg.)

UGT. Circulars de la Federació Local de Societats Obreres. (21 doc.)

Lligall 483

UGT. Consejo Obrero del Sindicato Nacional Ferroviario de Tarragona. (30 doc.)

UGT. Circulars de la Federació Local de Societats Obreres de Tarragona (juliol - setembre de 1937). (12 doc.)

Lligall 487

Ajuntament de Tarragona. Governació. Expedients de destitució de consellers dels partits de dretes i substitució pels suplents de les llistes dels candidats d'esquerres. (03.08.1936) (8 doc.)

Ajuntament de Tarragona. Governació. Expedient de constitució del nou Ajuntament. (22.10.1936) (6 doc.)

Ajuntament de Tarragona. Governació. Relació de canvis de noms de carrers i salutes adreçats a l'alcalde Joaquim Fort. (octubre de 1936) (42 doc.)

Lligall 501

UGT. Llibre d'Actes de la Delegació a Tarragona de l'Associació de Funcionaris de la Generalitat de Catalunya. (setembre de 1936 - setembre de 1937) (62 pàg.)

Lligall 514

Joventuts Llibertàries. Correspondència rebuda pel Comitè Comarcal. (abril - octubre de 1937) (24 doc.)

Lligall 606

Fitxes de mestres de la província de Tarragona afiliats a la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament (FETE). (125 doc.)

Lligall 803

UGT. Llibre de socis de la Secció de Pintors i documentació de la Societat de Xofers. (29 pàg.)

Lligall 844

UGT. Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament (FETE). Acta de constitució de la secció local i documentació del Comitè Comarcal del Tarragonès: actes, proposta de destitució de mestres i relació d'afiliats. (27 doc.)

Lligall 848

CNT-UGT. Actes de confiscació dels Serveis Elèctrics Unificats de Catalunya. Control de les centrals elèctriques del Catllar i Puigdelfí. (46 doc.)

Lligall 850

UGT. Llibre d'actes de la Federació Local de Societats Obreres de Tarragona. (juliol de 1931 - març de 1934) (74 pàg.)

Lligall 886

UGT. Correspondència i informes del Comitè de la Guàrdia Nacional Republicana, de la Societat d'Obrers Vaquers i Cabrers i del Sindicat de Mosaistes, Porlandistes i Pedra Artificial. (24 doc.)

UGT. Constitució del sindicat Peons del Ram de la Construcció. Carta de la Societat de Treballadors de la Terra del Catllar. (4 doc.)

Lligall 895

UGT. Correspondència de la Federació Local i acta del Sindicat de Ferroviaris del 9 de juliol de 1938. (8 doc.)

UGT. Llibre d'Actes de la Federació Local de la UGT de Reus. (octubre de 1936 - juny de 1937) (160 pàg.)

UGT. Correspondència de la Societat d'Obrers Boters de Reus i Tarragona. (21 doc.)

Lligall 908

UGT. Correspondència diversa i carta de la Cooperativa Agrícola de Vilallonga. (9 doc.)

Lligall 916

UGT. Actes de constitució i llistes d'afiliats dels sindicats: Federació Tabaquera, Sindicat de Treballadors de l'Estat, Sindicat d'Empleats Tècnics de Correus, Organització Telefònica Espanyola i Obrers Vaquers i Cabrers, Associació d'Esquiladores i Secció de Guixaires. (58 doc.)

Lligall 918

CNT. Estadística sindical i política de la comarca del Tarragonès. (10 doc.)

UGT. Actes de constitució de sindicats de Tarragona amb una relació de membres dels comitès directius i el nombre de socis: Sindicat la Unió de Cuiners, Cambrers i similars; Sindicat de Picapedrers; Sindicat Minero i Barrenero; Sindicat de Professions Liberals; Unió Obrera de Reposters i Pastissers de Tarragona; Militars Retirats Antifeixistes; Associació de Funcionaris d'Hisenda; Associació Constructors de Calçat; Societat de Dependents Barbers i Perruquers La Única. Actes de constitució de sindicats d'Altafulla, Salou, Tamarit, Torredembarra, Vespella, Vilallonga i Vila-seca. (53 doc.)

UGT. Actes de constitució del Sindicat La Naval, de la Societat d'Obrers i Empleats de les Obres del Port de Tarragona i de la Societat de Remitgers La Defensa Marítima. Actes del Sindicat de Defensa Marítima. (maig de 1936 - octubre de 1938) (25 doc.)

UGT. Llibre d'actes de la Societat Tipogràfica de Tarragona. (1914-1920) (87 pàg.)

Lligall 945

UGT. Llibre d'Actes de la Federació Espanyola de Treballadors de l'Ensenyament. (març de 1937 - febrer de 1938) (108 pàg.)

Lligall 1060

CNT. Documentació de la Col·lectivitat Agrícola de Vila-seca. (juliol 1937) (3 doc.)

LLIGALL 1093

UGT. Actes de constitució de sindicats de Treballadors de la Terra amb el nombre de socis i la relació de dirigents de les següents poblacions: la Canonja, Constantí, el Catllar, el Morell, la Nou de Gaià, Pallaresos, Perafort, Puigdelfí, Renau, la Secuita, Salomó, Tamarit, Torredembarra, Vespella. (agost - novembre de 1936) (53 doc.)

LLIGALL 1094

CNT. Correspondència del Sindicat Únic de la Metal·lúrgia de Tarragona. (novembre - desembre de 1937) (5 doc.)

Carta del Sindicat d'Obrers del Camp de la Canonja (1 doc.)

LLIGALL 1170

Joventuts Llibertàries de Tarragona. Correspondència (setembre - novembre de 1937) (3 doc.)

FAI. Comitè Comarcal de Tarragona. Correspondència. (25 doc.)

Entesa Republicana de les comarques tarragonines. Correspondència. (1930) (79 doc.)

UGT. Comitè d'intervenció de la Secció de Xofers de Tarragona «Taxis Col·lectius». (65 doc.)

LLIGALL 1182

Actes de la Societat d'Obrers i Empleats del Port de Tarragona. (1932-1933) (75 pàg.)

LLIGALL 1185

CNT. Llibre d'Actes del Sindicat Obrer de la Indústria Tèxtil de Torredembarra (7 doc.)

LLIGALL 1210

UGT. Federació Local de Societats Obreres. Correspondència enviada per diferents sindicats (8 doc.)

LLIGALL 1213

UGT. Llibre d'Actes del Sindicat de Guixaires. (agost - novembre de 1937) (5 doc.)

Lligall 1282

UGT. Federació Local de Societats Obreres. Circulars, correspondència i un carnet d'afiliat al CADCI (8 doc.)

Lligall 1285

Cercle Republicà Radical de Tarragona. Correspondència i propostes de socis. (1931-1934) (56 doc.)

UGT. Relació d'afiliats del Sindicat del Transport Marítim (6 doc.)

Lligall 1287

Joventut Federal de Tarragona. Llibre d'Actes (maig de 1932 - juny de 1936) (60 pàg.)

CNT. Acta de constitució i estatuts del Sindicat Únic de l'Ensenyança i Professions Liberals de Tarragona (7 doc.)

Lligall 1317

UGT. Correspondència rebuda per la Societat Tipogràfica de Tarragona. (2 doc.)

Lligall 1322

CNT-AIT. Correspondència del Sindicat d'Indústries de la Construcció, Fusta i Decoració. (gener 1938) (8 doc.)

Lligall 1331

UGT. Comitè Comarcal: estadística de la Junta Municipal Agrària de Vilallonga, informe del Sindicat d'Obrers del Camp de la Nou de Gaià, constitució del Sindicat Agrícola de la Canonja, informe de l'aturada dels pescadors de l'agost de 1937 i correspondència diversa de la Federació Local de Societats Obreres. (25 doc.)

UGT. Actes i correspondència dels sindicats agrícoles de Bonastre, Constantí, Creixell, el Morell i Torredembarra, i de la Federació Comarcal de la UGT (59 doc.)

Lligall 1352

CNT. Secció de Vigilants Nocturns de Tarragona. (28 doc.)

Ajuntament de Tarragona. Correspondència rebuda per l'alcalde de Tarragona, Ramon Boronat Pontons, sobre la campanya Segell Pro - infància i sobre la construcció de refugis. (abril - agost de 1937) (20 doc.)

Lligall 1373

UGT. Llibre d'Actes de la Societat Obrera d'Obrers i Empleats de la Junta d'Obres del Port de Tarragona. (setembre 1936 - juny 1937) (70 pàg.)

UGT. Federació Comarcal de Societats Obreres. Circulars. (16 doc.)

Lligall 1387

ERC. Afiliats de Bonastre, Roda de Berà i Salomó (6 doc.)

Lligall 1388

CNT-UGT. Actes i correspondència rebuda pel Comitè d'Enllaç del Magisteri de Tarragona. Relació dels afiliats al Sindicat Nacional de Mestres de Tarragona. (46 doc.)

Lligall 1422

Ajuntament de Tarragona. Actes de la Comissió de Govern (03.01.38-25.11.38). Informe de la Comissió d'Administració i Control de la Propietat Urbana de Tarragona. Actes del Comitè Local del Segell Pro-Infància. (204 doc.)

Lligall 1426

Joventut Federal d'ERC. Correspondència diversa de les comarques tarragonines. (gener - juliol de 1936) (62 doc.)

Lligall 1434

UGT. Documentació del Consejo Obrero Norte del Sindicato Nacional Ferroviario. (novembre de 1936 - febrer de 1938) (53 doc.)

Lligall 1437

ERC i Joventut Federal. Correspondència i comunicats. (1933-1936) (60 doc.)

Lligall 1438

Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya (JSUC). Qüestionari sindical agrari. (13 doc.)

Lligall 1444

ERC. Estadístiques de maig de 1934 de centres republicans federals de pobles de la comarca i documentació comarcal anterior a l'estiu de 1936. (20 doc.)

ERC. Acta de confiscació de l'edifici de les Escoles dels Germans de la Doctrina Cristiana. (38 doc.)

CNT. Actes i correspondència de la Federació Local de Sindicats Únics de Tarragona i documentació del Sindicat Únic de Petrolis. (1936-1938) (80 doc.)

Lligall 1482

CNT. Actes del Sindicat Nacional Ferroviari Consell Obrer de Tarragona (76 pàg.).

UGT. Constitució i estatuts del Sindicat d'Auxiliars i Treballadors de Farmàcia i Laboratori de Tarragona i de la Societat d'Obrers Sastres. Acta de constitució i relació d'afiliats de la Societat Obrera de Treballadors del Camp de Perafort i la Pobla de Mafumet. Documentació del Sindicat Obrer de la Indústria Tèxtil de Torredembarra i dels Sindicats d'Oficis Varis de Renau, Salomó i Vila-seca. (42 doc.)

Lligall 1492

UGT. Actes de confiscació de la propietat rústica de la Societat de Treballadors de la Terra de Tarragona. (agost - setembre de 1936) (8 doc.)

Lligall 1567

UGT-CNT. Relacions de personal de les impremtes intervingudes i certificats del Sindicat de Xofers. (12 doc.)

Secció políticosocial - Aragó

Carpeta 82

Sanitat militar de la Segona Columna Antifeixista Sud - Ebre. Tren de transport de la Columna Tarragona (1936-1937)

Carpeta 87

Estat de la Columna Mixta de Defensa de Costes de Tarragona (1936-1937)

Secció políticosocial - Madrid

Lligall 615

CNT. Correspondència de la Federació Local de Sindicats Únics. Sol·licituds d'ingrés del Sindicat de Professions Liberals. Informe del Sindicat de Professions Liberals de Tarragona titulat: «El consejero Sbert i no el CENU». (49 doc.)

Lligall 2007

UGT. Actes de constitució i correspondència de sindicats d'Altafulla, Bonastre la Canonja, Constantí i el Catllar. Actes d'intervenció de la propietat rústica de Tarragona. (225 doc.)

UGT. Actes del Comitè Comarcal d'Intervenció d'Indústries. Actes de confiscació i d'intervenció d'indústries de diferents sindicats ugetistes, especialment de la Societat de Defensa Marítima (156 doc.)

Lligall 2552

UGT. Correspondència rebuda per la Federació Local de Tarragona. Exposició del Consell Municipal del Morell sobre els robatoris efectuats per l'Exèrcit Republicà. (novembre de 1938) (21 doc.)

Tribunal Especial para la Represión de la Masoneria y el Comunismo / Fitxer de lògies i assumptes

Caixa 781-A 16

Logia Ciclópea de Tarragona. (1890-1891) (23 doc.)

Caixa 781-A 17

Logia Fortaleza 114 de Tarragona. (1881) (6 doc.)

Caixa 781-A 18

Logia Equilátero de Tarragona. (1890) (10 doc.)

Caixa 781-A 19

Logia Luz de Tarragona. (1933-1934) (4 doc.)

Caixa 781-A 20

Logia Tàrraco de Tarragona (1935) (23 doc.)

Secció políticosocial - Militar

C - 2130

Jefatura de Sanidad de Tarragona. Expedients personals (1936-1938)

C - 2390 A 2403

Hospital de Sang de Tarragona. Fitxes d'hospitalitzats (1937-1939)

C - 2473

Hospital de Sang de Tarragona. Fitxes d'hospitalitzats (1937-1939)

Secció políticosocial - Vària militar

49 PS

Hospital Militar de Tarragona. Direcció. Llibre de reconeixements de caps i oficials (gener de 1918 - febrer de 1936) (88 pàg.)

Secció políticosocial - Documentació particular

C 705/1

Casa asilo de Sant Josep de Tarragona (1932 – 1933)

Secció políticosocial - Premsa i propaganda

Camí

CNT-AIT. Portaveu del SUEPL. Secció Magisteri. CNT-AIT.

Tarragona,
1937, núm. 12
Sign. Per 142/1

Diari de Tarragona

CNT-AIT. Portaveu de la CNT.

Tarragona,
1937: números 23 / 294 (falten 85 números)
1938: números 1-60 (falta el número 58)
Sign. Per 142/1-2

19 de juliol

Diari comarcal antifeixista.

Tarragona,
1938: números 91, 93, 98
Sign. Rev 138/2

El Guerrillero

Semanario del Regimiento número 2 - 3a. División.

Tarragona,
1937: número 5
Sign. Rev 26/21

Llibertat

Portaveu del Front Antifeixista de Tarragona.

Tarragona,
1936: números 1-138
1937: números 139-444 (falten 177-213)
1938: números 445-502

3. Bibliografia consultada

ANDREU DAUFÍ, Jordi; CAMPOS GONZÁLEZ, Isabel; DOMINGO BASORA, Joan: «El cas dels papers catalans a Salamanca: hem perdut els papers?» a: *Revista electrònica BiD: textos de biblioteconomia i documentació*, Barcelona, desembre de 2002, núm. 9.

BERNAL CERCÓS, Àngels: «Els aspectes tècnics relacionats amb la polèmica sobre el retorn de la documentació catalana que es troba a l'Archivo General de la Guerra Civil española, a Salamanca» a: *Butlletí de l'ANC*, gener de 2003, núm. 3.

BERNAL CERCÓS, Àngels; CASADEMONT DONAY, Miquel; MAYANS PLUJÀ, Antoni: *La documentació catalana a Salamanca: l'estat de la qüestió, 1936-1939.* Barcelona: Associació d'Arxivers de Catalunya, 2003.

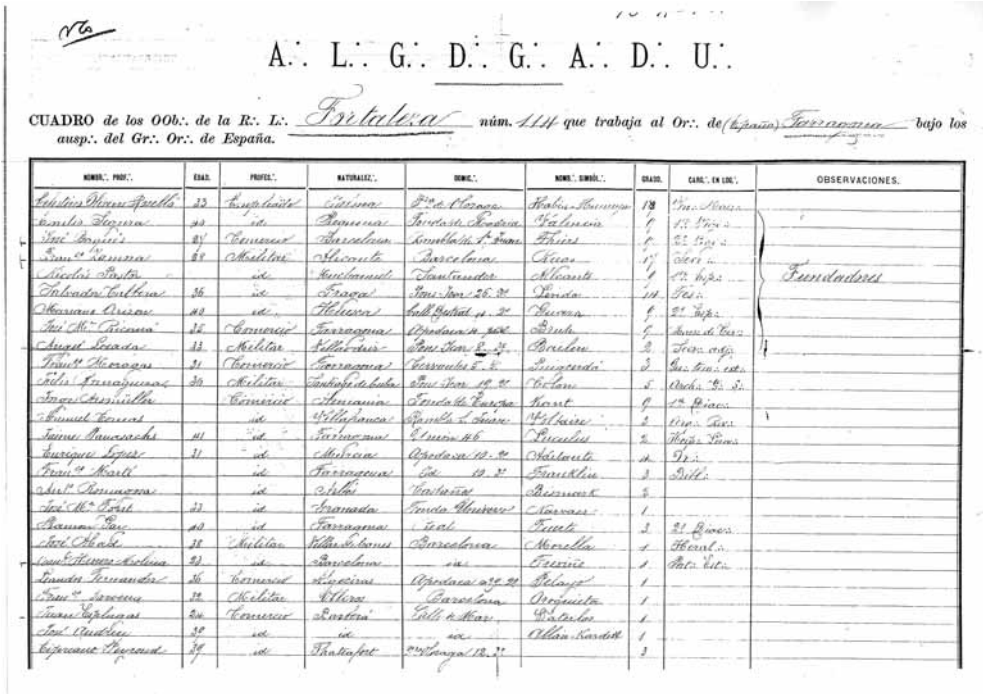
COMISSIÓ DE LA DIGNITAT: *Volem els papers. La lluita per la repatriació dels «Papers de Salamanca».* Lleida: Pagès Editors, Col·lecció Guimet, 78, 2004.

CRUANYES TOR, Josep: *El papers de Salamanca. L'espoliació del patrimoni documental de Catalunya.* Barcelona: Edicions. 62, 2003.

CRUANYES TOR, Josep: «L'espoliació del patrimoni documental i bibliogràfic de Catalunya durant la guerra civil espanyola (1937-1939)» a: *Lligall*, Barcelona, 2002, núm. 19.

DÍEZ DE LOS RÍOS SAN JUAN, María Teresa (dir.): *Inventari de la documentació de la Generalitat de Catalunya al Archivo Histórico Nacional Sección Guerra Civil.* Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1992.

PIQUÉ PADRÓ, Jordi: «La documentació de la Catalunya republicana dipositada en arxius de l'Estat» a: *Missiva*, Tarragona, 1995, núm. 11.

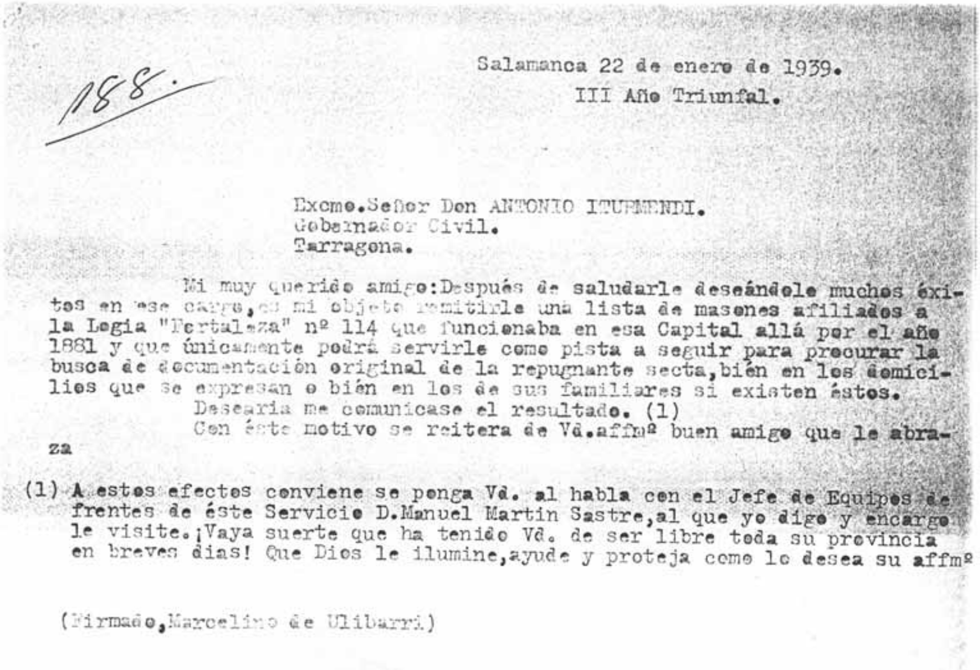

A.·. L.·. G.·. D.·. G.·. A.·. D.·. U.·.

CUADRO *de los OOb.·. de la R.·. L.·.* Fortaleza *núm.* 114 *que trabaja al Or.·. de* (España) Tarragona *bajo los ausp.·. del Gr.·. Or.·. de España.*

NOMBR.·. PROF.·.	EDAD.	PROFES.·.	NATURALEZ.·.	DOMIC.·.	NOMB.·. SIMBÓL.·.	GRADO.	CARG.·. EN LOG.·.	OBSERVACIONES.
Celestino Moreno [illegible]	33	Empleado	[illegible]	Pla. de Olozaga	[illegible]	18	Ven.·. Maes.·.	Fundadores
Emilio Segura	40	id.	[illegible]	Fonda de [illegible]	Valencia	1	1r Vig.·.	
José Bayerri	27	Comercio	Barcelona	Rambla de S. Juan	[illegible]	1	2º Vig.·.	
Franco Zamora	29	Militar	Alicante	Barcelona	[illegible]	17	Secr.·.	
Nicolás Pastor		id.	[illegible]	Santander	Alicante	1	1r Exp.·.	
Salvador Calleja	36	id.	Fraga	Pons Icart 26. 3º	Lérida	14	Tes.·.	
Mariano [illegible]	40	id.	Huesca	[illegible]	Gerona	1	2º Exp.·.	
José Mª [illegible]	35	Comercio	Tarragona	Apodaca [illegible]	Bruto	1	[illegible]	
Angel Losada	33	Militar	[illegible]	Pons Icart 8. 3º	Bailén	2	[illegible]	
Franco [illegible]	31	Comercio	Tarragona	Cervantes 5. 2º	Puigcerdà	3	[illegible]	
Félix [illegible]	30	Militar	Santiago de Cuba	Pons Icart 19. 2º	Colón	5	Arch.·. [illegible]	
Juan [illegible]		Comercio	Alemania	Fonda de Europa	Kant	1	1r Diac.·.	
Manuel Torres		id.	Villafranca	Rambla S. Juan	Voltaire	3	[illegible]	
Jaime [illegible]	41	id.	Tarragona	Unión 46	[illegible]	2	[illegible]	
Enrique López	31	id.	[illegible]	Apodaca 10. 4º	Adelante	4	Tr.·.	
Franco Martí		id.	Tarragona	Id. 19. 3º	Franklin	3	[illegible]	
Antº Romagosa		id.	[illegible]	Castaños	Bismark	3		
José Mª [illegible]	33	id.	Granada	Fonda Universo	Narváez	1		
Ramón [illegible]	40	id.	Tarragona	Real	[illegible]	3	2º Diac.·.	
José [illegible]	38	Militar	[illegible]	Barcelona	Morella	1	[illegible]	
[illegible] Molina	23	id.	Barcelona	id.	[illegible]	1	[illegible]	
Leandro Fernández	36	Comercio	[illegible]	Apodaca [illegible]	Pelayo	1		
Franco [illegible]	32	Militar	[illegible]	Barcelona	[illegible]	1		
Juan Esplugas	24	Comercio	[illegible]	Calle de Mar	[illegible]	1		
José Andreu	30	id.	id.	id.	Allan Kardek	1		
[illegible] Reynaud	29	id.	[illegible]	[illegible] 12. 3º		3		

Relació de membres de la lògia masònica Fortaleza 114 de Tarragona, any 1881. TERMC, caixa 781-A 17. AGCS.

188.

Salamanca 22 de enero de 1939.
III Año Triunfal.

Excmo.Señor Don ANTONIO ITURMENDI.
Gobernador Civil.
Tarragona.

Mi muy querido amigo:Después de saludarle deseándole muchos éxitos en ese cargo,es mi objeto remitirle una lista de masones afiliados a la Logia "Fortaleza" nº 114 que funcionaba en esa Capital allá por el año 1881 y que únicamente podrá servirle como pista a seguir para procurar la busca de documentación original de la repugnante secta,bién en los domicilios que se expresan o bién en los de sus familiares si existen éstos.

Desearía me comunicase el resultado. (1)

Con éste motivo se reitera de Vd.affmº buen amigo que le abraza

(1) A estos efectos conviene se ponga Vd. al habla con el Jefe de Equipos de frentes de éste Servicio D.Manuel Martin Sastre,al que yo digo y encargo le visite.¡Vaya suerte que ha tenido Vd. de ser libre toda su provincia en breves dias! Que Dios le ilumine,ayude y proteja como lo desea su affmº

(Firmado,Marcelino de Ulibarri)

Carta de Marcelino Ulibarri, cap de la Delegació del Estado para la Recuperación de Documentos, demanant al governador civil de Tarragona, Antonio Iturmendi, que procedeixi a escorcollar els domicilis dels membres de la lògia de l'any 1881 o dels seus descendents a la recerca de documentació.

TERMC, caixa 781-A 17. AGCS.

AQUEST LLIBRE S'HA EDITAT I IMPRÈS
A TARRAGONA EL JUNY DEL DOS MIL SIS,
EN EL 75È ANIVERSARI DE LA PROCLAMACIÓ
DE LA SEGONA REPÚBLICA ESPANYOLA

Aquest llibre, doncs, va en la direcció dels anhels d'una demanda social que pretén conéixer el passat. Un passat proper amagat per la dictadura de Franco i que amb el restabliment de la democràcia tampoc es va reclamar per por d'obrir velles ferides i que ara, passats 75 anys des de la proclamació de la Segona República, la societat exigeix conèixer, discutir, debatre ...

Per això el llibre La Segona República al Camp de Tarragona és oportú. Però no és oportunista en el sentit que no pretén fer apologia de res; som historiadors i, per tant, obligats pel nostre codi deontològic a ser veraços i a analitzar amb rigor els fets que estudiem. La raó del per què continua sent tant important la Segona República és perquè després de ser pacíficament establerta va ser ofegada en sang i després de la guerra civil, durant la dictadura franquista, vilipendiada fins a la caricatura, difosos els seus valors i esvaïdes les seves aportacions sociopolítiques, culturals i econòmiques, tot plegat amb una parcialitat descaradament manipuladora. Passats tots aquests anys, sense les passions dels protagonismes, pensem que aquest volum eleborat per veus plurals tant temàticament com ideològicament ens pot aportar, a la nostra ciutat i al Camp, noves pistes i coneixements sobre el període més decissiu del segle XX

[publicacions]
urv

Cercle d'Estudis Històrics i Socials
Guillem Oliver del Camp de Tarragona